

OM DEN SVENSKA SYNTAXENS INFLYTANDE I TEXTER SKRIVNA
PÅ TORNEÄLVDALSMEÄNKIELI

Eeva Muli

Licentiatavhandling i svenska språket
Institutionen för språk
Jyväskylä universitet
Våren 2003

ABSTRAKT

JYVÄSKYLÄ UNIVERSITET

Humanistiska fakulteten	Svenska språket, Institutionen för språk
Författare Eeva Muli	
Titel Om den svenska syntaxens inflytande i texter skrivna på torneälvdalsmeänkieli	
Ämne svenska språket	Typ av avhandling licentiatavhandling
Årtal 2003	Sidoantal 222
<p>Referat</p> <p>I denna avhandling redogörs för inflytandet av den svenska syntaxen på den meänkieli som vid sidan av svenskan talas i Haparanda, Övertorneå, Pajala och några av byarna i Kiruna och Gällivare i norra Sverige. Varieteten kallas i avhandlingen för <i>torneälvdalsmeänkieli</i>, i sin förkortade form <i>mkTÄ</i>. De primära källorna består av fyra böcker skrivna på <i>mkTÄ</i>.</p> <p>Undersökningen har en sociolingvistisk karaktär. I teoridelen ges en översikt över begrepp som är centrala inom sociolingvistik: språkkontakt, språklig variation, tvåspråkighet, lån, domän, diglossi, kodväxling, språkplanering, språkpolitik etc. Problematiken kring begreppen språk och dialekt diskuteras i teoridelen.</p> <p>Om den till sitt ursprung finska språkformen <i>mkTÄ</i> ges en tämligen detaljerad beskrivning i undersökningen. Speciellt framhävs det faktum att den etniska gruppen <i>mkTÄ</i>-talarna länge har levt helt omgiven av det svenska samhället, även om den har haft livliga kontakter med torneälvdalingarna i Finland. Detta sakläge har satt fart på svenskans våldsamma, närmast lexikala, påverkan på <i>mkTÄ</i>. Nu har inflytandet blivit mer och mer syntaktiskt. Även den svenska statsmaktens försvenskningspolitik har ökat svenskpåverkan på <i>mkTÄ</i>.</p> <p>Syntaktiska inslag av olika slag behandlas i avhandlingen under följande huvudrubriker: ordklasser, satsled och ordföljd. Bland <i>mkTÄ</i>-ordklasserna visar sig substantiven och prepositionerna vara mottagligast för svenskinfluens. För satsledens del har svenskan utövat den påtagligaste inverkan på subjeks- och objektskasus i <i>mkTÄ</i>-necessivsatserna. Svenskpåverkan på dessa satsers objektskasus är dock beroende av subjektets kasusform i samma sats. Dessa satsdelar kan inte i finskan förekomma i samma kasus i samma sats. I ordföljden har svenskpåverkan en högre förekomstprocent i <i>mkTÄ</i>-bisatser än i motsvarande huvudsatser. I huvudsak förefaller påverkan från svenskan på <i>mkTÄ</i>-syntaxen bero på ett transferliknande fenomen. Som jämförelsematerial används i avhandlingen litteratur som är skriven på några årtionden äldre <i>mkTÄ</i> än den i de primära källorna.</p>	
Uppslagsord meänkieli, språkkontakt, variation, tvåspråkighet, lån, språkpolitik	
Bibliotek/Förvaringsplats Institutionen för språk, svenska språket	
Övriga uppgifter	

FÖRORD

Denna avhandling är resultat av flera års projekt. Ungefär i mitten av projektet, närmare sagt år 2000, erhöll mitt studieobjekt meänkieli en officiell minoritets-språksställning i Sverige. Varieteten blev ett språk bland andra språk. Som finsk medlem av Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset (STR-T) har jag kunnat följa meänkieli-talarnas outtröttliga kamp för sitt språks officiella status. Nu när min avhandling är slutförd hoppas jag att den för sin del väcker allt större intresse för meänkieli och ökar dess status. Det är klart att avhandlingen inte kommit till utan andra personers hjälp.

Jag vill rikta ett varmt tack till docent Paavo Kettunen som var min handledare i undersökningens första skede. Hans uppmuntran och stöd hjälpte mig att efter trettio års paus sätta i gång mina akademiska språkstudier. Jag är också tacksam för de goda råd jag fick av Paavo Kettunen, inte minst efter det att han läste de inledande sidorna i avhandlingen.

Professor Veikko Muittari har varit min långvariga handledare. Han har upprepade gånger läst och kommenterat min text. Jag lägger ett stort värde på att han väglett mig i sociolingvistikens mångdimensionella värld. Som 60-talets studerande hade jag inte kunskaper om denna språkvetenskapliga disciplin. Utan Veikko Muittaris insats och förbättringsförslag skulle avhandlingen ha blivit helt annorlunda. Detta är värt ett stort tack.

I januari-februari i år läste meänkieli-talaren och -experten, professor Erling Wande från Finska institutionen vid Stockholms universitet min text igenom med konstruktiv kritik. I form av skriftliga anmärkningar gav han mig flera värdefulla råd. Jag är honom stor tack skyldig för hans hjälp.

Att jag som savolaxbördig också har starka rötter i den torneälvdalska jordmånen, både den svenska och den finska, har vid sidan av källlitteraturen visat sig vara ytterst viktigt. Det har inte minst kommit fram vid valet av exempelsatser. I några fall har jag diskuterat de tvivelaktiga exemplens svenskinflytande. med mina syskon och torneälvdalska släktingar. Därtill har den karelska koden som är min mans språkliga egendom varit till hjälp i excerperingen av materialet. Jag tackar er alla för denna hjälp.

Iisalmi i mars 2003

Eeva Muli

FÖRKORTNINGAR

<i>AP</i>	<i>Aysyrialehmän päivä</i>
<i>HK</i>	<i>Hunteerinkia köökissä</i>
<i>KP</i>	<i>Kamaripirtiltä</i>
<i>L</i>	<i>Lyykeri</i>
<i>MKK</i>	<i>Meänkielen kramatiikki</i>
<i>mkTÄ</i>	<i>torneälvdalsmeänkieli</i>
<i>TTT</i>	<i>Tuu, tuu tupakkarulla</i>

INNEHÅLL

1	INLEDNING	9
1.1	Syfte och avgänsning.....	9
1.2	Material och metod.....	11
1.3	Översikt över avhandlingens uppläggning	14
2	OM SOCIOLINGVISTIK OCH SPRÅKLIG VARIATION	16
2.1	Om begreppen sociolingvistik och språkets sociologi.....	16
2.2	Social och regional variation.....	17
2.3	Språk, dialekt och varietet.....	20
2.4	Språkkontakt, tvåspråkighet och lån	24
2.5	Pidgin- och kreolspråk	34
2.6	Om språkplanering och språkpolitik.....	36
3	OM <i>mkTÄ</i>	40
3.1	En överblick över det förflutna.....	40
3.2	Begreppet <i>mkTÄ</i> och övriga begrepp kring <i>mkTÄ</i>	43
3.3	Om <i>mkTÄ</i> -talare och deras språkform	44
3.4	Om <i>mkTÄ</i> :s utbredning.....	46
3.5	Om <i>mkTÄ</i> och standardfinskan	50
3.6	Meänkieli.....	52
3.7	Mot skriftspråkets status	54
3.8	Framtidsvisioner.....	58
3.9	Om <i>mkTÄ</i> -forskning.....	59
3.9.1	Äldre forskning	59
3.9.2	Nyare forskning.....	60
3.10	Om svenskans inflytande på <i>mkTÄ</i>	64
3.10.1	Allmänna synpunkter	64
3.10.2	Dialektal enlighet och svenskans påverkan	64
3.10.3	Svenskans genomslag	65
4	INSLAG FRÅN SVENSKANS SYNTAX I <i>mkTÄ</i> -TEXTER.....	74
4.1	Ordklasser	74
4.1.1	Ordklasser i svenskan och finskan.....	74
4.1.2	Substantiv	75
4.1.2.1	Genus.....	75
4.1.2.2	Numerus	75
4.1.2.3	Om återspeglning av svenskans bestämda resp. obestämda fristående artikel i <i>mkTÄ</i>	77

4.1.2.3.1 Om artikelsystem i svenskan och finskan	77
4.1.2.3.2 Påverkan från svenskans bestämda fristående artikel i <i>mkTÄ</i> ..	79
4.1.2.3.3 Påverkan från svenskans obestämda fristående artikel i <i>mkTÄ</i> ..	80
4.1.2.4 Kasus	81
4.1.2.4.1 Kasussystem i svenskan, finskan och <i>mkTÄ</i>	81
4.1.2.4.2 Svenska inslag i användningen av <i>mkTÄ</i> -kasusformer	84
4.1.2.4.3 Uttryck av ägande och tillhörighet	84
4.1.3 Adjektiv	86
4.1.3.1 Om adjektiv i svenskan och finskan	86
4.1.3.2 Svenskpåverkningar i <i>mkTÄ</i> -adjektivsyntaxen	87
4.1.3.2.1 Substantiv i stället för adjektiv	87
4.1.3.2.2 Övriga svenskinflytelser i adjektivsyntaxen i <i>mkTÄ</i>	89
4.1.4 Pronomen	92
4.1.4.1 Pronomenen i svenskan och finskan	92
4.1.4.2 Svenska inslag i användningen av <i>mkTÄ</i> -pronomen	93
4.1.4.2.1 Personliga pronomen	93
4.1.4.2.2 Övriga pronomen	96
4.1.5 Verb	99
4.1.5.1 Verb i svenskan och finskan	99
4.1.5.2 Inslag från svenskans reflexiva verb i <i>mkTÄ</i>	101
4.1.5.3 Svenskt inflytande i konstruktionen av <i>mkTÄ</i> -infinitiv	103
4.1.6 Adverb	104
4.1.6.1 Om adverb i svenskan och finskan	106
4.1.6.2 Svenska inflytelser i användningen av <i>mkTÄ</i> -adverb	107
4.1.7 Prepositioner och postpositioner	111
4.1.7.1 Om svenskan som prepositionsspråk och finskan som postpo- sitionsspråk	111
4.1.7.2 Inslag från svenskans prepositioner i <i>mkTÄ</i>	113
4.2 Satsled	126
4.2.1 Om sats och satsled i svenskan och finskan	126
4.2.2 Subjekt	128
4.2.2.1 Om subjekt i svenskan och finskan	128
4.2.2.2 Formellt subjekt	129
4.2.2.2.1 Formellt subjekt i svenskan - subjektlösheten i finskan	129
4.2.2.2.2 Spår från svenskans formella subjekt i <i>mkTÄ</i>	130
4.2.2.3 Om det svenskpåverkade kasusvalet av subjektet i <i>mkTÄ</i> - necessivsatser	134
4.2.2.3.1 Om subjektets kasus i svenska resp. finska satser med mo- dalverb	134
4.2.2.3.2 Svenskinfluerat nominativsubjekt i <i>mkTÄ</i> -necessivkonstruk- tioner	136

4.2.3	Objekt	138
4.2.3.1	Likheter och olikheter mellan svenskans och finskans objekt	138
4.2.3.2	Svensk inverkan i användningen av objekt i <i>mkTÄ</i>	143
4.2.4	Övriga satsled	143
4.2.4.1	Predikativ och adverbial i svenskan och finskan	143
4.2.4.2	Återspeglning av svenskan i bruket av <i>mkTÄ</i> -predikativ	143
4.2.5	Rektion och idiomatiska uttryck	144
4.2.5.1	Rektion och idiomatiska uttryck i svenskan och finskan	146
4.2.5.2	Återspeglingar från svenskans rektion och idiomatiska uttryck i <i>mkTÄ</i>	148
4.3	Ordföljd	150
4.3.1	Om ordföljden i svenskan, finskan och <i>mkTÄ</i>	150
4.3.2	Spår från svenskans ordföljd i <i>mkTÄ</i>	153
4.3.2.1	Huvudsats	154
4.3.2.1.1	Huvudsatsordföljd i svenskan och i finskan	154
4.3.2.1.2	Inversion	158
4.3.2.1.2.1	Inledande satsled	158
4.3.2.1.2.1.1	Adverbial som inledare	158
4.3.2.1.2.1.2	Övriga satsled som inledare	164
4.3.2.1.2.2	Eftersats och anföringssats	165
4.3.2.1.2.3	Återspeglning av den svenska huvudsatsordföljden med mittfälsadverbial i placeringen av <i>mkTÄ</i> -adverbial	167
4.3.2.2	Bisats	169
4.3.2.2.1	Bisatsordföljden i svenskan och finskan	169
4.3.2.2.2	Nominala, adverbiala och attributiva bisatser	171
4.3.2.2.2.1	Nominala bisatser	171
4.3.2.2.2.2	Adverbiala bisatser	173
4.3.2.2.2.3	Attributiva bisatser	182
5	DEN SVENSKA SYNTAXENS INVERKAN I JÄMFÖRELSEMA- TERIALET	184
6	SAMMANFATTNING	192
	NOTER	200
	LITTERATUR	202
	BILAGOR	219

1 INLEDNING

1.1 Syfte och avgränsning

Föreliggande undersökning behandlar påverkan av den svenska syntaxen i texter som är skrivna på torneälvdalsmeänkieli. Med termen *torneälvdalsmeänkieli* menar jag den från standardfinskan avvikande språkvarietet som i norra Sverige vid sidan av svenska språket talas i kommunerna Haparanda, Övertorneå och Pajala, samt i några av byarna i kommunerna Kiruna och Gällivare (se Wande 1982:41; se även Winsa 1992:139 och 1993:4 samt Puntila 1993:41). Torneälvdalsmeänkieli kommer hädanefter i denna studie att förkortas med *mkTÄ*. Förkortningens förra del *mk* kommer av ordet *meänkieli* ('vårt språk') och dess senare del *TÄ* av ordet *Torneälvdalen*. Förkortningen har formulerats enligt mönstret av den liktydiga förkortningen "fiTÄ" som kommer av termen "torneälvdalsfinska" och som till skillnad från termen "gällivarefinska" hänvisar till det ovannämnda språkliga området (se Winsa 1991a). Språkbenämningen meänkieli används i denna undersökning då det är frågan om det officiella språket meänkieli, dvs. det till sitt ursprung finska språket i norra Sverige. I princip är benämningarna *mkTÄ* och meänkieli liktydiga. Begreppet *mkTÄ* definieras närmare i avsnitt 3.2 och diskuteras mera omfattande i avsnitten 3.3 och 3.6.

Ämnet ansluter sig till studiet av språklig, närmast sociolingvistisk variation. Bl.a. följande företeelser är viktiga i undersökningen: språkkontakt, tvåspråkighet, språklig variation, språkliga lån, kodväxling och dialekter. För dem redogörs närmare i kapitel 2. Undersökningsmaterialet utgörs av *mkTÄ*-texter, närmare sagt av fyra verk från åren 1985, 1986, 1987 och 1994.

Föreliggande avhandling har följande centrala målsättningar. För det första vill jag ta reda på hurdana svenska inflytelser materialet innehåller. För det andra ska jag analysera, systematisera och förklara det svenska inflytandet på *mkTÄ*-syntaxen i materialet. För det tredje strävar jag till att på en allmän nivå jämföra den svenska påverkan i källmaterialet med äldre *mkTÄ*. Den representeras i min undersökning av ett verk från år 1944.

Inflytandet av den svenska syntaxen på *mkTÄ* är ofta invävt i annan svenskpåverkan i mitt material. Exempelvis kan semantiska inslag från svenskan förekomma i samma konstruktioner som influerats av svenskans syntax. Därför betraktar jag påverkan av svenskan på skriven *mkTÄ* ur en mera omfattande än bara ur syntaxens synvinkel. Detta innebär att påverkan bl.a. från den svenska semantiken i alla sammanhang i föreliggande undersökning behandlas i samband med syntax, inte som enstaka fenomen.

Med den svenska syntaxen menar jag rikssvensk syntax och inte t.ex. några syntaktiska drag från de svenska språkliga varieteterna i norra Sverige. I studien förbises m.a.o. de norrbottniska svenska dialekterna och tas endast den riks-språksenliga syntaxens inverkan på *mkTÄ* upp. Jag anser att det i mitt arbete skulle vara onödigt komplicerat att samtidigt analysera några andra än endast rikssvenska influenser i den skrivna *mkTÄ*:s satsstrukturer.

Mitt intresse för undersökningen av *mkTÄ* förklaras av mina torneälvdalska rötter och de nära släktskapsförhållanden jag har på såväl den svenska som den finska sidan av Torne älv. Tornedialekten, *mkTÄ*:s ursprungliga språkform, är bekant för mig ända från barndomen. Jag har talat den i unga år och talar den fortfarande så snart jag kommer till dialektens äkta miljö i finska Torneälvdalen. Mitt förhållande till *mkTÄ* är i stället annorlunda. Jag hör varje år upprepade gånger den talas i svenska Torneälvdalen, gör bekantskap med den genom media därborta och läser litteratur o.d. skriven på den. Själv talar jag inte *mkTÄ* utan använder tornedialekt, finlandsfinska eller svenska i samtalsituationer med mina släktingar eller övriga *mkTÄ*-talare i svenska Torneälvdalen. I själva verket skulle jag uppleva det som onaturligt för mig att använda sådana ord som *uukrääsi* ('ogräs'), *leetari* ('ledare'), *kryppi* ('grupp'), *yytreetata* ('utreda') etc. De är typiska för *mkTÄ* men inte för tornedialekten, mitt "hemspråk" från moderns sida.

Under de senaste fyrtio åren, dvs. sedan slutet av 1950-talet, har antalet ord med svenskt ursprung i *mkTÄ* enligt mina egna iakttagelser ökat med oerhörd fart. Det som intresserar mig speciellt är att den, bl.a. till sitt ordförråd försvenskade *mkTÄ* mer och mer tycks kännetecknas av även syntaktiska påverkningar från svenskan. I svenskpåverkningsprocessen har syntaxen med undantag av några kortfattade beskrivningar nästan helt blivit obeaktad. (Se även Wande 1982:59, 61-62, 66.)

1.2 Material och metod

Forskningsmaterialet i föreliggande undersökning består av texter som är skrivna på *mkTÄ*. Antalet existerande *mkTÄ*-texter är tämligen begränsat. Det beror bl.a. enligt Winsa (1993:3) på att *mkTÄ* i likhet med de övriga, ursprungligen finska varieteterna i norra Sverige, nästan bara existerat i talad form. Det var först under sjuttioalets senare hälft som skriftliga produkter började komma ut på *mkTÄ*-talarnas eget språk (jfr också Punttila 1993:38-39).

Fast *mkTÄ*-litteratur utgavs i slutet av 1970-talet och i mindre utsträckning även litet tidigare, kom publiceringen av denna litteratur igång i någon avsevärd mån först i början av 1980-talet. Sedan dess har böcker på *mkTÄ* utkommit i en tämligen jämn takt (Winsa 1993:30; se även Paunonen 1993a:128 och 1993b:14-15). De texter som i mitt undersökningsarbete utgör det egentliga källmaterialet representerar just 1980- och 1990-talens litteratur skriven på *mkTÄ*.

Följande krav har blivit beaktade vid valet av materialet:

1. Författarna till de primära texterna måste vara infödda *mkTÄ*-talare från svenska sidan av Torne älv, dvs. från svenska Torneälvdalen. Detta betyder att de syntaktiska inflytelser som tas upp i analysen är karakteristiska för *mkTÄ*, men inte t.ex. för tornedialekten i finska Torneälvdalen. (Om begreppen *mkTÄ*-talare och svenska Torneälvdalen jfr avsnitten 3.2 och 3.6.)
2. I materialet ingår inte översättningar från svenskan till *mkTÄ*.
3. De primära källorna representerar vanlig prosa. Dikter, essäer, brev, rese-skildringar e.d. finns inte bland dem. Dialogerna som vid sidan av den löpande texten då och då förekommer i materialet tas upp i analysen. Detta motiveras av att *mkTÄ* inte har något skilt talspråk och skriftspråk. Enligt Kenttä och Pohjanen (1996:30; jfr också Kenttä 1990:33) skrivs *mkTÄ* precis på samma sätt som den talas. Följaktligen anses dialogerna representera normalt *mkTÄ*-språkbruk. I en av källtexterna förekommer några få repliker som avviker från *mkTÄ*-talesättet. De inkluderas inte i analysen. Texterna under bilderna i exempellitteraturen noteras endast om de inte är exakta upprepningar av språket i själva texten. Vad exempelsatsernas översättningar till svenska och finska angår, har jag själv med hjälp av vederbörliga ordböcker översatt samtliga av exemplen till finska samt majoriteten av exemplen till svenska. Jag har endast utnyttjat för-

svensknigen av *TTT* i översättningen av *TTT*-exemplen till svenska. *TTT* är en av de fyra primära texterna och den presenteras närmare nedan.

I det följande presenteras de primära texterna:

Bengt Pohjanens *Lyykeri (L)* från år 1985 är den först utkomna boken bland mina primärkällor. Boken har förlagts av Kaamos, Nordkalottförlag i Överkalix. Den är det första av Pohjanens verk som han skrivit på *mkTÄ*. Den 80-sidiga *Lyykeri* är också bland de första verken skrivna på *mkTÄ*. Betydelsen av Pohjanens bok betonas bl.a. av att det omedelbart efter dess utgivning grundades en litterär studiecirkel i Kiruna. Det var *Lyykeri* som i cirkeln nästan uteslutande användes som föremål för studierna av *mkTÄ* (Maksimainen 1987:39). År 1989 utkom *Lyykeri* på svenska under titeln *Lugern*.

Bengt Kostenius *Aysyyrialehmän päivä (AP; 'Ayshire-kons dag')* utkom år 1986. Förläggaren till boken är Kaamos och den har 76 sidor. Boken har inte översatts till svenska och den är i likhet med *Lyykeri* oillustrerad.

Ann-Kristin Lundström är bland de produktivaste av författarna som skrivit på *mkTÄ*. Av hennes verk hör till mitt undersökningsmaterial *Hunteerinkiä köökissä (HK; 'Funderingar i köket')* som år 1987 publicerades av förlaget Revontuli i Kiruna. Sidantalet i denna illustrerade bok är 96. Verket har inte översatts till svenska.

Kristina Lantto-Toffes *Tuu, tuu, tupakkarulla (TTT)*, som ursprungligen är en benämning till en gammal finsk sång, utgavs år 1994 av förlaget Kaamos i Aapua (fr.o.m. 1990). Publiceringen gjordes samtidigt också på svenska och försvensknigen har samma namn som det ursprungliga verket. Boken består av en liten flickas minnen från arbetsstugulivet i Norrbotten. Sidantalet i boken är 40 och den är illustrerad.

Tidsavsnittet från Pohjanens *Lyykeri* som utkom år 1985 till Lantto-Toffes *Tuu, tuu, tupakkarulla* från år 1994 är nio år. Detta innebär att den svenska syntaxens inflytande på språket i dessa fyra verk rör sig ungefär på samma kronologiska nivå.

Som jämförelsematerial i denna studie används *mkTÄ*-talarens, skolinspektören William Snells (1896-1949) 106-sidiga roman *Kamaripirtiltä (KP)*. Verket utkom för första gången år 1944. Efter tre decennier, nämligen år 1972, utgavs ro-

manen på nytt under samma titel i serien *Tornedalica* (13). Denna gång utkom boken med ett svenskt sammandrag som har rubriken *Kamaripirtti*. År 1976 publicerades försvenskningen av boken i samma serie (*Tornedalica* 20) under rubriken *Berättelser från Kamaripirtti*.

Snells *Kamaripirttiltä* anses vara ett slags föregångsverk för utgivandet av *mkTÄ*-litteratur (Winsa 1991a:24). Orsaken till att jag inkluderar Snells text i min studie är att den representerar äldre *mkTÄ* än mitt egentliga undersökningsmaterial. Således lämpar den sig enligt min uppfattning till att begagnas som jämförelsematerial. Närmast anlitar jag bokens första upplaga från år 1944.

Författarna till de fyra böcker jag använder som materialkällor är födda i Pajala kommun, i *mkTÄ*:s centralaste språkområde (se nedan avsnitt 3.2). Dessa författare har en fullkomlig *mkTÄ*-bakgrund. Närmare uppgifter om författarna och deras språkliga bakgrund ges i bilaga 2. Också författaren till boken jag använder som jämförelsematerial är en infödd Pajalabo med sin *mkTÄ* språkliga bakgrund.

Valet och analysen av exemplen i studien stöds huvudsakligast av den använda referenslitteraturen. Det är främst svenska och finska grammatikböcker, satsläror e.d. som vid behandlingen av källmaterialet begagnas som hjälpmedel. Matti Kenttäs och Bengt Pohjanens *Meänkielen kramatiikki* (MKK 'Meänkieli grammatik') från året 1996 är den enda hittills utgivna meänkieli-grammatikboken. Den hör förstås till mina grammatiska hjälpmedel. Viktigt stöd för min undersökning erhåller jag också av den forskning som fokuserats på språkets strukturella frågor, givetvis närmast på det syntaktiska inflytandet från ett språk till ett annat.

Undersökningen innehåller både kvantitativa och kvalitativa behandlingssätt. Den kvantitativa metoden representeras av resultaten, siffrorna, som bl.a. visar frekvensen av de skilda strukturella exemplen i materialet. Resultaten i denna undersökning presenteras inte i tabellform, inte minst p.g.a. av att det är svårt att jämföra exemplen på svenskpåverkan i de olika primära källorna med varandra. Såsom det framgår av det ovan sagda varierar sidantalet, inklusive sidorna med bilder, i dessa källor mellan 40-96. Den kvalitativa sidan i studien kommer fram, utöver det delvis subjektiva valet av de syntaktiska exemplen, också vid behandlingen av studieobjektet. M.a.o. representerar den kvalitativa metoden i min undersökning det sätt som källmaterialet analyseras på. Den inkluderar också bru-

ket av de teoretiska hjälpmedlen.

1.3 Översikt över avhandlingens uppläggning

Den föreliggande avhandlingen består av 6 kapitel. Kapitel 1 utgörs av tre inledande avsnitt som gäller avhandlingens presentation i allmänhet. I kapitel 2 presenteras den teoretiska bakgrunden för avhandlingen. I avsnitt 2.1 ges en översikt över sociolingvistik och språkets sociologi ur en allmän synvinkel. I avsnitt 2.2 redogörs för de två dialektologiska begreppen *social* och *regional variation*. Problematiken kring begreppen språk, dialekt och varietet diskuteras i avsnitt 2.3. Avsnittet 2.4 handlar om språkkontakt, tvåspråkighet och lån. De två sista avsnitten 2.5 och 2.6 har rubrikerna *Pidgin- och kreolspråket* samt *Om språkplanering och språkpolitik*.

I kapitel 3 presenteras vad som i denna studie menas med varietet *mkTÄ* och begreppen som ansluter sig till den, inklusive *mkTÄ:s* och *gällivaremeänkielis gemensamma*, numera officiella språkbenämning *meänkieli* ('vårt språk'). Varietetsens historiska bakgrund, utbredning, förhållande till standardfinskan, utveckling mot skriftspråkets status samt de visioner som ansluter sig till *mkTÄ:s* framtid behandlas också i detta kapitel. I avsnitt 3.9 ges en kort översikt över den tidigare *mkTÄ*-språkforskningen, den äldre och den yngre. Kapitel 3 avslutas med betraktandet av den svenska påverkan på *mkTÄ*, närmast ur en språkhistorisk synvinkel.

Kapitel 4 består av den syntaktiska analysen av textmaterialet. Analysen görs närmast på basis av de svenska och finska grammatikorna, men också med hjälp av referenslitteraturen. I avsnitt 4.1 utgör de olika ordklasserna utgångspunkten för analysen. Svenskans syntaktiska inflytande för satsledens del analyseras i avsnitt 4.2. I avsnitt 4.3 redogörs för den svenska syntaxens inflytande på materialet från ordföljdens synpunkt.

I kapitel 5 diskuteras likheter och olikheter angående svenskans syntaktiska inverkan i de primära källorna och i jämförelsematerialet. Denna studie är icke-systematisk.

Resultaten sammanfattas kort i kapitel 6. Samtliga av noterna har samlats i avhandlingens slut. De är försedda med en löpande numrering. Bilaga 1 består av

ett sammandrag av viktiga händelser i *mkTÄ*:s historia och språkliga utveckling. I bilaga 2 presenteras författarna till de fyra böcker som i föreliggande avhandling används som primära källor.

2 OM SOCIOLINGVISTIK OCH SPRÅKLIG VARIATION

2.1 Om begreppen sociolingvistik och språkets sociologi

Sedan 1960-talet har man ansett att det är viktigt att undersöka växelverkan mellan språket och samhället. Detta innebär enligt Trudgill (1990:19-20, 29-31; jfr också Labov 1963, 1966 och 1972) att den tvärvetenskapliga forskningsgrenen *sociolingvistik* som sysslar med språket som ett socialt och kulturellt fenomen har blivit en del av språkvetenskapen. Sociolingvistik som vetenskapsgren anses främst ha uppkommit som resultat av Labovs banbrytande arbete. Trudgill framhäver att Labov var bland de första forskare som systematiskt undersökte sambandet mellan språklig variation och talarnas sociala bakgrund. Sociolingvistik var från första början utpräglat empirisk och underströk kraftigt behovet av att använda statistiska metoder i språkforskningen. Nieminen (1999:1; jfr också de Saussure 1983/1916) påpekar att sociolingvistik var den första grenen inom språkvetenskapen som på den praktiska nivån tog på allvar den ursprungligen strukturalistiska argumentationen om språkets sociala karaktär, inklusive språkets uppdelning i *langue* och *parole*. Enligt Hurtt (1999:54-55) är situationen från fennistikens och fenno-ugristikens synpunkt den att talat språk redan under ett århundrades tid varit ett forskningsämne. Undersökningar har gjorts inom dessa grenar i form av fältarbete som har utgjort grundvalen för studiet. Forskningen av finska språket har t.o.m. kritiserats just därför att den har ansetts vara för dialektologibetonad. I belysningen av den nutida sociolingvistiska forskningen har värderingarna förändrats. Såsom Helander (1984:1) hävdar anses den traditionella dialektologin numera vara uppmärksammas.

Efter sociolingvistikens genombrott har lingvistikens roll i den nya situationen blivit föremål för livlig debatt. Enligt Hudson (1996:1-3) har lingvisterna fortfarande som sitt mål att beskriva och förklara vad det mänskliga språket är, hur det fungerar och hur språket under tidernas lopp förändrats. Sociolingvistiken står i stället i en nära relation till samhället. Trudgill (1990:10) framhåller att den utnyttjar samhällsvetenskapernas metoder och rön samt omfattar undersökningar av språket i dess sociala sammanhang. Med hjälp av sociolingvistiken förstår man bättre språkets struktur och funktion i en social kommunikation.

Sociolingvistik, dvs. *mikrosociolingvistik*, såsom den också kallas, är inte den enda vetenskapsgren som undersöker sambanden mellan språket och samhället. T.ex. har *språkets sociologi*, den s.k. *makrosociolingvistik*, tillika sedan 1960-talet spelat en viktig roll på detta forskningsområde. Någon noggrann skillnad mellan de ovannämnda grenarna är inte lätt att göra. Man kan fråga om det i själva verket ens är behövligt. Enkelt uttryckt är sociolingvistik undersökning av språket i förhållande till samhället och språkets sociologi undersökning av samhället i förhållande till språket. (Bell 1976:26-28; Hudson 1996:1-4; Wardhaugh 1998:12-13; Karlsson 1998:33.)

Såsom bl.a. Preston (1989:6) poängterar är det i den sociolingvistiska klassifikationen svårt att introducera några indelningsmönster eller paradigm i stil med den allmänna lingvistikens kasussystem etc. Han säger att vissa indelningar trots allt har använts av sociolingvister. Klassifikationer har gjorts på basis av variabilitet, kodväxling, pidgin- och kreolspråksstudier, specifika sociala fokuseringar etc. Med specifika sociala fokuseringar avser Preston åldern, typer av samlingsmetoder för datamaterialet, olika talgemenskaper från vilka data har plockats m.fl. Enligt honom tilltrasslas klassifikationen av sociolingvistikens tvärvetenskapliga karaktär.

2.2 Social och regional variation.

En av de mest avgörande utgångspunkter för uppkomsten av sociolingvistisk forskning är enligt Trudgill (1990:19; se även Milroy 1992:200-222) erkännandet av att språket är en ytterst variabel företeelse. Denna föränderlighet har både med samhället och språket att göra. Den sociala rollen hos språket framgår av att språket aldrig används på samma sätt i två enskilda kommunikativa situationer. Det är underkastat av mångsidig *variation*. På vilket sätt och varför språket varierar är en komplicerad fråga. Det är dessa studier sociolingvistikens sysslat mest med. Tillspetsat kan man enligt Day (1995:129-130) säga att människor inte talar språk utan snarare språkvarieteter. Wardhaugh (1998:130) påpekar att de äldsta beskrivningarna av variation gäller regionala dialekter, dvs. geografiskt begränsade språkvarieteter. I själva verket har man börjat fästa uppmärksamhet vid sociala dialekter i språket av den orsaken att det har varit nödvändigt att utvidga begreppet variation. Man har ansett att den inte endast inskränker sig till begreppet *regional variation*, utan i ytterst hög grad inkluderar språkets sociala dimensioner. I det sistnämnda fallet går variation under benämningen *social*

variation. Wardhaugh hävdar att man också har varit tvungen att rätta bristfälliga, t.o.m. felaktiga uppfattningar kring begreppet *variation*.

Att definiera begreppet *variation* har visat sig vara svårt för sociolingvister bl.a. till följd av att språket är ett heterogent och dynamiskt system. Vidare kompliceras definitionsförsöken av att det inte finns någon genomtänkt förklaring till relationen mellan språket och samhället (se Bell 1976:32 och Cameron 1997:59). Frågan om den språkliga variationens karaktär är dock ett tema som går igenom i de flesta sociolingvisters forskningar. Labov (1972) utgår från den principen att *variation* är ett förklarligt fenomen. M.a.o. kan man enligt honom utreda varför det förekommer *variation*, hurudan dess karaktär är och om den har någon funktion eller inte etc. (om den labovska synen på *variation* se också Nieminen 1999:4). Labovs huvudundersökning (1966:273-309) gäller engelskans sociala stratifikation i New York. Med utgångspunkt i den fonologiska variationen närmar han sig problemet genom att beskriva olika typer av *variation*. Bland dem finns exempelvis indikatorer, markörer och stereotyper. Någon noggrann förklaring till *variation* introducerar Labov emellertid inte. Begreppet *variabel* anser han vara ”... an inconsistency and disagreement that a particular form of language may exhibit from an abstract standard ...”. *Variant* är enligt honom ”... a specific value of variable ...”. (Om definitionen av begreppet *varietet* se avsnitt 2.3.)

Mängden av *variation* är ändlös. I varje språk finns det enligt Wardhaugh (1998: 5) en ansenlig mängd av inre *variation*. Talarna tillgodogör sig outhärligen de mest varierande möjligheter som de erbjuds. Trudgill (1990:23) utgår i sin argumentering om *variationens* mångfald från den traditionella ändan. Han hävdar att språklig *variation* som sociolingvistiskt fenomen i första hand ansluter sig till region. Mot denna bakgrund utgör det geografiska läget en viktig utgångspunkt. I den moderna bemärkelsen är *variation* en ytterst samhällelig företeelse, säger Trudgill. Sålunda kan dess framträdande anknytas till social eller etnisk grupp, samhällsklass, kön, talsituation o.d. *Variation* kan kännetecknas i form av språkliga *varieteter*, vilkas utveckling förklaras av olika slags barriärer och avstånd. (Om *variationens* mångfald se även Milroy 1992:4-10.)

Det allmännaste typexemplet på *variation* i ett språkligt kollektiv är dialekt. Traditionellt sett är den ett talesätt som är gemensamt för människor i ett visst geografiskt område (Day 1995:137). Så avses det ofta med dialekter lokala eller regionala *varieteter* av ett språk. Dialekter liknar till sina språkstrukturella egen-

skaper i stor utsträckning varandra. De har också avsevärda olikheter. Dialektala skillnader kan identifieras på basis av de regionala avvikelser som förekommer i uttalet, i valet av ord och former, i syntaxen etc. I begreppet regional variation kan vid sidan av dialekt inkluderas bl.a. *landsmål* (rurala varieteter) och *stadsmål* (urbana varieteter). Med landsmål menas en landsbygdsvarietet som sedan gammalt använts i informella situationer. Stadsmål talas i städerna och de kan anses vara undervarieteter av rena dialekter (Hyltenstam 1999:104-108; se även Haugen 1966/1972:99 och 1972:137-143).

Undersökningen av regionala dialekter som går under benämningen traditionell dialektologi har sedan gammalt haft en klar språkhistorisk utgångspunkt. Detta betyder att man ansett det vara viktigt att utveckla metoder för att svara på frågor om ett språks äldre historia. Dialektologerna har i detta avseende varit speciellt intresserade av de talare och lokaliteter som är relativt fria från någon yttre influens (se Hudson 1996:38 och Milroy 1997:79). Ytterligare har bl.a. språkgeografin enligt Wardhaugh (1998:131-132; se även Hudson 1996:38-39) spelat en betydande roll i den dialektologiska forskningen. Med språkgeografin avses studiet av hur dialekter gradvis förändras. Detta kommer till synes i studiet av dialekter som fortgår från ett område till ett annat. För att bevisa var exempelvis den lexikala, fonologiska e.d. formen A ger vika för formen B har dialektologerna traditionellt ritat kartor med skiljelinjer. Linjerna genom vilka gränserna till ett visst språkligt drag fastställs kallas för *isoglosser*. Enligt Hyltenstam och Stroud (1991:36-37) uppstår det dock svårigheter när man ska avgöra var de geografiska gränserna mellan olika dialekter går. De anmärker att det inte är möjligt att dra upp några absoluta skiljelinjer inte minst därför att man kan tala dialekter inom dialekterna i flera lager.

Såsom det ovan framhållits är dialektskillnader inte bara geografiska. De språkliga varieteter som grundar sig på den inre differentieringen i samhället, såsom skilladerna i social klass, kön, religion, yrke m.fl., kallas för sociala dialekter el. sociolekter. M.a.o. gäller den sociala variationen sociala dialekter. Mellan sociala dialekter finns det inte skarpa gränser. En dimension längs vilken språket också kan variera är grad av formalitet. Den går under benämningen *register*. Med register avses en individs olika sätt att använda sitt språk exempelvis i hemmet eller på jobbet (se Trudgill 1990:22-25 och Hyltenstam & Stroud 1991: 37, 104). Hudson (1996:42, 45-46, 199-201) påpekar att samma person kan uttrycka samma sak på mer eller mindre varierande sätt i olika talsituationer. Begreppet *stil* kan enligt Hudson, i likhet med register, associeras bl.a. med ett

formellt eller ett informellt talesätt. Skillnaden mellan register och stil är å andra sidan klar, poängterar Hudson. I fråga om stil, men inte i fråga om register, kan en person i samma situation byta sitt talesätt. Detta kan exempelvis ske under en intervju e.d. Vad begreppet *accent* beträffar, ansluter det sig enligt Hudson t.ex. till regionala uttalsskillnader. Bl.a. i Storbritannien talar många människor standarddialekt med regional *accent*. Hudson påminner att *accent* hänvisar till uttalet, dialekt till alla andra aspekter av språket. Enligt Aitchison (1987:106) kan *accent* inte vara någon underart av *social variation*.

Inom den sociolingvistiska forskningen har variation från och med den ifrågasvarande vetenskapsgrenens "klassiska skede" varit den genre som mest beaktats. Med den sociolingvistiska forskningens "klassiska skede" avses 1960- och 1970-talen. Då var forskningen i fråga föremål för oerhört intresse. Ett av de viktigaste fynden för variationens del har varit att den inte är kaotisk, såsom den närmast bland strukturalister ansågs vara. Tack vare sin sociala struktur är variationen i stället tämligen systematisk. På den språkliga variationens nivå har man kommit att inse hur språket med hjälp av variation "konstruerar" såväl individer som också talgemenskaper. (Se Nieminen 1999:2.)

2.3 Språk, dialekt och varietet

Vad är *språk* och vad är *dialekt*? Definieringen av de två språkliga systemen språk och dialekt har alltid sysselsatt språkforskarna. Enligt Crystal (1987:24-25) är det ännu svårare att identifiera än att definiera dessa två begrepp. Den svävande gränsen mellan språk och dialekt betonas till exempel i följande citat:

One of the most difficult theoretical issues in linguistics is how to draw a satisfactory distinction between language and dialect. At first sight there may be no problem. If two people speak differently, then, there are really only two possibilities. Either they are not able to understand each other, in which case they can be said to speak different languages or they do understand each other, in which case they must be speaking dialects of the same language. This criterion of *mutual intelligibility* works much of the time, but unfortunately, matters are not always so simple. (Ibid:25.)

I valet mellan beteckningarna språk och dialekt är frågan om den ömsesidiga förståelsen ofta mest avgörande enligt en hel del språkforskare, bland dem Chambers och Trudgill (1980:4). Problematiskt är nog att förståelse som ett svårt mätbart och relativt fenomen kan förekomma i större eller mindre utsträckning. T.ex. förstår norrmän, svenskar och danskar varandra, även om de

talar skilda språk. Ett av kriterierna för vad som anses vara ett språk och vad som i stället en dialekt är trots åtskilliga undantag riksgränsen. Detta kriterium bevitnas bl.a. av den ovanstående hänvisningen till norrmännen, svenskarna och danskarna som talare av skilda språk. Hyltenstam (1997:239) påpekar att historiskt-strukturellt besläktade språkformer som talas inom ett lands gränser anses i åtskilliga fall vara dialekter. Likartade språkformer med dessa på respektive sidor om gränsen har ofta språkets status.

Enligt Aitchison (1987:19-105) är geografiska definitioner av språk och dialekt inte tillfredsställande. Han menar att bl.a. engelskan som talas av britterna, amerikanerna och australierna följaktligen skulle åtskiljas som tre olika språk. Vidare hävdar Aitchison att nationalitet tillika har bara litet att göra med det språk man talar (judarna i Ryssland används som exempel). Språk och dialekt är termer med stor ambiguitet, och de kan därigenom bl.a. enligt Haugen (1966/1972) tolkas på flera olika sätt. ”Vanliga” språkbrukare använder termerna utan några problem. T.ex. är begreppet dialekt för majoriteten av människor inte mera än en lokal, icke-värderad varietet av ett ”riktigt” språk. Vetenskapsmän upplever däremot det svårt att besluta vilkendera av termerna, språk eller dialekt de ska använda i vissa situationer. Begreppen representerar i Haugens argumentation enkel dikotomi i en situation som kan anses vara *ad infinitum* komplex.

Ordet språk är ofta synonymt med riksspråk, dvs. den språkliga varietet som har den högsta statusen i ett land och som med sin officiella sanktion fungerar som skolornas och myndigheternas språk. Sådana associationer som ”standard”, ”korrekt”, ”puristiskt” och ”kultiverat” ansluter sig till begreppet språk. Detta är inte fallet på tal om dialekter (Haugen 1976:54-60; Pamp 1978:9). Å andra sidan råder det en fullständig jämnställdhet mellan språk och dialekt i det avseendet att det att inget språkssystem är bättre eller mera logiskt än något annat. I själva verket är dialekterna som har långa länkar till det förflutna och som associeras med regionala, sociala och etniska grupper minst lika riktiga och fina som riksspråket (Akmaijan et al. 1985:286-290; Hultman 1993:57-67). Vidare visar det sig att dialekter är språkvarieteter som används av mindre grupper än hela talgemenskaper av ett språk. Något exakt eller distinkt kriterium förefaller ej att existera i denna fråga (Francis 1983:1).

Det som bl.a. gör skillnaden mellan språk och dialekt svår att definiera är att begreppet dialekt anses vara detsamma som bygdemål. Ytterligare försvåras definitionsförsöken av att dialekt kan hänvisa till olika företeelser i samma national-

språk. Detta innebär exempelvis att ett visst bosättningscentrum kan ha en egen dialekt. Likaså kan termen dialekt hänvisa till de speciella drag som är typiska för talesättet (sociolekt) hos en viss samhällsklass. Olika former av ett skriftspråk kan i vissa sammanhang kallas för dialekt och det komplicerar definieringen. (Se Dahlstedt & Ågren 1980:223.)

Allmänt omfattade meningar hur mycket två språkformer får skilja sig från varandra för att vara dialekter och inte språk tycks vara svårt att finna. En strikt indelning låter sig åtminstone inte göras. Hansegård (1990:15) menar att omtvistade språkfrågor inte kan avgöras med språkvetenskapliga kriterier, utan med helt språkpolitiska. Han framhåller att man inte sällan av politiska skäl överdriver olikheterna i samma språk som talas på båda sidorna om gränsen mellan två stater. Hansegård (1988:310) anser dock standardiseringen vara av stor vikt i en språkforms utveckling mot större status i kontroversiella förhållanden (om standardisering av en språkform se nedan detta avsnitt och avsnitt 3.7).

Enligt Hyltenstam (1999:102-103) är språk och dialekt relativa termer. Han poängterar att deras användning baserar sig ”både på rent språkliga och på politiska-samhälleliga förhållanden”. Vad skillnaden mellan språk och dialekt angår, är det nödvändigt att ”för varje fall som man önskar diskutera beskriva just detta falls komplexitet”. M.a.o. bör det enligt hans argumentering systematiskt utredas vad termerna språk och dialekt i olika sammanhang innebär. Söderholm (1988:572-574) utgår från tanken om att termen dialekt inte hänvisar till någon enhetlig språkform, men att termen språk gör det. Hon anser att skillnaden i detta sakförhållande är klar. Med ”enhetlig språkform” menar Söderholm en språkform som har en standardiserad och stabiliserad skriftlig variant. Hon påminner att det inte existerar någon ”skriftdialekt”, även om det förstås är möjligt att ”skriva på dialekt”. Normerar man en ny skriftlig variant för en dialekt, är denna skriftliga variant inte längre en dialekt utan ett språk. I detta sammanhang må nämnas att det finns, såsom Hyltenstam (1999:100-102) betonar, även sådana fall där två olika språk har ett gemensamt skriftspråk. Å andra sidan har man också exempel på sådana fall där två dialekter har två, strukturellt skilda skriftspråk. Fast språk som skrivs ofta uppfattas i den aktuella västliga världsbilden som ”riktiga språk”, är språk i grund och botten ”talade kommunikationsmedel och tankeinstrument”. De kan ha eller inte ha skriftspråk, påminner Hyltenstam.

Standardisering är ett av de centralaste kännetecknen i den problematik som gäller skillnaden mellan språk och dialekt. Språkliga varieteter som genomgått

standardisering och har skriftspråk anses i allmänhet vara språk. Med utgångspunkt i termerna selektion, kodifiering, propagation (acceptans) och elaborering beskriver Haugen (1972:287-306) hur språken steg för steg standardiseras. Selektion är ett samhälleligt begrepp. Den betyder att en språklig gemenskap kommer överens om den språkform som ska utgöra basen för den standardiserade varieteten i ett land e.d. Haugen nämner standardiseringsprocesser som vissa europeiska språk, t.ex. Norge, genomgått. Han poängterar att selektion som samhällelig fråga kan vara ett medvetet eller omedvetet framhållande av en språkform eller flera språkformer. Kodifiering betyder att den valda formen dokumenteras och beskrivs. Detta kräver yrkesmässig analys och beskrivning av ett visst språks syntaktiska, fonologiska och lexikala väsen. Vad de två övriga stegen propagation och elaborering i ett språks standardisering beträffar, konstaterar Haugen att de kännetecknas av att de samverkar med varandra. I likhet med det första steget i standardiseringsprocessen, dvs. selektion, representeras den samhälleliga linjen även av propagation. Detta innebär att befolkningen är beredd att använda det standardiserade språket. Elaborering hänvisar till den funktionella sidan i standardiseringsprocessen. Den mångsidiga användningen av den valda formen står i fråga om språkets elaborering i blickpunkten. (Om språkets standardisering och språkvård se även Haugen 1966/1972 och 1997: 341-351 samt Hyltenstam 1997:215-218 och 1999:98-117; jfr också avsnitt 3.7.)

Det innersta väsendet av de två språkliga systemen språk och dialekt tycks bland språkforskare vara föremål för oerhört stort intresse. Hyltenstam (1999:116-117) säger att det med avseende på problemet i fråga är svårt att finna några undantagslösa kriterier, inte minst av den orsaken att gränserna på olika håll i världen dras på olika sätt. Han specificerar dock några centrala kännetecken som enligt hans argumentation klart vittnar om skillnaderna mellan de varande språkliga systemen språk och dialekt.

Vad definitionen av begreppet *varietet* angår, kallar Hudson (1996: 22) den "... a set of linguistic items with similar social distribution ...". Han framhäver att denna definition låter oss använda termen *varietet* om engelskan, franskan, London-engelskan, fotbollsengelskan eller vilket individuellt talesätt som helst. Således kan *varietet* vara ett språk, mindre än ett språk och t.o.m. mindre än en dialekt, preciserar Hudson. Till fördel för termen *varietet* räknar Hyltenstam (1999: 103-104) det att *varietet* har en mera omfattande och generell innebörd än den som täcker språk och dialekt. Termen *varietet* kan t.o.m. användas om *sociolekt*, *idiolekt* och *register* som i allmänhet varken klassificeras som språk eller dia-

lekter, konstaterar Hyltenstam. Enligt Wande (2003) kan varietet som neutral term användas om alla språkformer som man vill eller behöver skilja från varandra. I min avhandling förekommer termen varietet i denna omfattande betydelse.

2.4 Språkkontakt, tvåspråkighet och lån

Såsom bl.a. Bloomfield (1933:444-445; se även Haugen 1972:59-76) argumenterat innebär fenomenet *språkkontakt* kontakt mellan två eller flera språk. Därutöver kan olika varieteter i ett språk bli föremål för språklig kontakt och tvärtom. Samtliga dessa fall kan förstås ha många slags konsekvenser. Det uppstår lätt även konkurrenssituationer där den ena språkformen vinner allt flera talare och verksamhetsområden på den andras bekostnad. Till följd därav kan språk i kontakt enligt Bourdieu (1984:27-59) medföra, inte minst styrda av utomspråkliga faktorer, det språkbyte som får inomspråkliga följdverkningar i form av förändring och språkförlust.

Ett aktuellt språkkontaktsfenomen kan påträffas till exempel i Sverige mellan den infödda svenska befolkningen å ena sidan och invandrarna, flyktingarna och deras barn, å andra sidan. Det har hävdats att minoritetsspråken som har lägre status än svenskan intar samma förhållande till svenskan som svenskan under tidernas lopp intagit och fortfarande tar till tyskan, franskan och engelskan. (Se Boyd 1995:109.)

Det råder bland språkforskare (se Haugen 1968:9; se även Bloomfield 1933:444-445 och Weinreich 1974:1-115) en enstämmig uppfattning om att begreppen språkkontakt och *tvåspråkighet* hör ihop. I situationer där två språk är i beröring med varandra förekommer fenomen som orsakas av språkmötet.

Vad definitionen av tvåspråkighet beträffar, existerar det säkert lika många av dem som av de forskare som sysslat med bilingualism. För att plocka upp en så explikativ definition som möjligt i begreppsbestämningarnas bråte citerar jag Haugen (1953:7). Han framhåller att bilingualism börjar hos en individ "... at the point where the speaker can produce complete meaningful utterances in the other language ...". Vidare argumenterar Haugen (1968:9-10) att tvåspråkighet kan syfta till *tre-* eller *flerspråkighet*. Det sistnämnda fenomenet kan definieras som ett alternativt användande av flera än ett språk av en och samma individ. Med

begreppet tvåspråkighet förstås många olika grader, preciserar Haugen. I några speciella fall kan även helt passiv tvåspråkighet, med vilken Haugen menar förståelsen utan talande, inkluderas i bilingualism (jfr också Mackey 1968:55, Weinreich 1974:1 och Helander 1984:1).

Enligt Skutnabb-Kangas (1981:3-4, 22-25, 94) är tvåspråkighet ett svårdefinierat begrepp. Någon allmänt godkänd och till alla ändamål passande definition existerar inte. Mångfalden av definitioner kring detta begrepp förklaras av att tvåspråkigheten kan diskuteras som egenskapen hos en individ eller som ett samhälleligt fenomen. Definitionens karaktär beror på till vilket ändamål definitionen används. Lingvisterna är ofta intresserade av tvåspråkiga individer och deras språkliga kompetens, sociologerna utgår från språkens funktion hos en tvåspråkig individ eller i ett tvåspråkigt samhälle osv. Skutnabb-Kangas (ibid) berör problematiken med utgångspunkt i individuell tvåspråkighet. Hon konstaterar att man i definitionen av en individs tvåspråkighet brukar skilja mellan fyra olika kriterier: ursprung, kompetens, funktion och attityder. Enligt ursprungskriteriet är personens bakgrund, dvs. föräldrarnas modersmål, miljöns språkliga förhållanden etc., avgörande kriterier i definierandet av en tvåspråkig individ. För att definiera en persons tvåspråkighet på basis av hans/hennes förmåga att behärska de två språken utgår Skutnabb-Kangas från kompetenskriteriet. Med detta kriterium menar hon inte det "chomskyska", allmänlingvistiska kompetensbegreppet utan en persons skicklighet, färdighet och duglighet att använda flera än ett språk. För språkanvändningens del är en person tvåspråkig om han/hon använder flera språk än endast ett. Enligt identitetskriteriet anses en person vara tvåspråkig om han/hon själv identifierar sig med två grupper av människor som talar olika språk. Skutnabb-Kangas anmärker att en individ också kan bli identifierad som tvåspråkig av andra. (Om begreppen ursprung, kompetens, funktion och attityder se även *Kieli ja sen kieliopit* 1994:250.)

Att tala två språk flytande är ett kriterium som enligt Grosjean (1982:231-235) är mest använt i definitionsförsök av individuell bilingualism. Detta framgår bl.a. av att man på bekostnad av flera andra faktorer fäst för stor vikt vid den "ledighet" med vilken en tvåspråkig person kan använda de två språken. Grosjean påstår att det förhållandet att en balancerad tvåspråkig individ med ledighet kan tala, lyssna, läsa och skriva två språk lika bra snarare är ett undantag än en norm. Betydelsen av den dagliga användningen av två språk i olika domäner ignoreras ofta i debatter kring bilingualism. Grosjean framhåller också att en tvåspråkig persons behov av att behärska de två språken i skrift och tal är av vikt i

definieringen av hans/hennes tvåspråkighet. Problematiken kompliceras av åtskilliga orsaker. Exempelvis kan en vetenskapsman ha utomordentlig färdighet i att läsa och skriva ett främmande språk men sakna förmågan av att tala det eller förstå det i talad form. I ett motsatt fall kan en person tala och förstå två språk med lika stor ledighet utan att kunna läsa eller skriva flera än ett. Med ”receptiv” bilingualism avses enligt Grosjean färdigheten av att endast förstå, inte tala, läsa eller skriva målspråket. Det ena språket på nästan vilken individuell bilingual nivå som helst tenderar att ha en dominerande ställning, det andra blir lätt mindre använt. (Om ”receptiv” språkförmåga jfr Baetens Beardsmore 1982:13-14.)

I problematiken kring individuell bilingualism har Romaine (1991:7) en tvåspråkig persons prestationsnivå som utgångspunkt. Hon hävdar att det är avgörande att förklara vad en persons färdighet att använda två språk berättar om hans/hennes kompetens i dessa språk. Behärskandet av detta slag är inte samma sak som grammatisk kompetens. Enligt Romaine innebär det också att bilingualism under inga omständigheter endast kan anses vara en lingvistisk vetenskapsgren. Den är en del av bl.a. den moderna psykologiska, sociologiska och pedagogiska forskningen.

Sundman (1999:37-41; jfr Skutnabb-Kangas 1981:3-4, 22-25, 94 samt Grosjean 1982:231-235 och Baetens Beardsmore 1982:13-14) beskriver den individuella tvåspråkigheten på basis av de ovannämnda fyra kriterierna: ursprung, kompetens, funktion och attityd. Också hon har för sig att dessa kriterier på den individuella bilingualismens nivå inte är oproblematiska. Vem är tvåspråkig, frågar Sundman. Exempelvis är en individs tvåspråkiga bakgrund enligt henne inte entydig. Den kan definieras genom att man utgår från alla de fyra ifrågavarande kriterierna. Att testa en persons tvåspråkighet på basis av hans/hennes språkliga kompetens försvåras av att det finns så många olik utvecklade delfärdigheter både hos en enspråkig och en tvåspråkig individ. Detta innebär t.ex. dagligt bruk av flera än ett språk i en specificerad kontext. Delfärdigheterna som gäller språklig kompetens förekommer exempelvis i formerna av ”receptiv” och ”produktiv” språkförmåga, konstaterar Sundman. Den förra typen hänvisar till mottaglig språklig färdighet, den senare till aktiv. Språket själv består av olika delsystem, såsom uttal, ortografi, morfologi, ordförråd, syntax, pragmatik, text- eller diskursstruktur osv. Sundman framhäver att partiella system av språket kan ha från varandra avvikande utvecklingsnivåer. Språkanvändningskriteriet utesluter, poängterar hon, de personer som behärskar flera språk men av olika orsaker

använder endast ett av dem. Ett identitetskriterium i definitionen av en individs tvåspråkighet är inte heller utan problem. Sundman anmärker att bl.a. grupptillhörighet är en ytterst subjektiv upplevelse.

För den samhälleliga tvåspråkighetens del poängterar Mackey (1968:554) att den inte, i likhet med individuell bilingualism, kan betraktas som ett uteslutande lingvistiskt fenomen. Hur språket används i ett tvåspråkigt samhälle är i stor utsträckning en del av den sociolingvistiska forskningen. De vidsträckta dimensionerna av denna forskning förklaras av att en stor del av världens befolkning enligt Grosjean (1982:1-3; jfr också Romaine 1994:33-34) är tvåspråkig. Bilingualism är och har alltid varit en världsomfattande företeelse. Romaine (1991:8) betonar att bilingualismen anses vara ett väsentligt element i den tvärkulturella kommunikationen världen runt. P.g.a. sin interdisciplinära karaktär kan tvåspråkigheten under inga förhållanden bli underskattad.

Kan tvåspråkigheten mätas och hur? Detta problem har man försökt lösa på otaliga sätt inom olika discipliner. Möjligheter till att med några tillräckligt pålitliga mätinstrument närma sig bilingualism har bl.a. enligt Fishman (1972:78-79, 110-111; se även Tandefelt 1988:25-26) visat sig vara minimala. Problematiken kompliceras så snabbt man går från en individuell tvåspråkighet till mera omfattande nivåer. Med dessa nivåer menas tvåspråkighet i grupper av skilda slag samt samhällelig tvåspråkighet. (Om problematiken av att mäta tvåspråkighet se även Baetens Beardsmore 1982:69-71.)

Behovet av att mäta eller ”specificera” mängden av tvåspråkighet betonas enligt Wingstedt (1998:210-211) i situationer där kompetens i två vederbörliga språk krävs för vissa anställningar. Hur specificeras monolingualism vs bilingualism i dessa fall, frågar hon. Vidare kan man enligt Wingstedt fråga sig vilka metoder som används vid mätningen. Definitioner och ”operationaliseringar” behövs också när man fattar beslut om rättigheter som gäller talare av minoritetsspråk osv. Akademiska definitioner fungerar nödvändigtvis inte på sociala och politiska nivåer.

Lainio (1999:182-194) anser att tvåspråkighet i belysningen av den senaste forskningen kan ha positiva påverkningar såväl hos tvåspråkiga individer som på en samhällelig nivå. Han poängterar att balanserad närvaro av majoritetsspråket och det egna språket har gett goda resultat exempelvis i skolundervisningen, inte bara i elevernas språkliga färdigheter utan också i deras identitetsutveckling.

Två- eller flerspråkighet värderas alltmer positivt, säger Lainio. Den betraktas både som en kulturell och intellektuell rikedom. (Se även Westergren & Åhl 1997:2.)

Begreppet som på 1960-1980-talen närmast i Skandinavien blev en omtvistad språklig fråga är halvspråkighet, rättare sagt dubbel halvspråkighet. Internationellt sett är termen halvspråkighet nästan okänd. Med begreppet avses enligt Hansegård en individs bristande kunskaper i både modersmålet och i majoritetsspråket. Han redogör för termen i sin undersökning *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Den utgavs år 1968. I Hansegårds argumentation kan halvspråkighet i främsta rummet associeras med ”norrbottnensfinnarnas”, delvis också med samernas språkliga situation i norra Sverige. Han påstår att en del av befolkningen med finskspråkig bakgrund i 60-talets norra Norrbotten var halvspråkig. Själva termen halvspråkighet el. dubbel halvspråkighet har blivit föremål för oerhörd kritik. Den nya termen ”otillräcklig språklig kompetens” kan bättre enligt Hansegård (1997:195-196), inte minst i vetenskapliga sammanhang, användas om fenomenet. Han har för sig att ny tvärvetenskaplig forskning med språkområdena i norra Norrbotten i blickpunkten skulle vara på sin plats. Den språkliga situationen har i området naturligtvis förändrats, anmärker Hansegård. Majoriteten av 1960-talets ”halvspråkiga” är gamla eller döda. (Om begreppet halvspråkighet se även Wande 1977:44-51, Skutnabb-Kangas 1981:258-261 och Nordberg 1985:11.)

Lokaliseringen av tvåspråkighet kan, såsom Fishman (1972:79-81, 90-91) argumenterar, göras genom en analys av språkens fördelning på olika *domäner*. Där spelar relationen mellan språkbruket och å andra sidan psykologiska, sociala och kulturella processer en viktig roll. Fishman anser att samspelet i fråga verkar på språkanvändningen i riktning mot förändring eller stabilitet. Med hjälp av analysen av språkanvändarnas beteende på skilda håll kan forskaren konstruera en dominanskonfiguration och ta reda på vem som talar till vem, vilket språk, när och om vilket ämne. Dominanskonfiguration är i Fishmans analys en benämning för en fullkomlig förteckning över fördelningen mellan en individs två språk på olika verksamhetsområden.

Domän är ett mångfacetterat begrepp. Vad definitionen av detta begrepp angår, avses med den enligt Fishman (1965:19-38) varietetens användbarhet i olika tal-situationer, som familjen, skolan, arbetslivet, religion etc. En given domän kan, påpekar Fishman, förknippas med ett givet språkbruk. Exempelvis används i en

minoritetssituation språket av minoriteten i mer informella domäner och majoritetsspråket i mer formella, dvs. officiella domäner (se även Hyltenstam & Stroud 1991:47). Valet av språkbruket varierar alltså i en tvåspråkig talgemenskap från den ena domänen till den andra. En individ måste med hjälp av sin intelligens och fantasi besluta om sitt språk (jfr Hudson 1996:77-78).

Domäner kan i vissa fall ha en samhällelig karaktär och därigenom kan de alltså tänkas ansluta sig till institutioner e.d. Sådana domäner förekommer i de flesta talgemenskaper. Med deras verksamhetsområden avses dock oftast den sociala kontext där en tvåspråkig individ använder ett visst språk eller två i en viss tal-situation. Det går också att gradera domäner i de flesta samhällen i enlighet med deras formalitet och offentlighet. Domäner kan även delas i subdomäner, dvs. i mindre grupper av samtalssituationer inom en större domän. (Se Tandefelt 1988: 66; jfr också Platt 1977:369.)

Med begreppet *diglossi* menar Ferguson (1959:336) en funktionsdifferentiering som förekommer i en stat eller i en annan enhet mellan två olika språk eller två olika varieteter. Den språkform som har högre status kallar han för hög eller *H-varietet* och den med lägre status för låg eller *L-varietet*.

Ferguson (1959:336; se även Coupland & Jaworski 1997:325) anser ett typiskt diglossiskt förhållande råda i den arabisktalande världen. Där representeras H-varietet av klassisk arabiska. De regionala arabiska språken har statusen av en L-varietet. Som två andra exempel på diglossi nämner Ferguson Haiti och Grekland. I Haiti har franskan H-status och kreolskan L-status. I Grekland används H-varietet med vissa inslag av klassisk grekiska (*katharevousa*) och L-varietet av folkspråket (*dimotiki*). Trudgill (1990) argumenterar att det i samtliga diglossiska situationer är fråga om ett särskilt slags standardisering av språket. Där samexisterar två olika varieteter i ett språksamfund. Viktigt är att dessa varieteter från samfund till samfund specialiserar sig på sin funktion beroende på vad för typer användningsområdena representerar.

I den diglossiska situationen väljs språket på basis av olika värderingar av de två språk man vanligen praktiskt taget behärskar lika bra. Till exempel är det i Kanadas tvåspråkiga bälte väsentligen viktigt att veta när man använder franska som värderas högre och när respektive engelska som har en ställning av L-varietet. I samtliga tvåspråkiga regioner har man att välja när det är lämpligt att kodväxla och när det inte är det. De infödda talarna förstår de oskrivna reglerna för

diglossi (se Chambers 1995:2-10). Enligt Hyltenstam och Stroud (1991:48; se även Wardhaugh 1998:88) har man också i alla andra diglossiska samhällen en likadan fördelning. Standardvarietetet H används i formella situationer, såsom i religiösa sammanhang, i högre utbildning, i politiska tal, i tidningarnas ledarspalter, i nyhetsuppläsningar i TV:n och radion, till litterära ändamål m.fl. L-varietetet förekommer i stället i informella situationer, inte minst i vardaglig användning av språket. Ferguson (1959:336) anmärker att den diglossiska situationen också kan genomgå en inre förändring. Som exempel kan användas den språkliga situationen i de tidigare tysktalande kantonerna av Schweiz. Där hade standardtyskan H-språkets status och schweizertyskan var ett L-språk. För tillfället är förhållandet, framhåller Werner (1993:43-48), det att högtyskan har minskat sin betydelse och den schweizertyska dialekten har blivit en språklig makt.

Diglossi kan få politisk färg i de länder där H-varietetet associeras med makt. Individerna som i sådana förhållanden inte har standardspråket under sin kontroll är exempelvis till följd av sin låga utbildningsnivå socialt marginaliserade (Spolsky 1998:64-65). Funktionsfördelningen mellan H- och L-varieteter är vanlig i många minoritetstalgemenskaper där minoritetsspråket används som L-varietet och där majoritetsspråket är en prestigevarietet (Hyltenstam & Stroud 1991:48).

I åtskilliga länder i tredje världen där t.ex. franskan länge haft sin prestigeställning har sociopolitiska förändringar börjat ha sin verkan i form av nya intermediära varieteter. Franskan har p.g.a. urinvånarnas oerhörda vakenhet ersatts med moderniserade versioner av deras eget språk (Bourhis 1997:307). Spolsky (1998:65) nämner den nya typen av standardarabiskan som exempel på detta fenomen. Även globaliserandet av engelskan har gjort engelska språket till ett viktigt tredje språk på den diglossiska scenen, påpekar han. Därigenom har det uppkommit sådana nya begrepp som triglossi och polyglossi.

Med hänsyn till förekomsten av diglossi behöver ett samhälle inte nödvändigtvis uppfattas som en stat e.d. Exempelvis framhävs det av Tandefelt (1988:42) att man likaså kan utgå från tanken om att "... diglossi inte är en konsekvens uteslutande av explicit samhällelig reglering ...". Hon tillägger att den snarare är en återspeglning av sociokulturella förhållanden. De kan vara olika inom en stats olika regioner. Å andra sidan kommer ett samhälles språkliga organisering enligt Skutnabb-Kangas (1981:36) att alltid vara viktig för tvåspråkiga individer

med tanke på deras behärskande av båda sina språk.

Om begreppet *kodväxling* säger t.ex. Spolsky (1998:49-50) att den hör ihop med inlån (om lån se nedan detta avsnitt). När en tvåspråkig individ använder ett ord, en fras e.d. från språket A i språket B är det, betonar Spolsky, fråga om kodväxling. Och när flera människor gör det kan man enligt hans argumentering tala om inlånande. För Hasselmo (1974:176) innebär kodväxling i sin enkelhet en talsituation där man tillfälligtvis byter språk. Om man först talar svenska med någon och sedan, när den andra har sagt någonting, reagerar på hans tal t.ex. på finska, är det fråga om kodväxling. Detsamma gäller situationen när man använder ett svenskt ord eller uttryck mitt i en finsk sats. Koden byts, konstaterar han. Koden kan bytas också i sådana fall där man exempelvis använder en ändelse från något annat språk i ett svenskt ord.

Som sociolingvistiskt fenomen ingår kodväxling i två- eller flerspråkighet. Den är långtifrån någon homogen form av språkkontakt. Identifieringar som gäller de centralaste subkategorierna av kodväxling har gjorts från början av 1970-talet (Gardner-Chloros 1997:361). Exempelvis gör Gumperz (1982:60-61) en skillnad mellan situationell och konversationell kodväxling. Den förra hänvisar till de kodväxlingar som hör samman med bytet av samtalspartnern, scenen eller diskussionsämnet. Den senare motiveras av själva diskussionen.

En del forskare anser att den situationella kodväxlingen representerar det s.k. språkvalet hellre än den riktiga kodväxlingen (eng. *code switching proper*; se Gardner-Chloros 1997:361). Det kan hända att samtalet kommer in på ett ämne som kräver valet av det lämpligaste av de aktuella språken. Ytterligare kan en ny samtalspartner som kommer in i samtalet få de ursprungliga talarna att välja det språk som bäst passar för den nya situationen (Hyltenstam & Stroud 1991:54). Typiska exempel på hur ”smidigt” språken byts erbjuds av den flerspråkiga miljön i Ingermanland i Ryssland. Den skapar förutsättningar för blandspråkighet och simultan kodväxling mellan flera språk. Bl.a. kan man i de votisk-talandenas språkanvändning vid sidan av votiskan och ingermanländskan urskilja åtminstone karelska, ryska och estniska element. Växling från den ena koden till den andra sker nästan oförmärkt. Teoretiskt sett erbjuder detta slags talsituation en särskilt utmanande utgångspunkt för kodväxlingsstudier. Vad votiskan som språk angår, finns det endast några spår, närmare sagt nyvotiskan, kvar av detta östersjöfinska språk. Och även denna varietet som minimalt förekommer i den ovan beskrivna flerspråkiga kodväxlingssituationen hotas av språkdöd (Turunen

1999:208-216).

Den funktionella uppdelningen mellan språken är inom Weinreichs argumentation (1953:106-108) en av de mest avgörande orsakerna till *språkbyte*. Med avseende på detta fenomen är det viktigt att göra det klart i vilka funktioner ett språk som har en prestigeställning och högre socialt värde undantränger ett annat.

I behandlingen av olika språkbytesfaktorer närmar sig Tandefelt (1988:40-62) frågan på tre nivåer: på samhällsnivån, gruppnivån och individnivån. På tal om samhällsnivån diskuterar hon hur samhällets språkliga organisationer, lagstiftning, kulturella faktorer, skolan och andra institutionella organisationer bearbetar den språkliga relationen mellan majoritet och minoritet. På gruppnivån behandlar Tandefelt minoritetsgruppens språkliga förhållanden, kulturella särdrag, attityder m.fl. Individnivån inramas i hennes språkbytesproblematik av de språk-sociologiska omständigheter inom vilka individens egen språkhistoria tar form. (Se även Hyltenstam & Stroud 1991:77-109.)

Det är också viktigt att klarlägga vilka slags samhälleliga och socialpsykologiska faktorer som bidrar till bevarandet av ett minoritetsspråk. Detta är en livsfråga i en situation där ett språkbyte och t.o.m språkdöd i längden är möjliga. Det är nödvändigt att identifiera de förhållanden som föreligger i en given språkbytes- och språkbevarandesituation så noggrant som möjligt. (Hyltenstam & Stroud 1991:75-78.)

Med tanke på ömsesidig påverkan mellan olika språk, såsom *lån*, benämner Bloomfield (1933:444-479) tre typer av språkliga inflytanden. Den första typen är kulturella inlån där det enligt honom antingen kan vara fråga om ensidigt eller inbördes lånande. Direkta inlån är den andra typen av influens. Den anser Bloomfield gå i riktning från ett mera dominerande språkligt håll till ett "lägre" språkligt håll. Sist kommer i Bloomfields argumentering dialektala lån. Det är en långvarig och komplicerad process. Dialektala lån pågår nämligen i en miljö där en standardiserad språkform, det av sociala, politiska, religiösa m.fl. skäl högtaktade språkbruket eller något annat språkssystem, blir föremål för inlånan-det.

Haugen (1968:59-61; 1972:82-92) definierar inlånan-det närmare. I en inlåne-process urskiljer han två huvudtyper: import och substitution. Med import menar

Haugen en färdig modell inom det språkliga lålandet. Reproduktionen av den färdiga, importerade modellen går i hans argumentation under benämningen substitution. Vidare kallar han dessa två typer underarter för lånord (eng. *loan-word*), blandningslån (eng. *loanblend*) och inväxlingslån (eng. *loanshift*) efter det hur låneprocessen vid språkkontaktssituationen äger rum.

Weinreich (1953:11-12; se även de Saussure 1983/1916) utgår i sin analys av språkkontakt och det fält som utgör en del av inlåneprocessen från den strukturalistiska principen. Enligt denna princip indelas språksystemet i tal (*parole/message/process/behavior*) och i språksystem (*langue/code/system/norm*). Weinreich (1974:11) argumenterar att en tvåspråkig talare av språket X kan använda elementen av språket Y antingen ”as an on-the-spot borrowing” eller på basis av sin kännedom om de stabiliserade inlånen i fråga från språket Y till språket X. Företeelsen åskådliggörs av Weinreich med en metafor om sand som i det förra fallet är ”... carried by stream ...” och i det senare ”... it is the sedimented sand deposited on the bottom of the lake ...”.

Om interferensbegreppet är åsikterna allmänt taget ytterst delade. Exempelvis utgår Lagman (1971:1-6) från tanken om att interferens, annorlunda än inlån, är en del av talet. Vad begreppet inlån i Lagmans argumentation beträffar, anser han det vara en del av språket. Skutnabb-Kangas (1981:215-216) stöder denna argumentering. Hon betonar skillnaden mellan interferens och språklån. Interferens gäller, poängterar hon, språkanvändningen, medan inlånen influerar på språksystemet. Det som enligt Skutnabb-Kangas skulle förefalla vara säkert för interferensens del är att det alltid i detta språkkontaktsfenomen är fråga om en avvikelse från en norm. Avvikelser från ett språks normer beror på en persons färdighet att tala flera än ett språk. I de flesta fall bidrar interferensen också till en reorganisation av modellen (se även Haugen 1968:39-40, Weinreich 1974:1, Baetens Beardsmore 1982:37-59 och Pyöli 1996:182).

Harding och Riley (1993:37) hävdar att interferens kan ta former på språkets alla nivåer och inom alla dess funktioner. De säger att bl.a. det ena språkets grammatiska struktur, såsom ordföljd, kan överföras till ett annat språk. T.ex. kan prepositionen *avec* (’med’) placeras i slutet av bisatsen i meningen *C’est celui que je parlais avec*, inte före det relativa pronomenet, såsom i regel i den motsvarande konstruktionen *C’est celui avec lequel je parlais*. Detta är enligt Harding och Riley ett säkert prov på inflytandet av engelskan. Där står den motsvarande prepositionen i slutet av bisatsen i meningen *He’s the one I was talking to* (’Det

var honom jag talade med'). De argumenterar också att interferens är ett tecken på dominansen av det ena språket på bekostnad av det andra.

Enligt den nutida uppfattningen anses interferens av åtskilliga språkforskare närmast vara en del av ett omfattande språkligt kontaktfält. En grov uppdelning mellan de olika partierna av språkberöringsfältet skulle kunna vara följande: lån, interferens och kodväxling. Lån och kodväxling skulle i den här modellen representera tämligen medvetna kontaktdrag. Interferens skulle i stället kunna tänkas vara ett omedvetet fenomen i en situation i vilken ett språk influeras av ett annat (se Baker 1993:76-77, Tandefelt 1988:62 och Pyöli 1996:180-190). Spolsky (1998:49) gör i sin interferensdiskussion en klar skillnad mellan kodväxling och inlåning. Han betonar att interferens är ett språkberöringsfenomen som ingår i simultananvändningen av två språk. Fenomenet leder oundvikligen till studiet av kodväxling. Utgångspunkten är semantisk men innehåller också lexikala, fonologiska m.fl. drag.

Hyltenstam och Stroud (1991: 55-56; se även Corder 1973) anser att interferens t.ex. i inläringen av ett andraspråk eller ett främmande språk kan inkluderas i termen *transfer*. I sådana fall skiljer sig modersmålet och målspråket till sin uppbyggnad osv. från varandra. Talaren av ett nytt språk kan överföra drag från sitt eget språk till målspråket i och med att han/hon gör fel i uttal, grammatik eller ordval. Därigenom kan han/hon tala ett nytt språk ”med viss interferens från sitt modersmål”. Detta är ofta fallet i situationer där talarna av ett minoritetsspråk lär sig ett majoritetsspråk som sitt andraspråk. Hyltenstam och Stroud påpekar att det också kan förekomma ”interferens från majoritetsspråket när minoritetsspråket används”. Enligt Sundman (1999:72-73) tillämpar man kanske i inläringen av nya språk transfer i en betydligt högre grad än vad man är medveten om. Transfer som leder till en normenlig struktur i målspråket går ofta under benämningen ”positiv transfer”. Med ”negativ transfer”, dvs. med interferens, avses en motsatt situation. Där leder den överförda strukturen till ett avvikande från målspråkets norm. Negativ transfer förorsakas av att de två språken inte följer samma regel. (Om transfer se Baetens Beardsmore 1982:46-50 och Yule 1996:194.)

2.5 Pidgin- och kreolspråk

Språk som länge ansågs vara av obetydligt värde och intresse och som associ-

erades med fattiga och mindre sociala medlemmar av samhället är *pidginspråk* och *kreolspråk*. Det var först efter 1930-talet deras betydelse för språkforskningen erkändes. Sedan dess har de väckt allt större intresse inte bara inom sociolingvistik utan också inom andra vetenskapsgrenar. (Jfr Wardhaugh 1998: 54; se även Spolsky 1998:61-63.)

Pidgin är ett kontaktspråk som ofta för helt praktiska ändamål har uppkommit i kolonialsammanhang o.d. Det är ursprungligen inte någons modersmål och har därför inte några infödda talare. Oftast används pidginspråket i en begränsad uppsättning av aktiviteter och i specifika domäner. Det lärs in exempelvis i handelskontakter, i kommunikationssituationer, såsom bland hawaiianska, japanska och kinesiska sockerplantage-arbetare på Hawaii (se Hyltenstam & Stroud 1991: 57 och Day 1995:137). Typiskt för pidginspråket är ett inskränkt ordförråd, brist bl.a. på artiklar och kopulaverb samt enkel fonologi och syntax. Vad böjningen beträffar, saknas den helt i de flesta pidginvarieteter men förekommer t.o.m. i form av separata ord i några av dem. Vidare kan exempelvis syntaxen avvika från det språk varifrån de språkliga elementen lånats. I många fall är det så att det grammatiska systemet grundar sig på ett språk och det lexikala språkbruket på ett annat (se Romaine 1997:353; jfr också Hudson 1996:59-63 och Spolsky 1998:61).

Kreolspråket har uppkommit bland människor som under sin barndom haft pidgin som huvudsaklig stimulans (Day 1995:137). Till följd av äktenskap mellan individerna som inte talar varandras modersmål, utan pidgin, lär sig barnen pidgin som sitt modersmål. Detta språk behärskar de ifrågavarande föräldrarna bra. Ur lingvistisk synvinkel är denna inlärningsituation invecklad i de universiella regler som ansluter sig till ett inlärt första språk. Det ”nya” språket expanderar och utvecklas i allt mera komplicerade sociala förhållanden. Hela processen kallas för kreolisation till skillnad från pidginisation. Termen pidginisation har börjat användas p.g.a. en för stor förenkling i ett språks morfologi, syntax e.d. Vad kreolspråket angår, är dess vanligaste standardspråk franska (se Spolsky 1998:62 och Wardhaugh 1998:59).

Bland de kontaktspråk som ursprungligen utvecklats från pidgin och sedan blivit ett kreolspråk är det engelskbaserade *Tok Pisin* (’talk pidgin’) Det talas av en miljon papuaner i det mångspråkiga Papua Nya Guinea. Den viktigaste dimensionen för variation i detta språk är dikotomin mellan det agrara och urbana Tok Pisin. Även regionala skillnader påträffas, men de spelar en mindre roll. Vi-

taliteten hos Tok Pisin garanteras av litteratur och en egen tidning som utkommer på detta språk. (Romaine 1994:10-11, 59, 162-163; 1997:353-359.)

I likhet med Tok Pisin anses *Black English* härleda sitt ursprung från ett kontaktspråk. Närmast har det utvecklats från ett kreolspråk som heter *Gullah* och som talas av afroamerikaner i USA. Vad karaktären och användningen av Black English beträffar, har detta språk länge varit undervärderat. Det har också varit föremål för missförstånd och misstro. (Se Spolsky 1998:63 och Wardhaugh 1998:337.)

Pidgin- och kreolspråk med sin egen logik och potential har väckt oerhört intresse bland språkvetarna överallt i världen. Till sin språkliga karaktär anses de inte skilja sig från varandra i någon avgörande grad. Båda har uppstått under exceptionella förhållanden. Till den delen har de en enhetlig utgångspunkt. Den belyser på ett väsentligt sätt språkinläringens, språkbytet och den universiella grammatikens lagbundenheter. Således kan den öppna vägar för framtidens mer och mer djupgående språkforskning. (Se Romaine 1994:61; jfr också Bickerton 1981:1-97.)

2.6 Om språkplanering och språkpolitik

Som sociolingvistisk term innebär *språkplanering* åtgärder att medvetet inverka på strukturen och funktionen hos språkliga varieteter. Dessa åtgärder fokuseras antingen på den aktuella varietetens ställning i förhållande till någon annan varietet eller den ifrågavarande varietetens inre tillstånd och dess förändring. Två typer av språkplanering nämns av sociolingvister: *statusplanering* och *korpusplanering*. (Se Wardhaugh 1998:347, Wingstedt 1998:5 och Spolsky 1998:66.)

Med statusplanering avses en förändring av en språklig varietets funktion samt dess talares rättigheter att använda den. Exempelvis när talarna av ett minoritetspråk förbjuds att begagna sitt eget språk i uppfostran av sina barn, har detta språk ingen status. Deklarerar regeringen att en språklig varietet i stället officiellt kan användas i alla funktioner i landet har varieteteten i fråga nått hög status i landet. I ett motsatt fall kan användningen av en varietet bannlysas i förvaltning, i skolor etc. och varieteteten kan mista sin status. Betydelsen av statusplaneringen betonas inte minst med avseende på ett lands självständighetsprocess. (Wardhaugh 1998:347-349; Spolsky 1998:66.)

Allsidig fixering och modifikation ingår i en språklig korpusplanering. Den hänvisar vanligen till förändringar i en språklig varietets struktur, en ortografisk utveckling, en genomtänkt expansion av ordförrådet etc. Till begreppet korpusplanering ansluter sig även ett instrumentellt betraktelsesätt i vilket en varietet karakteriseras som ett språkligt redskap för kommunikation. Korpusplanering syftar i grund och botten till standardisering av en varietet. Genom den kan t.ex. främmande element avlägsnas från ett språk. (Haugen 1971:281-289; se även Wingstedt 1998:5 och Wardhaugh 1998:347.)

Av ett språk som är en stats officiella språk krävs en hög grad av standardisering. Detta innebär att det språk som används i politiska och administrativa sammanhang, som undervisningsspråk och som officiell standardvarietet, måste ha genomgått alla nödvändiga språkplanerande och språkvårdande åtgärder. Vid sidan av det officiella språket har många länder ett juridiskt reglerat *nationalspråk*. Dess huvudsakliga funktion är att förstärka befolkningens samhörighetskänsla och identitet. Nationalspråket kan också vara politiskt betydande, men inte nödvändigtvis. Talarna av nationalspråket behöver m.a.o. inte vara en statsbärande befolkningsgrupp (se Hyltenstam & Stroud 1991:43; se även Tandefelt 1988: 42-43).

Som exempel på ett språks snabba standardisering nämner Wardhaugh (1998: 32) den språkpolitiska situationen i 1800-talets Finland. Finnarna behövde ett standardiserat språk i sina strävanden att frigöra sig både från Ryssland och Sverige. Finskan har i detta nu, framhäver Wardhaugh, en stark ställning i landets politiska liv. Han nämner inte någonting om svenskans språkliga ställning i Finland. Finlandssvenskarna, trots att de är en språklig minoritet i landet, har bevarat sitt språk som Finlands andra officiella språk. Det förorsakas givetvis av svenskans tidigare höga status i Finland, men man måste också komma ihåg att finlandssvenskarnas har fått kämpa för sina språkliga rättigheter.

Konkurrerar det officiella språket och nationalspråket om ställningen av den språkliga statsmakten blir situationen problematisk. T.ex. diskuterar Holmes (1992:103-105) motsättningsläget av detta slag. Enligt henne har man en sådan situation bl.a. i Paraguay. Spanskan är där det officiella språket, dvs. ett H-språk. Den har över 300 år tjänat administrativa och utilitaristiska ändamål. Paraguays nationalspråk *guarani* som har L-status och som talas av över 90 % av befolkningen har på sitt eget håll utvecklats till en riktig politisk, social och kulturell statsmakt.

Språkpolitiken, som från mitten av 1960-talet fokuserats på minoritetsspråk, har fått starkt ökad betydelse i hela världen, inte minst till följd av den ökande migrationen mellan länder och regioner. En allmän inriktning i lagstiftningen världen runt har varit att garantera minoritetsspråkens ställning i syfte att gagna olika etniska grupper. Både Förenta nationerna och UNESCO har deklarerat att minoritetsgrupperna i världen har rätt att bevara sitt eget språk. Åtskilliga organisationer, såsom EBLUL (European Bureau for Lesser Used Languages) i EU-länderna, har grundats för att bevaka de etniska gruppernas språkliga intressen. (*Contact Bulletin 1* 1995:1-4 och 3 1998:11-12; se även Winsa 1995:16 och 1997a:10.)

I många länder har minoritetsspråkpolitiken dock varit en problematisk och lång process. Exempelvis har den svenska regeringen varit obenägen att anpassa den språkpolitik som med tanke på de språkliga minoriteterna bedrivits på den europeiska nivån. Detta har speciellt kommit fram i den svenska regeringens relation till Europarådets stadga om regionala språk och minoritetsspråk. I Sverige finns det flera minoritetsgrupper, såsom samerna, meänkieli-talarna, sverigefinnarna, judarna och romerna. De har länge arbetat för sina språkliga rättigheter i Sverige. Först år 1994 då Sverige anslöt sig till EU började minoritetsspolitiken i landet förändras i för minoriteterna gynnsammare riktning än tidigare. År 2000 trädde en ny minoritetsspråkslag i kraft i Sverige (Winsa 1997b:36; Pressi.com 2000). Visserligen har samerna som officiell minoritetsgrupp redan tidigare varit berättigade bl.a. till en delvis avgiftsfri tolkning och översättning när de kontaktat myndigheterna. Även meänkieli-talarna har sedan mitten av 1980-talet i allt större utstäckning haft dessa rättigheter, i domstolar mycket tidigare. (Förvaltningslag 1986:233, 8 § refererad i Wingstedt 1998:220; Wande 2003).

Trots de positiva tendenserna inom språkpolitiken finns det otaliga frågor som i olika delar av världen fortfarande är omtvistade. Typiskt för förhållandet majoritet/minoritet inom en politisk-administrativ enhet är förstås att majoriteten har den politiska och legala makten. Detta innebär att språklagstiftningen åtminstone i diktatorstyrda samhällen motverkar minoritetens intressen (Hyltenstam & Stroud 1991:77; Tandefelt 1988:42-44). Obalans inom den språkpolitiska lagstiftningen förorsakas bland annat av den bristfälliga och vilseledande information som t.o.m minoritetsgrupperna själva ger om sin språkliga bakgrund. I mångspråkiga samhällen kan språkförhållandena vara ytterst komplicerade. En sådan situation är en gynnsam jordmån för en språkpolitik där individernas int-

ressen lätt blir obeaktade (Wardhaugh 1998: 349-350).

Såsom Wingstedt (1998:26; se även Crowley 1989:273-274) framhåller är språket ett värde vars betydelse inte minst i de västeuropeiska länderna blivit framhävd. En oerhörd stor uppmärksamhet har fästs vid språkliga frågor på den offentliga förvaltningsarenan just i Europa. Detta har dock hänt periodvis och även de teman som debatterats har varit synnerligen varierande. Mängder av problem, andra än språkliga, har uppenbarat sig i förgrunden när språkpolitiska frågor behandlats. Globalt sett förefaller utbildningsfrågorna i detta nu vara bland de mest debatterade.

3 OM *mkTÄ*

3.1 En överblick över det förflutna

Finska språket i svenska Torneälvdalen har en lång historia. Det finns bevis på att finskan har talats på detta område sedan 800-talet (se Johansson 1997a:44-46; 1997b). De arkeologiska fynd som gjorts i svenska och finska Torneälvdalen tyder på att det på 1000-talet fanns en fast bosättning på båda sidorna av Torne älv (se Koivunen 1991:143-147). Hållbara bevis på varifrån de första inbyggarna kom finns inte. Kvänernas existens som forntidsfolk i norr tycks vara ett historiskt faktum. Det är dock osannolikt att de var de första invånarna som fast bosatte sig i Torneälvdalsregionen (Vahtola 1991:209-210; Häkkinen 1996:26). Några skriftliga källor från början av 1300-talet ger antydningar om att tavastlänningar länge hade bott i dessa trakter. Å andra sidan finns det gott om språkligt och annat bevismaterial om att de första inbyggarna var antingen karelare eller västfinnar (se Vahtola 1980:383-388, 1991:183; jfr också Winsa 1991a och 1991b). Även samerna, tidigare benämnda lappar, samt birkarlar har nämnts i den tidiga bebyggelsehistorien för Torne älvs västra och östra sidor. I själva verket är det först dokumenten från 1300-talet och speciellt 1543 års jordabok som ger en helhetsbild av områdets fasta bebyggelse. Största delen av invånarna är enligt jordaboken från år 1543 finnar. Det svenskspråkiga bynamnet Hälsingby (Kainuunkylä) och några andra ortnamn från årtusendets början hänvisar dock för sin del till sporadiska svenska bebyggelser i Bottenvikens nordligaste områden. Språkliga spår av norskt inflytande finns också. Och tar man därtill hänsyn till att tyska m.fl.köpmän vid upprepade tillfällen rört sig i trakterna kan man tala om ”folkens mångfald” i det område som numera kallas för ”Torne-dalen”. Märkligt nog har urbefolkningen i dessa förhållanden ända till 1800-talets slut hållit sig finskspråkig. Det är nämligen så att de främlingar och även svenskar som genom århundradena bosatt sig på Torne älvs båda sidor har sammansmält med finnarna (Vahtola 1991:176-187, 203-207, 215-217, 221; jfr också Klockare 1982:1-22).

Avsaknaden av en egen skriven historia från äldre tid gör enligt språkforskaren, torneälvdalingen Erik Wahlberg (1997a I:2-4 och II:1; jfr Wahlberg 1997b:8) att

språket och ortnamnen är ovärderliga källor för utforskningen av Torneälvdalens äldre historia. Historien är ”ännu icke skriven av oss själva ...”, säger han. Wahlberg lägger speciellt stor vikt vid kvänernas andel i *mkTÄ*:s språkhistoria och anser t.o.m. fornkvänernas språk vara ”... grunden (substrat) för meänkieli (vårt språk) ...”. Vahtola (1991:209-214) nämner kvänerna som tidiga bebyggare av Bottenvikens innersta del, Norrbotten. Han menar att man om deras olika skeden däruppe inte kan säga något absolut bevisbart.

Gränsen mellan bebyggelsen i den finska och den svenska rikshalvan har sedan urminnes tider gått vid Kaakamo älv. Finska språkets västgräns gick länge mellan Sangis och Säivis byar mellan Kalix och Haparanda. Genom gränsdragningen i Fredrikshamn efter svensk-ryska krigets slut år 1809 kom det kulturellt och språkligt homogena området på båda sidorna om Torne älv att klyvas i två delar. Alltid tidigare hade det tillhört Sverige. Gränsen, dvs. den nuvarande riksgränsen mellan Sverige och Finland, drogs utmed Torne, Muonio och Kōnkämä älvar. Kontakterna upphörde dock inte mellan områdena på de två sidorna av Torne älv. Man kunde delta i samma kyrkliga tillställningar som tidigare, ha gemensamma möten om fisket i älven, besöka marknader och fortsätta att umgås på älvens båda sidor. (Klockare 1982:1-3; Wande 1997a:121.)

Språkligt bevarades svenska Torneälvdalen nästan enspråkigt finskt under 1800-talet (se ovan detta avsnitt 3.1). I skolorna var finskan det huvudsakligaste undervisningsspråket och läroböckerna var finskspråkiga ända till 1880-talet (Pekari 1997:162). Samtidigt vaknade en nationell medvetenhet i Sverige liksom i det övriga Europa. Den svenska befolkningen började aktivt sträva efter ett ”aktivt” fosterland. År 1888 blev det, delvis p.g.a. den svenska misstron mot Ryssland och av försvarsskäl, lagligt att inrätta helt svenska skolor i svenska Torneälvdalen. Den intensiva försvenskningsspolitiken började i området. Drivande kraft i denna försvenskning var kung Oskar II (1829-1907) som på ett alldeles speciellt sätt var engagerad i den norrbottniska språkfrågan. För honom var det finsktalande periferiet i norr ett *terra irridenta* mellan Sverige och Ryssland. Han hade som mål att med samtliga statliga åtgärder göra Torne älvs västra sida enspråkligt svensk (Klockare 1982:13-16; Hansegård 1990:34-35; Wande 1992 a: 46-47).

Officiellt var försvenskningsspolitiken helt genomförd exempelvis i skolorna år 1920, men området var fortfarande nästan finskspråkigt. Först tre decennier senare talades svenska närmast av unga familjer i hemmen. Svenskan användes

vid sidan av finskan som till följd av den bedrivna språkpolitiken hade blivit starkt undervärderad. I själva verket förblev finskan i svenska Torneälv dalen efter Finlands frigörelse från Ryssland år 1917 helt outvecklad. Finska språket i det självständiga Finland blev däremot föremål för en ökande reform. (Pekkari 1997:160-166; Kenttä 1998:70-74.)

De speciella språkförhållandena i gränsbygden och spänningen mellan svenska och finska intressen bidrog år 1917 till en fullständig utredning av skolväsendet i svenska Torneälv dalen. Flera förslag att införa finskan som frivilligt ämne i skolorna gjordes. Det var dock hemspråksreformen som ledde till att undervisningen i finskan startades i skolorna i svenska Torneälv dalen. Den sattes i gång år 1957 i form av försöksverksamhet med hemspråksundervisning. Då blev det bl.a. tillåtet att tala finska under rasterna. Reformen genomfördes år 1976. Den var en invandringspolitisk åtgärd, men gagnade ”indirekt” också det finska språkets ställning i svenska Torneälv dalen. I Haparanda gymnasium (Läroverket i Haparanda) var det redan på 1930-talet möjligt att studera finska som frivilligt ämne. Haparanda gymnasium var det ena av gymnasierna i Norrbotten, Luleå gymnasium det andra. Senare kunde man studera finska som alternativt, extra ämne i tre andra gymnasier: i Umeå i Västerbotten samt Malmberget och Kiruna i Norrbotten. Då torneälv dalingen, rektor Karl Pekkari år 1960 försökte göra finskan till ett ”normalt” skolämne, som skulle ha varit likvärdig med bl.a. ryskan och spanskan, motstods hans förslag av Sveriges dåtida skolöverstyrelse. (Wande 1983:47-51, 1984a:197, Kenttä 1983:52-53; Pekkari 1997:166-168; 170-172; Lainio 1999:164-166; jfr också avsnitt 3.3.)

Tidvis har den svenskinriktade språk- och utbildningspolitiken i svenska Torneälv dalen genomförts utan något större motstånd från den till sitt ursprung finsktalande befolkningens sida. Detta förklaras, säger Wande (1997a:127-128), av att folkgruppen i fråga, till följd av den långvariga försvenskningsspolitiken, har haft likgiltiga eller negativa attityder till finskan. Endast det som är svenskt har blivit positivt värderat.

Till svenskans fördel kan man räkna efterkrigstidens stora förändringar i samhällslivet i det av gammalt finskspråkiga Torneälv dalen. Urbefolkningens dagliga kontakt med svenskarna och det svenska språket resulterade i att levnadssättet och kulturen mer och mer började likna det svenska vardagliga och kulturella livet. Svenskans användning blev allt vanligare (Westergren 1995:3-4). Detta ledde till att finskan (benämningen *meänkieli* var inte i bruk före 1930-

talet) blev nedvärderad. Före de senaste årtiondenas revitalisation var familjen nästan den enda domänen där man talade finska. Finskan användes också i sådana ”manliga domäner” som i skogsarbete, jakt, fiske etc. (Lainio 1999:166; Wande 2003; om de senare skedena av *mkTÄ* se nedan, närmast avsnitt 3.7.)

3.2 Begreppet *mkTÄ* och övriga begrepp kring *mkTÄ*

Såsom jag ovan i avsnitt 1.1 sade avses med termen *mkTÄ* el. *torneälvdalsmeänkieli* i denna undersökning en från standardfinskan avvikande språkvarietet. Vid sidan av svenska språket talas den i de tre kommunerna, Haparanda, Övertorneå och Pajala, samt i några av byarna i kommunerna Kiruna och Gällivare (se Punttila 1993:41; jfr också Wande 1982:40-73, 1996:229-254 och Winsa 1992:139, 1993:4). Gränserna till detta språkområde, dvs. *svenska Torneälvdalen*, såsom det i min studie heter, blir nedan närmare betraktade (se avsnitt 3.4). Analogt med begreppen *mkTÄ* och svenska Torneälvdalen kallas talarna av *mkTÄ* i detta arbete för *torneälvdalsmeänkieli-talare*. Benämningen förkortas med *mkTÄ-talare*. Av det motsvarande adjektivet används termen *torneälvdalsmeänkieli* som strängt taget låter oadjektiviskt. I likhet med den ovan presenterade varietetsbenämningen *mkTÄ* står också adjektivet *torneälvdalsmeänkieli* i alla sammanhangen i min studie i den förkortade formen *mkTÄ*.

Trots sin litterära klang används i denna undersökning benämningen *Tornelandet*¹ om hela det ursprungligen finskspråkiga området (Meän maa/Vårt land) i norra Sverige. M.a.o. menas det med Tornelandet i min undersökning Norrbottens gamla finnbygd, inklusive svenska Torneälvdalen (jfr Heikkilä 1996:16). Den gamla, till sitt ursprung finska språkform som talas i Tornelandet heter *meänkieli*.² Termen *meänkieli* är, som känt, en officiell benämning för språket i fråga (jfr 3.6). Varken språkbenämningen *meänkieli* eller det motsvarande adjektivet *meänkieli* förkortas, förutom i samband med förkortningen *mkTÄ* där *mk* kommer av ordet *meänkieli*. Om dem som talar *meänkieli* används i detta arbete benämningen *meänkieli-talare*. Ordet hänvisar till språkbenämningen *meänkieli* i all dess utbredning, inklusive *mkTÄ*-talarna. Såsom jag ovan konstaterade är termerna *meänkieli* och *mkTÄ* principiellt liktydiga. Detta förklaras närmast av att *mkTÄ*-talarna själva åtminstone i Tärendö enligt Pekkari (1997:157-158) sedan 1930-talet kallat sin egen språkform för *meänkieli*.

3.3 Om *mkTÄ*-talare och deras språkform

Ursprungligen är *mkTÄ* en tornedialekt som under århundraden varit gemensam för den finsktalande befolkningen på båda sidorna av Torne älv. Kraftiga inflytelser från svenskan har förändrat denna språkliga varietet på ett avgörande sätt. Till följd av svenskans påverkan har *mkTÄ* avlägsnat sig från finlandsfinskan. Detta innebär att *mkTÄ* inte enbart fjärmats från det officiella finska språket utan också, trots de ytterst livliga kontakterna mellan svenska och finska Torneälv-dalen, från tornedialekten (se Wande 1982:43). Den försvenskade *mkTÄ* har m.a.o. blivit allt svårare att förstå för alla de finnar som inte kan svenska. När torneälvdalingarna från vardera sidan av älven exempelvis har ett möte, kan de före mötet utan problem prata med varandra. Så snart som mötet börjar ”när språkheten sådan nivå att en vanlig mänska inte hänger med ...” (Lodenus 1999: 6-7). På tal om det torneälvdalska vardagsspråket tycks de *mkTÄ*-talare som bor närmast riksgränsen bli lättare förstådda av tornedialekttalarna än de som bor längre bort från gränsen. Det kan hända att *mkTÄ*-talarna i dessa talsituationer för att bli förstådda instinktmässigt undviker ord e.d. som influerats av svenskan (Haapea 1995; Kauvosaari 1997).

Några exakta siffror om antalet *mkTÄ*-talare har jag inte. I de befintliga statistikerna har det nämligen inte tagits hänsyn till befolkningens hemspråksbakgrund (Junttila 1995:20). Enligt uppskattningarna från början av 1990-talet är mängden av ”Tornedal Finnish”-talare ungefär 20 000 (se Wande 1992a:44). Det totala antalet av meänkieli-talarna, dvs. av dem som bor i Tornelandet och utanför detta geografiska språkområde i Sverige, är enligt grova uppskattningar 75 000 (Winsa 1996:4).

Den till sitt ursprung gamla finska språkformen *mkTÄ* hör till den dialektgrupp som i den finska dialektterminologin har benämningen Länsipohjan murre (Västerbottens dialekt).³ Dialektgruppen i fråga har brett ut sig till största delen av norra Sverige och där av gammalt delats upp i två huvuddialekter, tornedialekt och gällivaredialekt. I språkvetenskaplig forskning har gällivaredialekten för första gången av Airila (1912:12-13) ansetts skilja sig från tornedialekten, den finska, dvs. *mkTÄ*, som från urminnes tider talats i svenska Torneälv-dalen. Fortfarande räknas dessa två språkformer, trots sina likheter, höra till skilda dialektgrupper. Båda av dem kan delas upp i mindre varieteter (se Pettersson 1987:37-38). Men eftersom tyngdpunkten i mitt undersökningsarbete ligger på svenska

språket och dess syntaktiska påverkan på *mkTÄ*, lämnar jag dessa mindre varieteter obeaktade. Jag beaktar enbart den indelning som gjorts mellan *mkTÄ* och gällivaremeänkieli. Således fäster jag inte någon uppmärksamhet t.ex. vid den traditionella indelningen av tornedialekten i två huvudvarieteter vittangidialekt och älvdalsdialekt (se Airila 1912:12-17, Pettersson 1987:37-38 och Johansson 1987:140). Begreppet vittangimeänkieli *in extenso* är dessutom i brist på omfattande dialektologiska undersökningar från modern tid tämligen oklart (Wande 1982:51). Följaktligen anser jag att det inte är något skäl att skilja vittangitrakten från mitt undersökningsområde i svenska Torneälvdalen. Orsaken till att jag utelämnar texter som skrivits på gällivaremeänkieli beror på att denna varietet har en annorlunda språklig bakgrund än *mkTÄ* (jfr Airila 1912:12-33 och Winsa 1991a:38-39). Skiljaktigheterna mellan *mkTÄ* och gällivaremeänkieli betonas också av de två skilda ordböckerna *Meänkielen sanakirja* (Kenttä & Wande, red., 1992) och *Jellivaaran suomen sanakirja* (Winsa 1992).

Den exakta definitionen av *mkTÄ* försvåras av det flertal olikartade benämningar som används om denna, ursprungligen finska språkform i svenska Torneälvdalen (jfr Pettersson 1987:39). Inte minst vid materialsamlingen, men även i andra kontexter, har jag påträffat sådana benämningar som tornefinska, norrbottensdialekt, norrbottensfinska, tornedalska, tornedalsfinska, torneälvdalsfinska, meänkieli (skrivet som två ord) och meänkieli. Med begreppet *mkTÄ* avses i min studie den varietet som *mkTÄ*-talarna själva ursprungligen kallat och fortfarande kallar för meänkieli. Benämningarna ”väylänvarrenmeänkieli” (’älvdalsmeänkieli’), ”iän puolen meänkieli” (’östlig meänkieli’) e.d. som används på den lokala nivån är liktydiga med *mkTÄ*. Enligt Wirén (1999; se även Johansson 1999) är de två sistnämnda benämningarna ett bevis på att skillnaderna mellan meänkieli-varieteterna i Tornelandet identifieras och alltid har identifierats i denna del av Sverige. (Om *mkTÄ*-språkområdet se avsnitt 3.4. Vad benämningarnas mångfald angår, se även 3.6.)

För att jag i mitt arbete ska ha ett så klart avgränsat språkligt område som möjligt utgår jag i bestämningen av *mkTÄ*-språkområdet huvudsakligast från Airilas ljudhistoriska undersökning (1912). I den skiljs den tornedialekt som sedan gammalt, ännu i början av 1900-talet, talades i svenska Torneälvdalen från de övriga finska varieteterna i norra Sverige. De talades och talas fortfarande i västra delen av Tornelandet, dvs. närmast i Gällivare med sina omgivningar. Grunden för denna uppdelning är enligt Airila det att gällivaredialekten med sina undervarieteter har drag av exempelvis kemidialekten. Tornedialekten påminner

däremot inte i någon nämnvärd mån om kemidialekten. Den större mängden av den svenska och den samiska påverkan på gällivaredialekten än på tornedialekten är också för Airila en viktig pådrivare till denna uppdelning. Airilas grundliga undersökning av tornedialektens utspridning väster om Torne älv förefaller vara den enda som ger en tillräckligt omfattande bild av hela det finska språkområdet i norra Sverige (ibid:11-23). Denna undersökning har vid sidan av den senare forskningen (t.ex. Johansson 1987 och Winsa 1991a) hjälpt mig att förstå vad *mkTÄ* till sin bakgrund är. Den har också indirekt bidragit till mitt val av *mkTÄ*-källtexterna.

3.4 Om *mkTÄ*:s utbredning

För att lägga grunden till det regionala begreppet *mkTÄ* i min studie baserar jag definitionen av denna språkforms utbredningsområde till stor del på Airilas ovan nämnda undersökning (1912:12-13). Hans studie gäller tornedialektens spridning i norra delen av Sverige i början av 1900-talet.

I sin områdesbestämning följer Airila (1912:12-13, 256) för det första, förutom riksgränsen mellan Sverige och Finland, den gamla gränsen mellan den svenska och finska bosättningen. M.a.o. följer Airilas dialektgräns den gränslinje som börjar väster om Seskarö i Bottniska viken och går mot nordväst, till den punkt där de gamla socknarna Överkalix, Gällivare och Korpilombolo möts. Därifrån fortgår tornedialektens gränslinje enligt Airila mot nordväst och längre upp i norr mot väster. Socknen Gällivare med undantag av några av sina mest avlägsna byar i öster förblir på basis av hans gränslinje utanför tornedialektens språkområde. I norr sträcker sig det ifrågavarande området på Airilas dialektkarta ända till de nordligaste delarna av Kalix, Torne och Muonio älvdalar, men inte till fjällen och kärrmarkerna mellan dessa. De sistnämnda områdena har däremot varit typiska sameområden. Enligt Salenius (1881:257) är Pajala och Kolari de två gränssocknarna för tornedialekten i norr. I belysningen av bosättningshistorierna som gäller för dessa trakter är det svårt att uttala sig om dialektens gränser i norr (se Vahtola 1980:72-73). Jag återkommer till frågan om dialektens östra gräns, dvs. riksgränsen Sverige-Finland, nedan i detta avsnitt.

I bestämningen av *mkTÄ*-språkområdet tycks Airilas (1912:12-13, 256) gränser för tornedialekten väster om Torne älv fortfarande vara de mest anlitade. Några nämnvärda avvikelser finns inte. Förändringarna som förekommer gäller bl.a.

gränsen mellan *mkTÄ*:s och gällivaremeänkielis språkområde. En del byar där det tidigare bodde talare av gällivaredialekt anses numera ligga i det språkliga Torneälvdalen. Stabiliteten av *mkTÄ*:s gränslinjer kan dock med hänsyn till åtskilliga ställen anses vara skenbar. Någon grundlig och helhetsinriktad undersökning av språkförhållandena i svenska Torneälvdalen har sedan Airilas ljudhistoriska studie över tornedialekten inte gjorts (se även Wande 1982:41, 1992b: X-XIV; Johansson 1987:140-149, Pettersson 1987, samt Winsa 1992: 139 och 1993:4). Enligt Hansegård (1990:9-10) är det t.ex. i fråga om ”norrbottensfinskans” ytterområden i väster, nordväst och norr fortfarande svårt att skarpt bestämma varietetens utbredning. Delvis beror det på den svenska bosättningens ostabilitet. Hansegård kallar dessa trakter, som gränsar mot fjällvärlden, för ”den norrbottensfinska lappmarksdelen”.

Det är också intressant att konstatera att Överkalixmålet utbrett sig något över gränsen mellan Överkalix och de ursprungligen finskspråkiga socknarna i Torneälvdalen. M.a.o. har Överkalixmålet expanderat över den gamla språkgränsen mellan svenskan och finskan (se Kettunen 1990:1-3). Har denna språkliga beröring mellan talarna av Överkalixmålet och *mkTÄ* indirekt medfört det rikssvenska inflytandet på *mkTÄ*? Detta är en intressant fråga, om ock jag i min undersökning förbiser de norrbottenssvenska dialekterna och endast har rikssvenskans syntaktiska inflytande på *mkTÄ* i blickpunkten (jfr avsnitt 1.1).

Vad riksgrens mellan Sverige och Finland beträffar, utgör Torne älv i Airilas undersökning (1912) förstås inte någon östra gräns till tornedialekten. Gränsen går längre fram i öster i finska Torneälvdalen. Torne älv som språklig gräns har länge varit och är fortfarande särskilt omtvistad. Till exempel argumenterar Hansegård (1990:14-15; jfr också Wahlberg 1999) att torneälvdalingarna som bor på båda sidorna av Torne älv inte har någon språklig gräns mellan sig. Winsa (1991 a:14) framhåller i stället att riksgrens från början av 1900-talet mer och mer bidragit till utvecklingen av ”torneälvdalsfinnarnas” språkliga varietet mot självständighet. Riksgrens har också, argumenterar Winsa, lett till varietetens isolering från tornedialekten i finska Torneälvdalen samt den övriga finlandsfinskan.

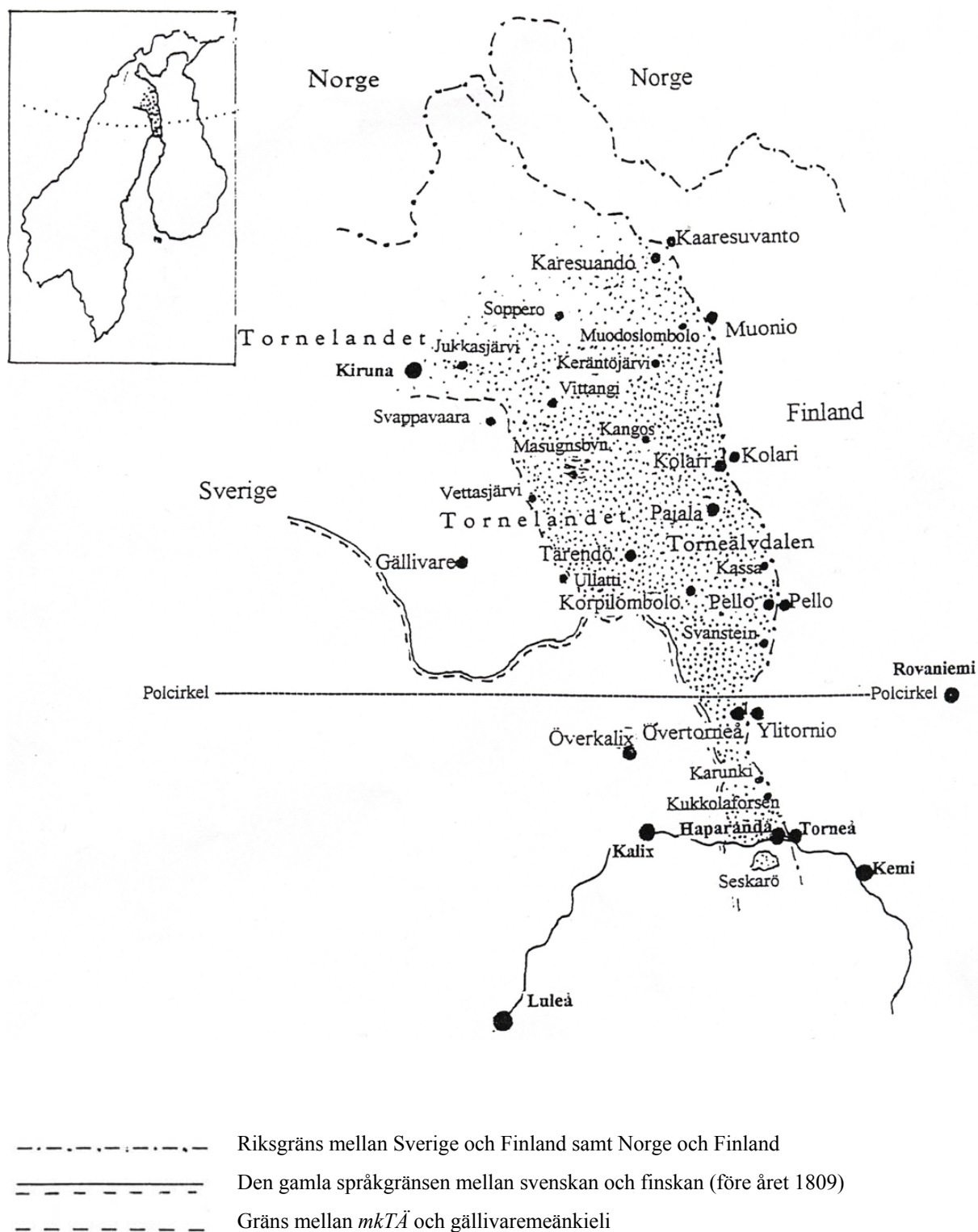
En möjlighet att försöka fixera *mkTÄ*:s utbredningsområde är att påvisa de kommuner i vilka den ifrågavarande språkliga varietet talas. Såsom jag ovan i avsnitten 1.1 och 3.4 konstaterade är följande fem kommuner *mkTÄ*:s språkområden: Övertorneå, Pajala, Haparanda, delar av Kiruna, nämligen Jukkasjärvi,

Svappavaara, Soppero och Karesuando, samt de östligaste byarna av Gällivare, närmast Ullatti och Vettasjärvi (Wande 1982:40-43, 1996:239-235; Gröndahl 1980 refererad i Wande 1982:42; Winsa 1992:139, 1993:4; *MET-aviisi 2* 1995:17). Att också kommunerna Kiruna och Gällivare i sin helhet sedan 1970-talet allt oftare, bl.a. enligt Winsa (1991a), räknats höra till det ”tornedalska” språkområdet torde bero på att det finns två slags begrepp angående ”Tornedalen”. Det ena är ett snävare, geografiskt begrepp, det andra ett vidare, språklig-kulturellt begrepp (se Vågberg 1994:16, Westergren 1995:3 och Wande 1996:231). Enligt definitionerna som grundar sig på det geografiska begreppet ”Tornedalen” har benämningen ”tornedalska” använts om varieteteten som till sitt ursprung är tornedialekt. Det språklig-kulturella begreppet omfattar det språklig-kulturella området av ”Tornedalen” i sin helhet. Tidigare har särskilt detta område gått under benämningen Norrbottens finnbygd. Till exempel hör Torne, Muonio och Könkämä älvars dalgångar samt delar av Kalix och Råneå älvars dalgångar till området (se *MET-aviisi 2* 1995:17 och Wande *ibid*:230-231).

Bestämmandet av *mkTÄ*:s gränser kompliceras av att det speciellt i de största bosättningscentra i norra Sverige bor finsktalande folk som inte hör till den etniska gruppen *mkTÄ*-talarna. Haparanda, såsom också Kiruna med sitt malmfält, är sådana centra. Dit har flyttat finskspråkig arbetskraft från de övriga delarna av Sverige och även från Finland. Visserligen finns det åtskilliga finska torneälvdalningar bland dessa nykomlingar. Eftersom de sistnämnda inflyttarnas tornedialekt lätt smälter ihop med *mkTÄ*, avlägnas problemet så småningom helt och hållet för deras del. (Se Winsa 1993:3, 5.)

De varierande områdesbestämningarna för svenska Torneälvdalen är förstås beroende av ur vilken synvinkel man betraktar denna nordliga del av Sverige. Till följd därav förekommer det ett antal icke-samstämmiga definitioner. Deras utgångspunkt kan vara geografisk, näringsekonomisk, språklig-kulturell osv. Min utgångspunkt är förstås helt språklig. Som sammanfattning av detta avsnitt presenterar jag en karta över mitt undersökningsområde (se Karta 1 över *mkTÄ*-språkområdet, s. 49). Kartan är en sammanfattning av fyra forskares, Airilas (1912:12-13, 256), Wandes (1982:41), Johanssons (1987:140-149) och Winsas (1991a, 1992:139, 1993:4) områdesbestämningar och kartor som gäller det föreliggande språkliga svenska Torneälvdalen, dvs. *mkTÄ*-språkområdet. I området, såsom jag ovan i detta avsnitt konstaterade, ingår Vittangi med sina omgivningar samt de enstaka områdena i den omedelbara närheten av *mkTÄ*:s västra gräns. Förr har de sistnämnda områdena räknats höra till gällivaremeänkielis dialekt-

KARTA 1. Utbredning av *mktÅ* enligt Airila (1912:12-13, 256), Johansson (1987: 140-149), Wande (1982:41) och Winsa (1991a; 1992:139; 1993:4). (Jfr avsnitt 3.4.)

grupp.

3.5 Om *mkTÄ* och standardfinskan

Den etniska gruppen *mkTÄ*-talarnas eget språk skiljer sig från standardfinskan på ett avgörande sätt: *mkTÄ* har, fränsett dess allra senaste skeden på 1970-1990-talet, aldrig varit utsatt för någon språkvård. Detta innebär förstås att det inte existerat någon språknämnd eller någon annan sådan organisation som kunde ställa fasta normer för *mkTÄ*-språkbruket (*Met 2* 1990:20-21). I motsats till de finska dialekterna i Finland har *mkTÄ* fått utveckla sig totalt fritt.⁴

En av orsakerna till *mkTÄ*:s isolering har säkert varit den svenska statsmaktens språk- och kulturpolitik. Den har gjort, såsom ovan i avsnitt 3.1 sades, de till sitt ursprung finskspråkiga torneälvdalingarna ovilliga att identifiera sig med något finskt (se Junntila 1995:24-25, 88-89).⁵ Några av dem har t.o.m ställt sig negativa till sina stamförvantes, dvs. de övriga *mkTÄ*-talarnas, sätt att i sitt tal använda finlandfinskan som de själva kanske ansett vara svår att lära sig (Winsa 1990:22-23).⁶ Dock har finlandfinskan, tack vare de livliga kontakterna mellan svenska och finska Torneälvdalen, alltid varit bekant för *mkTÄ*-talarna som bott/bor nära gränsen mellan Sverige och Finland. T.o.m. har dessa ”gränsinvånare” lyssnat till finska radioprogram, läst finsk litteratur etc. I synnerhet har finskt religiöst språk varit ett slags standard bland læstadianerna i svenska Torneälvdalen (Wande 2003).

På basis av mitt material och mina egna iakttagelser i svenska Torneälvdalen har jag fått den uppfattningen att *mkTÄ*-talarna haft ytterst bristfälliga eller inga möjligheter att följa de för standardfinskan fastställda normerna. Det har säkert förorsakats av deras isolerade ställning (fr.o.m. 1809) med avseende på det språkliga Finland bakom riksgränsen.

Vad för slags ställning har standardfinskan vid sidan av *mkTÄ* eller rättare sagt av meänkieli i skolorna på den svenska sidan av Torne älv? I det följande behandlar jag kort denna fråga som förvisso återverkat på meänkielis utveckling till en självständig språkform, ett eget språk.

År 1957 satte Sveriges skolöverstyrelse i gång försöksverksamhet med hemspråksundervisning. Man startade den i finsk undervisning bl.a. i svenska Torneälvdalens skolor. Detta ägde rum i början av 1970-talet, närmare sagt år 1974 (se

Lodenius 1999:6-7; jfr avsnitt 3.1). Undervisningen pågick ända till läsåret 1977/78 då hemspråksreformen med Riksdagens beslut (1976) slutligen infördes i de svenska skolorna (Lassinanti & Stridsman-Persson 1994:11-12; se även avsnitt 3.1). På längre sikt fick reformen inte något positivt mottagande bland de finsktalande föräldrarna i svenska Torneälv dalen. Terminologin i det riksfinska läromaterialet var nämligen obekant för deras ungdomar. Eleverna upplevde att det både i tal och skrift fanns en för stor skillnad mellan det officiella finska språket och den finska de lärt sig hemma. Därför var de motvilliga att söka sig till skolornas finska klasser. Tanken om att ge undervisning på elevernas eget språk, i detta fall på *mkTÄ*, blev aktuell först på 1980-talet. Så har riksfinskan mer och mer fått träda åt sidan (Kenttä 1995:6; Lodenius 1999:6-7).⁷ Detta sakläge har förståeligt nog satt fart på svenskans inflytande på elevernas *mkTÄ*. De kan inte med sin ålderdomliga finska klara sig i det moderna skollivet. Svenskan är det närmaste språket som tas till hjälp, inte finlandfinskan.

Med avseende på *mkTÄ*-talarnas läsvanor *in extenso* spelar standardfinskan inte någon betydande roll heller. Skolan har säkert inte motiverat dem att läsa litteratur som kommer från Finland. Bland orsakerna till deras ringa intresse för läsningen av finlandfinsk litteratur e.d. är de dåliga, teoretiska kunskaper de har i det officiella finska språket (se Junttila 1995:88-89). Detsamma gäller enligt Winsa (1990:12, 22-23) också riksfinska TV- och radiosändningar. Tillgång till dem finns det nog men, p.g.a. de språkliga hindren, inte något större intresse.

Standardfinskan förefaller också ha vunnit något slags fotfäste åtminstone i en del skolor i svenska Torneälv dalen. Det bevisas bl.a. av de elevuppsatser jag på begäran hösten 1996 fick från Centralskolan i Pajala. Med avsikt att närmast för syntaxens del språra svenska inslag i *mkTÄ*-skolelevers skriftliga produkter beställde jag uppsatser från meänkieli-klasser från skolan i fråga. De flesta av uppsatserna som sändes till mig var skrivna på finlandfinska. De kom från finska klasser, inte från meänkieli-klasser, såsom jag hade planerat. I de fåtaliga uppsatser som kom från meänkieli-klasser kunde svenskpåverkan knappast spåras. Inslag från den svenska syntaxen saknades helt i elevernas språkbruk i uppsatserna. Inte ens lexikala inslag från svenskan förekom i dem i någon stor utsträckning. Måhända de hade skrivit sina uppsatser inspirerade av den finska de lärt sig i TV:n e.d. Det var kanske därför de inte använde *mkTÄ*. Uppsatserna från de standardfinska klasserna bevisade elevernas tämligen goda kunskaper i finska språket. Det hade förstås varit meningen i inlärningsituationen. På basis av dessa enstaka exempel kan jag förstås inte dra några slutsatser. Det kan hända

att läraren som inte visste att mitt intresse var riktat på svenskans påverkan på *mkTÄ* kanske plockade upp de uppsatser som visade elevernas bästa möjliga kunskaper i finskan.⁸

Standardfinskans ställning i svenska Torneälvdalen är en omtvistad fråga. Somliga *mkTÄ*-talare anser att finlandfinskan, deras urspråk, måste stödas med större satsningar, andra är däremot beredda att enbart främja *mkTÄ* (Lodenius 1999: 6-7). Det har på flera håll påpekats att det skulle vara en stor skada om *mkTÄ*-talarna inte riktade tillräckligt mycket uppmärksamhet på det officiella finska språkets andel i sin kultur. Fastän *mkTÄ*-talarnas ansträngningar att endast utveckla sin egen varietets status är förståeliga, har det anmärkts att det i längden kan resultera i allt färre kontakter till finskan i Finland. Finlands rika kulturliv är ju en värdefull bakgrund för den etniska *mkTÄ*-gruppen på den svenska jordmånen. Därför kan betydelsen av standardfinskan aldrig underskattas bland torneälvdalingarna (se Berglund & Kapraali 1997:29-31).

3.6 Meänkieli

Termen *meänkieli* är en gemensam benämning för alla de gamla finska språkvarieteterna i Tornelandet. Det var *mkTÄ*-talarna som först började använda benämningen om sin egen finska *mkTÄ*. Termen togs i bruk bland *mkTÄ*-talarna i slutet av 1970-talet. Vem som först använt den är oklart. Benämningen ”meikä-läinen” (’en av oss’) använde Tarendöbor i Pajala om sig åtminstone redan på 1930-talet. De kände stark samhörighet som etnisk grupp i området. Sitt finsk-ugriska samtalsspråk kallade de för ”meän kieli” (*MET-aviisi* 2 1995:17; se även avsnitt 3.2). Ytterligare har termen ”meän kieli” (skriven som två ord) hänvisat till skolelevernas eget språk i svenska Torneälvdalen. Universitetslektor, *mkTÄ*-talaren Matti Kenttä från Luleå började år 1981 utge en speciell spalt ”Meän kieli” i den tvåspråkiga tidningen *Haparandabladet/Haaparannanlehti*. Även på andra sätt skaffade han publicitet åt begreppet *meänkieli*. Kenttä använde termen om det ursprungliga finska språket i Tornelandet med samtliga av dess varieteter (Punntila 1993:38).

Formen *meän* (’vår’) är genitiv till det personliga pronomenet *met* som i min undersökning upprepade gånger förekommer bl.a. i samband med namnet till tidskriften *MET-aviisi* (’Vår avis’; ända till året 1991 *Met*, år 1992 *MET*). Termen *meänkieli* har steg för steg blivit bekant, inte bara bland de till sitt ursprung

finskspråkiga meänkieli-talarna, utan också bland svenskarna (se t.ex. Berglund 1996:5). Den används, såsom jag ovan konstaterat, om samtliga om de ursprungligen finska varieteterna i Tornelandet. Enligt Hyltenstam (1997:202, 224-225) motsvarar begreppet meänkieli närmast den gamla benämningen norrbottnensfinska. För tillfället är termen meänkieli i allmänt bruk i Skandinavien, men inte nödvändigtvis på den europeiska nivån. Där är benämningarna *Tornedal Finnish*, *Tornedalian Finnish* eller *Finnish (in Sweden)* vanligast (Wande 1992a:43-57; Winsa 1996:4; Kirjavainen 1998:2-3).

Som genuinast är meänkieli i Pajalas språkområde. De två andra kärnområden där meänkieli talas i sin ursprungligaste form är Övertorneå och Haparanda. Från denna synpunkt är begreppen *mkTÄ* och meänkieli en och samma sak. På basis av att den likaså ursprungligen finska varieteten gällivaremeänkieli som talas i Gällivare och som skiljer sig från *mkTÄ* också kallats för meänkieli har termen meänkieli enligt Puntila (1993:38; se även Hyltenstam 1997:202) haft en heltäckande klang i Norrbottens gamla finskområde. I själva verket fäster meänkieli-talarna i detta nu inte någon stor uppmärksamhet vid skiljaktigheterna mellan meänkielis olika varieteter, som talas i deras språkområde. Skiljaktigheterna identifieras, men betonas inte. Hellre intresserar sig ättlingarna till de ursprungligen finskspråkiga invånarna i norra Sverige för sin gemensamma kulturella och språkliga bakgrund. Den anser de vara av stort värde för sin etniska identitet. I dessa strävanden som speciellt sedan 1970-talet uppnått oerhört stora mått har en gemensam benämning för meänkieli-talarnas gamla finska blivit aktuell. Termen meänkieli anses fungera bra som en sådan benämning.⁹ (Om meänkieli-talarnas etnicitet och identitet se Wande 1997b:144-158.)

Den etniska gruppen *mkTÄ*-talarna i svenska Torneälv dalen har med stort gällande mottagit språkbenämningen meänkieli. Till en stor del förklaras det av att *mkTÄ*-talarna för sitt egendomliga talspråks skull länge levt under tryck från den svenska statsmakten (Puntila 1993:38-41). Vid sidan av termen meänkieli har de själva använt ordet tornedalska om sin språkliga varietet. Om sig själva har de använt benämningen tornedalingar. Termerna tornedalsfinska och norrbottnensfinska, samt de motsvarande termerna tornedalsfinne och norrbottnensfinne, har inte hört till deras språkbruk, inte heller termerna torneälv dalsfinska eller torneälv dalsfinne. Det får sin förklaring av den finskfientliga språk- och kulturpolitik som idkats i Sverige (se ovan avsnitt 3.3). Termerna med ändelsen -finsk e.d. har i stället varit i bruk åtminstone bland många svenskar, antagligen analogt med orden amerikafinska, sverigefinne osv. (Wande 1982:43).

Benämningen meänkieli ägs inte bara av meänkieli-talarna i norra Sverige utan också av torneälvdalingarna i Finland och kvänerna i norra Norge. Det förklaras av att det gamla finska allmogemålet i norra Sverige, i norra Norge och i norra Finland utgör ett dialektologiskt ensartat område. Traditionellt kallas området för Nordkalotten. Enligt principen ”meänkieli är mer än tornedalsfinska” används termen meänkieli om den gamla finska dialekten i Nordkalotten i sin helhet. Bruket av termen är motiverat. Med avseende på kombinationen av språkdrag kan meänkieli som nordfinsk blanddialekt (ursprungligen en västfinsk dialekt med östfinska och karelska drag) anses klart skilja sig från de västfinska och östfinska dialektgrupperna. Den utgör en tämligen enhetlig dialektgrupp i norr (Paunonen 1991:75-95; *MET-aviisi* 2 1995:17). Mot denna bakgrund är sambruket av benämningen meänkieli förstaeligt. En gemensam ordbok för Nordkalottens gamla finska varieteter skulle enligt Paunonen (1993a:130) bidra till att redogöra för deras mer eller mindre enhetliga bas.

3.7 Mot skriftspråksstatus

Som redan i avsnitt 2.6 konstaterades blev meänkieli i all sin omfattning i Tornelandet, inklusive *mkTÄ*, den 1 april 2000 med Riksdagens beslut (2.12.1999; Rättsnätet 1999; *Pressi.com* 2000) ett officiellt minoritetsspråk i Sverige. Processen i fråga har varit ytterst svår på Sveriges statsnivå (jfr Winsa 1996:4). Fast *mkTÄ*-talarna sedan mitten av 1980-talet förkunnat sig som talare av sitt eget språk meänkieli, har åsikterna varit delade, inte minst bland dem själva (Lämsä 1991:38). Det har frågats vad för en språkform meänkieli är. Man har undrat om varieteten är ett självständigt språk, en riksfinsk dialekt eller möjligen en ursprungligt kvämfinsk varietet. Likaså har en inte så sällan ställd fråga varit om meänkieli kan betraktas som ett skriftsspråk eller inte (Berglund 1996:5; Berglund & Kapraali 1997:29-31; Wahlberg 1997b:8).

Ömsesidig förstaelighet fungerar som ett av de centralaste kriterierna för att språkvetarna har börjat betrakta meänkieli som ett nytt östersjöfinskt språk. Varieteten har fr.o.m. 1800-talet försvenskats, avlägsnat sig från riksfinskan och blivit allt svårare att förstå för finnarna, inklusive de finska torneälvdalingarna (Punntila 1993:41). Skillnadernas omfång mellan de aktuella varieteterna utgör dock, poängterar Wande (1997a:228-229), inte något avgörande hinder för ömsesidig förstaelse. Förstaeligheten är beroende av hur motiverade personerna i talsituationen är att förstå varandra och vad för erfarenheter de har av varandras

språkliga bakgrund. Graden av ömsesidig förståelighet kan endast fastställas med hjälp av undersökningar. Med avseende på meänkieli-talarnas och finnarnas färdighet att förstå varandra finns det ingen grundlig forskning. Några undersökningar beträffande denna problematik har dock gjorts. En av dem är en publikundersökning som år 1979 genomfördes av Sveriges Radio (SR) bland ”norrbottniska” lyssnare till finskspråkiga program. Enligt undersökningen fanns det 40 000 personer i kommunerna Haparanda, Övertorneå, Pajala och Kiruna som kunde förstå radioutsändningar på standardfinska. Även om ca två femtedelar av personerna i fråga inte representerade den finsktalande urbefolkningen i området, kan undersökningsresultatet uppfattas så att flertalet av meänkieli-talarna på den svenska sidan av Torne älv förstår finlandfinska. Dessa två femtedelar av lyssnarna var senare tiders invandrare (om SR:s publikundersökning från år 1979 bland ”norrbottniska” lyssnare se Gröndal 1980; jfr också Hyltenstam 1999:123).

Ett annat kännetecken är riksgränsen. Den har ansetts vara ett viktigt kriterium för att beteckna meänkieli som ett självständigt språk (Paunonen 1993a:127-129; Punttila 1993:41; se också avsnitt 2.3). Negativa inställningar till gränssamarbetet mellan den svenska och finska sidan av Torne älv har för sin del satt fart på detta kriterium, säger Winsa (1997b:41). Han tillägger att kulturgränsen i hög grad också är ”... en språkgräns som inverkar på gränssamarbetet och försvårar en sammanslagning av offentliga institutioner ...”. Å andra sidan går det svenska och finska Torneälvdalen t.ex. enligt Waara (1997:59) sedan gammalt under benämningen ”den gränslösa bygden”. Det ifrågavarande gränslöshetsbegreppet har på 1990-talet förstärkts av Sveriges och Finlands medlemskap i EU.

Tanken om den språkligt gränslösa Torneälvdalen har då och då stötts av en del forskare. Exempelvis anser Hansegård (1988:15-16, 59) att påståendena om inblandning av svenska ord i norrbottensfinskan ofta är överdrivna. Enligt honom kan man ställa frågan vad ”det norrbottensfinska idiomet” innebär. Är det den rena finskan som talas av äldre personer, den av svenskan starkt påverkade finskan ”... talad av personer som är praktiskt taget helt assimilerade språkligt sett ...” eller någonting däremellan, undrar Hansegård. Dessa uttalanden om norrbottensfinnarnas färdigheter baserar sig nog på hans observationer från en längre tid. Senare preciserar Hansegård (1997:184-187) sina uppfattningar om bl.a. den svenska påverkan på *mkTÄ*.

Hur omtvistad uppkomsten av ett nytt östersjöfinskt språk i meänkieli-språkom-

rådet än är kan denna underlighet motiveras, såsom Hyltenstam (1997:239) konstaterar, av riksgränsen. De historiskt-strukturellt besläktade varieteterna, finska språket och meänkieli, visar sig vara skilda språk därför att de talas på respektive sidor om riksgränsen mellan Sverige och Finland (jfr ovan 2.1).

Speciellt avgörande för meänkielis utveckling mot sin språkliga status är att varieteteten under senare år ”... använts i skrift både litterärt, i massmediala sammanhang och i offentliga dokument ...”. Även i teaterföreställningar har meänkieli varit i bruk (Hyltenstam 1997:233). Enligt Lodenius (1999:6-7) har 30 böcker hittills publicerats på denna varietet och nya är på väg. Böcker och andra skriftliga produkter av meänkieli-skribenter och -författare har fr.o.m 1940-talet kommit ut. Lodenius påminner att de särskilt sedan mitten av 1980-talet har utgivits i jämn takt. År 1986 utkom en antologi på *mkTÄ* under titeln *Meän kieltä i Tornedalica*-serien. Översättningslitteratur finns i någon mån på meänkieli, i synnerhet bland barnböcker.

Författaren Bengt Pohjanens översättning av Markus evangelium till ”tornedalsfinska” år 1988 är det första steget på varietetens väg mot skriftspråksstatus. Den är den första publikationen i Meän Akateemis (Academia Tornedaliensis, grundad år 1988) första bokserie *Studies in Tornedalic language and literature* (se *Met 2* 1990:20-21). Rubriken till Pohjanens översättning är *Tule Levi följhyyn. Markkyksen evanjeeliymmi tornionlaaksoksi* (’Kom med, Levi. Markus evangelium till tornedalsfinska’). I samband med dess offentliggörande förkunnades ”tornedalsfinskan” som självständigt språk bland andra språk (Lämsä 1991:38-39). Utvecklingen av meänkieli till ett skriftspråk har likadana drag som finskan på Agricolas tid hade i sin utveckling till ett finskt skriftspråk. När man skapade ett nytt skriftspråk, började man från den religiösa ändan. Det samma har hänt i t.ex. ryskkarelskans, dvs. den ursprungligen östkarelska dialektens, utveckling till ett skriftspråk i Ryssland (Lodenius 1999:6-7). Markus evangelium är inte den enda evangelieboken som Pohjanen översatt till meänkieli. Den följdes av översättningen av Johannes evangelium till detta språk. Båda evangelieböckerna har översatts direkt från grekiska (se Hyltenstam 1997:233). Det sistnämnda evangeliet utkom år 1994 under rubriken *Älä sie vaimo tähhään tuki. Juhaneksen evanjeeliymmi* (’Lägg dig inte i det här, kvinna. Johannes evangelium’). År 2000 utgavs Pohjanens översättning av de fyra evangelierna till meänkieli. Översättningen har rubriken *Tulkaa tekki följhyyn. Evankeeljumit meänkielelä* (’Kom och följ mig. Evangelierna på meänkieli’).

Ytterligare bevis på meänkielis språkliga status är exempelvis ordboken *Meänkielen sanakirja - Tornedalsfinsk ordbok* (redigerad av M. Kenttä & E. Wande 1992; jfr också Winsas *Jellivaaran suomen sanakirja* 1992) och *Meänkielen kramatiikki* (Kenttä & Pohjanen 1996). Hyltenstam (1999:126) framhåller att ordböcker och grammatik spelar en viktig roll i kodifieringen av meänkieli. Genom deras existens kan kodifieringen av den ifrågavarande varietetens sägas ha tagit ett stort kliv framåt.

Meänkieli kan även användas som vetenskapligt språk. Det har närmast stockholmsforskarna Erling Wande och Birger Winsa bevisat med sina lingvistiska artiklar som de på sin egen varietet *mkTÄ* upprepade gånger producerat. Artiklarna har utgivits i *MET-aviisi* (f.d. *Met/MET*) men även i språkvetenskapliga tidskrifter (se t.ex. Winsa 1993:3-31; jfr nedan detta avsnitt).

En egen tidskrift *MET-aviisi* ('Vår tidning') grundades år 1982 under namnet *Met*. Den har utkommit sedan 1983. Tidskriften utges både på meänkieli och på svenska (*MET-aviisi* 3 1999). Någon egen tidning har inte tills vidare grundats, men enligt vad jag har förstått hör den till organisationen STR-T:s framtidsplaner.

Angående massmedia kan man vidare konstatera att det sänds program på meänkieli från SR:s redaktion i Norrbotten/Pajala. Dessa program sänds flera timmar i veckan. Också från riksradien sänds program på meänkieli. Då sker sändningarna inom ramen av riksradiens andra finskspråkiga program (Hyltenstam 1999:127). Meänkieli är också ute på internet. Utbildningsradio (UR) och Finska Institutionen vid Stockholms universitet har fört över de radioprogram i meänkieli som sänts på radio i UR:server. Denna hemsida kan avlyssnas på: <http://www.ur.se/sprak/finska/n&m.htm> (*MET-aviisi* 2 1999:18).

Som bakgrundskraft till Meän Akateemi är STR-T (Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset). Organisationen grundades år 1981. Den har utfört ett banbrytande arbete genom att framlägga de meänkieli kulturella och språkliga specialfrågorna på statsnivån (Junntila 1995:26). Den brännande frågan om meänkielis minoritetsställning i Sverige togs fram exempelvis på STR-T:s 10:e kongress 1997. På kongressen ansåg meänkieli-talarna att den stora "ombytligheten" i deras språkbruk har bidragit till varietetens utveckling till ett självständigt språk.

Trots den långvariga avsaknaden av en språklig minoritetsställning för meänkieli i landet har det från den svenska statsmaktens håll i en ständigt ökande grad satsats på dess undervisning i skolan (Skolverkets rapport 105, 1996; om de finska minoriteterna i Sverige se Wandé 1984b:225-241). Med tanke på varietetens blivande utveckling är det förstås en överlevnadsfråga att man också i fortsättningen ska få ungdomarna att intressera sig för sitt eget språk.¹⁰ Även det vetenskapliga intresse som i allt större utsträckning riktats på meänkieli har varit av stor betydelse för meänkieli-talarna i deras ansträngningar att göra sin gamla varietet till ett skriftspråk.

Den mångsidiga användningen av meänkieli som jag ovan presenterat innebär en ständig utveckling av varietetens på standardiseringsområdet. Graden av meänkielis standardisering har höjts genom varietetens kodifiering och elaborering. Två ordböcker och meänkieli-grammatiken har kommit ut. Kort sagt framträder meänkieli som språk med allt flera utmaningar på olika utbildningsnivåer.

3.8 Framtidsvisioner

Enligt umeåforskarna Rönmark och Wikström (1980:56-57) har ”finska språket i Tornedalen” inte någon lång framtid. Som logisk följd av sina forskningsresultat räknade de ut att språket i svenska Torneälv-dalen skulle vara utdöende. Projektet genomfördes bland tvåspråkiga skolelever i Haparanda, Övertorneå och Pajala. Närmare bestämt skulle området enligt Rönmarks och Wikströms forskningsresultat inom en eller två generationer bli helt svenskspråkigt. Användningen av ”finska språket” är enligt deras undersökning tämligen begränsad. Finska talas närmast i hemmen. De statistiska uppgifterna ända till mitten av 1970-talet stöder Rönmarks och Wikströms bedömning: år 1945 var antalet enbart finstalande nybörjare i skolan 72,0 %, år 1957 38,0 %, tio år senare eller år 1967 var motsvarande siffra för elever i tredje årskurs 16,0 % och år 1976 1,0 %. (Se även Hansegård 1968, Jaakkola 1973 och Wandé 1977:50-51.)

Den nuvarande situationen ser inte så dystert ut som umeåforskarnas projekt tyder på. En bättre framtid för meänkieli lovas av att Sverige våren 2000 ratificerade europeiska unionens konvention om regionala språk och minoritetsspråk. Såsom det ovan upprepade gånger konstaterats blev meänkieli ett officiellt minoritetsspråk i landet (Pressi.com. 2000; se även Kirjavainen 1998:2-3, Karpinen 1999:1-2 och Sandberg 1999:1). Den svenska regeringens beslut var ett

stort principiellt steg för det svenska samhället. För första gången erkände Sverige att det finns minoriteter i landet.

Hur meänkieli som officiellt minoritetsspråk kommer att utvecklas är förstås en tidsfråga. Kraftiga åtgärder för att garantera varietetens existens behövs, men bl.a. Pajala kommuns beslut att göra meänkieli till ett obligatoriskt ämne, ”tvångsfinska”, i skolorna ansågs på många håll vara oöverlagt. Det blev snart återtaget (se *meän Tornionlaakso* 1999:4). Vilka slags åtgärder som kommer att bidra till att trygga meänkielis framtid återstår att se.

3.9 Om *mkTÄ*-forskning

I det följande behandlar jag kort den meänkieli-språkforskning som jag ur min undersöknings synvinkel anser vara mest betydande. I detta betraktande står *mkTÄ* i blickpunkten, inte gällivaremeänkieli. M.a.o. redogör jag för den forskning som närmast gäller *mkTÄ*-språkområdet i svenska Torneälv dalen. En stor brist för källmaterialets del är i min studie att *mkTÄ* med undantag av två akademiska undersökningar i ytterst liten mån före 1970-talet varit föremål för vetenskaplig språkforskning. Detta torde förklaras av varietetens låga status och kanske också av svensk påverkan; *mkTÄ* har ansetts vara ett obetydligt bland-språk.

3.9.1 Äldre forskning

Före den senare hälften av 1800-talet var det till sitt ursprung finska språkområdet i svenska Torneälv dalen praktiskt taget outforskat. Universitetsstudenten Paavo Salonius från Helsingfors fick år 1870 i uppdrag att undersöka tornedialekten på båda sidorna av Torne älv, närmast i svenska Torneälv dalen. Hans kortfattade undersökning *Tutkimuksia kielimurteesta Tornion seuđuilla* ’Studier över dialekten i Torne trakterna’ utgavs av Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS/Finska Litteratursällskapet) i skriftserien Suomi (1881, 2:14). Undersökningen består av fonologiska, morfologiska, lexikala m.fl. uppgifter om tornedialektens särdrag. Den bevisar också att tornedialekten, dvs. *mkTÄ*:s äldre språkform, kännetecknas, med undantag av bl.a. de två personliga pronomina *mie* (’jag’) och *sie* (’du’), av västfinska, inte östfinska drag. Speciell uppmärksamhet fästs i undersökningen också vid svenskans lexikala, i viss mån också

syntaktiska, påverkan på tornedialekten. Dessa inflytelser anser Salonen dock vara obetydliga i jämförelse med det svenska inflytande som exempelvis kan spåras i Åbodialekten.

Det hittills mest omfattande forskningsarbete som riktats på Torneälvdalens och hela den gamla norrbottniska finnbygdens språkförhållanden är Martti Airilas doktorsavhandling *Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta* ('En ljud-historisk undersökning av tornedialekten'). Den publicerades år 1912 i skriftserien *Suomi* (4:12). I undersökningen görs, såsom jag ovan i avsnitt 3.2 konstaterade, en klar skillnad mellan torne- och gällivaredialekterna. Bl.a. kommer i undersökningen till synes de skilda utgångspunkter som angår de svenska och samiska inslagen.

Inkeri Tuoviniens två uppsatser som gäller ordförrådet i *mkTÄ* bygger på hennes forskningsresor i 1920-1930-talets svenska Torneälvdalen. Uppsatserna har följande rubriker: "Tornionjoen takaa suomea oppimassa" ('På andra sidan Torne älv för att lära sig finska') och "Pohjois-Ruotsin suomalaismurteiden germaani-peräiset lainasanat" ('De germanska lånorden i de finska dialekterna i norra Sverige'). Den förra (1931a) utgavs i *Virittäjä 1* och den senare (1931b) i publikationen *Suomalainen Kirjallisuuden Seura 100 vuotta* ('Finska Litteratursällskapet 100 år').

3.9.2 Nyare forskning

Med nyare forskning av *mkTÄ* menar jag de språkvetenskapliga studier som huvudsakligast sedan 1970-talet, den stora "språkliga väckelsens" tid i svenska Torneälvdalen, riktats på varieteteten. Denna forskning har för sin del förstärkt de finsktalande torneälvdalingarnas kännedom om sin säregna språkform och kultur. Intresset för *mkTÄ*-forskningen har under de tre senaste decennierna, nämligen på 1970-, 1980- och 1990-talen, ökat i jämn takt. Även några akademiska dissertationer ingår i forskningen i fråga (se nedan detta avsnitt). Särskilt intressanta med tanke på min undersökning är Mirja Pinomaas två rapporter, "Menningsbyggnader hos tvåspråkiga tornedalingar" och "Finsk interferens i tornedalssvenskan" samt Irina Koskinens rapport "Svensk interferens i tornedalsfinskan". Dessa rapporter ingår i verket *Språk och samhälle 2. Språket i Torneälvdalen* (1974:80-120) som utgavs av Bengt Loman. Båda undersökningarna har gjorts på 1960-talet på basis av talspråket i svenska Torneälvdalen. Materialet

till dem har samlats i form av intervjuer. I verkets inledning på sidorna 5-14 redogörs för *mkTÄ*-språkfrågan också av Loman själv.

På sociolingvistikens område har Magdalena Jaakkolas forskningsprojekt som på 1960-talet sattes igång väckt särskilt uppseende hos *mkTÄ*-talare. En hel del negativa attityder till *mkTÄ*-språkfrågan ansluter sig till projektet (se Winsa 1991b). Publiceringen av forskningsarbetet ägde rum år 1973 under titeln *Språkgränsen - En studie i tvåspråkighetens sociologi*.

Erling Wandes studie som gäller ackusativmarkeringen i standardfinskan och "tornedalsfinskan" utgavs år 1978 under titeln "Ackusativmarkeringen i högfinskan och tornedalsfinskan" i *Fenno-ugrica suecana 1* (s. 80-90). Häftet *Finska språket i Sverige. Finska språket i Tornedalen* (1982, red. av S. Huovinen) innehåller bl.a. Wandes redogörelse för "tornedalsfinskan". Den har rubriken "Tornedalsfinskan och dess särdrag". Häftet publicerades av Föreningen Norden och Kulturfonden för Sverige och Finland. I Wandes redogörelse förklaras "tornedalsfinskans" karakteristiska egenskaper. Med ett antal exempel belyser Wande bl.a. varietetens östfinska och västfinska drag. Ytterligare redogörs i studien för svenskans inflytande på "tornedalsfinskan", inklusive frågan om syntaktiska lån.

Umeåforskarna Walter Rönmark och Joel Wikström förutspår i sin doktorsavhandling *Tvåspråkigheten i Tornedalen* (1980) att finskan i detta språkområde inom en eller två generationer ska vara utdöd (jfr ovan 3.8). Åtta år senare, år 1988, återgick Wikström till samma ämne. Hans undersökning *Bilingualism in Tornedalen. Language development in a five year perspective. Proceedings of the symposium in pedagogics. 12th-15th June 1988* utkom förlagd av Högskolan i Luleå.

I detta sammanhang må också nämnas Jouko Vahtolas dissertation *Tornion- ja Kemijoen asutuksen synty* (1980) om den fasta bosättnings ursprung och uppkomst i Torne och Kemi älvdalar. Avhandlingens värde och unicitet ökas av att Vahtola som historieforskare i en så stor utsträckning använt ortnamnsforskningens resultat och metoder. Detta massiva undersökningsarbete ger goda bakgrundskunskaper även för *mkTÄ*-språkforskningen.

Nils-Erik Hansegård ger en klagörande bild av språken i norra Norrbotten med huvudvikt på språkmötena bland de svensk-, finsk- och samiskspråkiga invånarna. Titeln till undersökningen är *Språken i det norrbottniska området. Arbets-*

rapport 3. Den publicerades år 1988. Två år senare utkom Hansegårds undersökning *Den norrbottniska språkfrågan* (1990). Den ger en återblick på den ”tornedalska” halvspråkighetsdebatt som sattes igång av hans tidigare forskningsprojekt med benämningen *Tvåspråkighet eller halvspråkighet* (1968).

I sin doktorsavhandling under titeln *Tornedalsfinska ord ur dialektgeografisk synvinkel* (1987) redogör Nore Johansson för ”tornedalsfinskans” gränser, arkaismer och ordens ursprung. Detta görs i undersökningen på basis av i vardagslag brukade ”tornedalsfinska” ord och uttryck. Området är Pajala, delvis också Kiruna och Gällivare. De behandlade orden grupperas så att särskild vikt fästs t.ex. vid influenser från svenskan och lapskan.

Samma år (1987) disputerade Lennart Pettersson på *Verbböjningar i jukkasjärvifinskan*. I sin doktorsavhandling som alltså gäller Jukkasjärvi, det gamla norrbottensfinska språkområdet i Kiruna, redogör Pettersson för hur verben böjs i dialekten i fråga. Intressant i hans studie är också i vilken mån jukkasjärvidialekten har fått inflytelser från svenskan, samiskan och de flertaliga, till sitt ursprung finska, dialekterna i norra Sverige. Enligt Airila (1912:12-13) är jukkasjärvidialekten en undervariet till den dialekt som i hans argumentering går under benämningen älvdalsdialekt. Airila påpekar att älvdalsdialekten för sin del vid sidan av vittangidialekten är tornedialektens underdialekt.

Med sin dissertation *Östligt eller västligt* (1991a) ger Birger Winsa beslysning åt det äldsta ordförrådet i gällivaremeänkieli och *mkTÄ*. Winsa betraktar de gamla finskspråkiga områdena i Torne och Kalix älvdalar samt i Gällivare-trakter, förutom ur en språkhistorisk, också ur en bebyggelsehistorisk synvinkel. Med studier av ord i de gamla, till sitt ursprung finska varieteterna som numera talas i norra Sverige gör han upp skiljelinjer mellan gällivaremeänkieli och *mkTÄ*. Varieteterna heter i hans terminologi gällivarefinska och torneälvdalsfinska.

Tuomo Orajärvis laudatur-avhandling vid Uleåborgs universitet *Svenska inslag i språket av Tule Leevi följhyyn - Markkyksen evanjeeliymmi tornionlaaksoksi i översättning av Bengt Pohjanen* (1989) är ett bevis på det ökade intresse som både i Sverige och Finland riktats på *mkTÄ*. Behandlingen av bl.a. syntaktisk interferens från svenskan till ”tornedalsfinskan” gör avhandlingen särskilt intressväckande.

I synnerhet på 1990-talet har åtskilliga vetenskapliga artiklar om meänkieli pub-

licerats exempelvis i *Fenno-ugrica suecana, Journal of Multilingual and Multicultural Development* samt i *Virittäjä* och *Kieliposti*. Bland skribenterna till artiklarna är Erling Wande, Birger Winsa, Heikki Paunonen och Matti Punttila. Såsom jag ovan nämnde har några få vetenskapliga artiklar skrivits på *mkTÄ*, dvs. på skribenternas eget språk.

Antologin *Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige* som redigerats av Eva Westergren och Hans Åhl ger en vältäckande bild av meänkielis ställning och språkliga karaktär bland de övriga minoriteterna i 1990-talets Sverige. Sammanlagt innehåller antologin ett tiotal olika synsätt på minoritetsfrågan i Sverige. Dess utgivningsår är 1997. I antologin har om meänkieli skrivit Nils-Erik Hansegård, Kenneth Hyltensam, Henning Johansson, Karl Pekkari, Peter Waara och Erling Wande. Westergrens undersökning *Det blir liksom det ensamma språket. En undersökning av sex barns förhållande till tornedalsfinskan i Vittangiområdet* utgavs vid Umeå universitet år 1995. Såsom det framgår av det ovan sagda är vittangidialekten enligt Airila (1912:12-13) tornedialektens underdialekt i svenska Torneälv dalen.

Ur ett minoritetsspråksperspektiv betraktas meänkieli också i verket *Sveriges sju inhemska språk - ett minoritetsspråksperspektiv* som redigerats av Kenneth Hyltensam. Verket utkom 1999. Särskilt intresseväckande med avseende på min egen avhandling är kapitlet "Begreppen språk och dialekt - om meänkielis utveckling till eget språk" som skrivits av Hyltensam (ibid:98-137). Som exempel på en långvarig *mkTÄ*-forskningsprocess må nämnas det finsk-svenska samarbete som åren 1991-1993 genomfördes på sociolingvistiskens område. Forskningen leddes av Erling Wande från Stockholms universitet och Heikki Paunonen från Tammerfors universitet. I samband med detta projekt intervjuades till en del samma informanter från Matarengi och Aapua i Övertorneå vilkas språk Heikki Paunonen tre årtionden tidigare, nämligen på 1960-talet, hade bandat (se Winsa 1991c:17 och 1993:3; se även Pyöli 1996:124).

Av bandinspelningar på *mkTÄ* har de som förvaras i Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet DAUM i Umeå samt i Finska dialektinspelningsarkivet (Suomen kielen nauhoitearkisto SKNA) i Helsingfors varit med tanke på *mkTÄ*-språkforskningen de mest använda. Exempelvis har dessa arkiv utnyttjats i redigeringen av *Meän kielen sanakirja-Tornedalsfinsk ordbok* (se Wande 1992b: X-IX; se också avsnitt 3.7).

3.10 Om svenskans inflytande på *mkTÄ*

I detta avsnitt kommer jag att betrakta svenskans inverkan på *mkTÄ* ur ett helhetsperspektiv. M.a.o. försöker jag skaffa mig förutsättningar att bättre förstå mitt studieobjektet, svenskans syntaktiska påverkningar i undersökningsmaterialet.

3.10.1 Allmänna synpunkter

Den svenska påverkan som *mkTÄ* och dess tidigare språkform tornedialekten har gemensam med det finska standardspråket har en lång historia. Den daterar sig från tiden då de äldsta svenska lånen hämtades från den ända till 1520-talet talade fornsvenskan. Svenska lån finns också från senare tidpunkter då svenskan inte minst som kulturell förmedlare inverkade på finskan. Vid sidan av det tidigare germanska inflytandet har svenskan bidragit till en djupgående förändring av finskan i indoeuropeisk riktning (se Hakulinen 1979:368-370, Hansegård 1988: 170-174 och Häkkinen 1994:452-454). Majoriteten av de svenska lånen i dessa äldre sammanhang är lexikala, men även andra svenska språkliga influenser är representerade. Vad till exempel den svenska syntaxens inflytande på finska språket beträffar, är dess representation i finskan tämligen obetydlig. Åbo-dialekten har den största frekvensen bland den sortens lån (se Salonius 1881: 258 och Grönholm 1988: 2-4).

Exempel på de gamla svenska lånorden är *hantuuki* ('handduk'), *kartiini* ('gardin'), *kretta* ('grädde'), *polsteri* ('kudde'), *pleeki* ('blek'), *räknätä* ('räkna'), *tröskätä/tryskätä* ('tröska') osv. (se Airila 1912:44-46 och Wande 1982:58). Dessa arkaismer förekommer fortfarande i *mkTÄ* samt i betydligt mindre utsträckning i tornedialekten och i de övriga finska dialekterna. I standardfinskan förekommer inte några av dem (Hansegård 1988:298; Wande 1992a:53).

3.10.2 Dialektal enlighet och svenskans påverkan

Svenska inslag i tornedialekten, *mkTÄ*:s tidigare språkform, tycks inte i äldre tider ha spelat någon stor roll. De lexikala lånen är kvantitativt sett mest betydelsefulla; fonologiska, morfologiska och syntaktiska influenser är representerade i

någon utsträckning. Allmännast är svenska påverkningar i nedre Torneälvdalen, men i takt med försvenskningen blev även trakterna längre upp i norr föremål för påverkan från svenskan (se Salenius 1881:1-4, 15-17, Airila 1912 och Wande 1992a:49-50).

Hansegård (1988:28-30) argumenterar att den finska bosättningen i norra Sverige antagligen blev befast innan svensk statsmakt hade hunnit nå sitt inflytande däruppe. De få svenskar som kom till området förfinskades till största delen. Han påstår sig upprepade gånger ha hört exempelvis några jukkasjärvi- och pajalabor som var födda i slutet av 1800-talet, i början av 1900-talet och även senare "... tala en jämförelsevis ren tornefinska (norrbottnensfinska) med få eller inga svenska citatord och med ringa eller ingen annan form av påverkningar från svenskan ..." (ibid:295). Hansegårds argumentering stöds av de sociolingvistiska undersökningar som Irina Koskinen under Bengt Lomans ledning gjorde i svenska Torneälvdalen. Koskinens beräkningar visar att antalet svenska lånord i de intervjuade *mkTÄ*-talarnas språk inte var särskilt högt (se 1974:109-111; se även Loman 1974:5-7, Wande 1982:65 och avsnitt 3.9.2 ovan). Enligt henne förekom cirka ett svenskt lånord per hundra ord i deras tal. Svensk påverkan har dock i princip, påpekar Hansegård (1988:293-295), varit möjlig bland "tornefinnarna" "... alltsedan de en gång i tiden slog sig ner i nedre Tornedalen ...". I äldre tider kunde detta inflytande förmedlas av de få finnar som kunde svenska, eller å andra sidan av de få svenskar som kunde finska. Hansegård poängterar att influenserna från svenskan lokalt och individuellt kan ha varit lika stora tidigare som i nutiden. Han tillägger att de dock på allmän nivå enligt hans sagesmän börjat öka väsentligt efter andra världskriget.

Det förefaller rentav vara ett under att finskan i norra Sverige trots bl.a. den hundraåriga försvenskningsspolitiken kunnat förbli tämligen homogen trots det tryck som utövats av statsmakten. Man torde kunna ställa sig frågan om detta sakläge har någonting att göra med *mkTÄ*-talarnas säregna folklynne och starka känsla av sin etnicitet. I denna belysning är det svårt att förstå den nästan explosionsartade förändring som deras språkform till följd av svenskans inflytande åtminstone ända från 1950-talets slut varit utsatt för.

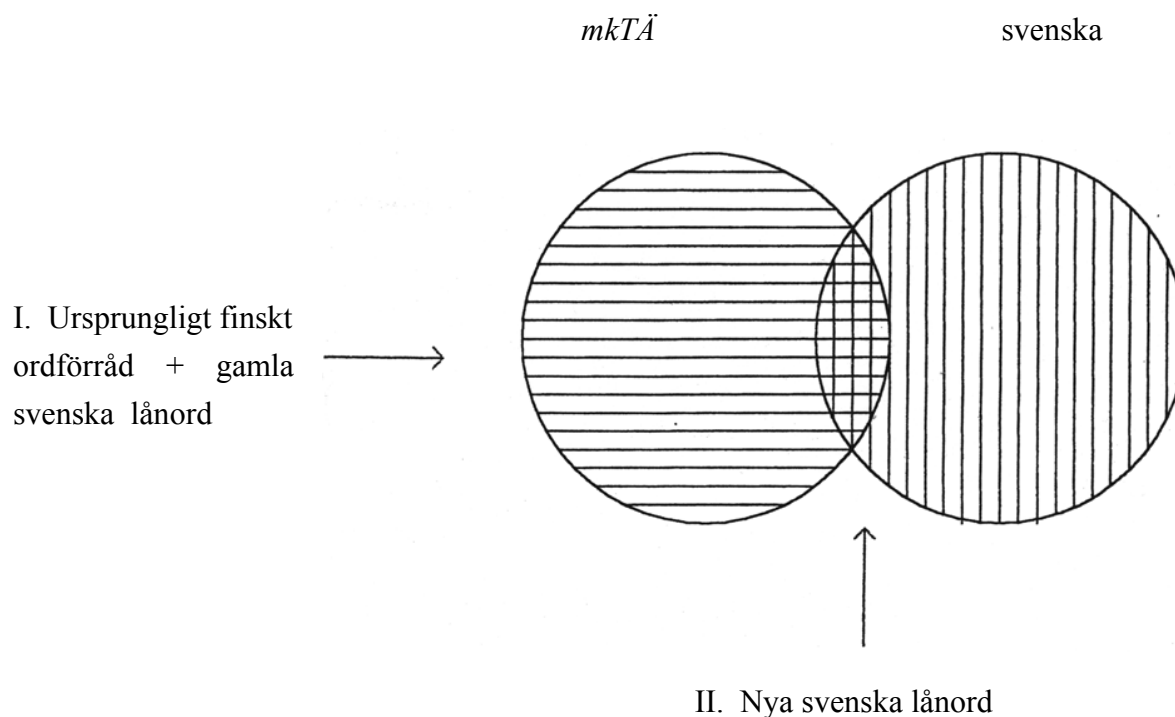
3.10.3 Svenskans genomslag

"Ordförrådet är den del av språket som är mest påverkbart och mottagligt för

nya och främmande impulser”, framhåller Wande (1982:59). Detta kommer fram i hans redogörelse för svenskans påverkan på ”tornedalsfinskan”. Wandes uttalande har verkligen besannats med avseende på *mkTÄ*-talarnas språkbruk. Nästan hela det ordförråd som i deras tal och skriftliga produkter har med det moderna samhället att göra har kommit från svenskan. Således har bl.a. den nya teknikens, uppfostrans och arbetslivets terminologi hämtats från svenska språket. I de flesta fall bevaras det svenska uttalet i dessa nykomlingar. Wande påpekar att de tillägg som nykomlingarna kan ha är t.ex. ändelsen *i*. Den härrör från finskan. Ändelsen *i* fråga bidrar till att den aktuella nykomlingen anpassar sig i det finska böjningssystemet. Exempel på sådana ord är *kyyli* (’kyl’), *phiili* (’pil’), *släappi* (’släpvagn’), *prukrammi* (’program’), *khapithaali* (’kapital’), *lööni* (’lön’) m.fl. (jfr också Wande 1992a:49-51 och Hansegård 1988:293-296; om de svenska lexikala inlånen i ”tornedalsfinskan” se även Winsa 1991b:21). De lexikala inslagen i *mkTÄ* kan grupperas på grundval av om de nya orden exempelvis är enkla eller sammansatta ord. Gruppering kan också göras på basis av hur nykomlingarna i sina nya sammanhang betar sig (Orajärvi 1989:13-15).

Svenskans lexikala inverkan på *mkTÄ* belyses nedan med hjälp av Wandes figur (Figur 1, s. 67; se Wande 1992a:50). Figuren består av två delar. Den första delen (I) illustrerar de äldre, lexikala svenskpåverkningarna, den andra delen (II) inflytelser från det nyare, svenska ordförrådet. Med ”Ursprungligt finskt ordförråd” i del I menar Wande ordförrådet som har helt finskt ursprung. Uttrycket ”Gamla svenska lånord” som tillika förekommer i figurens första del (I) syftar enligt Wande på de lånord från svenskan som är ett gemensamt arv för såväl ”tornedalsfinskan” som alla de finska dialekterna samt standardfinskan. Den andra delen (II) ”Nya svenska lånord” illustrerar de nya svenska lånord som till följd av försvenskningen av skolundervisningen, den idkade kulturpolitiken och de övriga samhällsliga faktorerna integrerats i *mkTÄ*. Figuren *in extenso* ger en helhetsbild av den utveckling *mkTÄ*- (ursprungligen tornedialekt-) lexikonet från urminnes tider varit utsatt för. Hyltenstam (1997:227) konstaterar på basis av Wandes föreliggande figur att finskan som i svenska ”Tornedalen” med tiden upphörde att användas i skolorna blev under en betydande period knappast påverkad av standardfinskan. Under denna tid utvecklades finskan på den svenska sidan som ett talat språk och i en mycket nära kontakt med svenskan, skriver Hyltenstam.

De finska böjningsändelserna spelar en viktig roll i orden som med sina, åtminstone skenbara svenska uttalsmönster, är hämtade från svenskan. Typerna *i*-

FIGUR 1 Svenskans lexikala inflytande på *mkTÄ*/f.d. tornedialekten: ursprungligt finskt ordförråd + gamla svenska lånord (se I) och nya svenska lånord (se II). (Illustration enligt Wande 1992a:50.)

suleerainumma ’vi isoleras’ (inf. *isuleerautua* ’isoleras’), *instryksuunit* ’instruktionerna’ (nom. sing. *instryksuuni* ’instruktion’), *hyysile* ’till huset’ (nom. *hyysi* ’hus’), *krattikset* ’gratulationer’ (nom. sing. *krattis* ’gratulation’/'grattis’), *avisitten* ’tidningarnas’ (nom. sing. *aviisi* ’avis’), *jymnaasissa* ’i gymnasiet’ (nom. *jymnaasi* ’gymnasium’), *yytstältninkillä* ’med utställning’ (nom. *yytstältninki* ’utställning’) m.fl. är sådana fall (se *MET-aviisi* 2 1996:6-7, 13, 16, 27). Även dubbelböjda ord är ganska vanliga. Med dem menas ord i vilka en ursprungligen svensk böjningsform förekommer tillsammans med den finska ändelsen. Ett typiskt exempel är *värremmäksi* (nom. *värrempi* ’värre’). Även ordet *framile* (’fram + ut på’) kan anses vara ett ”dubbelböjt” ord (se Pohjanen 1988:14 och Orajärvi 1989:14).

Beträffande de från svenskan hämtade fonologiska mönstren i *mkTÄ* påpekar Wande (1982:60) att man inte längre anpassar de nya lånorden till finska språk-

kets gamla, genuina uttalsbas. Han argumenterar för att det finns en klar skillnad exempelvis i uttalet av *k*, *p* och *t*, vilka numera efter den svenska modellen får *h*-aspiration. Det är inte fallet i uttalet av de äldre svenska lånen. Från svenskans fonologi kommer också *sch-*, *tj-*, *u*-ljuden e.d. till *mkTÄ*. Wande anmärker att sådana uttalsmönster mest reflekteras i yngre, till sina rötter finskspråkiga torneälvdalingars språk.

För syntaxens del nämner jag i detta sammanhang att de svenska kontakterna i *mkTÄ* avspeglas i en mängd, från motsvarande standardfinska satsstrukturer avvikande, grammatiska relationer. I jämförelse med standardfinskan är *mkTÄ* enligt Wande (1982:61-64) mera analytisk. Det kommer fram i användningen av prepositions- och postpositionsuttryck. Ytterligare används i *mkTÄ* enligt svenskans mönster typen *syä ylös* ('äta upp'), medan samma konstruktion i standardfinskan förekommer i formen *syödä*. Kasusmarkeringen av objektet och användningen av lokalkasusen är i viss mån påverkade av svenska språket (om syntaktiska inslag från svenskan till *mkTÄ* se också Kenttä 1984:67 och Orajärvi 1989:40-55). Jag återvänder till den svenskpåverkade syntaxen i *mkTÄ* i analyskapitlet 4.

Enligt Orajärvi (1989:56) är idiomatiska uttryck en del av den svenska inverkan i "tornedalsfinskan". Problematiskt är om dessa inflytelser ska klassificeras som lexikala eller syntaktiska inslag. Det finns nämligen flera alternativa klassifikationsmönster i fråga om svenska idiomatiska uttryck o.d. (Om inflytandet av svenskans idiomatiska uttryck på *mkTÄ* se avsnitt 4.2.5.)

Hyltenstam (1997:228-229) påpekar att det är "de skilda politiskt-kulturella förutsättningarna" som satt fart på utvecklingen av de finska språkformerna på respektive sida av Torne älv i egen riktning. Hade villkoren varit mera likartade i området skulle skillnaderna vara mindre. Enligt Wande (1982:67) skiljer sig "tornedalsfinskan" till sitt ljudsystem, sin morfologi och bassyntax inte på ett radikalt sätt från standardfinskan. Många andra finska dialekter har betydligt fler fonologiska, morfologiska och lexikala skillnader jämfört med standardfinskan än den till sitt ursprung finska varietet "tornedalsfinskan".

Såsom jag i början av detta kapitel konstaterade kommer svenska inflytelser till *mkTÄ* påtagligast till synes på den lexikala nivån. Påverkan från svenskans fonologi, morfologi, syntax m.fl. kan tydligt spåras i *mkTÄ*, men inte i en så våldsam utsträckning som inflytelser från det svenska ordförrådet.

I sin artikel ”Meän kieli ja torniolaaksolaisitten kaksikielisyys” (’Meänkieli och tornedalsfinnarnas tvåspråkighet’) i *Virittäjä 1* (1993: 3-31) redogör Winsa bl.a. för ”tornedalsfinskans” säregna drag och den forskning som inriktats på bilingualismen på Torne älvs västra sida. Artikeln har underrubriken ”Täälä plandat-haan sprookit” (’Här blandas språken’) som speciellt hänvisar till språkmötet i området. Med ”tornedalsfinnarnas” tvåspråkighet menas i artikeln, såsom också i min studie, behärskandet av *mkTÄ* och svenska. Termen hänvisar både till individuell och kollektiv nivå. Jag återkommer till *mkTÄ*-tvåspråkigheten nedan i detta avsnitt.

I språkkontakten som i min undersökning alltså gäller *mkTÄ*:s och svenskans ömsesidiga beröring i svenska Torneälvdalen är riktningen den att *mkTÄ*-talaren är mottagare för påverkan från svenskan. Detta har i flera sammanhang ovan blivit framhåvt. Inflytelserna kommer, påpekar exempelvis Hansegård (1988: 291-294), från ett ”högre” och mera dominerande håll, dvs. från svenskan. På händelsefältet i fråga har svenska språket alltså en prestigeställning.

Någon inlåneprocess från, låt oss säga, ett standardspråk till en dialekt i den mening som Bloomfield (1933:444-445; jfr ovan 2.4) framför, alltså i detta fall från riksfinskan till *mkTÄ*, finns inte. Visserligen kommer det alltid några få enstaka ord också från finlandsfinskan till *mkTÄ*, men de är bara undantag. Likadana avvikelser är också de finska inslagen till svenska språket i svenska Torneälvdalen (jfr ovan Pinomaa i avsnitt 3.9.2). Samtliga sådana fall lämnar jag i min undersökning obeaktade.

Det språkkontaktsdrag som vid *mkTÄ*:s och svenskans möte närmast på längre sikt influerar på språksystemet är lån. ”Inläringen” av de språkliga lånen från svenskan i fråga om *mkTÄ*-talarna är inte en så entydig process. Processen där språkliga element från svenskan omedvetet eller medvetet överförs till *mkTÄ* kan anses vara ett transferliknande fenomen. Principiellt är det i inläringen av ett andraspråk i flera avseenden fråga om samma fenomen. Överförandet av de språkliga elementen går nog i denna inlärningsprocess i en motsatt riktning. Där transfereras element från modersmålet till målspråket.

Till sin karaktär ostabiliserade språkliga influenser som går under benämningen interferens har under tidernas lopp i mer eller mindre utsträckning gällt också *mkTÄ*. Irina Koskinen (1974:109-111) har redogjort för denna företeelse på basis av sina intervjuer bland finsktalande matarengi- och juoksengibor. Koski-

nens undersökning rör sig närmast kring den lexikala interferensen från svenskan i informanternas språkbruk. Några enstaka fall med bl.a. avvikande syntax ingår i hennes forskningsprojekt.

Hur länge kan en tillfällig, ostabiliserad påverkan av svenskan på *mkTÄ* anses vara interferens i ordets egentliga mening? Och är det alltid i fråga om kortvarigt språkligt lånande vid svenskans och *mkTÄ*:s språkmöte fråga om interferens? En klar skillnad mellan interferens och övriga former av språkligt lånande, såsom transfer, är inte lätt att göras. Det som för interferensens del på språkberöringsfältet i svenska Torneälv dalen tycks vara fallet är att interferens också i detta språkområde ingår i en mera eller mindre spontan användning av språket. Exempelvis skulle den lediga och starkt svenskpåverkade användningen av ord, uttryck och meningsbyggnader som ansluter sig till *mkTÄ*-skolelevernas samtal under rasten kunna representera interferens på talnivå som mest typiskt. I en sådan spontan situation kan talarna omedvetet använda de svenska elementen orätt. Dessa avvikelser från normer blir förstås inte p.g.a. sin sporadiska karaktär bestående i språket. Dock är den typen av interferens vanlig även i de vuxna *mkTÄ*-talarnas språk. Och är det fråga om en mera krävande användningen av *mkTÄ* i vilka språkbrukssituationer som helst ökar interferensens stabilitet.

Skutnabb-Kangas (1981:216) hävdar att om ett lån inlärs av enspråkiga talare som inte har någon kontakt med det långivande språket kan fenomenet betraktas som interferens. Igenkänns ett lån däremot inte som lån av någon annan än de personer som känner till det långivande språket kan detta slags inläneprocess inte vara någon interferens. I sådana språkkontaktssituationer är det fråga om ett lån, preciserar Skutnabb-Kangas. På inläningsprocesser som gäller svenskans påverkan på de tvåspråkiga *mkTÄ*-talarnas språk är det svårt att tillämpa dessa definitioner.

Hur de språkliga lånen från svenskan till *mkTÄ* än klassificeras förefaller inläneprocessen med allt ökande fart gå vidare. Det framhävs bl.a. av Wande (1982: 59-60; se även Hansegård 1988:291-294) att de till sitt ursprung finskspråkiga *mkTÄ*-talarna ingalunda kan motstå svenskans djupgående inflytande på sin språkform. Svenskans roll som huvudsaklig långgivare i *mkTÄ*-språkområdet förklaras bäst av att talarna av varieteteten i området är totalt omgivna av det svenska samhällslivet. Svenskans makt som visar sig vara konkretast på det lexikala området får språkvetarna att fråga hur mycket svensk influens *mkTÄ* tål innan man börjar uppfatta den som ofinsk.

Motsvarigheter för *mkTÄ*-språkkontakten kan sökas på åskilliga andra håll i världen. Ett exempel är den tidens Nordamerika då bl.a. de nordeuropeiska invandrarnas modersmål svenska, norska och finska blev starkt influerade av engelskan. Språkkontaktsmönstren är i dessa fall uteslutande ensidiga. Det är engelskan som har en högre status och påverkningsprocessen går vertikalt från detta dominerande håll till en lägre, dvs. norskans, svenskans och finskans riktning. (Hansegård 1988:291-294; se även Haugen 1953, Virtaranta 1971:79-81, Lindmark 1971:191-194 och Hasselmo 1974:125-127).

Vad begreppet blandspråk i samband med *mkTÄ* angår, förefaller *mkTÄ*-talarna att känna ovilja mot tanken om att deras språkform associeras med termen. Det har dock uppstått missuppfattningar om vad ordet blandspråk innebär. Termen har enligt Johansson (1997b) använts om *mkTÄ* i den meningen att varieteten i fråga skulle vara någon slags ”rotväliska”. Med sådana associationer har man nedvärderat *mkTÄ*:s språkliga ställning bland andra språk. Om missförstånd med hänsyn till termen blandspråk konstaterar Wande (1993:31) att man inte alltid har någon aning om vad som menas med termen blandspråk och hur den ansluter sig till språkens utveckling. I blandspråksdiskussionen som gäller varieteten *mkTÄ* utgår Wande från principen att samtliga av världens språk är blandspråk från olika tider. Ett sådant är svenska språket, eftersom hälften av medeltidens svenska var tyska. Språken förändras, inte minst p.g.a. lånen som kommer från andra språk. Om det tillströmmar lån i ett språk, blir dess identitet riskerad, framhäver Wande. Faktum är att det inte minskar värdet av ett språk, om man betraktar det som blandspråk. I fråga om *mkTÄ* är detta också fallet. Svenskan och finskan är de mest talade språken i nordöstra Norrbotten. Och eftersom det är helt naturligt att språk och kulturer i ett gränsområde blandas, torde ett språk som *mkTÄ* i denna mening kunna betecknas som blandspråk.

Den etniska, till sina rötter finskpråkiga folkgruppen i norra Norrbotten har under ett sekels tid till stor del varit tvåspråkig (jfr avsnitt 3.1). Närmare bestämt blev tvåspråkigheten i svenska Torneälv dalen ett bestående fenomen i samma takt som de helt svenskspråkiga statsskolorna ända från år 1888 grundades i området (se Winsa 1990:22-23 och Hansegård 1990:45-44). Det som alltid varit kännetecknande för *mkTÄ*-tvåspråkigheten är den funktionella differentieringen - diglossi. Skutnabb-Kangas (1981:32) kallar den för arbetsfördelning som råder mellan språken. Enligt Winsa (1990:22-23) har de tvåspråkiga, till sitt ursprung finsktalande torneälvdalingarna två diametrala förhållanden till livet. Det ena är det operonligt intellektuella och det andra det känslomässigt engagerade. I

Winsas argumentation är det just denna kluvenhet som syns i de ifrågavarande torneälvdalingarnas förhållande till sina två språk. Svenskan med sin höga status är ett främmande och känslolöst språk för dem. Det höjer inte svenskans ställning i deras värdevärld att de till synes behärskar den perfekt både i tal och skrift och att de till och med uppfostrar sina barn till svenskspråkighet. På vissa domäner blir dock lätt den nedvärderade, men nyanserade och ursprungligt ordrika ”tornedalsfinskan” det enda möjliga språket för denna etniska folkgrupp. Det händer exempelvis i umgänget i vänkretsen där känslor, glädje och minnen ska uttryckas med ord, säger Winsa. Detsamma gäller, såsom också i avsnitt 3.1 framhävdes, traditionella yrkesområdena jord- och skogsbruk samt jakt och fiske. De till sina rötter finskspråkiga torneälvdalingarna använder finskan, inte svenskan, inom sådana domäner. ”Men så snart de använder exempelvis det industriella yrkesspråket har en relativt hög frekvens av förfinskade svenska låneord insmugit sig ...”, betonar Winsa.

I språkbrukssituationer som jag ovan beskrev är kodväxlingen förstås en vanlig företeelse. Talarna av *mkTÄ* tycks veta, såsom kanadensarna i Chambers exempel (se avsnitt 2.4), när det rätta momentet att byta sitt ursprungliga finska språk mot svenskan är och när de klarar sig med sitt modersmål *mkTÄ*. Av spontaniteten i *mkTÄ*-talarnas kodväxling har jag gjort mina egna iakttagelser, senast på STR-T:s trettonde kongress (Matarengi, Övertorneå, 15.04. 2000). Där talade samma personer svenska och *mkTÄ* turvis och bytte språket i mitten av en sats.

I flera sammanhang ovan har det framhävts att det är den moderna livsformen som i främsta rummet satt fart på svenska språkets våldsamma inflytande på *mkTÄ*. Den tvåspråkiga *mkTÄ*-talaren har inte blivit räddslös inför behovet av att ge namn åt de nya sakerna. Orden har tagits från svenskan och formats efter mönstret av *mkTÄ*-språkdräkten. Det torde vara skäl att fråga, såsom det ovan i detta avsnitt konstaterades, om det inte finns någon gräns i fråga om att acceptera allt det lånordsstoff som gör intrång på *mkTÄ*. Samma fråga skulle kunna ställas beträffande exempelvis de fåtaliga lexikala inflytelser som från finlandfinskan kommer till *mkTÄ*. Vid förberedelserna för *Meänkielen sanakirja – Tornedalsfinsk ordbok* (Kenttä & Wande 1992, red.) kontrollerade varietetens talare själva närvaron av det obehärskade elementet i sin språkform. Wande (1993: 31) anser det vara viktigt att det tillsattes en förberedande kommitté med uppdrag av att sila vilka ord som kännetecknades att vara typiska *mkTÄ* ord och vilka inte.

Meän Akateemi (Academia Tornedaliensis) är den organisation som enligt sin grundidé har till uppgift att hålla försvenskningen av *mkTÄ* i styr. Wande (2003) konstaterar att organisationens roll för tillfället är ytterst oklar. Vad som ställts som Meän Akateemis uppgift kommer sannolikt att övertagas av den nya språknämnd som ska vara en sektion av det blivande nya kultur- och forskningscentrumet.

Såsom jag ovan i avsnitt 3.8 konstaterade är det en tidsfråga i vilken riktning *mkTÄ* ska utvecklas. Pågår det svenska inflytandet i fortsättningen i samma takt som sedan 1960-talet kommer den snabba försvenskningen av denna språkform både i tal och skrift att vara dess öde. Situationen har förstås sina motsvarigheter i vilka tvåspråkiga miljöer som helst. Det svagare språket påverkas mer och mer av det samhälleligt dominerande riksspråket. Det är intressant att spåra de förändringar som den svenskblandade *mkTÄ* i sin försvenskningssprocess genomgått, speciellt i syntaxen.

4 INSLAG FRÅN SVENSKANS SYNTAX I *mkTÄ*-TEXTER

4.1 Ordklasser

4.1.1 Ordklasser i svenskan och finskan

Innan jag går in på behandlingen av de svenska ordklassernas syntaktiska inflytande i mitt material, kastar jag en kort blick på svenskans och finskans ordklasser. För *mkTÄ*:s del innebär det att den är med i översikten som gäller finska.

Enligt *SAG 2* (1999:8-11) fördelar sig majoriteten av de svenska orden på tre, bl.a. till sina syntaktiska egenskaper olika klasser: substantiv, adjektiv och verb. De tar olika bestämmningar, fungerar som huvudord på ett sätt som skiljer dem från varandra etc. Å andra sidan finns det egenskaper i dem som kan utmärka mera än en av dessa tre ordklasser. Exempelvis kan adjektiven i vissa avseenden fungera som ett mellanting mellan substantiv och verb. Om pronomen sägs det i *SAG 2* att de som böjlig ordklass och med sina likheter med substantiv och adjektiv har en viktig syntaktisk roll i svenska satser. Som böjliga ordklasser nämns också bl.a. egennamn, räkneord och particip. Till de oböjliga ordklasser som har syntaktisk betydelse hör i stället adverb, infinitivmärken, prepositioner, konjunktioner och subjunktioner. Jörgensen och Svensson (1987:21) framhåller att orden vid sidan av den ovanstående fördelningen brukar indelas i öppna och slutna ordklasser beroende av om de kan fyllas av med nya ord eller inte. Enligt denna indelning hör substantiven, adjektiven, pronomenen, verben och delvis också adverbena till öppna ordklasser, de övriga till slutna. Det är inte möjligt att definiera en ordklass utan att använda en kombination av form-, funktions- och betydelsekriterier.

I fråga om det morfologiska och syntaktiska beteendet har finskan exempelvis enligt Karlsson (1984:29) tre ordklasser, nämligen nomen, verb och partiklar. Till nomen hör substantiv, adjektiv, pronomen och räkneord vilka primärt böjs i kasus. Verben som böjs i person kan anses utgöra en egen ordklass. Partiklarna, såsom konjunktioner och adverb, hör enligt Karlsson till de oböjliga ordens klass. Gränsen mellan olika ordklasser är inte helt entydig bl.a. därför att det

finns nominala verbformer som böjs i likhet med vanliga nomen. Dessutom är skillnaden mellan substantiv och adjektiv rätt flytande. Indelning av orden i olika klasser är problematisk också enligt Leino (1989:47-48). Hon närmar sig problematiken med utgångspunkt i olika paradigm, vilka i den finska ordböjningen är särskilt invecklade. Leino påpekar att det är viktigt att ta hänsyn till syntaktiska aspekter i ordklassanalysen. Ett av kriterierna i ordklassindelningen är ordens satsdelsfunktion. I *MKK* (1996:51-56) följs den traditionella finska indelningen av orden i nomen, verb och partiklar.

4.1.2 Substantiv

4.1.2.1 Genus

För svenskan, såsom för åtskilliga andra språk, är det kännetecknande att varje substantiv har ett genus. De svenska substantiven är ”utrumord”, såsom *bil-en*, *akademi-(e)n*, eller ”neutrumord”, såsom *hus-et*, *parti-(e)t*, beroende av vilken bestämdhetsändelse de tar i singularis. Även vacklande fall förekommer. (Se *SAG 2* 1999:58-61; se även Andersson 1994:30.)

Finskan saknar den grammatiska kategorin genus. Följaktligen har de finska substantiven inte heller någon genuskongruens, vilket är ett synbart fenomen i syntaxen hos många andra språk (se Karlsson 1984:30 och 1998:163). Det finska systemet följs också i *mkTÄ*.

4.1.2.2 Numerus

Svenskan har två numerus: singularis som anger ”ental” och pluralis som anger ”flertal”. Ord i singularis har inte någon numerusändelse och de kan föregås av den obestämda artikeln (eller räkneordet) *en/ett*. Pluralis kan däremot uttryckas med ett stort antal ändelser, vilka syns som pluralmorfem i deklinationsböjningen. Vissa substantiv uppträder dock endast i singular- eller respektive i pluralform. (Se Ljung & Ohlander 1971:44-45, 65 och Jörgensen & Svensson 1987:18.)

I finskan uttrycks numerus också med singularis och pluralis. Från semantisk och funktionell synpunkt är singularis ommarkerad. Den uppträder därför naturligt

utan ändelse. Pluralis har ändelsen *-t* i nominativ och vanligen *-i* före de övriga kasusformerna. Substantiv som bl.a. efterföljs av en s.k. räkneordskvantor slutar ofta på *-a*, såsom i uttrycket *kaksi poika-a* ('två pojkar'). Formellt står sådana substantiv i singularis. Å andra sidan finns det ett stort antal substantiv som uppträder som pluralformer i en sats, men som till sin betydelse är singularord. Exempel på dessa fall är substantiven *häät* ('bröllop'), *arpajaiset* ('lotteri') etc. (se Karlsson 1978:76-78 och 1984:30-31). Vad som i de finska grammatikorna sägs om numerus upprepas kort i *MKK* (1996:58).

I materialet har det belagts 12 substantiv som enligt finskans språkliga tradition uppträder i pluralis men som i svenskan är singularord. Hälften av dem, dvs. 6 belägg, har i mitt material använts i singularis. Jfr:

- (1) a. *Köökissä haisi jo rukkuus ko mie pääsin vintiltä alas.* (*L*:54.)
 b. Keittiössä saattoi rukoukset jo aistia, kun pääsin tulemaan ullakolta alas.
 c. I köket luktade det redan *bönemöte* när jag kom ner från vinden.
- (2) a. Kirkossa olit *urut* ja *sillä* pelasi klockari vai miksi net sitä kuttut. (*TTT*:18.)
 b. Kirkossa oli *urut* ja niillä soitti lukkari, vai miksi häntä kutsuttiin.
 c. I kyrkan fanns det *en orgel* och på *den* spelade klockaren eller vad han nu kallades.
- (3) a. *Yhellä markkinalla* yksi mies freistasi mulle vänkälä myyä kamelin. (*HK*:92.)
 b. Eräillä markkinoilla joku mies yritti myydä minulle kamelin.
 c. *På en marknad* försökte en man med stor iver sälja en kamel åt mig.

I exemplen (1a), (2a) och (3a) kan svenskans påverkan spåras i användningen av singularformerna i stället för pluralformerna. I (1a) står substantivet *rukkuus* ('bönemöte') med det kongruensböjda verbet *haisi* (inf. *haista* 'lukta') enligt svenskt mönster i singularis. I exemplens finskspråkiga version står substantivet *rukoukset* i pluralis även om det syftar på ett singular begrepp (jfr (1a) - (1c)). Också i *mkTÄ* används denna *plurale tantum*-form, dvs. formen *rukkuukset*, såsom det framgår av exemplet (4a). I (2a) kongruensböjs det adessivformade personliga pronomenet *sillä* (nom. *se* 'den') med substantivet *urut* ('orgel') som om formen *urut* var singularis. I själva verket är substantivet *urut* med sin ändelse *-t* formellt ett gammalt finskt pluralord. Därigenom förutsätter substantivet *urut* enligt den finska grammatikens regler en kongruensböjning i pluralis. Detta är fallet i användningen av det adessivformade pronomenet *niillä* (nom. *net* 'de') i exempelsatsens finska version (jfr (2a) - (2c)). I (3a) uppträder nominalfrasen *yhellä markkinalla* ('på en marknad') i adessiv svenskpåverkad i singularis. I exempelsatsens finskspråkiga version förekommer substantivet *markkinat*, såsom i regel i finskan, i pluralform (jfr (3a) - (3c)).

I det följande exemplifieras användningen av de gamla finska pluralorden enligt finskans språkliga tradition. Jfr:

- (4) a. Pyhäaamuna kevälä meilä *olit rukkuukset*; mamma ajo meät jo seittemältä ylös sängystä. (L:54.)
 b. Keväisenä sunnuntaiaamuna meillä oli rukoukset. Äiti patisti meidät nousemaan ylös jo seitsemältä.
 c. En söndagsmorgon på våren hade vi *bönemöte*. Mamma tvingade oss att stiga upp redan på sjutiden.
- (5) a. Ja sitte met olema ko *markkinoila* itteki, Iippo, joka oon hyvä hoksaahmaan, sannoo, että päitä oon hehtaarin verran. (L:15.)
 b. Ja sitten olemme kuin markkinoilla itsekin. Iippo, joka on hyvin nopeaälyinen, sanoo, että päitä on hehtaarin verran.
 c. Och sen är vi också själva liksom *på en marknad*. Iippo, som är kvick i huvudet, säger att det finns ett helt hektar med huvuden där.

Substantivet *rukkuukset* i nominativ i pluralis i (4a) har bevarat sin pluralitet enligt finskans mönster. Ordet kongruensböjs med kopulaverbet *olit* (inf. *olla* 'vara') som står i 2 person i pluralis. Substantivet *markkinoila* ('på en marknad') i adessiv i (5a), står också enligt finskans praxis i pluralis. I de svenska översättningarna av exempelsatserna förekommer substantiven *marknad* och *bönemöte* enligt den svenska modellen i singularis. (Se (4a) - (4c) och (5a) - (5c.))

4.1.2.3 Om återspeglning av svenskans bestämda resp. obestämda fristående artikel i *mkTÄ*

4.1.2.3.1 Artikelsystem i svenskan och finskan

En viktig skillnad inom substantivsyntaxen mellan svenskan och finskan är att svenskan har formella uttryck för species, medan finskan saknar sådana. Enligt de svenska grammatikorna (se Ljung & Ohlander 1971: 39-41, Jörgensen & Svensson 1987: 20, 41 och *SAG 2* 1999: 96-97) skiljer man i svenskan två speciesformer, bestämd och obestämd form. Svenskan uttrycker dessa former och deras betydelse genom substantivets artikelböjning. Artiklarna är en bestämd resp. en obestämd fristående framförställd artikel samt en bestämd slutartikel som också kallas för bestämdhetssuffix. Den bestämda fristående artikeln och den bestämda slutartikeln kongruensböjs i genus och numerus, den obestämda fristående artikeln i genus.

Den bestämda fristående framförställda artikeln *den/det/de* används i svenskan för att markera att den nominalfras i vilken den ingår är definit. Denna artikel föregår substantiv endast tillsammans med adjektiv eller adjektiviska pronomen. *Den/det/de* som direkt, ibland också tillsammans med adjektiv eller adjektiviska pronomen, föregår substantiv betraktas som demonstrativt resp. determinativt pronomen. (Jfr Jörgensen & Svensson 1987:41.)

Den bestämda slutartikeln används i svenskan för att markera att det substantiv i vilket slutartikeln ingår är definit. Till formen är denna artikel en bestämdhetsändelse på ett substantiv. (Se Jörgensen & Svensson 1987:64.)

Svenskans obestämda fristående artikel *en/ett* anger att det är fråga om ett ospecificerat, inte förut känt eller introducerat substantiv. Till formen sammanfaller den obestämda artikeln med räkneordet *en/ett*. (Se Ljung & Ohlander 1971:39.)

I finskan finns det inga artiklar, med vilka man skulle kunna uttrycka svenskans skillnad mellan bestämd resp. obestämd form. Det finska ordet *auto* kan betyda *en bil* eller *bilen*. Det är sammanhanget, i åtskilliga fall ordföljden, som avgör om en bestämd resp. en obestämd betydelse avses. Dessutom utnyttjar finskan lexikala medel, dvs. pronomen, kontrastering av vissa kasus etc. för att markera bestämdhet resp. obestämdhet. Såsom ovan nämnts har finska substantiv inte heller något genus. Detta innebär att finskan inte har någon skillnad i böjningen mellan *en-* och *ett-*ord (se Karlsson 1978:72 och Hakulinen 1979:509-512). I likhet med finskan har *mkTÄ* varken artiklar eller genus. Ordet *talo* kan betyda *ett hus* eller *huset* och det har inget genus (jfr MKK 1996:61).

Såsom det ovan konstaterades utnyttjar finskan andra, exempelvis lexikala medel, för markeringen av bestämdhet resp. obestämdhet. Hakulinen (1979:510) poängterar att pronomenen *tämä* ('den här'/'det här') och *tuo* ('den där'/'det där') samt pronomenen *eräs*, *muuan* ('en'/'ett') och *joku*, *jokin* ('någon'/'något') är dessa lexikala medel. De två förstnämnda pronomenen används ofta för att ersätta svenskans bestämda form och de fyra sistnämnda den obestämda formen i svenskan. Ersättning av species med t.ex. dessa pronomen är dock inte entydigt, anmärker Hakulinen. Ibland krävs det kompletterande förklaringar och dessutom måste samma saker uttryckas på olika sätt i olika kontexter.

Enligt Orajärvi (1989:47-48) upplever man översättningen av svenskans bestämda resp. obestämda fristående artikel som ett främmande element i finskan. Det har ofta klassificerats som sveticism. Orajärvi anser att en frekvent användning

av bl.a. orden *se* ('den'/'det') och *yksi* ('en'/'ett') framför substantiven i Bengt Pohjanens översättning av Markus evangelium till ”tornedalsfinska” visar på svensk påverkan. I den motsvarande finska översättningen av Markus evangelium i *Uusi testamentti* (Nya Testament) från år 1938 förekommer inte något element som motsvarar svenskans bestämda resp. obestämda fristående artikel. Orajärvi framhåller att substantiven i Pohjanens översättning föregås med en speciellt hög frekvens av ordet *yksi* ('en'/'ett'). Man skulle enligt honom kunna påstå att det i samband med det svenskinfluerade bruket av orden *yksi*, *se* etc. i ”tornedalsfinskan” är möjligt att tala om artiklar. I själva verket är användandet av artiklar i sin helhet främmande för denna språkform, påminner Orajärvi. Det finns nämligen så många fall där svenskans artiklar inte alls blivit översatta till varieteteten i fråga.

4.1.2.3.2 Påverkan från svenskans bestämda fristående artikel i *mkTÄ*

Påverkan från den svenska bestämda fristående artikeln *den/det/de* kan i mitt material närmast spåras i bruket av ordet *se/net* ('den'/'det'/'de'). Tillsammans med adjektiv eller adjektiviska pronomen föregår *se/net* substantiv. Formellt sammanfaller detta ord med det *mkTÄ* personliga och demonstrativa pronomenet *se/net*. Ordet *se/net* följer kasusböjningen för den nominalfras som det ingår i.

I materialet finns det 141 fall där ett substantiv direkt föregås av ett adjektiv resp. ett adjektiviskt pronomen. Det svenskpåverkade framförställda ordet *se/net* ('den'/'det'/'de') i olika kasus används i 45 fall (30,9 %). Jfr:

- (6) a. Elina muistelisi *siittä suuresta maailmasta*. (*TTT*:24.)
  - b. Elina muistelisi suurta maailmaa.
  - c. Elina skulle erinra dem om *den stora världen*.
- (7) a. Äiti ottaa siivosti ulos *sen suuren rinnan* ja pikkuväli alkaa imehmään. (*TTT*:26.)
  - b. Äiti ottaa varovasti esiin suuren rintansa ja pikkuväli alkaa imeä sitä.
  - c. Mor tar varsamt fram *det stora bröstet* och lillebror börjar suga på det

I (6a) och (7a) har ordet *se* ('den'/'det') använts för att efter svenskans mönster markera att substantivet med det framförställda adjektivet är definit. Ordet *se* är kasusböjt i dessa exempel.

Det förefaller relevant att anse ordet *se* i (6a) och (7a) vara ett inslag av svens-

kans bestämda fristående artikel (jfr (6c) och (7c)). I de finskspråkiga versionerna av exemplen kan ordet *se* inte användas (se (6b) och (7b)). Om ordet *se* förekom i den finska översättningen, skulle det tolkas som ett demonstrativt pronomen. Kontexten i materialet har dock inte sådana substantiv, pronomen eller saksammanhang, till vilka ett demonstrativt pronomen skulle hänvisa.

I det följande exemplifieras fall där det svenskpåverkade ordet *se/net* ('den'/'det'/'de') inte har använts. Jfr:

- (8) a. Istuin puhumattomana ja nautin *viileästä ilmasta* lakanan alla. (L:9.)
  - b. Istuin vaiti ja nautin raikkaasta ilmasta lakanan alla.
  - c. Jag satt därinne och njöt av *den friska luften* under lakanet.
- (9) a. *Pitkä ofiseeri* sano, että net halusit kattoa. (L:24.)
  - b. Pitkä upseeri sanoi, että he halusivat katsoa.
  - c. *Den långa officern* sade att de ville titta efter.
- (10) a. Nyt Tornionjärvi näkyy, ja *tutut tunturit* oon vastassa. (HK:34.)
  - b. Nyt Tornionjärvi näkyy, ja *tutut tunturit* ovat minua vastassa.
  - c. Nu syns Torne träsk och jag möts av *de bekanta fjällen*.

Av exemplen ovan framgår att substantivet tillsammans med det föregående adjektivet uppträder utan det framförställda ordet *se/net* (se (8a), (9a) och (10a)). Detta är fallet hos flertalet av materialets substantiv (96 fall, 68,1 %) som föregås av adjektiv resp. adjektiviska pronomen. Här följer (8a), (9a) och (10a) det traditionellt finska artikellösa språkbruket, inte det svenska. I svenskan är användningen av den bestämda fristående artikeln i de ifrågavarande fallen nödvändig.

4.1.2.3.3 Påverkan från svenskans obestämda fristående artikel i *mkTÄ*

Ordet *yksi* ('en'/'ett') har i materialet använts på samma sätt som den svenska obestämda fristående artikeln. Detta gäller de fall där ordet *yksi* inte förekommer som räkneord eller som pronomen i betydelsen *eräs* ('en'/'ett'), *joku* ('någon'/'något') osv. Sammanlagt finns det i mitt material 819 enstaka substantiv eller nominalfraser, i vilka påverkan från den svenska obestämda fristående artikeln är potentiell. Det svenskinfluerade ordet *yksi* ingår i dem 56 gånger (6,8 %). Jfr:

- (11) a. Se halusi ropotin, mutta sai *yhen kaffimyllyn*. (HK:44.)
  - b. Hän halusi robotin, mutta sai kahvimyllyn.
  - c. Han ville ha en robot men fick *en kaffekvarn*.

- (12) a. Mie näin *yhen anonsin* niistä Berliinin lapsista. (HK:13.)
 b. Näin lehti-ilmoituksen berliiniläislapsista.
 c. Jag såg *en annons* om Berlinbarnen.
- (13) a. Jokku meän kläpistä ookaavat plastisäkkiin päälä alas *yhtä isoa lumiläijää*. (HK:65.)
 b. Jotkut lapsistamme ajavat muovisäkillä pitkin isoa lumikinosta.
 c. Några av våra barn åker på en plastsäck nedför *en stor snödriva*.

I (11a), (12a) och (13a) används ordet *yksi* ('en'/'ett') efter svenskans mönster för att markera att substantivet utan och med ett adjektivattribut är indefinit. ”Artikelbruk” av detta slag torde kunna betraktas som ett säkert prov på inflytandet från svenskans obestämda fristående artikel. Ordet *yksi* böjs i olika kasusformer.

I det följande presenteras exempel, i vilka ordet *yksi* ('en'/'ett') inte används före substantiv:

- (14) a. Se oli *sirappilimppu* ja maistu makealta. (TTT:12)
 b. Se oli siirappilimppu, ja se maistui makealta.
 c. Det var *en siraplimpa*, och den smakade sött.
- (15) a. Laon ovelta meni *veres tola* Suohmeen. (L:33.)
 b. Ladon ovelta meni tuore latu Suomeen.
 c. Från ladudörren gick *ett färskt skidspår* till Finland.

I största delen (763 fall, 93,2 %) av materialets konstruktioner där svenskan använder obestämd fristående artikel kan det svenskpåverkade ordet *yksi* ('den'/'det') inte spåras. Detta är fallet i de två exempelsatserna ovan. Substantivet *sirappilimppu* ('siraplimpa') i (14a) och nominalfrasen *veres tola* ('ett färskt skidspår') i (15a) föregås inte av ordet *yksi* (jfr (14b) och (15b)). I exempelsatsernas svenska översättningar i (14c) och (15c) används obestämd fristående artikel i samband med föreliggande konstruktioner.

4.1.2.4 Kasus

4.1.2.4.1 Kasussystem i svenskan, finskan och *mkTÄ*

I svenskan kan man skilja mellan två kasusformer: grundkasus och genitiv. Grundformen kännetecknas av att den är omarkerad; i genitiven har ändelsen *-s* tillagts i substantivet efter de andra böjningsmorfemen (t.ex. *bil-s*, *bilen-s*, *bilar-s*, *bilarna-s*). Genitiven används för att uttrycka ägande eller tillhörighet. Detta

är den s.k. possessiva genitiven. Vidare används genitivformen för att uttrycka samma relation som finns mellan subjektet och verbet eller mellan objektet och verbet i en sats. Den förra typen kallas för subjektiv genitiv, den senare för objektiv genitiv. Genitiven kan också ange mått, egenskap etc. (se t.ex. Jörgensen & Svensson 1987:20). Enligt de svenska grammatikerna kan genitiven, förutom i de fall där karaktären av ägandet är stark, ersättas med ett prepositionsuttryck. Till denna fråga återvänds i avsnitt 4.1.2.4.3 där påverkan från svenskans prepositionsuttryck på valet av olika kasus i ägandekonstruktioner analyseras.

Antalet kasusformer i finskan är betydligt större än i svenskan. Deras stora mängd beror på att finska språket till skillnad från exempelvis svenskan, tyskan, engelskan och franskan har en ytterst syntetisk karaktär. Finskan uppvisar inte mindre än 14 eller 15 kasus beroende på om akkusativ betraktas som ett självständigt kasus eller inte. Akkusativen har en särställning, eftersom den endast på syntaktiska, inte på morfologiska grunder, kan skiljas från de övriga kasusformerna. Kännetecknande för substantiven som böjs i olika kasus är att deras böjningsstam ofta inkluderar växlingar av varierande slag (se Penttilä 1963:149, Hakulinen 1979:97-98, Karlsson 1984:31-33 och Leino 1989:52; se även *Finsk grammatik BI*, html SuoNet 2002:2). En stor del av de finska kasusformerna förelåg redan i det finsk-ugriska urspråket, elativen t.o.m. i det östersjöfinskvolgaiska urspråket (se Hakulinen *ibid*:97, 103).

Kasusformerna används i *mkTÄ* ungefär på samma sätt som i standardfinskan, om även det finns vissa skillnader. Bl.a. beror en del skillnader på hur kasusformerna skrivs. Dessa avvikelser i rättskrivningen har att göra med de säregenheter som är typiska för *mkTÄ*, såsom också för dess äldre form tornedialekten (se Kenttä 1984:68). Ur kasussyntaxens synvinkel är dock skillnader i valet av olika kasus av större vikt än de ytliga skiljaktigheter som ovan nämndes. Ofta avviker *mkTÄ*-talarnas kasusval från den finska praxisen och är sålunda påverkat av svenskans verbreaktioner, prepositioner e.d. Enligt Jönsson-Korhola (1993:110-111) kan samma fenomen påträffas också i amerikafinskan. Det är engelska verb med rektioner av olika slag, prepositioner etc. som enligt henne medför engelskpåverkade kasusval i stället för de traditionellt finska. Jönsson-Korhola påpekar att även kodväxling i form av citatlån förekommer i kasusvalet i amerikafinskan, i detta fall i form av lån i grundform. Amerikafinska-talaren som inte känner till den finska benämningen för ett visst begrepp lånar en engelsk term utan att böja den enligt det finska kasussystemet. Detta fenomen kan också enligt mina egna iakttagelser påträffas i *mkTÄ*-talarnas språk, men antagligen förekommer fenomenet i en obetydlig utsträckning.

Enligt *MKK* (1996:61-73) finns det 12 kasusformer i *mkTÄ*. Dessa är nominativ, partitiv, essiv, genitiv, inessiv, elativ, illativ, adessiv, ablativ, allativ, translativ och abessiv. I det följande presenteras dessa kasusformer kort. För tydlighetens skull ges även de olika kasusändelserna.

Nominativ, dvs. grundkasus, och partitiv är de två viktigaste kasusformerna enligt *MKK* (1996:61-65). Nominativformen, såsom *talo* ('hus'), är ändelselös. Detta är fallet i singularis. I pluralis slutar nominativen på ändelsen *-t*, såsom i formen *talot* ('hus'). Partitiven betecknar vanligen det hela varav något är taget. Den har ett antal olika ändelser; i singularis är ändelserna *-A*, *-tA* och *-ttA*, i pluralis *-A* och *-tA*.

Essiven uttrycker enligt *MKK* (1996:66) en ställning, uppgift, tillstånd, tid o.d. Den konstrueras genom att foga ändelsen *-nA* till böjningstammen som i fråga om essiv alltid slutar på vokal.

Genitiven som har ändelsen *-n* i singularis samt *-tten* och *-ten* i pluralis anger ägaren eller bl.a. det, till vilken/vilket någonting hör. Pluraländelsen *-tten* har i *mkTÄ* en betydligt högre frekvens än ändelsen *-ten*. Också i fråga om genitiv är substantivets böjningstam utsatt för växlingar av olika slag. (Se *MKK* 1996:61-65.)

De s.k. lokalkasusformerna indelas i de finska grammatikorna i inre och yttre lokalkasusformer. Till de inre lokalkasusformerna hör i finskan inessiv, elativ och illativ, till de yttre adessiv, ablativ och allativ (se Penttilä 1963:190-194). I *MKK* (1996:69-73) nämns inte denna indelning, men redogörs noggrant för i hurdana sammanhang de ifrågavarande sex kasusformerna används. Följaktligen uppges inessiven som har ändelsen *-ssA* ha att göra med lokaliteten "(inne) i", elativen med sin ändelse *-stA* riktningen "(ut) ur" och illativen riktningen "(in) i". Vad ändelserna av illativen angår, uppges det vara tre typer av dem: *-hAn* i singularis, *-h* + vokalförlängning + *-n* både i singularis och pluralis samt ändelsen *-sheen* i singularis och *-shiin* i pluralis. Adessiven är en kasusform som uttrycker befintlighet "på" eller "nära" någonting, tidpunkten, ägaren samt utvägen som i svenskan konstrueras med prepositionen "med". Ändelserna är *-llA* och *-lA*. Ablativen som har ändelsen *-ltA* har att göra med riktningen "från". Är t.ex. en person i fråga har denna ändelse betydelsen "av". Allativen förekommer närmast i betydelsen "till", "mot" eller "åt" och den har ändelserna *-lle* och *-le*.

Translativen betecknar enligt *MKK* (1996:68) en ställning, i vilken någonting

hamnar. Den konstrueras med ändelsen *-ksi*.

Abessiven med sin ändelse *-tta* motsvarar svenskans preposition *utan*. I likhet med det finska språkbruket ersätts abessiv i *mkTÄ* ofta med en konstruktion som består av prepositionen *ilman* ('utan') och nominalfrasen i partitiv. Vidare kan idén om "brist" eller "saknad" av något som abessiven anger fördubblas. Detta innebär att substantivet som i *mkTÄ* uppträder i abessiv i vissa fall kan föregås av ordet *ilman* ('utan'). (Jfr MKK 1996: 73.)

4.1.2.4.2 Svenska inslag i användningen av *mkTÄ*-khususformer

Såsom det ovan sades har svenskans verbrektioner, prepositioner e.d. utövat sitt inflytande på valet av olika kasusformer i *mkTÄ* (jfr 4.1.2.4.1). Det kan upptäckas i åtskilliga kasusval i materialet. Skillnader mellan det traditionellt finska kasusvalet och kasusvalet i *mkTÄ* kan också påträffas i kasusböjningen av olika satsled. Jag återvänder till dessa företeelser nedan vid behandlingen av verb, prepositioner, satsled osv.

I följande avsnitt behandlar jag de konstruktioner i materialet som anger ägande eller tillhörighet och som i materialet antingen står i genitiv eller i andra kasusformer. Som ursprungliga genitiver har de varit eller skulle ha kunnat vara föremål för svenskans påverkan. Jag anser det vara relevant att analysera svenska inslag i dessa konstruktioner i ett enskilt avsnitt, annorlunda än i fråga om de övriga kasusformerna. I somliga fall har den traditionellt finska genitivformen under inverkan av ett svenskt prepositionsuttryck ersatts med en annan kasusform, i andra fall har inget sådant utbyte ägt rum.

4.1.2.4.3 Uttryck av ägande och tillhörighet

I mitt material finns det 303 belägg på strukturer som har att göra med ägande eller tillhörighet. De fall där karaktären av ägandet eller tillhörigheten är stark och som således motsvarar svenskans possessiva genitiv har inte belagts. Alla de belagda fallen kan i svenskan konstrueras med ett prepositionsuttryck. I sammanlagt 20 av dessa fall används en kasuskonstruktion där inflytandet av svenskans prepositionsuttryck kan spåras. Den procentuella andelen är 6,6 %. Jfr:

(16) a. *Harjotteleminen ruotsin kieltä oli oikein tärkeä.* (TTT:15.)

- b. Ruotsin kielen harjoittelu oli hyvin tärkeää.
  - c. *Övning i svenska språket var mycket viktigt.*
- (17) a. Sen erotti varsin *toisista puista Suomen rannalla*. (L:31.)
- b. Sen saattoi heti erottaa Suomen puoleisen rannan muista puista.
  - c. Den kunde genast urskiljas bland *de övriga träden på den finska stranden*.
- (18) a. Oli se kauhea hoito, ko met Tuulihatut taas olimme taas matkalla Tornionlaaksossa (HK:72.)
- b. Oli kauhea kokemus, kun me Tuulihatut olimme taas matkalla Tornionlaakson kylässä.
  - c. Det var en hemsk upplevelse när vi Vindflöjlar igen var på resa *i byarna i Tornedalen*.

Såsom exemplet ovan visar ingår kasusformer av olika slag i konstruktioner som uttrycker ägande eller tillhörighet i materialet (se (16a), (17a) och (18a)); jfr också bl.a. exemplet (113) och (114) nedan. I (16a) förekommer partitivformen *kieltä* av substantivet *kieli* ('språk'), i (17a) adessivformen *rannalla* av substantivet *ranta* ('strand') och i (18a) inessivformen *Tornionlaaksossa* av substantivet *Tornionlaakso* ('Tornedalen'). Samtliga av dessa substantiv föregås av en preposition i de motsvarande svenska konstruktionerna (se (16c), (17c) och (18c)). I finskan står alla de tre substantiven i genitiv (se (16b), (17b) och (18 b)). Det är fallet också i följande exempel där de traditionellt finska genitivformerna har bevarats:

- (19) a. Nousin poton päälle, ja siirsin *hyysikätklasin kartiinia* vähän syrjään. (L:26.)
- b. Nousin yöastian päälle ja siirsin käymälän ikkunan verhoa hiukan syrjään.
  - c. Jag steg upp på en potta och drog *gardinen i uthusglaset* lite åt sidan.
- (20) a. Ja se otettiin pois, se plakaatti minkä *Kirunan Afganistanin komitea* oli sinne panna. (HK:61.)
- b. Ja se juliste, jonka Kiirunan Afganistanin komitea oli sinne pannut, otettiin pois.
  - c. Och det plakat som *Afgankommittén i Kiruna* hade spikat upp därinne togs bort.
- (21) a. *Gäststyykan ovi* oon kiini. (HK:80.)
- b. Vierastuvan ovi on kiinni.
  - c. *Dörren till gäststugan* är stängd.

Substantiven *hyysikätklasin* (nom. *hyysikätklasi* 'uthusglas'), *Kirunan* (nom. *Kiruna*) och *gäststyykan* (nom. *gäststyyka* 'gäststuga') i exemplet ovan är genitivformer. De konstrueras på traditionellt finskt sätt med sina huvudord *kartiinia* (nom. *kartiini* 'gardin') som står i partitiv, samt substantiven *komitea* ('kommitté') och *ovi* ('dörr') i nominativ. I exemplens finska versioner är konstruktionerna desamma (jfr (19a), (19b), (20a), (20b), (21a) och (21b)). Några kasusformer som skulle ha kunnat vara påverkade av svenskans prepositionsuttryck, i

detta fall av konstruktionerna *i uthusglaset* i (19c), *i Kiruna* i (20c) och *till gäststugan* i (21c), används inte. Detsamma gäller majoriteten av materialets satsbyggnader som har att göra med ägande eller tillhörighet. De har konstruerats med hjälp av genitiv (283 fall, 93,4 %). Här representerar språkbruket i materialet den syntetiska karaktären som *mkTÄ* med finsk-ugriskt ursprung innehar (jfr Hakulinen 1979:98).

4.1.3 Adjektiv

4.1.3.1 Om adjektiv i svenskan och finskan

Enligt de svenska grammatikorna (se Jörgensen & Svensson 1987:22-24 och *SAG 2* 1999:154-155) används adjektiv för att beteckna egenskaper. Primärt refererar dessa egenskaper till levande varelser, föremål eller material, men det finns adjektiv som i första hand beskriver sakförhållanden o.d. Som mest typiskt anger ett adjektiv en stabil eller temporär egenskap och har oavgränsad aktionsart. M.a.o. väcker de flesta adjektiv, till skillnad från perfektparticipen, inte någon föreställning om att tillståndet en gång har inträtt eller har slutpunkt i tiden. Med avseende på grammatiska kategorier kan adjektiv i likhet med substantiv uttrycka species, numerus, genus och kasus. Liksom substantiv kan de också kongruensböjas. I vissa fall kan ett adjektiv få samma betydelse och funktion som substantiv och då anses det vara substantiverat. I en sats förekommer adjektiv som attribut och predikativ samt i komparationskonstruktioner. Ett typiskt adjektiv har tre komparationsformer: positiv, komparativ och superlativ. Positivformen saknar särskilt komparationssuffix och den är lika med adjektivets grundform. Komparativ och superlativ böjs i tre deklinationer. Majoriteten av svenska adjektiv hör till den första deklinationen där suffixet i komparativ är *-are* och i superlativ *-ast*. I andra och tredje deklinationen som med sina olika stammar skiljer sig från varandra är de motsvarande ändelserna *-re* och *-st*. I perifrastisk komparation kan adjektiv inte kompareras med ändelser utan de kräver en omskrivning med *mer* resp. *mest*.

Adjektivet i finskan överensstämmer enligt de finska grammatikorna i allt väsentligt med den svenska praxisen som kort presenterades ovan. En betydande skillnad mellan den svenska och finska adjektivsyntaxen är att de finska adjektiven i likhet med substantiven i finskan varken har genus eller species. Det är alltså endast numerus och kasus i vilka de finska adjektiven böjs. Den finska komparationen har ändelsen *-mpi* och superlativen *-in*. Någon perifrastisk kom-

paration har finskan inte (se Penttilä 1963:498, Karlsson 1978:85 och *Kieli ja sen kieliopit* 1994:160). Det som i de finska grammatikorna sägs om adjektiv upprepas i *MKK* (1996:79-84).

4.1.3.2 Svenskpåverkningar i *mkTÄ*-adjektivsyntaxen

4.1.3.2.1 Substantiv i stället för adjektiv

Den svenska substantivsyntaxen återspeglar sig i mitt material i användningen av substantiv i stället för adjektiv. Dessa svenskpåverkade substantiv förekommer i materialet i olika kasus och de kan föregås av ett adjektivattribut. Jag har funnit 29 dylika fall där adjektiv under påverkan av svenskan har ersatts med substantiv. Sammanlagt är antalet beläggen i fråga 62. Detta är i procent 46,8. Jfr:

- (22) a. Mulla oli niin *laiskuus*. (*HK*:72.)
 b. Olin niin laiskalla päällä./Tunsin itseni niin laiskaksi.
 c. Jag hade *lättja*./Jag hade drabbats av *lättja*./Jag kände mig så lat.
- (23) a. Sielä oli niin *hiljasuutta*. (*TTT*:37.)
 b. Siellä oli niin hiljaista.
 c. Där var det *tystnad*./Där var det så tyst.
- (24) a. Äijä konttaa varsin tuvan alle kattomhaan vesileetninkiä, ja kläpit kuokkivat niin *hossissa* ylös potut maasta. (*HK*:86.)
 b. Mieheni konttaa heti mökin alle tarkistamaan vesijohtoa, ja lapset kuokkivat niin innoissaan perunoita maasta.
 c. Min man kryper genast ned under stugan för att kolla vattenledningen, och *med stor iver* hackar barnen upp potatisarna ur marken/ och barnen är riktigt *i tagen av* att hacka upp potatisarna ur marken.
- (25) a. Sillä oon tyär ja poika jo *täyessä iässä*, eikä net hopita, niinko toisitten *isänitten* lapset. (*AP*:39.)
 b. Hänen tyttärensä ja poikansa ovat jo täysi-ikäisiä eivätkä he kehota häntä kiirehtimään niin kuin toisten isäntien lapset.
 c. Han har en dotter och son som redan är *i vuxen ålder*. De uppmanar inte honom att skynda sig, såsom de andra husböndernas barn./Hans dotter och son är redan fullvuxna.
- (26) a. Meri oli taas *korkeissa aaloissa*. (*HK*:80.)
 b. Meri oli taas hyvin aallokkoinen./Meren aallot kävivät taas korkeina.
 c. Havet var åter mycket stormigt./Havet stormade igen *i höga vågor*.

I (22a) står substantivet *laiskuus* ('lättja') i nominativ och det används i stället

för adjektivet *laiska* ('lat'). Substantivet *hiljasuus* ('tystnad') förekommer i (23a) i partitivformen *hiljasuutta*. Det motsvarande adjektivet är *hiljanen* ('tyst'). Dessa kasusformer uppträder också i några andra substantiv som i mitt material under påverkan av svenskan används i stället för adjektiv. Inessiven är dock den mest använda kasusformen i samtliga av materialets ifrågavarande substantiv eller konstruktioner som består av ett substantiv och ett adjektiv. Exempelvis används substantivet *hosissa* (nom. *hosi* 'iver') i (24a) i inessiv. Likaså står nominalfrasen *täyessä iässä* (nom. *täysi* + *ikä* 'vuxen + ålder') i (25a) och *korkeissa aaloissa* (nom., sing. *korkea* + *aalto* 'hög + våg') i (26a) i inessiv.

En snabb genomgång av materialet visar att uttrycken *vihassa* ('i vredesmod'), *hopussa* ('brått om tid') och *villissä* ('i all sin förvildning') upprepade gånger kommer fram i de fyra böcker jag använt som primärkällor. De har dock blivit obelagda. Alla av dem har sina adjektiviska motsvarigheter i *mkTÄ*. Uttrycket *vihassa* är liktydigt med adjektivet *vihanen* ('arg'), *hopussa* med adjektivet *kiireinen* ('skyndsam') och *villissä* med adjektivet *villi*. Från en formell och funktionell synpunkt liknar dessa substantiv med sina inessivkonstruktioner uttrycket *hosissa* i (24a). Skillnaden mellan uttrycken *vihassa*, *hopussa* och *villissä* samt uttrycket *hosissa* är att de tre förstnämnda inte endast förekommer i *mkTÄ* utan också i tornedialekten. Det sistnämnda förekommer inte i tornedialekten. Enligt min uppfattning har uttrycken *vihassa*, *hopussa* och *villissä* från urminnes tider förekommit i tornedialekten, men uttrycket *hosissa* knappast någonsin. I standardfinskan används dessa uttryck inte. De motsvarande adjektiven är *vihainen*, *kiireinen* och *villi/hullaantunut/vauhko*. (Jfr Rask 1999.)

Nedan exemplifieras fall där adjektiv inte har påverkats av svenskan:

- (27) a. Mie kysyin siltä, mitä *hänen ikäset* tutut tekevät. (HK:17.)
 b. Kysyin häneltä, mitä hänen ikäisensä tutut tekevät.
 c. Jag frågade henne vad hennes bekanta *i samma ålder* gör.
- (28) a. Menin istumhaan *ovenviehreiselle* toolille, ja yritin paiskata jalan polven yli ko miehet. (L:20.)
 b. Menin istumaan ovenviereiselle tuolille ja yritin kiepsauttaa toisen jalkani toisen jalan polven yli niinkuin miehet.
 c. Jag gick och satte mig på stolen *bredvid dörren* och försökte lyfta den ena foten över knäet till den andra liksom män.

I (27a) konstrueras nominalfrasen *hänen ikäiset* enligt det finska mönstret (se (27b)). I den svenska versionen av exempelsatsen översätts det motsvarande uttrycket med prepositionsstrukturen *i samma ålder* (se (27c)). Den potenti-

ella svenskpåverkade *mkTÄ*-versionen av uttrycket skulle vara *hänen iässään* men den används inte. Det allativformade adjektivet *ovenviehreiselle* (nom. *ovenviehreinen* 'bredvid dörren') i (28a) används tillika enligt det finska mönstret (jfr (28b)). Det potentiella *mkTÄ*-postpositionsuttrycket *oven vieressä* som skulle vara ett inslag från svenskans prepositions konstruktion *bredvid dörren* används inte i denna exempelsats.

Tendensen att använda substantiv eller konstruktioner som består av ett substantiv och ett adjektiv pro adjektiv förekommer också exempelvis i amerikafinskan (se Virtaranta & Jönsson-Korhola 1993:35-73 och Jönsson-Korhola 1993:119). Under påverkan av engelskan har substantiv, och även konstruktioner med ett substantiv och ett adjektiv, använts i stället för det traditionellt finska adjektivet. Detta kommer fram t.ex. i följande repliker från intervjuerna bland amerikafinnar år 1980:

- (29) a. No minä olin *huonossa voinnissa*, ja minull on ollu kolomes suurta leikkausta. (Virtaranta & Jönsson-Korhola 1993:58.)
 b. No, olin huonovointinen, ja minulla on ollut kolme suurta leikkausta.
 c. Well, I was *in bad condition* and I've had three big operations.
- (30) a. Täällä oli niin *hankaluus* niien tulla. (Jönsson-Korhola 1993:119.)
 b. Tänne heidän oli niin vaikea/hankala tulla.
 c. They had lots of *difficulties* to overcome before coming here.

Det finska adjektivet *huonovointinen* ('illamående') ersätts i den amerikafinska satsen i (29a) med den inessivformade nominalfrasen *huonossa voinnissa* ('i dålig kondition'). Detta är med all sannolikhet ett inslag från engelskans prepositions konstruktion *in bad condition* (jfr (29b) och (29c)). Engelskt inflytande på amerikafinskan förefaller också användningen av substantivet *hankaluus* ('svårighet') i (30a) vara. I den finska versionen i (30b) används adjektivet *vaikea/hankala* ('svår'; se även (30c)).

4.1.3.2.2 Övriga svenskinflytelser kring *mkTÄ*-adjektiv

Adjektivets kasus kan i *mkTÄ* också bli utsatt för svenskans inflytande. Dock har jag inte funnit mer än ett exempel på detta fenomen i mitt material. Sammanlagt finns det 5 dylika fall i materialet där den typen av kasusförändring är potentiell. Den procentuella andelen av det svenska inflytandet är 20,0. Jfr:

- (31) a. Linnut tulevat sitten niin *vinot ja väärät*, ja ei ollenkaan *mukavat* silmäle. (HK: 61.)

- b. Linnut tulevat silloin niin vinoiksi ja vinkuraisiksi eikä mitenkään mukavanäköisiksi./Linnuista tulee silloin niin vinoja ja vinkuraisia eikä lainkaan mukavanäköisiä.
- c. Fåglarna blir då så *sneda och krokiga* och inte alls så *harmoniska*.

I (31a) står de kursiverade pluralformade adjektiven *vinot* (sing. *vino* 'sned'), *väärät* (sing. *väärä* 'krokig') och *mukavat* (sing. *mukava* 'harmonisk') i predikativ ställning i nominativ. I den finska översättningen i (31b) förekommer det motsvarande adjektivet i translativ, alternativt i partitiv, om elativ vs nominativ används som subjektskasus. Adjektiven i föreliggande exempel står i predikativ ställning. Som predikat i exempelsatsen fungerar verbet *tulla* ('bli').

I det följande exemplifieras fall där adjektivet i samband med verbet *tulla* ('bli') har bevarats i sin ursprungliga kasusform translativ:

- (32) a. No viimen mie olin ylhäällä ja tulin niin *lyngniksi* ko mie sielä ylhäälä kaikkia tunturia ihhailin. (*HK:15*.)
  - b. Viimeinkn olin tunturin laella ja tulin niin rauhalliseksi ihaillessani sieltä kaikkia näkemiäni tuntureita.
  - c. Äntligen var jag på fjälltoppen och blev så *lugn* då jag stod däruppe och beundrade alla de fjäll jag kunde urskilja.
- (33) a. Isä tulis varmasti *vihaseksi* ja äiti alkas varmasti itkemhään, ja mikäs kauheampi olis - isä tois varmasti Elinan takasin. (*TTT:13*.)
  - b. Isä tulisi varmasti vihaiseksi ja äiti alkaisi kai itkeä. Ja mikä olisi kauheampaa kuin se että isä toisi Elinan takaisin.
  - c. Pappa skulle säkert bli *arg* och mamma skulle väl börja gråta. Men det som skulle vara hemskare är det att pappa säkert skulle hämta Elina tillbaka.

Båda exemplen ovan representerar finsk praxis. De kursiverade adjektiven i (32 a) och i (33a) står i translativ. Detta är i samband med verbet *tulla* ('bli') också fallet i finskan, såsom exempelsatsernas finska versioner visar (se (32b) och (33 b); jfr också (32c) och (33c)).

Enligt bl.a. Orajärvi (1989:51) kan man fråga sig om det "tornedalsfinska" kasusvalet som avviker från den finska traditionen är ett "fel" eller influens från svenskan. Han påpekar att det med avseende på de s.k. kasusfelen i "tornedalsfinskan" kan vara fråga om inlärningssvårigheter och inte "riktigt" svenskt inflytande. Denna teoretiskt sett intressanta fråga kan tills vidare anses vara en öppen fråga, konstaterar Orajärvi. Till begreppet kasusfel återvänder jag nedan vid handlingen av de svenska inslagen i *mkTÄ*-objektet (se avsnitt 4.2.3).

De svenskpåverkade komparativ- och superlativformerna *värrempi* ('värre') och

värstin ('värst') av adjektivet *paha* ('ond') uppträder med större frekvens i materialet än de traditionellt finska formerna *pahempi* ('värre') och *pahin* ('värst'). Med avseende på varianterna *värrempi* och *värstin* är det intressant att konstatera att både svenskans och finskans komparativ resp. superlativ förekommer i samma ord. Böjningsändelserna *-mpi* och *-in* har tagits från de finska formerna *pahempi* ('värre') och *pahin* ('värst'), medan själva ordstammen har bevarats i svensk form. Dessa morfologiskt och t.o.m. fonologiskt intressanta dubbelformer *värrempi* och *värstin* har även syntaktiska säregenheter. Det är därför jag tar denna *per se* lexikala svenskpåverkan med i min undersökning. *Värrempi* och *värstin* uppträder nämligen i mitt material som predikativ i alla tänkbara betydelser, men i objektsfunktion endast i en nominalfras. Det må också nämnas att *värrempi* och *värstin* uppträder i materialet endast som adjektiv, inte som adverb som undantagslöst står i sin ursprungliga finska form. Vad bruket av positivformen av adjektivet *paha* ('ond') i mitt material angår, har den i alla sina syntaktiska funktioner bevarat sin traditionellt finska komparationsböjning. Positivformen i fråga står därför utanför analysen.

De svenskinfluerade komparationsformerna *värrempi* och *värstin* har i materialet använts 2 gånger som adjektivattribut till ett substantiv som är objekt i satsen och 5 gånger som predikativ. Hela beläggsantalet är 10 fall, vilket innebär att 70,0 % av komparativ- och superlativformerna är svenskinfluerade. Jfr:

- (34) a. Kyllä fammu maino, että kaikki tullee *värremäksi* ja *värremäksi*. (HK:54.)
 b. Kyllä isoäiti päivitteli, että kaikki tulee *pahemmaksi* ja *pahemmaksi*.
 c. Farmor kunde inte låta bli att beskärma sig över att allt blir *värre* och *värre*.
- (35) a. Se hyppäsi yli *värstimät paikat*. (L:60.)
 b. Hän jätti lukematta *pahimmat paikat*.
 c. Han hoppade över *de värsta ställena*.

I (34a) står den traditionellt finska komparativformen *pahemmaksi* (nom. *pahempi* ('värre')) av adjektivet *paha* ('ond') p.g.a. svenskans inverkan på formen *värremäksi*. Som satsled fungerar den i predikativ och har förstärkts genom upprepning. Kasusformen är translativ (jfr (34a) - (34c)). I (35a) kan svensk påverkan spåras i superlativformen *värstimät* i konstruktionen *värstimät paikat* ('de värsta punkterna'). Den kongruensböjs med sitt huvudord *paikat* (sing. *paikka* 'punkt') i pluralis. Kasusformen är nominativ. I den finska versionen är superlativen i formen *pahimmat* (sing. *pahin* 'värst'), såsom den i regel är i finskan (jfr (35a) - (35c)).

Komparationsformerna av adjektivet *paha* ('ond') förekommer, som framgår av siffrorna ovan, också i sin traditionellt finska form i mitt material (3 fall, 30,0 %). Följande två fall är exempel därpå:

- (36) a. Se on *pahempi*, jos sitä on ylön hiljanen ja aikaansaamaton. (HK:53.)
 b. On *pahempi*, jos on hyvin hiljainen ja aikaansaamaton.
 c. Det är *värre*, om man är mycket tystlåten och oföretagsam.
- (37) a. No ei sen *pahempaa* ko tyhjentäneet sokkeriastian ja talpanheet vanhoitten potuitten kansa. (HK:45.)
 b. No, ei sen *pahempaa* kuin tyhjentäneet sokkeriastian ja sotkeneet paikkoja vanhoilla perunoilla.
 c. Nå, inte någonting *värre* än tömt sockerskålen och smutsat platserna med gamla potatisar.

I (36a) står komparativen *pahempi* som predikativ. Detta är den enda gången då den finska komparativformen av adjektivet *paha* ('ond') förekommer som predikativ i materialet. I (37a) uppträder den ifrågavarande komparativformen som objekt i satsen. Kasusformen är partitiv, nämligen formen *pahempaa*. Detta är det ena av de två fall där komparativformen i fråga fungerar som objekt i materialet.

4.1.4 Pronomen

4.1.4.1 Om pronomen i svenskan och finskan

Med utgångspunkt i semantiska och funktionella egenskaper skiljer svenska grammatiker mellan fyra huvudgrupper av pronomen. Dessa är enligt SAG 2 (1999:236) definitiva, interrogativa, kvantitativa och relationella pronomen. Definitiva pronomen med sin deiktiska (t.ex. *jag, du*), anaforiska (t. ex. *han, denna*) och determinativa (t.ex. *den, de* + en nödvändig bisats) syftning betecknar ett fenomen som är entydigt bestämt i en språklig kontext. Av de traditionellt grupperade pronomenen hör personliga, demonstrativa, reflexiva och reciproka pronomen till denna grupp. Interrogativa pronomen används för att efterfråga någon eller något (t.ex. *vem, vad för en*). Kvantitativa pronomen betecknar en obestämd del av en viss mängd (t.ex. *varje, någon*). Till denna grupp räknas också den obestämda artikeln. Med relationella pronomen avses närmast de komparativa pronomenen (t.ex. *samma, likadan*). På grund av böjningen indelas pronomenen i substantiviska och adjektiviska pronomen. Jörgensens och Svenssons (1987:24-27) uppdelning av pronomenen består av två huvudgrupper: de-

finita (personliga, demonstrativa, komparativa, relativa, selektiva och totala) och indefinita (kvantitativa, begränsade, interrogativa och allmänna) pronomen.

Med tanke på det morfologiska och syntaktiska beteendet anses de finska pronomenen, kanske tydligare än de svenska, tillsammans med substantiv, adjektiv och räkneord utgöra gruppen nomen. Detta innebär enligt Karlsson (1984:30-31) att pronomenen i likhet med de övriga nominalorden böjs i numerus och i 14 kasusformer. Grupperingen av finskans pronomen är enligt de finska grammatikerna i huvudsak förenlig med den svenska praxisen som i sin korthet presenterades ovan (jfr Penttilä 1963:327, 498, Karlsson 1978:140-151 och Leino 1989:70-74). Benämningarna varierar något, men funktionellt finns inte några större skillnader. Beträffande de syntaktiska kriterierna för pronomen blir den gamla förfinskningen *asemosana* ('ett ord i stället för ngt') av ordet pronomen betonad i de finska grammatikerna. Även enligt *Kieli ja sen kieliopit* (1994:160) framhäver det finska ordet *asemosana* ett av de syntaktisk-textuella bruken av pronomen. Detta kommer fram bl.a. i användningen av personliga pronomen i 3 person, både i singularis och i pluralis. I *MKK* (1996:88-93) presenteras pronomen i stort sett i enlighet med hur de presenteras i de svenska och finska grammatikerna.

I föreliggande undersökning grupperas pronomen på traditionellt sätt. Således använder jag i analysen benämningarna personliga, demonstrativa, determinativa, interrogativa, relativa, reciproka, reflexiva och indefinita pronomen. (Se Karlsson 1978:140-151, Leino 1989:72-74 och *MKK* 1996:88-93; jfr också Thorell 1973:75-99, Jörgensen & Svensson 1987:24-27 och *SAG 2* 1999:236-238.)

4.1.4.2 Svenska inslag i användningen av *mkTÄ*-pronomen

4.1.4.2.1 Personliga pronomen

Ett av de mest kännetecknande dragen i *mkTÄ*:s pronomensyntax är den frekventa användningen av personliga pronomen. I en del fall är det säkert ett tecken på svenskans influens, men på långt när inte i majoriteten av fallen. Subjektsformer av personliga pronomen i nominativ, som är högfrekventa i *mkTÄ*, har exempelvis inte belagts i föreliggande undersökning. De tas upp i samband med de satser som innehåller materialets pronomina exempel (se nedan detta avsnitt). Därför anser jag att det är relevant att behandla dem kort här.

Den ofta upprepade användningen av personliga pronomens subjektsformer i nominativ till och med i samma mening framgår av de grammatiska exemplen i *MKK* (1996:59, 78, 87-88, 96, 99, 123, 144-145). Subjektsformerna i *mkTÄ* är: *mie* ('jag'), *sie* ('du'), *se* ('han', 'hon', 'den', 'det'; mera sällan *hän/hään* = 'han'/'hon'), *met* ('vi'), *tet* ('ni') och *net* ('de'; mera sällan *het* = 'de', endast om personer). Pronomenet *se* uppträder, förutom som egentligt subjekt i en sats, även som ett svenskpåverkat formellt subjekt i en *mkTÄ*-sats. Det kommer att diskuteras nedan i avsnitt 4.2.2.2. I likhet med *mkTÄ*-praxisen används subjektsformer av personliga pronomener högfrekvent i finska dialekter, men inte i standardfinskan. T.ex. utelämnas enligt Vilkuna (1996: 130-131) det pronomi- nella subjektet ofta i bisatser och samordnade satser i det finska skriftspråket. Detta angår i det närmaste subjektsformer av personliga pronomener i 1 och 2 person, både i singularis och i pluralis. På sätt och vis är det pronomi- nella subjektet i dessa personer djupstrukturellt med i de ifrågavarande satserna, inte minst i verbets personkongruens. Vilkuna påpekar att utelämnandet av det pronomi- nella subjektet inte betyder detsamma som ellips av subjektet. Det är fråga om ellips om två successiva satsers gemensamma subjekt inte upprepas. Vil- kuna anmärker också att utelämnandet av det pronomi- nella subjektet inte heller är omöjligt i 3 person singularis och pluralis, men att det är sällsynt. I finska dialekter används exempelvis enligt Ruoppila och Soutkari (1968: 9-168) per- sonliga pronomens subjektsformer i alla personer och i alla satstyper i en be- tydligt högre grad än i standardfinskan.

Vid personliga pronomens genitivformer kan svenskans influens skönjas tydligt i materialet. Jag menar uppträdandet av genitivformer i konstruktioner där de ur den finska synvinkeln har en främmande klang. Genitivformerna i *mkTÄ* är *minun* ('min'/'mitt'/'mina'), *sinun* ('din'/'din'/'dina'), *sen* ('hans'/'hennes'/'dess'; mera sällan *hänen* = 'hans'/'hennes'), *meän* ('vår'/'vårt'/'våra'), *teän* ('er'/'ert'/'era') och *niitten* ('deras'; mera sällan *heän* = 'deras', endast om personer). Ge- nitivformerna presenteras inte i *MKK* (1996), men de förekommer i de gram- matiska exemplen boken igenom. I flera språk kallas genitivformer av person- liga pronomener för possessiva pronomener. Jörgensen och Svensson hävdar (1987: 25) att man i svenskan använder denna benämning bara för 1 och 2 personens genitivformer. Speciellt intressanta är formerna *sin*, *sitt* och *sina* som reflexivt syftar på subjektet i samma sats eller samma satsvärdiga konstruktion. Fins- kan har enligt Penttilä (1963:121-125) endast possessivsuffix och reflexivt ord o.d. reflexiv syftning på subjektet i samma sats. Någon form av det personliga pronomener kan inte ha en sådan syftning. I icke-reflexiv syftning används pos- sessivsuffixet i samband med personliga pronomens genitivformer för att ut-

trycka ägaren. Detsamma gäller traditionellt också *mkTÄ*, men enligt bl.a. Heikkilä (1986: 64) inte alltid. I mitt material kan avvikelser från det ursprungliga finska bruket av personliga pronomen spåras i 29 av de 69 fall där deras förekomst skulle vara potentiell. Procentuellt är andelen av svenskpåverkade förekomster 42,0. Jfr:

- (38) a. Varsin se alko niin kriinasella äänellä selittämhään *hänen* tauistansa. (HK:89.)
 b. Heti hän rupesi kertomaan sairaudestaan niin kiukkuisella äänellä.
 c. Strax började han berätta om *sin* sjukdom med en så ilsken röst.
- (39) a. Ensinä met näytimä *meän* näytelmän meän kielelä. (HK:24.)
 b. Ensin esitimme näytelmämme tornionlaaksonsuomeksi/meänkielellä.
 c. Först spelade vi *vår* pjäs på tornedalsfinska/meänkieli.

I (38a) syftar den pronominella genitivformen *hänen* reflexivt på subjektet *se* i samma sats. Syftningen förstärks av possessivsuffixet *-nsA* som substantivet *tauistansa* (nom. *tauti* 'sjukdom') tar i elativ. I den finska satsen (38b) markeras den reflexiva syftningen på subjektet *hän* av endast possessivsuffixet *-AAn* som ansluter sig till substantivet *sairaudestaan* (nom. *sairaus* 'sjukdom') i elativ. Som framgår av det ovan sagda finns det i finskan inte någon form av personligt pronomen som skulle kunna användas i likhet med svenskans *sin* (jfr (38c)). I (38a) används genitivformen *hänen* som en sådan form enligt svensk praxis. I (39a) är det kursiverade ordet *meän* en genitivform av *mkTÄ*:s personliga pronomen *met*. Dess användning påverkas med stor sannolikhet av svenskans possessiva pronomen *vår* (se (39c)). I (39b) uttrycks också ägandet, men endast med hjälp av possessivsuffixet *-mme* som fogas till ordet *näytelmä* ('pjäs').

I följande fall har svenskan inte utövat något inflytande på användningen av personliga pronomen:

- (40) a. Mutta yht'äkkiä ko ikävä tuli, niin yht'äkkiä tuli hauska, että nyt hän oon *elämän* ensimmäisessä suuressa ääventyryssä. (TTT:8.)
 b. Mutta ikävän yllättäessä tuli mukava olo siitä, että hänellä oli nyt elämänsä ensimmäinen suuri seikkailu.
 c. Men plötsligt, då hon började sakna något, kände hon sig så glad över att få vara med om *sitt livs stora äventyr*.
- (41) a. S'oon tainu tehtävänsä jo suorittaa. (AP:71.)
 b. Hän on tainnut jo suorittaa tehtävänsä.
 c. Han kan redan ha fullgjort *sitt* arbete.

Det genitivformade substantivet *elämän* (nom. *elämä* 'liv') i (40a) föregås inte av något personligt pronomen i genitivform som i likhet med svenskans *sitt* i

(40c) reflexivt skulle syfta på subjektet i samma sats. I motsats till vad som är fallet i finlandsfinskan fogas i detta exempel inget possessivsuffix heller till ordet *elämä* (jfr (40a) och (40b)). Reflexiv syftning fungerar i (41a) på ett traditionellt finskt sätt med ett possessivsuffix.

Namn på kroppsdelar, kläder m.fl. står i mitt material mestadels utan någon strukturell syftning på ägaren. Fenomenet återspeglar den svenska strukturen. Dessa substantiv förekommer enligt de svenska grammatikorna i bestämd form i svenskan. I flera andra språk, såsom i engelskan, uppträder substantiven i fråga med ett possessivt pronomen. Vid motsvarande finska substantiv är det possessivsuffixet som syftar på ägaren. Substantiven i fråga påträffas dock i flera finska dialekter utan ett sammanfogat possessivsuffix. T.ex. är utelämnandet av possessivsuffixet vanligt i tornedialekten. Det för mig bekanta uttrycket *pestä pää* ('tvätta huvudet', här 'tvätta håret') i tornedialekten är ett exempel på detta språkbruk. I tornedialekten, såsom också i *mkTÄ*, uppträder substantivet *pää* i föreliggande uttryck utan possessivsuffix i alla personer. Härrör användningen av namnet på kroppsdelens *pää* i detta sammanhang utan possessivsuffix från svenskan eller inte är svårt att säga. Detsamma gäller åtskilliga andra uttryck av liknande slag som av gammalt i tornedialekten förekommer utan possessivsuffix. Svenskpåverkan är, om sådan finns, svår att datera. I mitt material förekommer, såsom jag ovan konstaterade, fall som återspeglar svenskt inflytande. Den svenska influensen i fråga om dessa fall kan identifieras genom att de i tornedialekten konstrueras enligt finskt språkbruk, dvs. med possessivsuffix. Att analysen för deras del blivit ogjord förklaras av att det också finns några gränfall i fråga om svenskinfluensen. Identifieringen av de potentiella fallen är för deras del problematisk. Enligt Penttilä (1963: 125) konstrueras substantivet *pää/hiukset/tukka* ('hår') i föreliggande uttryck i standardfinskan med possessivsuffixet *-nsA*. Substantivet står i formen *päänsä/hiuksensa/tukkansa* ('sitt hår').

4.1.4.2.2 Övriga pronomen

Nedan redogörs för svenskans påverkan på resten av *mkTÄ*:s pronomen i materialet. Ytligt sett förefaller svenskan ha utövat en avsevärd mängd av inflytande på majoriteten av *mkTÄ*-pronomina. I själva verket syns den svenska pronomensyntaxen inte i någon större utsträckning i mitt material. Det förklaras kanske av att pronomen som slutna ordklass inte heller i satssammanhang är utsatta för stora förändringar. Således är åtskilliga *mkTÄ*-pronomener inte med i analysen. Tecken på inslag från svenskan exempelvis i användningen av *mkTÄ*:s determi-

nativa, interrogativa, relativa och indefinita pronomen har jag inte funnit bland mina materialkällor. Det indefinita pronomenet *jokhainen* ('var och en') som i sin svenskpåverkade form *joka yksi* ('var' + 'en') förekommer i materialet har som ett lexikalt, inte syntaktiskt, fenomen, lämnats utanför analysen.

De demonstrativa pronomenen är de mest högfrekventa av samtliga pronomen i materialet. Det oaktat är de inte med i analysen. Demonstrativa pronomen med alla sina undergrupper är nämligen också en högfrekvent grupp i tornedialekten. Detsamma gäller enligt Ruoppila & Soutkari (1968:9-168) de övriga finska dialekterna. Vilkuna (1996:51) påpekar att användningen av demonstrativa pronomen är speciellt allmän i talad finska.

Till högfrekventa pronomen bland mina materialkällor hör ytterligare pronomenet *itte* ('själv', 'sig', 'sig själv'). Som reflexivt pronomen är *itte* tydligt svenskpåverkat. Den reflexiva användningen ska jag diskutera nedan i samband med reflexiva verb (se avsnitt 4.1.5.2). Pronomenet *itte* som indefinit pronomen har inte tagits med i analysen trots att det upprepade gånger förekommer t.o.m. i samma mening i källtexterna. Detta beror på pronomenets frekventa, från standardfinskan avvikande användning särskilt i tornedialekten. Det ofta upprepade bruket av pronomenet *itte* kan vara ett svenskt inslag till varieten i fråga från någon äldre tid.

I mitt material förekommer det *mkTÄ* reciproka pronomenet *toinen/toinen toinen* ('varandra') fyra gånger i olika kasusformer utan possessivsuffix. En sådan användning är svenskinfluerad. I finlandfinskan förekommer detta pronomen, dvs. pronomenet *toinen toinen*, i regel med ett possessivsuffix som böjs i olika personer. I materialet finns åtta reciproka pronomen belagda. Av dem har fyra, såsom det ovan konstaterades, varit föremål för svenskinfluens. (Om reciproka pronomen se Jörgensen & Svensson 1987:25; se även Vilkuna 1996:51-52, 344 och MKK 1996: 90.) Jfr:

- (42) a. Se nukku kohta, ko se oli niin väsyny kaikesta puhumisesta, ko sai puhua ommaa kieltä ja ko kaikki ymmärsit *toisia* - Elina oli onnelinen. (TTT:33.)
 b. Elina nukahti pian, koska hän oli niin väsynyt kaikesta puhumisesta. Hän oli onnelinen saadessaan puhua omaa kieltään ja siitä että kaikki ymmärsivät *toisiaan*.
 c. Elina somnade snart, eftersom hon var så trött av allt pratande. Hon var så lycklig över att hon fick tala sitt eget språk och att alla förstod *varandra*.
- (43) a. Krannit oon kansa sielä, met krattaama ja huuama *toisile* silloin tällöin. (HK:74.)
 b. Naapurit ovat myös siellä. Haravoimme ja huutelemme *toisillemme* silloin tällöin.
 c. Grannarna är också där. Vi krattar löv och ropar då och då till *varandra*.

I (42a) och i (43a) fattas possessivsuffixet vid de kursiverade reciproka pronomenen. Enligt det finska språkbruket fogas suffixet undantagslöst till det reciproka pronomenet (jfr (42b) och (43b)).

I exemplen nedan förekommer reciproka pronomen med possessivsuffix. Jfr:

- (44) a. Met knakeramme karppia yhdessä, ko toiset kuorsaavat vintilä, ja Robban Broberg laulaa että rakastammako met *toisiani* vielä ko met herräämä. (HK:11.)
 b. Pureskelemme yhdessä näkkileipää, sillä aikaa kun toiset kuorsaavat yläkerrassa ja Robban Broberg laulaa, rakastammeko toisiamme vielä herätessämme.
 c. Vi två gnager på tunnbröd medan de andra snarkar uppe på vinden och Robban Broberg sjunger att älskar vi fortfarande *varandra* när vi stiger upp.
- (45) a. Romantikko kuvaailee sitä platuunisesti, ja jos joskus net, jotka rakastavat saavat kynssiin *toisensa* niin meren aalot lyövät ranthaan ja uppura peittää rakastavan parin. (HK:23.)
 b. Romantikko kuvailee sitä platonisesti, ja jos rakastavaiset pääsevät joskus konkreettisesti kosketuksiin toistensa kanssa, niin meren aallot lyövät rantaan ja syväne peittää rakastavan parin.
 c. En romantiker skildrar den platoniskt, och om det älskande paret till slut lyckas lägga beslag på *varandra*, ska havets vågor slå mot stranden och en djuphavsgrav ska täcka de förälskade.
- (46) a. Net alkava jo ennen ko oon perilä puhuhmaan *toinen toisensa* suuhun. (AP:32.)
 b. He alkavat jo ennen perille saapumistaan puhua toinen toisensa suuhun.
 c. De börjar redan innan de är framme tala i mun på *varandra*.

I (44a) fogas possessivsuffixet *-ni* till det reciproka pronomenet *toisiani* ('varandra'), om ock med "fel" personböjning. I denna sats med det personliga pronomenet *met* ('vi') som subjekt skulle possessivsuffixet enligt det finska språkbruket vara *-mme*. Suffixet *-ni* hänvisar i finskan alltid till 1 person singularis, aldrig till 1 person pluralis (se 44b). I (45a) och (46a) böjs det reciproka pronomenet ur standardfinskans synvinkel "rätt". I (45a) syftar det reciproka pronomenet *toisensa* ('varandra') med sitt possessivsuffix *-nsa* på relativpronomenet *jokka* ('som') vars korrelat är det personliga pronomenet *net* ('de'). I (46a) syftar det reciproka pronomenet *toinen toisensa* ('varandras') med sitt possessivsuffix på subjektet *net* ('de'). Den reciproka betydelsen förstärks i (46a) och (46b) av att pronomenet består av två successiva ord, dvs. *toinen toisensa*.

I mitt material syftar det reciproka pronomenet utan något possessivsuffix på ett korrelat som avser flera än två personer. I de fall där possessivsuffixet fogas till det reciproka pronomenet består ömsesidigheten endast av två personer (jfr exemplen (42) - (46)). De åtta belagda fallen kan dock rimligen inte ge under-

lag för några säkra slutsatser. I *MKK* (1996: 90) finns två exempel på användningen av det reciproka pronomenet. Inget possessivsuffix fogas till pronomenet i dem. I de båda fallen syftar det reciproka pronomenet på flera än två personer. Exempel på den traditionellt finska användningen av det reciproka pronomenet där ett possessivsuffix är med finns inte i *MKK*.

4.1.5 Verb

4.1.5.1 Om verb i svenskan och finskan

Verbets syntaktiska roll i svenska satser kulminerar i dess uppgift att vara huvudord i en finit verbfras som i sin tur är predikatsled i satsen. Den syntaktiska grupperingen av svenskans verb utgår från verbets transitivitet. Verb som med en betydelsebärande nominalfras kan bilda en sats och som i regel inte tar objekt kallas för intransitiva verb. De verb som vanligen tar objekt och som kan kombineras med två eller flera nominalfraser kallas för transitiva verb. Till sin funktion utgör de s.k. kopulaverben (t.ex. *vara* och *bliva*) en speciell typ av verb. De har en förbindande roll i en sats. Morfologiskt markeras svenskans verb för tempus med sina två former presens och preteritum samt modus som har tre markerade former, nämligen indikativ, konjunktiv och imperativ. Svenska verb har också i många fall en speciell *s*-form som inkluderar deras deponentiella och passiva bruk. Ett reflexivt verb representerar en verbtyp som kräver att subjektet och objektet står i samma person (t.ex. *De skyndade sig hem*). Vad böjningen angår, har verben i svenskan dels finita och dels infinita former. Finita verb är ord som böjs i tempus och modus och som fungerar som predikatsverb i en sats. De infinita formerna är infinitiv, dvs. verbets grundform och supinum som inte böjs i tempus eller modus utan endast i diates. Infinitiven kan föregås av infinitivmärket *att* eller förekomma utan detta märke. Supinum bildas med en speciell ändelse, *-t*, *-tt* eller *-it*. Ytterligare indelas svenska verb i huvudverb och hjälpverb. Huvudverb kan ha bundna bestämmingar eller sakna sådana. Hjälpverb har en annan verbfras eller en participfras som obligatorisk och som enda bundna bestämming. Verb uppträder i två huvudformer: i aktiv där handlingen utgår från subjektet och i passiv där handlingen utgår från något annat satsled än subjektet men riktar sig på subjektet. Participen, presensparticip och perfektparticip, är avledningar av verb men böjs och fungerar syntaktiskt i stor utsträckning som adjektiv. Många particip kan alternativt uppfattas som adjektiv. Det som ovan sägs om verben i svenskan gäller till en stor del verben bl.a. i engelskan, tyskan och franskan. (*SAG 2* 1999:501-505, 533-537, 549-554, 610, 612-

613, 620; se även Ljung & Ohlander 1971:79-81, Jörgensen & Svensson 1987: 25-31 och Andersson 1994:42-47.)

I huvuddrag skiljer sig finska verb inte väsentligt från verben i svenskan och i flera andra indoeuropeiska språk. Vissa typiska egenskaper kan dock nämnas. Exempelvis är verbens pregnans i en sats mera kännetecknande för finskan än för svenskan. Enligt Hakulinen och Karlsson (1979:82-83, 223) beror detta på de morfosyntaktiska kategorier som ansluter sig till finskans finita verb. Ett finit verb med sin personböjning etc. räcker ensamt till att bilda en sats i finskan (t.ex. *Menen* 'Jag går'./*Sataa* 'Det regnar'). Imperativen i finskan är bl.a. enligt Karlsson (1984:40-41, 45-46) rätt komplicerad genom att den exempelvis har olika ändelser i olika personer. Gemensamt för finskans infinita verbformer, dvs. för infinitiverna och participen, är att många av dem kan böjas i kasusformer och förses med possessivsuffix. Finskan har tre infinitiver: första infinitiven som är verbets grundform (t.ex. *sanoa* 'säga'), andra infinitiven som är instruktiv (t.ex. *sanoen* 'sägande') och tredje infinitiven vars kasus är abessiv (t.ex. *sanomatta* 'utan att sjunga'). Inget infinitivmärke används i samband med den finska infinitiven. Verbalsubstantivet med sin ändelse *-minen* (t.ex. *sanominen* 'sägand/e-et') böjs, i likhet med de tre infinitiverna, i olika kasusformer. Antalet particip i finskan är enligt Karlsson fyra: presensparticip och perfektparticip både i aktiv och passiv. Karlsson anmärker att finskan inte har något separat subjektsord i passivkonstruktion och att passiven förekommer i samtliga tids- och modusformer. Passivändelsen ställs direkt efter verbet (se även Penttilä 1963:234-247, 632-636, Stenberg 1971:151-192 och Karlsson 1978:172-203). Verben i *mkTÄ* används likartat med verben i finskan. Detta framgår bl.a. av vad som i *MKK* (1996:95-116) sägs om verb. Visserligen avviker bl.a. *mkTÄ*-imperativkonstruktioner som *lähemä* ('vi ska gå'/'låt oss gå'; *L*:75) och *ammutamma* ('vi ska spränga'/'låt oss spränga'; *L*:63) från de motsvarande finska konstruktionerna *lähtekäämme* och *ampukaamme*. Dessa *mkTÄ*-konstruktioner bildas i enlighet med finskans presens- och futuralformer *lähdemme* ('vi går'/'vi ska gå') och *ammumme* ('vi skjuter'/'vi ska skjuta'). Till sin semantiska innebörd är konstruktionerna imperativiska, men kanske i likhet med svenskans motsvarande uttryck *vi ska gå* och *vi ska skjuta* innehåller de tanken om att någonting föreslås. P.g.a. att föreliggande konstruktioner sedan gammalt använts i tornedialekten har deras möjliga svenska ursprung i denna undersökning blivit ouppmärksammat. I materialet förekommer också verbfraser som *syä ylös* ('äta upp'; *AP*: 17) och *kuola kokohnansa* ('dö bort'; *TTT*: 28) vs finskans verb *syödä* och *kuolla* som p.g.a. sin lexikala karaktär inte tagits upp i undersökningen (jfr avsnitt 3.10.3).

Med avseende på verbsyntaxen i materialet har svenskan utövat sitt inflytande tydligast på två håll: i användningen av reflexiva verb och infinitivformer. I följande två avsnitt redogörs kort för påverkan från svenskan. Vidare har jag noterat inslag från den svenska verbsyntaxen som ansluter sig till begreppet rektion. Dem kommer att behandlas senare (se avsnitt 4.2.5.1).

4.1.5.2 Inslag från svenska reflexiva verb i *mkTÄ*

I mitt material har jag belagt 34 fall där ett reflexivt verb har bildats på svenskt sätt. Detta innebär att det reflexiva pronomenet *itte* ('sig', 'sig själv') följer efter ett transitivt verb. Antalet potentiella fall för svenskans inverkan är 59. Svenskinflytandet syns alltså i 34 fall, dvs. i 57,6 % av de potentiella fallen. Jfr:

- 47) a. Joskus se *viskaa ittensä* aivan arvaamatta johonki päin, ja net tuikkaukset onnistuva yhtä hyvin elikkä huonosti ko muutki yritykset. (AP:12.)
 b. Silloin tällöin se heittäytyy äkkiarvaamatta johonkin päin eivätkä nuo tuikkaukset onnistu sen paremmin kuin muutkaan yritykset.
 c. Då och då *kastar* den *sig* oförmodat till någon riktning och de där dykningarna lyckas inte bättre än de övriga försöken.
- (48) a. Se näki, kunka Kaarijoki etehlään mennessä *ahisti ittensä* kahen korkean maan välhiin. (AP:29.)
 b. Hän näki, miten Kaarijoki suuntautuessaan etelää kohti ahtautui kahden mäenharjanteen väliin.
 c. Han såg hur Kaarijoki i sitt lopp mot söder *trängde sig* mellan två backar.
- (49) a. Itte se *hommaa ittensä* noihin sattumhiin. (AP:65.)
 b. Itse hän hakeutuu noihin odottamattomiin tapahtumiin.
 c. Själv *söker* han *sig* till de där förhavandena.
- (50) a. Ymmyräinen äijä pölästy kauheasti ja laukko, mitä koivista lähti, ja hullu *pani* jänkäle *ittensä*. (HK:59.)
 b. Hämmästynyt mies pelästyi kovasti, juoksi minkä kerkesi ja paneutui ajattelemattomuudessaan pitkin pituuttaan jängälle.
 c. Den förvånade mannen blev förskräckt, sprang så fort han hann och *lade sig* på måfå ner på myren.

I (47a), (48a), (49a) och (50a) efterföljs de transitiva verben *viskaa* (inf. *viskata* 'kasta'), *ahisti* (inf. *ahistaa* 'tränga'), *hommaa* (inf. *hommata* 'göra'/'syssla'; här 'söka') och *pani* (inf. *panna* 'lägga') av det reflexiva pronomenet *itte* ('sig', 'sig själv') som fungerar som objekt i satsen. Det reflexiva pronomenet *itte* som i samtliga av dessa fall har possessivsuffixet *-nsA* i 3 person singularis syftar

på satsens subjekt i samma person och numerus. I de svenska motsvarigheterna i (47c), (48c), (49c) och (50c) syftar det reflexiva pronomenet *sig* på samma sätt på satsens subjekt och fungerar som objekt i satsen. De finska verben *heit-täytyy* (inf. *heittäytyä* 'kasta sig'), *ahtautui* (inf. *ahtautua* 'tränga sig'), *hakeutuu* (inf. *hakeutua* 'söka sig') och *paneutui* (inf. *paneutua* 'lägga sig') i (47b), (48b), (49b) och (50b) är s.k. reflexiva verb. Enligt Penttilä (1963: 534) skiljer sig reflexiva verb exempelvis från s.k. passivverb p.g.a. sin reflexiva karaktär. Såsom Vilkuna (1996:146) poängterar kan verben med avledningsändelsen *-U* (*TU*) inte användas med ett reflexivt pronomen. Skillnaden mellan reflexiva och passiva verb kan enligt henne beläggas t.ex. med verben *peseytyä* ('tvätta sig') och *hoitua* ('ordna sig'). Det förra är ett reflexivt verb, det senare ett passivverb.

I följande två exempel uttrycks reflexiviteten på traditionellt finskt sätt:

- (51) a. Se tullee yli sillan, se *kääntyy* hänen kesänavetallensa. (*AP*:52.)
 b. Hän tulee sillan yli ja *kääntyy* kohti kesänavettaansa.
 c. Han kommer över bron och *vänder sig* till sitt sommarfähus.
- (52) a. Ko sitä ei saata *jakkaintua* monheen ossaan. (*AP*:16.)
 b. Koska ei voi *jakaantua* moneen osaan.
 c. Eftersom man inte kan *dela sig* i många bitar.

I (51a) och (52a) används de reflexiva verben *kääntyy* (inf. *kääntyä* 'vända sig') och *jakkaintua* ('dela sig') enligt standardfinskans regler. Det reflexiva pronomenet *itte* tillsammans med ett possessivsuffix behöver inte användas, eftersom verbet redan är reflexivt. Enligt Penttilä (1963:515) är exempelvis verbet *ilmoittautua* ('anmäla sig') ett typiskt reflexivt verb i finskan. Formen *ilmoittaa itsensä* där det transitiva verbet *ilmoittaa* efterföljs av det reflexiva pronomenet *itse* med ett possessivsuffix är däremot inte acceptabel enligt Penttilä. Om aktiviteten är avsiktlig, såsom i konstruktionen *laihduttaa itsensä* ('banta'), kan det reflexiva pronomenet *itse* med ett possessivsuffix användas. Penttilä påpekar att verbet *laihtua* ('magra') har en annan semantisk innebörd. Det har en avledningsändelse som i Vilkunas (1996:146) argumentation uppträder i formen *-U* (*TU*). Genom denna ändelse bildar man intransitiva verb, såsom *peseytyä* ('tvätta sig') och *hakeutua* ('söka sig'). I en del av dessa verb fungerar stamverbets objektsled som subjekt till det avledda verbet. Det är då fråga om en passiv relation. Vilkuna anmärker att alla transitiva verb inte kan förvandlas till intransitiva verb med avledningsändelsen *-U(TU)*. T.ex. är *tarkoittaa* ('mena'/'avse') ett sådant verb.

4.1.5.3 Svenskt inflytande i konstruktionen av *mkTÄ*-infinitiv

Användningen av det styrande småordet *ette* ('att') i samband med *mkTÄ*-infinitiv hör under inga omständigheter till varietetens ursprungliga språkbruk (MKK 1996: 108-111). Såsom det ovan konstaterades fogas inget sådant småord heller till den finska infinitiven. Detta gäller alla de tre infinitivtyperna i finskan: första infinitiv, andra infinitiv och tredje infinitiv. I denna undersökning kallas ordet *ette* som svenskinfluerat föregår en infinitiv för infinitivmärke enligt den svenska modellen. Sammanlagt har jag i mitt material funnit 39 fall med det framförställda infinitivmärket *ette*. I procent är det 68,4 av den totala mängden 57 av infinitivformerna i materialet. Jfr:

- (53) a. *Ette ottaa* pois lapsilta äitinkieli, se oli niitä suuria vammautuksia mitä lapsi saapi. (TTT:15.)
 b. Äidinkielen riistäminen aiheutti lapsille henkisen vaurion. Se oli vaikeimpia vammoja, mitä lapsi saattoi saada.
 c. *Att bli fräntagen* sitt modersmål var bland det svåraste ett barn kan utsättas för.
- (54) a. Elina oli hyvin arka päästä, mutta *ette leikata* pois piskat, eihään se menny. (TTT: 10.)
 b. Elinan päänahka oli hyvin arka, mutta palmikkojen leikkaaminen ei käynyt päinsä.
 c. Elina var håröm, men *att klippa* av flätorna gick inte an.
- (55) a. Se oon vaaralista *ette* kaikkiin hullutuksiin ja kauhistuksiin *harjaintua*. (HK:48.)
 b. On vaarallista harjaantua kaikkiin hullutuksiin ja kauhistuksiin.
 c. Det är *farligt att ge* sig in i alla slags galenskaper och fasligheter.
- (56) a. Se oon vissiin poikakläpitten tapa *että* aina näyttää sitä voimaa jollaki mallilla. (HK:82.)
 b. On kai poikalasten tapa aina jollain tavalla näyttää voimiaan.
 c. Det är väl gossebarnen som har för vana *att* alltid på något sätt *visa* sina krafter.

I (53a) och (54a) används infinitivmärket *ette* före en infinitivform som i båda av dessa fall fungerar som satsinledare och subjekt. I det förra exemplet börjar infinitivkonstruktionen *ette ottaa* ('att ta') en hel mening, i det senare inleds en samordnad sats av infinitivkonstruktionen *ette leikata* ('att klippa'). I (55a) står *ette* före infinitiven *harjaintua* ('att sätta sig in i') och i (56a) före infinitiven *näyttää* ('att visa'). Dessa infinitivkonstruktioner har placerats i mitten av satsen. Samtliga infinitivformerna i (53a), (54a), (55a) och (56a) är exempel på finskans första infinitiv. I de två första exemplen har infinitiven översatts till finska genom att använda ett verbalsubstantiv med ändelsen *-minen* (jfr (53b) och (54b)). I finskan kan första infinitiven inte inleda en sats (jfr Stenberg 1971:

152). I det följande exemplifieras placeringen av infinitiv i en svensk och i en finsk sats:

- (57) a. *Att simma* är roligt. (SAG 2:534.) /Det är roligt *att simma*.
 b. *Uiminen* on hauskaa./On hauskaa *uida*.

I ovanstående exempel kan infinitiven som i (57a) inleder den svenska satsen inte placeras i början av satsen i finskan. Den svenska infinitiven *att simma* kan översättas till finska på två sätt. Man kan använda verbalsubstantivet *uiminen* ('simmade') som står först i satsen eller första infinitiven *uida* ('att simma') som intar slutpositionen i satsen (se exempel (57)).

I följande fyra exempel används infinitiv utan *ette*:

- (58) a. Iisakilla oon täysi homma *leikata* fläskiiä, eikä joua oikein itte syömmäänkhään. (AP:34.)
 b. Iisakilla on täysi työ leikata silavaa eikä oikein jouda itse syömmäänkhään.
 c. Isak har all möda med *att skära* fläsk och hinner inte riktigt börja äta själv.
- (59) a. Rohkheus katoaa ko höyhekkäinen voikukka tuulen matkassa, ja se alkaa horjumhaan ja oon lähelä *puota* alas. (AP:50.)
 b. Hänen rohkeutensa katoaa kuin voikukan hahtuva tuulen mukana, ja hän alkaa horjua ja on vähällä pudota alas.
 c. Hans mod försvinner som en maskrosdunboll med vinden, och han börjar ragla och är nära *att falla* ner.
- (60) a. Miehet kattoit ja nauroit, en mie ymmärtäny mithään *pelätä*. (HK:92.)
 b. Miehet katsoivat minuun ja nauroivat. En ymmärtänyt, että siinä olisi ollut mitään pelättävää.
 c. Männen tittade på mig och skrattade. Jag förstod inte att det var någonting *att vara rädd för*.
- (61) a. Se oli aika *antaa* lehmile päivärüoka, heiniä ja vettä. (TTT:31.)
 b. Oli lehmien päivärüokinnan aika ja niille annettiin heiniä ja vettä.
 c. Det var dags att ge korna lite hö och vatten.

Infinitiver som de i (58a), (59a), (60a) och (61a) utan det framförställda infinitivmärket *ette* kallas rena infinitiver. Med avseende på sin funktion i satsen skiljer sig rena infinitiver inte från materialets infinitiver med infinitivmärket *ette*. Infinitiverna kan stå som subjekt, objekt, predikatsfyllnad etc. De kan få olika bestämningar, såsom substantiv, adjektiv och verb, oberoende av om infinitivmärket *ette* fogas till dem eller inte. Detta är inte fallet exempelvis i de estlandssvenska dialekterna där infinitivmärkena *te* ('till') eller *opa* ('uppå') i vissa fall är i bruk. Lagman (1971:218-223) framhåller att infinitiver med subs-

tantivisk funktion, dvs. som subjekt, objekt, predikatsfyllnad och styrd av preposition, i regel står utan infinitivmärke. Med verbal funktion är infinitiver i dessa mål antingen utan infinitivmärke eller med *opa*. Som bestämning till ett substantiv eller ett adjektiv, dvs. med sin adnominala funktion, föregås infinitiver i de estlandssvenska dialekterna av infinitivmärket *te*. Lagman påpekar att infinitivmärket inte hör till estniskan.

Enligt Jönsson-Korhola (1993:104, 122-124) används finskans andra infinitiv i instruktiv ofta i sådana satssammanhang i amerikafinskan där engelsktalande skulle använda det motsvarande verbet med ändelsen *-ing* (t.ex. *toimien* 'officiating'). I finskan motvaras *-ing*-formen av en relativsats. Tredje infinitiven återspeglar också den engelska modellen i de konstruktioner där man i engelskan använder infinitiv men i finskan en hel sats med ett finitverb. Jönsson-Korhola argumenterar också att *ette*-konjunktionen kan föregå en infinitiv i amerikafinskan. Jfr:

- (62) a. Meidän varastostamme te *olette varma löytämään* juuri niitä vaatteita, joita te haluatte.
 b. On varmaa, että löydätte varastostamme juuri niitä vaatteita, joita haluatte
 c. In our storage you are *sure to find* the garments you want to wear.
- (63) a. Se ottaa neljä viis kuukautta *ette ottaa* kaikki orenssit pois.
 b. Kestää neljä, viisi kuukautta korjata appelsiinit säilöön.
 c. It takes four or five months *to gather in the oranges*. (Ibid:123-124.)

I (62a) står verbet *löytämään* (inf. *löytää* 'hitta') i tredje infinitiv som i finskan motsvaras av en sats med en finitform (jfr (62b)). Konstruktionen *to be sure to find* i (62c) är tämligen vanlig i engelskan; den motsvarande konstruktionen är inte så vanlig i rikssvenskan. I amerikassvenskan kan man däremot enligt Hasselmo (1974: 235-237) använda konstruktionen *han är säker att vinna* i stället för den rikssvenska konstruktionen *han vinner säkert*. I (63a) står infinitiven i grundform. Infinitiven *ottaa* ('to take') i (63a) har under påverkan av engelskan konstruerats precis på samma sätt som infinitiverna med *ette* i *mkTÄ*-exemplen (53) - (56).

4.1.6 Adverb

4.1.6.1 Om adverb i svenskan och finskan

Svenska adverb är en typologiskt ytterst heterogen ordklass. M.a.o. uppvisar de olika adverbena stor inbördes variation, inte minst till sin syntaktiska funktion. De fungerar som adverbial till verb, adjektiv och andra adverb eller som attribut till substantiv. Adjektiv och adverb kan skiljas åt på grund av sina olika satsdelsfunktioner: adjektiven fungerar oftast som attribut eller predikatsfyllnad, medan adverbena närmast är adverbial. Vad adverbens böjning angår, hör de, med undantag av sin komparationsböjning hos några få adverb, till de oböjliga ordens klass. Allt detta innebär att adverbena i svenskan är ett slags samlingskategori dit man för ord av många olika typer. Det gäller också samtliga svenska adverb att betydelsen är nära knuten till den syntaktiska funktionen (jfr Ljung & Ohlander 1971:76, Andersson 1994:24 och Jörgensen & Svensson 1987:35). Som disparat ordklass kan adverbena i svenskan anses vara synnerligen svårbeskrivna. Dock finns det vissa väldefinierade betydelseområden, såsom sätt, rum, tid, orsak, grad etc., som kan uttryckas med hjälp av adverb (t.ex. *innerligt*, *utomhus*, *ofta*, *därför*, *högeligen*). Adverbena kan också visa likhet med pronomen så att de fungerar deiktiskt eller anaforiskt (t.ex. *här*), relativt (t.ex. *varvid*) eller interrogativt (t.ex. *var*) eller så att de har kvantitativ (t.ex. *någonstans*) eller rationell (t.ex. *lika*, *ut*, *bara*) betydelse. Vad som ovan sägs om adverbena i svenskan gäller i det stora hela också adverbena i många andra av världens språk, inte minst i engelskan, tyskan och franskan (se Ljung & Ohlander 1971:77 och *SAG 2* 1999:625; se också avsnitt 4.1.1).

Finska adverb skiljer sig inte i någon hög grad från adverbena i svenskan. Som en underart till partiklarna definieras de som oböjliga omständighetsord som inte hör till några paradig. Visserligen finns det adverb som böjs särskilt i inre och yttre lokalkasusformer, såsom *tässä* ('här'), *tästä* ('häriifrån') och *tänne* ('hit') samt *siellä* ('där'), *sieltä* ('däriifrån') och *sinne* ('dit'), men långt ifrån att de böjs i alla kasus. Det är bl.a. nominativ, grundformen, som i regel fattas i deras kasusböjning. Adverb i finskan är de partiklar som betecknar plats, tid, sätt eller någon annan omständighet (se Penttilä 1963:498 och Ikola 1991:67; jfr också avsnitt 4.1.1). Enligt *Kieli ja sen kieliopit* (1994:161) är termen *partikkeli* ('partikel') som gemensam benämning till alla de oböjliga orden i finskan obehövlig och kan lätt avskaffas. I andra språk används termen i fråga för att referera till småord som svenskans *aj*, *nå* osv., inte att som takkategori referera till oböjliga

ordklasser.

Det som sägs om adverb i de finska grammatikorna upprepar sig i presentationen av adverbena i MKK (1996:117-118). Bl.a. innebär detta att *mkTÄ*-adverbena i likhet med prepositioner, postpositioner, konjunktioner och interjektioner anses vara en underart av partiklarna, inte en självständig ordklass.

4.1.6.2 Svenska inflytelser i användningen av *mkTÄ*-adverb

Den svenska adverbsyntaxen återspeglas i mitt material i sammansättningen av bl.a. *mkTÄ*-adverbena *sisälä* ('inne') och *sisäle* ('in') med konstruktionen som består av ett nominalled i lokalkasus. Enligt svenskans mönster är det läges- och riktningsförhållandet som i materialet betonas med dessa adverb. Liknande betoning uppstår med bruket av *mkTÄ*-adverbena *ulkona* ('ute'), *ulos* ('ut'), *ylhäälä* ('uppe'), *ylös* ('upp'), *alhaala* ('nere'), *alas* ('ner', 'ned') etc. I mitt material ansluter sig dessa adverb med en tämligen hög frekvens till det kasusformade nominalledet. Frånsett gamla bibelöversättningar m.fl. äldre finska texter är konstruktionerna i fråga främmande för det finska språkbruket. Thorell (1973:164) kallar föreliggande adverb i svenskan för prepositionella adverb. Enligt honom sammanställs de med prepositionskonstruktioner. Prepositionsfraser som dessa adverb efterföljs av inkluderar exempelvis prepositionerna *i*, *till*, *ur* och *från*.

I materialet används föreliggande svenskpåverkade adverb i samband med lokalkasusformade nominalled 28 gånger. Alla dessa konstruktioner betecknar läge eller riktning. Det totala antalet av de belagda fallen är 66 och den procentuella andelen av svenskinflueringarna 42,4. Jfr:

- (64) a. Kesän vieminen pörhöinen istuu *ulkopuolela klasissa*. (HK:48.)
 b. Kesän viimeinen pörriäinen on ikkunassa.
 c. Sommarens sista insekt sitter fast *på utsidan i fönstret*.
- (65) a. Elina nousi *ylös lämpymästä peitosta* ja katto *ulos klasista* ja näki kunka lumitähät putosit aika vireästi. (TTT:20.)
 b. Elina nousi lämpimästä vuoteestaan ja katsoi ikkunasta miten lumihitaleet silminnähten putosivat maahan tiuhaan tahtiin.
 c. Elina steg *upp ur den varma bädden*, tittade *ut genom fönstret* och såg hur snöflingorna i rask takt föll ner på marken.
- (66) a. Mie makkaan puolityrmässä ryysyläjässä, ko se traakaa niitä loovia *sisäle minun kamahriin*. (HK:29.)
 b. Makaan kuin lamaantuneena vaateläjässä, kun hän kantaa laatikoita huoneeseeni.

- c. Jag håller på att ligga nästan lamslagen i klädhögen när hon bär de där lådorna *in i min kammare*.
- (67) a. Sitten mie menen *ulos kivelihöön* ja huuan että raikuu, niin ihanalta se tuntuu ko kevä oon alkanu. (HK:11.)
 b. Sitten menen erämaahan ja huudan niin, että raikuu. Niin ihanalta tuntuu kun kevät on tullut.
 c. Då ska jag gå *ut i ödemarken* och ropar så att det ekar. Så skönt känns det när våren har kommit.
- (68) a. Heti ei näkyny tietä, joka meni *ylös kouluun*. (TTT:20.)
 b. Heti ei näkynyt kouluun johtavaa tietä.
 c. Man kunde inte genast se vägen som gick *upp till skolan*.
- (69) a. Pärtteli oon kankhaan päälä, meinaa justhiin lähteä rystättää *alas sillale*, ko se kuuluu, ette Jänkkäharjun takana oon joku tulossa. (AP:52.)
 b. Perttuli on kankaalla ja aikoo juuri kiiruhtaa sillalle, kun hän kuulee, että joku on tulossa Jänkkäharjun tuolta puolen.
 c. Bertil är på heden och tänker just skynda sig *ner till bron* när han hör att någon kommer från andra sidan Jänkkäharju.

I (64a) betecknar uttrycket *klasissa* med det framförställda adverbet *ulkopuolela* ('utanför', här 'ute') läge, i detta fall läget *ute i något*. Uttrycket *klasissa* är en inessivform av substantivet *klasi* ('fönster'). Genom användningen av adverbet *ylös* ('upp') betonas riktningen *upp ur något* i samband med nominalfrasen *lämpymästä peitosta* (nom. *lämmän peitto* 'ett varmt täcke', här 'en varm bädd') i elativ i (65a). Den föreliggande elativformen innehar *per se* idén om riktningen i fråga. I samma exempelsats i (65a) betonas riktningen *ut genom något* i samband med substantivet *klasista* (nom. *ikkuna* 'fönster'). Konstruktionen *klasista* dvs. *klasin läpi/kautta* ('genom fönstret), med ändelsen *-sta* är till sin kasusböjning elativ. Adverbet *sisäle* ('in') efterföljs i (66a) av nominalfrasen *minun kamahriin* ('in i min kammare') som står i illativ. Med användningen av detta adverb blir riktningsförhållandet *in i något* framhävt i uttrycket i fråga. Substantivet *kivelihöön* (nom. *kiveliö* 'ödemark') i illativ föregås i (67a) av adverbet *ulos* ('ulos'). I (68a) används substantivet *kouluun* (nom. *koulu* 'skola'), som tillika står i illativ, också med ett framförställt adverb, i detta fall med adverbet *ylös* ('upp'). De två sistnämnda adverbena *ulos* och *ylös* framhåller i (67a) och (68a) riktningen *till något*, i det förra fallet riktningen *ut till något*, i det senare fallet riktningen *upp till något*. Riktning *ner till något* uttrycks med frasen *alas sillale* ('ner till bron') i (69a), i detta exempel med substantivet *silta* ('bro') i allativ och adverbet *alas* ('ner'). Användningen av adverbena *ulkopuolela*, *ylös*, *ulos*, *sisäle* och *alas* i exemplen ovan är ett tecken på den svenska adverbsyntaxens återspeglning i materialet. Läges- och riktningsförhållanden i *mkTÄ-*

konstruktionerna *klasissa*, *lämpymästä peitosta*, *klasista*, *minun kamahriin*, *kive-lihöön*, *kouhluun* och *sillale* är ur finskans synvinkel relevanta utan svenskenlig användning av betonande rumsadverb (jfr (64) - (69)). Enligt Penttilä (1963: 376-431) är bruket av rumsadverb i samband med lokalkasuskonstruktioner som betecknar läge eller riktning främmande för finskan. Såsom jag ovan på basis av Thorells (1973:164) grammatik konstaterade är sammansättningen av prepositionella adverb med prepositionerna *i*, *till*, *ur* e.d. vanligt språkbruk i svenskan.

I det följande exemplifieras konstruktioner som inte påverkats av svenskans prepositionella adverb:

- (70) a. No nähny, sehän oli *sahajauhovintilä* monta vuotta. (L:52.)
 b. Olen sen nähnyt. Se lojui sahanpuru-ullakolla monta vuotta.
 c. Jag har sett den. Den låg ju *uppe på sågspånsvinden* många år.
- (71) a. Se ajo Juhon Jussaan saakka ja meni sieltä *ranthaan*. (AP:27.)
 b. Hän ajoi Juhon Jussan taloon saakka ja meni sieltä rantaan.
 c. Han körde ända till Johans Jussas gård och tog där vägen *ner till stranden*.

Adessivkonstruktionen *sahajauhovintilä* (nom. *sahajauhovintti* 'sågspånsvind') i (70a) och allativkonstruktionen *ranthaan* (nom. *ranta* 'strand') i (71a) uttrycker lokalitet, den förra läge, den senare riktning (*till något*). Båda exemplen saknar enligt finskt mönster ett framförställt rumsadverb. I de svenska versionerna används adverbena *uppe* och *ner* före prepositionsfraserna *på sågspånsvinden* och *till stranden* (jfr (70) - (71)).

I enlighet med svenskans prepositionella adverb har också svenska rumsadverb, såsom *här* och *där*, influerat på materialet. Detta innebär att spår från svenskans rumsliga demonstrativa adverb som fogas till prepositionsfraser (t.ex. *på gården*) eller andra rumsadverb (t.ex. *ute*) kan påträffas i mitt material. Flertalet av dessa inslag betecknar läge. Enligt bl.a. Ljung och Ohlander (1971:131-132) hör adverbena *här*, *där* e.d. till en undergrupp av adverb som i svenskan kallas för pronominaladverb.

Jag har belagt 86 fall där bruket av svenskans demonstrativa pronominaladverb återspeglas i materialet. Det totala antalet belagda fall är 143 och den procentuella andelen 60,1. Jfr:

- (72) a. Se oon seisonu *sielä kesänavetassa*, mutta mie muistin *sielä mettässä*. (AP:58.)
 b. Se on ollut kesänavetassa, mutta muistin että metsässä.
 c. Den har varit *där i sommarfähuset*, men jag kom ihåg att *där i skogen*.

- (73) a. Nyt mie en saata nauttia pyykistä *tuola ulkona*. (HK:10.)
 b. Nyt en voi nauttia ulkona olevasta pyykistä.
 c. Nu kan jag inte njuta av byken *där ute*.

I de två exemplen ovan återspeglar sig det svenska demonstrativa pronominaladverbet *där* i användningen av adverbena *sielä* och *tuola* i de kursiverade *mkTÄ*-konstruktionerna. I (72a) efterföljs adverbet *sielä* av substantiven *kesänavetta* ('sommarfähus') och *mettä* ('skog') som båda står i inessiv. I uttrycket *tuola ulkona* i (73a) används adverbet *tuola* under påverkan av svenskans pronominaladverb *där* före adverbet *ulkona*. I de finskspråkiga versionerna av exemplensatserna intar konstruktionerna i fråga inte några svenskinfluerade "extra" adverb (se (72b) och (73b) resp. (72c) och (73c)).

Exemplen nedan uppvisar ingen återspeglning av de ovan beskrivna svenska pronominaladverben. Jfr:

- (74) a. *Kirunassa* on nyt maan lämpimin päivä. (HK:29.)
 b. *Kiirunassa* on nyt maan lämpimin päivä.
 c. *Här i Kiruna* är det nu den varmaste dagen i hela landet.
- (75) a. Net oon ihmisitten kartanoissa venyhneet, ja työkaverin tykönä varastanheet kakkoja pussista *ulkona*. (HK:59.)
 b. Ne ovat makoilleet ihmisten piholla ja vieneet leivonnaisia ulkona olevista pusseista.
 c. De har legat på människornas gårdar och tagit med sig kakor ur påsar *där ute*.

I (74a) står egennamnet *Kirunassa* (nom. *Kiruna*) i inessiv. Inget adverb, dvs. det potentiella svenskpåverkade adverbet *täälä* ('här'), föregår kasuskonstruktionen i fråga (jfr också (74b) och 74c)). Likaså används adverbet *ulkona* utan ett föreställt adverb i (75a), i detta fall utan adverbet *sielä* ('där').

I de svenskinfluerade adverbena *framila* ('framme') och *framile* ('fram') i exemplen nedan sammanfaller närmast det svenska adverbet *fram* och den finska kasusböjningen. P.g.a. sitt lexikala väsen och sin föga syntaktiska roll i materialet har adverbena i fråga blivit obelagda i denna undersökning. Jfr:

- (76) a. Lapset häyt istua aivan *framila*. (TTT:18.)
 b. Lasten täytyi istua ihan edessä.
 c. Barnen måste sitta längst *framme*.
- (77) a. Sanoma poile, Anne ehotti, käskemä niitten noutaa harava, veämä sillä se *framile*. (L:49.)
 b. Sanotaanpa pojille, Anne ehdotti, ja kehotetaan heitä hakemaan harava. Vedämme sen sillä esiin, hän jatkoi.

- c. Vi ska säga till pojkarna, föreslog Anne, och be dem att hämta en räfsa. Med den ska vi dra *fram* den, fortsatte hon.

Adverbet *framila* med sin kasusändelse *-la* i (76a) är adessiv och *framile* med ändelsen *-le* i (77a) allativ. Dessa svenskpåverkade adverb avviker till sin syntaktiska funktion från flera andra adverb i mitt material. De ansluter sig nämligen inte till några konstruktioner med kasusböjda nominalfraser o.d. utan fungerar som enstaka adverbial. Högst kan de föregås av ett annat adverb, såsom av adverbet *aivan* (här 'längst') i (76a). Vid sidan av att de kasusböjs har de också fonetiskt (med vokalen *i*) anpassats efter finskans mönster. Såsom det redan konstaterades är svenskpåverkan i fråga om adverbena *framila/framile* lexikal. Men p.g.a. att även syntaktiska drag ingår i deras användning i materialet torde exemplifieringen ovan vara relevant. (Jfr Orajärvi 1989:14-15.)

4.1.7 Prepositioner och postpositioner

4.1.7.1 Om svenskan som prepositionsspråk och finskan som postpositionsspråk

I likhet med de övriga indoeuropeiska språken anses svenskan vara ett typiskt prepositionsspråk. Det förklaras av den analytiska karaktär som enligt Korhonen (1993:55-56, 71-72) är kännetecknande för svenskan och speciellt för engelskan, kinesiskan och vietnamesiskan. Finskan med sin uraliska bakgrund är ett syntetiskt språk och samtidigt ett kasusspråk. Ett enda ord i finskan kan innehålla flera olika morfem. T.ex. motsvarar det svenska uttrycket *också i mitt hus* och det engelska uttrycket *also in my house* det finska ordet *talo-ssa-ni-kin* ('hus- i-mitt-också'). Både det föreliggande svenska och det engelska prepositionsuttrycket motsvaras av den finska inessivformen *talo-ssa*. Där har ändelsen *-ssa* fogats till substantivet *talo*. Korhonen påpekar att finskan som ett östersjöfinskt språk också har prepositioner, men inte i någon stor utsträckning. Såsom ungerskan, votjakiskan och de övriga finsk-ugriska språken med uraliskt ursprung kännetecknas finskan av postpositioner. Sålunda motsvarar det svenska uttrycket *under trädet* och det engelska uttrycket *under the tree* den finska postpositionsfrasen *puun alla* (jfr ungerskans *fa alatt* och votjakiskans *pu ulyn*). Enligt Korhonen är det också typiskt för finskan att samma ord kan användas både som postposition och som preposition. Prepositioner och postpositioner kallas med en gemensam benämning för adpositioner eller p-positioner. (Se även *Kieli ja sen kieliopit* 1994: 201, Vilkuna 1996: 46-47 och Karlsson 1998: 136-137.)

Prepositioner definieras enligt de svenska grammatikorna (se Ljung & Ohlander 1971:137-140, Lindberg 1980:117, Jörgensen & Svensson 1987:17, 71 och *SAG* 2 1999: 684) som oböjliga, trycksvaga förbindare. De utgör en sluten ordklass som vanligen styr nominalfraser, infinitivfraser eller bisatser, i ett fåtal fall även adverb, prepositionsfraser eller räkneord. Syntaktiskt är prepositioner osjälvständiga, men i sin helhet fungerar prepositionsfrasen som adverbial, attribut e.d. i en sats. Prepositioner är funktionsord som i åtskilliga fall används för att markera syntaktiska relationer mellan olika ord i en sats. Några vanliga prepositioner i svenskan är enligt Jörgensen och Svensson (1987:38-39, 71) *av, bakom, efter, enligt, före, i, inom, med, mot, om, på, till, ur, utför, vid, över*. Till prepositionerna kan också räknas vissa ursprungliga particip, såsom *oaktat* och *be-träffande*, samt flerordsuttryck som *från och med, i stället för* m.fl. Rester av ålderdomlig ordföljd där prepositionerna följer sin rektion och kallas för postpositioner förekommer enligt Jörgensen och Svensson i några stelnade lexikala uttryck som *laget runt* och *vänner emellan*. Ljung och Ohlander (1971: 138) påpekar att prepositioner och prepositionsuttryck, vid sidan av att de uttrycker rums- och tidsrelationer e.d., också kan ha en abstrakt karaktär. Prepositionellt använda participformer och prepositionella flerordsuttryck representerar *per se* sådana abstrakta relationer. Problematiskt är att ett och samma ord i vissa fall kan vara en preposition och ett adverb. Enligt Juurakko (1996:20-21; se också Lindberg 1980:114) är det ibland svårt att göra skillnad mellan dessa två ordklasser. Det enklaste sättet att avgöra problemet är att använda ett stryknings-test. Är det fråga om ett adverb kan man stryka slutet av satsen i sådana fall som *Plikten går före nöjet* vs *Plikten går före*. För prepositioners del är detta inte möjligt. Postpositioner i finskan definieras som småord som står efter det ord de styr (t.ex. *jälkeen* i uttrycket *tunnin jälkeen* 'efter timmen' och *yli* i uttrycket *kadun yli* 'över gatan'). Särskilt vanliga är de postpositioner som styr genitiv, men också ord i partitiv efterföljs ofta av postpositioner (se Karlsson 1978:218-221). Något självständigt syntaktiskt led bildar postpositioner enligt Hakulinen och Karlsson (1979:85-86; se också Leino 1989:91) inte i en sats. Tillsammans med ett nomen eller ett possessivsuffix utgör de ett postpositionsuttryck med semantisk betydelse. En stor del av postpositioner är stelnade former som har ett ofullständigt paradigm (t.ex. *takana* 'bakom', *takaa* 'bakifrån', *taakse* 'bakom'). Som ovan konstateras har finskan också prepositioner, men antalet postpositioner är betydligt större. I åtskilliga fall kan samma ord användas som adposition och t.o.m. som adverb.

I enlighet med finskan är *mkTÄ* ett postpositionsspråk. Vad som ovan sägs om postpositioner och den lågfrekventa förekomsten av prepositioner i finskan gäl-

ler också *mkTÄ*. I *MKK* (1996:119) ges orden *jälkhiin* ('efter') och *yli* ('över') som exempel på postpositioner samt ordet *ennen* ('före') som exempel på prepositioner. Ordet *ympäri* ('omkring'/'runt') anges i *MKK* som exempel på adpositioner.

4.1.7.2 Inslag från svenskans prepositioner i *mkTÄ*

I detta avsnitt tar jag upp fall där de svenska prepositionerna från syntaktisk synpunkt utövat sin påverkan på materialet. Bland de belagda fall som nedan analyseras uppträder tre typer av svenska inslag. För det första kan en *mkTÄ*-postposition under svenskans inflytande användas som preposition. Detta gäller postpositioner som ansluter sig till konstruktioner av både rums- och tidsrelationer. De svenska prepositionerna varifrån inslagen av denna typ i mitt material härrör är *efter*, *förbi*, *genom* och *över* (se exempel (78) - (97)). Ytterligare kan en ursprungligt finsk kasusformad rums- eller tidsrelation under inverkan av en svensk preposition konstrueras med ett postpositionsuttryck. I mitt material innebär detta inverkan av svenskans preposition *på* (se (99) - (106)). Bland de prepositionella svenska inslagen i materialet finns det också spår från bruket av preposition före konstruktioner som enligt finsk praxis inte kräver en. Detta gäller *mkTÄ*-abessivkonstruktioner med sin ändelse *-tta*. Svenskans preposition som utövat inverkan på konstruktionerna i fråga är *utan* (se (108) - (112)).

Materialets prepositionella svenskinfluenser analyseras nedan i följande ordning: *efter*, *förbi*, *genom*, *över*, *på*, *utan*. Efter analysen ges en kort översikt över svenska inflytelser ur några andra prepositioners synvinkel. Först återkommer jag till svenskpåverkan i kasuskonstruktioner som innehåller spår av svenskans prepositionella uttryck och som redan behandlats i avsnitten 4.1.2.4.2 och 4.1.3.2.1. Dessutom behandlas i förbigående några prepositionella svenska inslag som speciellt för de potentiella fallens del kan vara intrasslade i materialets mångformade kasussystem, satskonstruktioner etc. Som svårbelagda har de lämnats utanför de procentuella siffrorna. Detsamma gäller också inslag från svenskans s.k. prepositionsfraser som i mitt arbete blivit obelagda. Ett exempel på deras uppträdande anges nedan i detta avsnitt (se exempel (107)). Prepositionsfraser som enligt Jörgensen och Svensson (1987:71) anknyter till begreppet rektion tas upp på nytt i avsnitt 4.2.5.2. Där belyses inflytandet av svenskans rektioner på *mkTÄ* med exempel som tagits ur materialet men utan procentuella siffror.

EFTER

Den vanligaste *mkTÄ*-översättningen för svenskans preposition *efter* är *jälkhiin*. Såsom nämndes ovan förekommer ordet *jälkhiin* i enlighet med finskans grammatiska regler som postposition, uttrycker närmast rums- och tidsrelationer *efter något* och föregås av ett genitivformat nominalord (se MKK 1996: 119; jfr också Penttilä 1963:337-338 och Vilkuna 1996:47). I mitt material kan svensk påverkan spåras i ett fall där ordet *jälkhiin* används som preposition. Detta är 4,3 % av de 23 fall som jag har belagt. I det svenskinfluerade exemplet skrivs ordet *jälkhiin*, såsom också i flera av de belagda fallen, i formen *jälkheen*. Jfr:

- (78) a. Mutta Elina tiesi, että jos hän tekkee niinku hänen rakas opettaja tahtoo, niin Elina saapi tulla sen kotia *jälkheen koulun* ja syä lihapullia. (TTT: 6.)
 b. Mutta Elina tiesi, että jos hän tekee niinkuin hänen rakas opettajansa haluaa, niin hän saa tulla tämän kotiin koulun jälkeen ja syödä lihapullia.
 c. Men Elina visste att om hon gör som hennes kära fröken vill, så får hon komma till hennes hem *efter skolan* och äta köttbullar.

I föregående exempel konstrueras tidsrelationen *efter något* enligt svenskt mönster med prepositionen *jälkheen* och det efterföljande substantivet *koulun* (nom. *koulu* 'skola') som står i genitiv. I den finska versionen, i (78b), uppträder ordet *jälkeen* regelmässigt som postposition. Nedan exemplifieras den finskenliga användningen av postpositionen *jälkhiin*. Jfr:

- (79) a. Net pruukasit alkaa porisemhaan vasta *rukkuusten jälkhiin* mettähommista ja ketun pyynistä. (L:56.)
 b. Heillä oli tapana ruveta vasta rukousten jälkeen puhelemaan metsätöistä ja ketunpyynnistä.
 c. Först *efter bönemötet* brukade de börja prata om skogsarbetet och rävjakten.
- (80) a. Mandis hänen ensimmäinen samariitti, joka tavallisesti oon siivo ihminen oon niin raivostunut äijäle, ette se aivan saaloo ko se tullee *tappelun jälkhiin* seenin taka. (HK:81.)
 b. Mandis, hänen ensimmäinen hoitajansa on tavallisesti kunnan ihminen, mutta tullessaan riidan jälkeen näyttämön taakse hän on niin raivoissaan miehelleen, että hän aivan läähättää.
 c. Mandis, hennes första samarit, är vanligen en hygglig människa, men när hon *efter grälet* kommer bakom scenen, är hon så arg på sin man att hon nästan flåsar.
- (81) a. Kevvääilä *tulvan jälkhiin* pruukaa pari Hääroan isänistä, Kaariniemen ja Kankhaan isänät mukhaan luettuna, käyä sulkemassa tammin. (AP:29-30.)
 b. Kevväällä *tulvan* jälkeen parilla Hääroan isännällä sekä heidän lisäksi Kaariniemen ja Kankaan isännillä on tapana käydä sulkemassa pato.
 c. *Efter floden* varje vår brukar två av husbönderna på Hääroa samt husbönderna från

gårdarna Kaariniemi och Kangas gå och stänga dammet.

I (79a), (80a) och (81a) konstrueras tidsrelationerna *efter något* precis på samma sätt som i de finska versionerna (se (79b), (80b) och (81b)). Ordet *jälkhiin* uppträder i dessa exempel som postposition och föregås av substantiven *rukkuusten* (nom., sing. *rukkous* 'bönemöte'), *tappelun* (nom. *tappelu* 'slagsmål') och *tulvan* (nom. *tulva* 'flod') i genitiv.

FÖRBI

Den *mkTÄ*-postpositionen *sivu/siutti* används i mitt material enligt svenskans mönster som preposition fem gånger. Detta är 71,4 % av de belagda 7 fallen. Jfr:

- (82) a. Sielä se vain mennee *sivu minun kotin* Täränössä. (HK:12.)
 b. Siellä se vain kulkee Tärändössä sijaitsevan kotini ohi.
 c. Där går den bara *förbi min hemgård* i Tärändö.
- (83) a. Äiti mutisi vähän ko piti mennä *siutti Ivarin ja Isakin pyörän*. (TTT:31.)
 b. Äiti mutisi hiukan, koska hänen oli mentävä Ivarin ja Iisakin pyörän ohi.
 c. Mamma mumlade lite eftersom hon var tvungen att gå *förbi* Ivars och Isaks cykel.
- (84) a. Nyt mie häätysin mennä *siutti sen*. (AP:67.)
 b. Nyt minun pitäisi mennä sen ohi.
 c. Nu skulle jag gå *förbi den*.

I (82a), (83a) och (84a) används det kursiverade ordet *sivu/siutti* under påverkan av den svenska prepositionen *förbi* som preposition. I de finskspråkiga versionerna i (82b), (83b) och (84b) utnyttjas ordet *ohi*, såsom regelmässigt i finskan, som postposition. Denna konstruktion används i följande *mkTÄ*-exempel. Spår från den svenska prepositionskonstruktionen *förbi något* syns inte i dessa två exempel. Jfr:

- (85) a. Kauhistun, ko mie *sen törmän* nytki *sivu* menen. (HK:19.)
 b. Kauhistun mennessäni nytkin tuon mäenrinteen ohi.
 c. Jag blir förskräckt också nu när jag *går förbi den där backslutningen*.
- (86) a. Net ajavat ympäri, ympäri koko päivää, ja oikein kaasaavat ko menevät *minun sivu*. (HK:9.)
 b. He ajavat ympäriinsä koko päivän ja painavat vain kaasua mennessään ohitseni.
 c. De kör omkring på vägarna dagen runt och ger mer gas då de åker *förbi mig*.

I (85a) och (86a) ovan konstrueras rumsrelationen *utmed något och vidare* med

hjälp av postpositionen *sivu*. Denna postposition följer i det förra exemplet efter nominalfrasen *sen törmän* (nom. *törmä* 'backslutning') som står i genitiv. I det senare exemplet föregås postpositionen i fråga av det personliga pronomenet *minun* (nom. *minä* 'jag') som tillika är genitivformat. Konstruktionen av respektive postpositionsuttryck i de finskspråkiga versionerna överensstämmer med de kursiverade *mkTÄ*-uttrycken (jfr (85a) och (85b) resp. (86a) och (86b)). Enligt Vilkuna (1996:47) kan ordet *ohi* i undantagsfall i finskan uppträda som adposition. Detta gäller litterär och andra likartade stilar.

GENOM

Den ordagranna motsvarigheten till svenskans preposition *genom* i *mkTÄ*, såsom också i finskan, är postpositionen *läpi/kautta*. Nominalordet resp. nominalfrasen den föregås av står i genitiv. I materialet används ordet *läpi* två gånger som preposition. Den procentuella andelen av detta svenskinflytande är 18,9. Sammanlagt finns det 11 belagda fall i materialet. Jfr:

- (87) a. Sitte mie laukon *läpi joka huohneen*, ja piilotan kaikki kropuloovat sänkyitten alle. (HK:68.)
 b. Sitten juoksen jokaisen huoneen läpi ja piilotan kaikki ylimääräiset laatikot sänkyjen alle.
 c. Sedan springer jag *genom vartenda rum* och gömmer alla skräplådorna under sängarna..
- (88) a. Kaivosta meni ränni *läpi navetan seinän*. (TTT:31.)
 b. Kaivosta meni ränni navetan seinän läpi.
 c. Från brunnen gick en ränna *genom ladugårdsväggen*.

Avvikande från det finska språkbruket uppträder ordet *läpi* som preposition i exemplen ovan. Kasusformerna i de efterföljande nominalfraserna *joka huohneen* (nom. *joka huone* 'vartenda rum') i (87a) och *navetan seinän* ('fähusvägg') i (88a) är genitiver. I de finska versionerna av exemplen, dvs. i (87b) och (88b), fungerar ordet *läpi* regelmässigt som postposition.

I exemplen nedan används ordet *läpi/kautta* som postposition. Jfr:

- (89) a. Lindgren oli sukassu *mettän läpi* ranthaan ja Suomen puolele. (L:34.)
 b. Lindgren oli sukaissut metsän läpi rantaan ja siitä Suomen puolelle.
 c. Lindgren hade kilat i väg *genom skogen* ner till stranden och vidare till Finland.
- (90) a. Yksi poliisi oli lähätetty suoraa päätä kiertämään *tullin kautta* Suohmeen hälyttämhään poliisit ja tullin. (L:34.)

- b. Yksi poliiseista oli lähetetty heti kiertämään tullin kautta Suomeen hälyttämään poliisin ja tullin.
  - c. En av poliserna hade direkt sänts till Finland för att gå *genom tullen* och alarmera polisen och tullen.
- (91) a. Sitte se tarkastellee pärekaton alapuolta, aivan ko uskos *sen läpi* näkevän. (AP:7.)
- b. Sitten hän tarkastelee pärekaton alapuolta, aivan niin kuin hän uskoisi näkevänsä sen läpi.
  - c. Sen tittar han på nedre sidan av spåntaket som om han trodde sig se *genom det*.

Uttrycken *mettän läpi*, *tullin kautta* och *sen läpi* i (89a), (90a) och (91a) är postpositionsfraser. De konstrueras precis på samma sätt som finskans *metsän läpi*, *tullin kautta* och *sen läpi* i (89b), (90b) och (91b). Kasuset till nominalordet som postpositionen *läpi/kautta* i exempelsatsernas *mkTÄ* och finska versioner efterföljs av är genitiv. I finska dialekter, i litterär stil e.d. kan ordet *läpi/ kautta* förekomma som adpositon.

ÖVER

Ordet *yli* ('över') fungerar i *mkTÄ*, såsom också i finskan, endast i poetisk e.d. stil som preposition (se MKK 1996:119; Penttilä 1963:342). Under svenskans inflytande förekommer ordet *yli* 27 gånger som preposition i mitt material. Detta är 75,0 % av det totala antalet av de belagda fallen (36 fall). Jfr:

- (92) a. Huulet, mikkä oon olheet niin yhtheenpainettuina, pehmiävä samala, ko se vettä keltasta kesäpaitaa *yli pään*. (AP:9.)
- b. Huulet, jotka ovat niin tiukasti painautuneet yhteen, pehmiävät samalla kun hän vetää keltaista kesäpaitaa päänsä *yli*.
  - c. Läpparna som har varit så sammanlimmade mjuknar medan han drar över en gul sommarskjorta *över huvudet*.
- (93) a. Viileä tuuli puhaltaa *yli minun alastonheitten olkapäitten*. (HK: 77.)
- b. Viileä tuuli puhaltaa paljaiden olkapäitteni *yli*.
  - c. En sval vind blåser *över mina nakna skuldror*.
- (94) a. *Yli jänkän* olit telat ja net olit niin kaitaset, ette ei saattanu pyörää taluttaa. (TTT: 6.)
- b. Jängän *yli/poikki/* oli pitkospuut, ja ne olivat niin kapeat, ettei niitä myöten voinut taluttaa pyörää.
  - c. *Över myren* gick en spångväg och den var så smal att man inte kunde leda cykeln på den.
- (95) a. Aadolffi seisahtaa työssänsä, pyhkii hien ottasta käen takapuolela, laskee vikatheen turpheen pääle, ottaa liippauskiven valmhiiksi plakkarista ja kättelee ko terotuksen hakijat laiskasti klumpsiva *yli jänkkää*. (AP:31.)

- b. Aadolf keskeyttää työnsä hetkeksi, pyyhkii hikeä otsaltaan kämmenensä selkämykellä ja laskee viikatteensa mättäälle. Sitten hän katselee, kun viikatteen terottajat hitaasti löntystelevät jängän yli/poikki.
- c. Adolf gör ett kort uppehåll i sitt arbete, torkar bort svetten från pannan med baksidan av sin handflata. Sedan tittar han på hur de två som tänker bryna sina liar långsamt lunkar *över myren*.

Som det framgår av exemplen ovan, används ordet *yli* som preposition i de kursiverade *mkTÄ*-uttrycken *yli pään* ('över huvudet'), *yli minun alastonheitten olkapäitten* ('över mina nakna skuldror'), *yli jänkän* ('över myren') och *yli jänkää* ('över myren'). Detta förefaller vara ett säkert tecken på svenskpåverkan (jfr (92c), (93c), (94c) och (95c)). I de finska versionerna i (92a), (93a), (94a) och (95a) konstrueras de motsvarande uttrycken med hjälp av postpositionen *yli*. I (92a), (93a) och (94a) står nominalledet som följer den svenskinfluerade prepositionen *yli* i genitiv, i (95a) exceptionellt i partitiv.

Ordet *yli* används i följande exempel som postpositon, inte som svenskpåverkad preposition:

- (96) a. Se litistää nästyikin sen alle, ko se oon pyhkiny poies viimiset hikipisarat, pistää lakin päähän ja lähtee *sillan yli*. (*AP*:19.)
- b. Pyyhittyään viimeisetkin hikipisarat kasvoiltaan hän litistää nenäliinansa sen alle, panee lakin päähänsä ja lähtee menemään *sillan yli*.
- c. Efter att ha torkat bort de sista svettdropparna på ansiktet plattar han till näsduken under det, tar på sig mössan och beger sig *över bron*.
- (97) a. Mäkitalon vaimot tulit yheksältä meän aikaa. Net taivastelit oven suussa, pyhit hikeä ottasta hihasta otetulla nässtuukila, onnuit raskaasti *laattian yli* maantien puoleisele seinäle, vaimoitten puolele istumhaan. (*L*:55.)
- b. Mäkitalon naiset tulivat yhdeksältä Ruotsin aikaa. He taivastelivat ensin oven suussa ja pyyhkivät hikeä otsaltaan nenäliinalla, jonka he ottivat hihansuustaan. Sitten he ontuivat raskaasti *lattian yli* ja istuutuivat naisten puolelle, joka sijajsi maantien puoleisella seinustalla.
- c. Kvinnofolket från Mäkitalo kom klockan nio vår tid. De sölade i dörröppningen och torkade bort svett från pannan med en näsduk som de tog ur ärmen. Sen haltade de tungt *över golvet* och satte sig på kvinnornas sida mittemot landsvägen.

Som framgår av det ovan sagda står det ord som föregås av postpositionen *yli* ('över') enligt de finska grammatikorna i genitiv. Detta är också fallet i exemplen ovan. Substantiven *sillan* (nom. *silta* 'bro') i (96a) och *laattian* (nom. *laattia* 'golv') i (97a) är genitivformade, precis som de motsvarande substantiven i (96b) och (97b). I svenskan ersätts exempelsatsernas postpositionsuttryck av prepositions konstruktioner med prepositionen *över* (jfr (96c) och (97c)).

Adpositionen *yli* har i alla sammanhangen i mitt material konkret semantisk innebörd, inte abstrakt. Enligt Orajärvi (1989:40-41) har postpositionen *yli* använts i Pohjanens översättning av Markus evangelium till ”tornedalsfinska” såväl i en konkret som en abstrakt betydelse. Några exempel på användningen av adpositionen *yli* som svenskinfluerad preposition ger Orajärvi inte. I nedanstående exempel är postpositionen *yli* till sitt sakinnehåll abstrakt. Jfr:

- (98) a. Ihmisen poika on siis *pyhänki yli* herra.
 b. Niin ihmisen poika on siis *sapatinkin* herra.
 c. Alltså är Människosonen herre också *över sabbaten*. (Ibid.)

I detta exempel används postpositionen *yli* i uttrycket *pyhänki yli* under påverkan av svenskans preposition *över*. Postpositionsuttrycket i fråga ersätts i den finska översättningen av exemplet med genitivkonstruktionen *sapatinkin herra*. I ursprungligt finskt språkbruk har postpositionen i fråga tidsbetydelse.

PÅ

Inslag från den svenska prepositionen *på* kan spåras i användningen av *mkTÄ*-postpositionen *päälä/pääle*, dvs. i konstruktionerna som uttrycker rumsrelationen *på något*. Detta är inte finskt språkbruk. I Penttiläs grammatik (1963: 414-415) konstrueras rumsrelationen i fråga med ett substantiv som står i yttre lokalkasusform, i adessiv (t.ex. *kivellä* ’på en sten’) eller allativ (t.ex. *kivelle* ’på en sten’). Den finska postpositionen *päällä/päälle* kan användas i stället för adessiv resp. allativ i de fall där konstruktionen av rumsrelationen med adessiv resp. allativ förorsakar missförstånd.

Exempelvis skiljer sig adessivuttrycket *kaapilla* till sin semantiska innebörd från uttrycket *kaapin päällä*. Det förra har betydelsen ’vid skåpet’/’i närheten av skåpet’ och det senare ’på skåpet’. Detsamma gäller *mkTÄ*-språkbruket. Enligt *MKK* (1996:144-146, 151, 157) konstrueras uttrycken *porthaila* (’på trappan’), *porthaile* (’på trappan’), *laattialle* (’på golvet’) och *helläle* (’på spisen’) genom att använda kasusformerna adessiv resp. allativ, men uttrycken *pyörän päälä* (’på cykeln’) och *parkkarin pääle* (’på sparken’) med postpositionen *pääle* som efterföljer de genitivformade substantiven *pyörä* och *parkkari*.

I mitt material har postpositionen *päälä/pääle* under påverkan av den svenska prepositionen *på* använts i samband med rumsrelationer 62 gånger. Detta är 34,5 % av den totala mängden (181 fall) av materialets konstruktioner som ut-

trycker rumsrelation. Jfr:

- (99) a. Sillä olit käet *naaman päälä* ko Lenna nosti sen seisomhaan. (L:65.)
 b. Hänellä oli kädet kasvoillaan kun Lenna nosti hänet seisomaan.
 c. Han hade händerna *på ansiktet* när Lenna hjälpte honom att stå.
- (100) a. Jos se aluksi *kankhaan päälä* melkein hiipi, niin se kohta juoksee, ko se jarruttaa vauhtinsa Kreetan etheen. (AP:26.)
 b. Vaikka hän aluksi melkein hiipi kankaalla, hän aivan juoksee ennen vauhtinsa hiljentämistä Kreetan edessä.
 c. Fast han till en början nästan smög *på heden*, börjar han snart springa innan han hejdar farten framför Greta.
- (101) a. Juoma kaffin ja sitte met otama porontaljat ja menemä *jään pääle*. (HK:34.)
 b. Juomme kahvin ja sitten otamme porontaljat ja menemme jäälle.
 c. Vi dricker kaffe och sedan tar vi renskinnen och går ut *på isen*.
- (102) a. Ensin se knakkasi *oven pääle*. (TTT:22.)
 b. Ensin hän koputti ovelle.
 c. Först knackade han *på dörren*.

De kursiverade *mkTÄ*-substantiven *naaman* (nom. *naama* 'ansikte'), *kankhaan* (nom. *kangas* 'hed'), *jään* (nom. *jää* ('is')) och *oven* (nom. *ovi* 'dörr') i (99a), (100a), (101a) och (102a) konstrueras under påverkan av svenskans preposition *på* med postpositionen *päälä/pääle*. Kasusformen de står i är genitiv. I de finskspråkiga versionerna står respektive substantiv i yttre lokalkasusformer, i (99b) och (100b) i adessiv, i (101b) och (102b) i allativ. Såsom jag ovan konstaterade är detta med vissa undantag fallet i finskan och även i *mkTÄ*.

I följande exempel konstrueras de kursiverade *mkTÄ*-rumsrelationerna *på något* enligt finskans modell med yttre kasusformer:

- (103) a. Ensin istuthiin *lavala*. (TTT:32.)
 b. Ensin istuttiin lauteilla.
 c. Först satte man sig *på bastulaven*.
- (104) a. Mie makasin *prykilä* ja annoin aloitten huiskuttaa minua. (HK:79.)
 b. Makasin laiturilla ja annoin aaltojen heiluttaa itseäni.
 c. Jag låg *på bryggan* och lät vågorna svänga mig.
- (105) a. Epron Heikki istu *etuistumelle* ja hällä oli ymmyrkäinen rengas käessä. (TTT:8.)
 b. Epron Heikki istuutui etuistuimelle ja piti kiinni ympyränmuotoisesta renkaasta.
 c. Ebros Heikki satte sig *på framsätet* och höll i den cirkelformade ringen.
- (106) a. *Välikaton orsile* net laaoit lauat, ette ei siinä kuitenkaan sahajauholaattia olis. (AP:7.)
 b. He latoivat laudat välikaton orsille niin ettei siinä olisi sahanpurulattia.

- c. De staplade bräderna *på innetakets sparrar* för att det inte skulle uppstå något sågspångolv därnere.

Substantiven *lavala* (nom. *lava* 'lave') och *prykilä* (nom. *pryki* 'brygga') ovan står i adessiv, *etuistumelle* (nom. *etuistuin/-istun* 'framsäte') och *orrele* (nom. *orsi* 'sparre') i allativ. Formellt konstrueras dessa substantiv på samma sätt som de motsvarande substantiven i de finska versionerna (jfr (103) - (106)).

I det följande exemplifieras en abstrakt användning av postpositionen *pääle*. Som inslag av svenskans preposition *på* ansluter den sig till verbet *ajatteli* (inf. *ajatella* 'tänka'). Förekomsten av detta enstaka fall i materialet har inte räknats procentuellt. Jfr:

- (107) a. Elina kyllä *ajatteli* vähän *tuon pääle*, mutta samala se *ajatteli* että kyllä se selviää ko met tulema sinne. (TTT:7.)
 b. Elina kyllä *ajatteli* sitä jonkin verran, mutta hän *ajatteli* samalla, että asia kyllä selviäisi, jähka he tulisivat sinne.
 c. Elina *tänkte* nog lite *på det*, men samtidigt *tänkte* hon, att saken säkert skulle klaras så snart de kom dit.

I ovanstående exempel har postpositionsuttrycket *tuon pääle* efterföljt av verbet *ajatteli* i preteritum av allt att döma skapats efter den svenska modellen. Prepositionsfrasen *tänka på något* är en förebild för denna konstruktion. I finskan styr verbet *ajatteli* i ett liknade fall ett partitivformat nominalord. I exemplets finskspråkiga version i (107b) är det personliga pronomenet *se* i partitiv ett sådant nominalord. Enligt Orajärvi (1989:44) upptar svenskans prepositionsverb, såsom *tro på något*, i den "tornedalsfinska" språkdräkten *uskoa jonkin pääle* en mycket konkret rumsbetydelse. Han påpekar att det upplevs som främmande av en finstalande. Uttrycket *ajatteli tuon pääle* i (107a) kan trots sin abstraktion anses ha en likartad rumsbetydelse.

UTAN

Enligt de finska grammatikorna (se Penttilä 1963:436 och Vilkuna 1996:47) förekommer ordet *ilman* ('utan') i ett prepositionsuttryck som utmärker idén om *brist* el. *saknad av något*. Den nominalfras som prepositionen *ilman* föregår står i partitiv. Endast sporadiskt förekommer ordet *ilman* som postposition. Särskilt i standardfinskan, men ofta också i de finska dialekterna, ersätts den ifrågavarande prepositionsstrukturen av en syntetisk abessivformad nominalfras med ändelsen *-ttA*. I likhet med prepositionsstrukturen *ilman jotakin* ('utan ngt')

uttrycker nominalfrasen i abessiv *brist* el. *avsaknad av något*. Följaktligen är uttrycken *ilman virkaa* ('utan ett ämbete') och *viratta* ('utan ett ämbete') liktydiga i finskan. Såsom jag ovan i avsnitt 4.1.2.4.1 konstaterade konstrueras *mkTÄ*-abessiven på samma sätt som i finskan (se *MKK* (1996:36, 73)). Abessivkonstruktionen kan enligt finskt språkbruk i *mkTÄ* ersättas av prepositionen *ilman*. Den föregår en nominalfras i partitiv (t.ex. *ilman mithään apua* 'utan någon hjälp'). Konstruktioner där idén om *brist* el. *saknad av något* på sätt och vis fördubblas kan påträffas i *mkTÄ*, sporadiskt också bl.a. i tornedialekten, men inte i standardfinskan. I dessa *mkTÄ*-konstruktioner föregås en abessivformad nominalfras av en framförställd preposition *ilman*. I detta fall används den enligt mönstret av svenskans preposition *utan*. T.o.m. förekommer en liknande dubbelform som grammatiskt exempel i *MKK*. Detta framgår av det följande:

- (108) a. (*Ilman*) *kramatiikittä* met emmä koskhaan saa meänkieltä kirjakieleksi (ibid:73).
 b. Ilman kielioppia emme saa koskaan meänkielelle kirjakielen asemaa.
 c. *Utan grammatik* får vi aldrig skriftspråksstatus för meänkieli.

Prepositionen *ilman* används i (108a), såsom i finskan, i betydelsen *brist* el. *avsaknad av något*. Samma semantiska innebörd har också abessivformen av substantivet *kramatiikki* ('grammatik') med sin ändelse *-ttA*. Enligt *MKK* konstrueras abessiv i regel, precis som i finskan, med ändelsen *-ttA* som fogas till böjningstammen. Konstigt nog används prepositionen *ilman*, visserligen inom parentes, före abessivformen *kramatiikittä* i detta exempel (108a). I den finskspråkiga versionen av exemplet, dvs. i (108b), efterföljs prepositionen *ilman* av substantivet *kielioppia* (nom. *kielioppi* 'grammatik') som i denna konstruktion regelmässigt står i partitiv.

Jag har påträffat ett fall i mitt material där betydelsen *brist* el. *avsaknad av något* framställs i överensstämmelse med de två finska ordfogningarna: prepositionen *ilman* efterföljd av ett substantiv i partitiv och ett substantiv i abessiv. Därtill har jag belagt ett fall där prepositionen *ilman* ansluter sig till tredje infinitiven i abessiv. I dubbelformer av detta slag återspeglar sig svenskans preposition *utan*. Som ovan sagts är antalet abessivkonstruktioner med en framförställd svenskpåverkad preposition *ilman* 2 i materialet. Detta är 16,7 % av den totala mängden (12 fall). Jfr:

- (109) a. Met herätimmä talonväen, ja *ilman armotta* Irene veti ylös Pruurin sängystä. (*HK*: 87.)
 b. Herätimme talonväen ja *armotta/ilman armoa* Irene veti Brorin sängystä.
 c. Vi väckte gårdsfolket och *utan nåd* drog Irene Bror upp ur sängen.

- (110) a. Marsima *ilman praatimatta* pikku matkan, musiikki kuuluu nyt lujempaa ja klaputukset kansa. (HK:91.)
- b. Kävelimme puhumatta lyhyen matkan. Musiikki ja suosionosoitukset kuuluivat nyt äänekkäämmin.
- c. Vi promenerade ett stycke *utan att prata*. Musiken och applåderna var nu mera högljudda.

I (109a) står ordet *armotta* (nom. *armo* 'nåd') i ablativ och föregås av prepositionen *ilman*. Enligt den finska grammatiken kan substantivet inte, såsom det redan konstaterades, samtidigt stå i abessiv och följa efter prepositionen *ilman*. En liknande "felkonstruktion" är också uttrycket *ilman praatimatta* i (110a). Tredje infinitiven *praatimatta* står i abessiv och uttrycker i och för sig *brist* el. *avsaknad av något*, i detta fall 'utan pratande'. Prepositionen *ilman* uppträder i denna *mkTÄ*-konstruktion som motsvarighet till den svenska prepositionen *utan* och från den traditionella finskans synpunkt i "onödan".

I följande exempel används abessiv av tredje infinitiven enligt finskt mönster:

- (111) a. Mitäs sull' oon, mie kysäsin *vääntämättä* pääätä. (L:56.)
- b. Mitä sinulla on (käsissäsi), kysäisin *kääntämättä* päätäni.
- c. Vad är det som du har (i näven), frågade jag *utan att vända* på huvudet.
- (112) a. Se nousee *miettimättä* sen pääle, kävelee nopsasti ja hyvälä tasapainola sitä myöten, hyppää *aikomatta* toisele oksale, mutta ei sen pääle, muuta ko niin että saapi siitä käsillä kiini, venymällä suorittaa semmosen käsikävelyn puun rungole ja laskeuttaa itensä maahan. (AP:49.)
- b. Hän nousee sille siekailematta ja kävelee nopeasti tasapainonsa hyvin säilyttäen sitä pitkin. Sitten hän hyppää harkitsematta toiselle oksalle, mutta vain niin, että saa siitä otteen käsillään, venyttäytyy suorittamaan käsinkävelyä puunrungolle ja laskeutuu maahan.
- c. Han stiger upp *utan att tveka* på den och går snabbt och med god balans utmed den. Sedan hoppar han oavsiktligt upp på en annan gren men bara så att han får tag i den med sina händer, sträcker sig för att med handgång komma fram till träd till trädstammen och sänker sig ned.

I (111a) och (112a) härrör de abessivformade infinitiverna *vääntämättä* ('utan att vända'), *miettimättä* ('utan att tänka', här 'utan att tveka') och *aikomatta* ('utan att tänka') från finskans språkliga tradition. Dessa konstruktioner upp-
repar sig sålunda i de finskspråkiga versionerna där prepositionen *ilman* enligt den finska grammatiktraditionen inte används (jfr (111b) och (112b)). I (111c) och (112c) förekommer prepositionen *utan*. Den efterföljs av infinitiverna *vända*, *tveka* och *tänka*, vilka konstrueras med det framförställda infinitivmärket *att*.

I finskan kan abessivkonstruktion med ändelsen *-ttA* enligt Penttilä (1963:436) påträffas tillsammans med prepositionen *ilman* i äldre bibelöversättningar, i arkaisk litterär stil, i dialekter e.d. Som det ovan påpekades är dessa former enligt den finska grammatiken inte i bruk.

Flera andra svenska prepositioner än de sex som ovan tagits med kan i mitt material anses ha rönt inflytande från svenskan. Som det ovan i avsnitten 4.1.2.4.2 och i 4.1.3.2.1 framställdes kan influenser från några svenska prepositioner spåras i formuleringen av bl.a. ägande- och tillhörighetsrelationer samt inessivkonstruktioner. Här ges två exempel på den ifrågavarande svenskinflueringen. I de nämnda avsnitten har parallella exempel belagts:

(113) a. *Ovi porstohaan jäi auki. (L:57.)*

b. Eteisen ovi jäi auki.

c. *Dörren till farstun* förblev öppen.

(114) a. Niinhän net paataavat Intiassa ja oon sitte *sielussa puhthaat* yli tuhanen päivää. (HK:70.)

b. Niinhän intialaisiet kylpevät ja ovat sitten puhdashenkisiä yli tuhat päivää.

c. Så badar indierna och är sen *rena i anden* över ett tusen dagar.

I (113a) kan inflytandet av svenskans rumspreposition *till* anses ha påverkat på *mkTÄ*-uttrycket *ovi porstohaan* (jfr (113c)). Uttrycket består av substantivet *ovi* ('dörr') i nominativ och det illativformade substantivet *porstohaan* (nom. *porstoa/porstua* 'farstu'). I (113b) används genitivkonstruktionen *eteisen ovi*, såsom i regel i finskan. Substantivet *eteinen* står i genitiv och *ovi* det styrs av i nominativ. (Jfr exemplen (16) - (18) ovan i avsnitt 4.1.2.4.3.)

I uttrycket *sielussa puhthaat* ('rena i anden'/'renhjärtade') i (114a) är substantivet *sielussa* (nom. *sielu* 'själ', här 'ande') under påverkan av den svenska prepositionen *i* inessiv. Adjektivet *puhthaat* (nom. sing. *puhas* 'ren') står i pluralis och nominativ (jfr (114c)). Den finskspråkiga versionen till uttrycket i fråga är det plural- och partitivformade adjektivet *puhdashenkisiä* (se (114b)). (Jfr exemplen (22) - (28) ovan i avsnitt 4.1.3.2.1.)

Nedan redogörs kort för några få fall till där inslag från svenska prepositioner tycks förekomma. Såsom det redan påpekades har åtskilliga prepositionella påverkningar från svenskan inte tagits med i min studie. Detta beror, som sagts, på materialets komplicerade kasus-, sats- m.fl. strukturer bland vilka det är svårt att urskilja potentiell svensk inverkan. Dessutom förekommer flera av inslagen från svenskan endast en gång i materialet. Jfr:

- (115) a. *Raami lauoista* ja kumpiki puoli vaatittu pahvila. (AP:8.)
 b. Lautakehys ja sen molemmat puolet pahvilla päällystetty.
 c. En brådrum/en ram av brådor/ och båda sidorna beklädda med papp.
- (116) a. Lisakki silmää taihvaale, mikä on aivan *puhas pilvistä*, ryyppää piimää kupista pyhkäsee suunpielestä liiat pojies ja hieroo sitte vasenta polvea. (AP:35.)
 b. Lisakki silmäilee taivaalle, joka on aivan pilvetön. Sitten hän hörppää piimää kupista, pyyhkii liian piimän suupielestä ja hieroo vasenta polveaan.
 c. Isak kastar en blick mot himlen som är alldeles *klar av moln*. Sen torkar han bort överflödig surmjölk ur mungipan och masserar vänstra knäet.

Konstruerandet av uttrycket *raami lauoista* ('en ram av brådor') i (115a) och *puhas pilvistä* ('klar av moln') i (116a) har säkert influerats av svenskans preposition *av* (se (115c) och (116c)). Prepositionen *av* återspeglar sig i användningen av det elativformade substantivet *lauoista* (nom. sing. *lauta* 'bråde') i (115a) och tillika i det elativformade substantivet *pilvistä* (nom. sing. *pilvi* 'moln') i (116a). Båda dessa substantiv har, såsom en elativform i regel, ändelsen *-stA* och de står i pluralis. De föreliggande svenskpåverkade *mkTÄ*-konstruktionerna ersätts i finskan med enstaka ord, i (115b) med det sammansatta ordet *lautakehys* och i (116b) med adjektivet *pilvetön*. I *mkTÄ* förekommer de föreliggande konstruktionerna också i formerna *lautaraami* och *pilvetön*.

I uttrycket *auttaa kengitten kansa* ('hjälpa till med knäppningen av skorna') i följande exempel syns inflytandet av den svenska prepositionen *med*:

- (117) a. Enni autto Elinaa *kengitten kansa*. (TTT:21.)
 b. Enni auttoi Elinaa kenkien nauhoittamisessa.
 c. Enni hjälpte Elina *med knäppningen av skorna*.

Användningen av postpositionen *kansa* i (117a) är främmande för det traditionellt finska språkbruket. I postpositionsuttrycket *kengitten kansa* efterföljs det genitiv- och pluralformade substantivet *kengitten* (nom. sing. *kenkä* 'sko') av postpositionen *kansa*. I (117b) uttrycks respektive konstruktion i inessiv. Inessivformen ingår i verbalsubstantivet *nauhoittaminen* (inf. *nauhoittaa* 'binda'). Konstruktionen föregås av den pluralformade genitiven *kenkien*. Inflytandet av den svenska prepositionen *med* ansluter sig möjligen till konstruktionerna av följande typ. I dem förekommer *mkTÄ*-postpositionen *kansa* inte i en visuell form, utan djupstrukturellt. Jfr:

- (118) a. Laukoin liiterhiin ja takasi *pakettileipiä levyinä kainalon alla*. (L:7.)
 b. Juoksin halkovajaan ja sieltä takaisin ja minulla oli näkkileipälevyjä kainalossani.
 c. Jag sprang till lidret och tillbaka *med knäckebrödskivor under armen*.

- (119) a. Net tulit sitte sisäle *vain hantuuki vattan eessä*. (TTT: 32.)
 b. He tulivat sitten sisälle ja heillä oli vain pyyheliina vatsansa suojana.
 c. De kom sedan in *med bara en handduk för magen*.

De kursiverade konstruktionerna *pakettileipiä levyinä kainalon alla* i (118a) och *vain hantuuki vattan eessä* i (119a) används måhända enligt mönstret av svenskan motsvarande uttryck som inleds av prepositionen *med* (jfr (118c) och (119c)). I ingendera av de föreliggande *mkTÄ*-exempelsatserna ingår ordet *kansa* ('med') i en visuell form i dessa konstruktioner, men kan djupstrukturellt tänkas vara med i dem. I de finska versionerna konstrueras de föreliggande uttrycken, såsom det oftast i finskan förefaller att vara fallet, med samordnade satser. I (118b) har uttrycket i fråga översatts med satsen *ja minulla oli näkki-leipälevyjä kainalossani* ('och jag hade knäckebrödskipor under armen') och i (119b) med satsen *ja heillä oli vain pyyheliina vatsansa suojana* ('och de hade bara en handduk framför magen').

4.2 Satsled

4.2.1 Om sats och satsled i svenskan och finskan

I detta avsnitt behandlar jag kort begreppen sats och satsled ur den svenska och finska syntaxens synvinkel. Det som sägs om satsen resp. satsleden i finskan gäller enligt de grammatiska exempel som anges i *MKK* (1996) också *mkTÄ*. Satsläran är inte inkluderad i *MKK*.

Med sats avses enligt Bloomfields (1933:170) klassiska definition en autonom lingvistisk enhet som "by virtue of any grammatical construction" inte ingår i någon större struktur. P.g.a. sin betydande grammatiska roll tar satsen en central plats i ett språks syntax. Det är nexusförbindelsen, dvs. förbindelsen mellan subjektet och finit verbet, som bl.a. enligt Jörgensen och Svensson (1987: 85, 92-93) kan sägas vara satsens kärna. M.a.o. gör existensen av nexuskombinationen förbindelsen mellan subjektet och finit verbet den viktigaste av alla de syntaktiska relationerna i en sats. Subjektet och det finita verbet förutsätter varandra och har sin utgångspunkt i det ömsesidiga nexusförhållandet.

Man räknar med två typer av fullständiga satser: huvudsatser och bisatser. Med huvudsats avses en överordnad syntaktisk enhet. Bisats är en underordnad sats, ett satsled i en annan sats. Huvudsatsen som räknas till makrosyntagmerna, dvs.

de minsta syntaktiskt självständiga delarna i en text, förmedlar det viktigaste innehållet i en mening. Den uttrycker en förständig, oavhängig tanke och delas traditionellt i predikatsdel och subjektsdel. Denna indelning gäller också för svenska och finska bisatser. (Jørgensen & Svensson 1987:104, 156; *SAG 4* 1999:6-9; Penttilä 1963:622, 644; Hakulinen & Karlsson 1979:224. Se även avsnitten 4.3.2.1 och 4.3.2.2; om begreppet mening jfr Määttä 1992:30-32.)

På basis av att svenskan har subjektstvång är det ett predikat och ett subjekt som nästan undantagslöst krävs för att det skall uppstå en normal, fullständig svensk sats. Det finita verbet är predikatsledets huvudord och satsens mittpunkt (se *SAG 4* 1999:3, 30). Satsen i svenskan, såsom i de flesta av världens språk, karakteriseras av att den till innehåll har kombinationen av en verbfras och en nominalfras. Nexus utgörs av denna uttryckliga sammanställning. Subjektet utför tillsammans med objektet, adverbiallet m.fl. satsled rollen i den handling som förutsätts av verbet. Som sagt, utgör relationerna mellan de olika satsleden en betydande utgångspunkt till satsens syntax (Jørgensen & Svensson (1987:85-92).

En verbfras och en nominalfras är också från finskans synpunkt viktiga strukturella led i en sats. Det är verbfrasen som enligt Karlsson (1984:65-66) traditionellt utgör predikatsdelen i en finsk sats. Medelpunkten i predikatsdelen är den finita personböjda verbformen. Till den fogas resten av fraserna i satsen. Vad nominalfraserna beträffar, är det ett substantiv som i de flesta fall är deras huvudord. Nominalfraserna fungerar som subjekt, objekt, substantiviskt predikativ och delar av adverbialfraser. Karlsson framhåller att den regressiva kasus- och numeruskongruensen är den primära processen i nominalfrasernas syntax i finskan. I fråga om begreppet nexus i finskan utgår Penttilä (1963:622-633) från tanken att förbindelsen mellan subjektet och predikatet omfattar ett betydligt större antal olika relationer än relationerna mellan agenten och aktionen. Detta innebär att den syntaktiska, inte den semantiska utgångspunkten, står i nexusfrågan i förgrunden. Också Karlsson (1998:127) för nexus som ”exocentrisk konstruktion” till syntaxnivån.

4.2.2 Subjekt

4.2.2.1. Om subjekt i svenskan och finskan

Såsom det ovan i föregående avsnitt konstaterades är subjektet i svenskan ett satsled som tillsammans med ett predikat bildar en sats. Det framgår också av det ovan sagda att subjektet spelar en central roll i den svenska satsens syntaktiska processer. Karlsson (1998:153; se även Andersson 1994:72-75) poängterar att svenskan i likhet med de övriga germanska språken, såsom tyskan och engelskan, är ett subjektsprominent språk. Detta innebär att svenskan med undantag av ellipser, imperativsatser, konstruktioner i ledig stil m.fl. har subjektstvång. För att man ska kunna uttrycka en begriplig tanke med det finita verbet är det ett subjekt man i främsta rummet behöver. Det svenska subjektet står alltid i grundform och kan också kännas igen på denna kasusmarkering. Enligt *SAG 4* (1999:20-31, 53; jfr Keski-Raasakka 1998:145-151) fungerar det expletiva pronomenet *det* i svenskan som formellt subjekt i olika satstyper (om formellt subjekt se avsnitt 4.2.2.2). I de allra flesta satser är det ordföljden som i svenskan entydigt visar vad som är subjekt.

I likhet med det svenska subjektet är subjektet i finskan enligt Penttilä (1963: 622-623; se också *Kieli ja sen kieliopit* 1994:149) jämte predikatet den ena av satsens två viktigaste delar. Subjektet har två kasus, nominativ och partitiv, vilket gör att subjektet i det förra kasuset kallas för totalt subjekt och i det senare för partiellt subjekt. Vid unipersonella, dvs. opersonliga, uttryck som bl.a. gäller necessiva konstruktioner står subjektet i genitiv (se nedan avsnitt 4.2.2.3). Mellan det finska subjektet och predikatet råder det såväl numerus- som personkongruens. Subjektet, som i finskan inte är ett obligatoriskt satsled, fattas enligt Ikola (1991:140-141) exempelvis i följande fall: i passivsätser, opersonliga satser, satser med pronominals subjekt i 1 och 2 person. Vilkuna (1996:130) hävdar att subjektsslösheten som i finskan förekommer med en tämligen hög frekvens har två slags uttrycksformer. I det ena fallet saknar predikatet ett argument som är lämpligt att användas som subjekt och i det andra fallet har argumentet utelämnats. Vilkuna påpekar att subjektet i det senare fallet implicit kan vara med i satsens semantiska innehåll. Avvikande från det svenska och det övriga västeuropeiska språkbruket har finskan i regel inte något formellt subjekt e.d. (Om subjektsslösheten i finskan se avsnitt 4.2.2.2.1.)

Såväl det svenska som det finska subjektet spelar en viktig roll i samspelet mellan satsens tematiska och rematiska led. Enligt Jörgensen och Svensson (1987: 167; se också Sundman 1987:59 och *SAG 4* 1999:70-71) utgörs satsens tema av de led som anger känd information i satsen. Temat som ofta, men långt ifrån alltid, är satsens subjekt är beroende av kontexten. Det fungerar som utgångspunkt för utsagan i en sats. Satsens rema utgörs av de led som uttrycker ny information. Karlsson (1998:245) konstaterar att ledet *auto* ('bil'), som är subjekt i den finska satsen *Auto on kadulla* ('Bilen står på gatan'), är satsens tema. Adverbialet *kadulla* ('på gatan') fungerar i samma sats som rema. I satsen *Kadulla on auto* ('På gatan står en bil') utgörs temat av adverbialet *kadulla* och remat av subjektet *auto* (jfr 4.3.1).

4.2.2.2 Formellt subjekt

4.2.2.2.1 Formellt subjekt i svenskan - subjektslösheten i finskan

Såsom det framgår av det ovan framförda är svenskan i likhet med bl.a. tyskan och engelskan ett subjektsprominent språk. Saknas ett vanligt subjekt måste man p.g.a. subjektstvånget använda ett formellt subjekt, såsom denna subjektskonstruktion med *det* i alla sina uttrycksformer i min avhandling heter. Sundman (1987:132-133) poängterar att existensen av formellt subjekt betonas t.ex. vid betraktandet av svenskan som subjektdominerat vs temadominerat språk. Kännetecknande för formellt subjekt är att det upptar subjektets syntaktiska funktioner. Formellt subjekt används vid 0-ställiga verb och adjektiv, som extraponerat subjekt, i konstruktioner som ingår i avsubjektivering etc. Som framgår av det redan sagda fungerar formellt subjekt el. expletivt subjekt som subjekt i olika satstyper (jfr avsnitt 4.2.2.1; se även *SAG 4* (1999:53-62). Detta subjekt som i *SAG 4* nästan undantagslöst kallas för expletivt subjekt har en platshållande funktion t.ex. i opersonliga satser av typen *Det åskar/blixtrar*. Opersonliga satser har *per se* inte något subjektord men p.g.a. subjektstvånget i svenskan förutsätter de ett. Ytterligare betonas rollen av expletivt subjekt i satser med såväl formellt subjekt som egentligt subjekt bl.a. i emfatiska utbrytningar (t.ex. *Det var min chef som vann tävlingen*) och i satser av typen *Det sitter fem patienter i väntrummet*. Den sistnämnda satstypen går i flera svenska grammatikor under benämningen existentiell sats. Det existentiella *det* beskrivs i Thorells grammatik (1973:203-206; se även Andersson 1994:75) så att det står på subjektets plats vid verben som oftast betecknar att något är till, blir till, är närvarande eller rör

sig på ett egenartat sätt. I satser där *det* fungerar som s.k. förberedande subjekt behöver detta preparativa subjekt enligt Thorell inte nödvändigtvis kallas för formellt subjekt. Subjektet blir i dessa satser fördubblat. Det egentliga subjektet som det förberedande subjektet föregås av kan bestå av en infinitivfras, bisats etc.

I finskan är subjektsslösheten, som framgår av det ovan sagda, ett ofta förekommande fenomen. Formellt subjekt är främmande för den finska grammatiktraditionen, men kan dock enligt Vilkuna (1996:150) uppträda partikelmässigt i talad finska. Hon påpekar att formen *sitä* i satsen *Siinä sitä ollaan* ('Där är man nu') inte betyder detsamma som partitivformen *sitä* av pronomenet *se* ('det') utan anses till sitt semantiska innehåll vara en partikel. Andersson (1994:75) poängterar att finska existentialsatser, p.g.a. bristen på det existentiella, formella subjektet i finskan, ofta inleds av ett rumsadverbial (t.ex. *Veneessä on aivot* 'Det finns åror i båten').

4.2.2.2 Spår från svenskans formella subjekt i *mkTÄ*

Nedan tas några fall upp fall där inslag från det expletiva pronomenet *det* i svenskan, dvs. från svenskans formella subjekt, syns i materialet. Det svenskpåverkade *mkTÄ*-pronomenet *se* ('det') fungerar som formellt, betydelseomt subjekt i flera olika satstyper i mitt material: i opersonliga satser, existentialsatser, passivkonstruktioner m.fl. Sammanlagt har jag belagt 146 fall där svenskans formella subjekt med all sannolikhet satt sina spår. Den totala mängden av de belagda fallen är 405 och den procentuella andelen av svenskpåverkningar 36,1. Jfr:

- (120) a. Siinä *se* pisti ronkhoon, ko mie otin liika paljon lapihoon. (*AP*:16.)
 b. Siinä pisti lonkkaan, koska otin sitä liian paljon lapioon.
 c. Där stack *det* till i höften eftersom jag tog för mycket av den på spaden.
- (121) a. *Se* meni hyvin ajjaa pyörää. (*TTT*:6.)
 b. Pyörällä ajaminen sujui hyvin.
 c. *Det* gick bra att åka cykel.
- (122) a. *Se* oli lauluja Etelä-Afriikasta. (*HK*:17.)
 b. Lapset esittivät eteläafrikkalaisia lauluja.
 c. *Det* var sånger från Syd-Afrika.
- (123) a. Ja niinku *se* sanothaan, ensin läksyt ja sitte leikit. (*TTT*:22.)
 b. Ja kuten sanotaan, ensin läksyt ja sitten leikit.
 c. Och som *det* heter, först ska man läxan lära, sedan får man le och leka.

- (124) a. Apua *se* kyllä tarvithaan sieläki, ja ko niilä oli niin paljon kantamistaki. (AP:16.)
 b. Apua kyllä tarvitaan sielläkin, koska heillä oli niin paljon kantamistakin.
 c. Hjälp behövs *det* nog därborta, i synnerhet som de hade så mycket att bära.

I (120a) fungerar det svenskpåverkade *mkTÄ*-pronomenet *se* ('det') i enlighet med svenskan som platshållare, dvs. som formellt subjekt, i en sats där verbet *pisti* (inf. *pistää* 'sticka') används som opersonligt verb. I den finskspråkiga versionen i (120b) saknas formellt subjekt. M.a.o. är den finska satsen *Siinä pisti lonkkaan* efter mönstret av finskans praxis subjektlös. Satskonstruktionen i (121a) innehåller en postponerad fras med första infinitiven *ajjaa*, dvs. grundformen av verbet *ajjaa* ('åka'), samt partitivformen *pyörää* av substantivet *pyörä* ('cykel'). I den finska översättningen av exempelsatsen i (121b) används verbalsubstantiv i stället för infinitiv. Verbalsubstantivet i denna finska sats är *ajaminen* ('åkande'). Tillsammans med det allativformade substantivet *pyörällä* utgör verbalsubstantivet satsens subjekt.

I (122a) fungerar *mkTÄ*-pronomenet *se* ('det') influerat av svenskan som formellt subjekt i en existentialsats. I denna sats står det plural- och partitivformade egentliga, det s.k. existentiella subjektet, *lauluja* (nom. sing. *laulu* 'sång') på objektets plats och det formella subjektet *se* på subjektets normala plats. Verbet som båda subjekten refererar till är det existentiella verbet *oli* (inf. *olla* 'vara'). I detta exempel blir den svenska syntaxens inträngande i *mkTÄ* särskilt betonat. Det svenskenliga formella subjektet *se* i (122a) hänvisar till det egentliga subjektet *lauluja*, fast det sistnämnda subjektet står i pluralis. Detta är ett tämligen säkert bevis på inflytandet av svenskan där formellt subjekt, vid sidan av att det refererar till ett ord eller en fras i singularis, också kan hänvisa till ett pluralord resp. en pluralfras. I den finska översättningen av exemplet, i (122b), används det plural- och nominativformade substantivet *lapset* ('barnen') som subjekt i satsen. Konstruerat med verbet *esittivät* (inf. *esittää* 'framföra'), dvs. predikatet av den finska satsen, kan det ur kontextens synvinkel fungera som "riktigt" subjekt i satsen. Vad svenskans existentialkonstruktion med det formella subjektet *det* angår, är den enligt Sundman (1987:110) möjlig vid intransitiva verb i aktiv samt vid passivformade transitiva verb (t.ex. *Det sitter en gubbe på trappan./ Det skall byggas ett nytt hotell här.*). Det är kontexten som avgör om det är fråga om en existentialkonstruktion med formellt subjekt eller inte.

I de två sista exemplen ovan används *mkTÄ*-pronomenet *se* under svenskans inflytande som formellt subjekt i passivsätser. Denna praxis är främmande för finskan (jfr (123a) och (123b) resp. (124a) och (124b)). I (123a) anknyter det

formella subjektet *se* som svenskt inslag till verbet *sanothaan* (inf. *sanoa* 'säga') som står i passiv. Likaså är *mkTÄ*:s svenskinfluerade formella subjekt *se* i (124a) konstruerat med det passivformade verbet *tarvithaan* (inf. *tarvita* 'behöva'). I de båda föreliggande fallen återspeglas användningen av svenskans formella subjekt i en passivsats som har underförstådd mänsklig agens (se *SAG* 4 1999:53, 57).

Vidare används i materialet det svenskpåverkade expletiva pronomenet *se* som formellt subjekt i satsammanslagning som liknar svenskans utbrytningskonstruktioner. Inflytande från svenskan av denna typ har inte belagts eftersom det är svårt att urskilja de potentiella fallen bland materialets ställvis långa och invecklade satskonstruktioner. I följande exempel syns svenskinfluerad utbrytning med det tillika svenskpåverkade formella subjektet *se*.

- (125) a. *Se on luonto, joka on voimistellu luontoa kohin.* (*HK*:85.)
 b. Luonto on muotoutunut sellaiseksi kuin itsestään.
 c. *Det* är naturen som har agerat mot sig själv.

I exempelsatsens utbrytningskonstruktion förekommer det formella subjektet *se* ('det') enligt svenskans mönster i matrissatsen. Subjektet, som i detta fall är *luonto* ('natur'), har brutits ut ur sin kontext. Det har placerats i den överordnade satsen. Det svenskpåverkade formella subjektet *se* inleder matrissatsen. Kopulaverbet *on* (inf. *olla* 'vara'), som står i presens, fungerar som matrissatsens predikat. Själva utbrytningssatsen inleds som återspeglning av svenskans relativa pronomen *som* av det relativa pronomenet *joka*. Det är obligatoriskt att börja en utbrytningssats med pronomenet *som* i svenskan då det utbrutna ledet fungerar som subjekt. Konstruktionen i exemplets *mkTÄ*-version efterföljer denna utbrytningsmodell. Den finskspråkiga versionen saknar utbrytning, såsom det regelmässigt är fallet i finskan. (Jfr (125a) - (125c); jfr också Jørgensen & Svensson 1987:116 och Keski-Raasakka 1998:149-150.)

Formellt subjekt hör inte till det traditionella *mkTÄ*-språkbruket (jfr avsnitt 4.2.2.2.1; se även *MKK* 1996:49-159). I det följande ges exempel där det inte uppträder i materialet. Jfr:

- (126) a. Samassa leimahtaa ja römähtää aivan peräkkää ja alkaa satahmaan aukeasta taivaasta. (*AP*:73.)
 b. Yhtäkkiä leimahtaa ja tärähtää aivan peräkkäin ja alkaa sataa avonaisesta taivaasta.
 c. Med ens blixtrar och skälver *det* till och *det* börjar regna från den öppna himlen.

- (127) a. Minua kärpi. (*L*:27.)

- b. Minua suututti.
- c. *Det* förargade mig.

- (128) a. Oli huono piittää palansia ja molemilla puolen oli rapajänkkä. (*TTT*:6.)
 b. Oli vaikeaa pysyä tasapainossa ja molemmilla puolilla oli vetinen suo.
 c. *Det* var svårt att hålla balansen och på båda sidorna var det dyig kärmark.

- (129) a. Sanothaan, ette se oon alkanu liikkumhaan sielä hänen vanhala kämpälä. (*HK*: 14.)
 b. Sanotaan, että hän on alkanut liikkua vanhalla mökillään.
 c. *Det* sägs att han har börjat vistas lite då och då i sin gamla stuga.

I exempelsatsen i (126a) ingår tre opersonliga verb. Dessa verb är *leimahtaa* (inf. *leimahtaa* 'blixtra') och *römähtää* (inf. *römähtää* 'skälva') i presens samt verbet *satahmaan* (inf. *sattaa* 'regna') i tredje infinitiv. I svenskan konstrueras satser med motsvarande verb genom att använda formellt subjekt, i *mkTÄ* följs dock det finska mönstret (jfr (126a) - (126c)). Verbet *kärpi* (inf. *kärpiä* 'förarga') i (127a) är ett förnimmelseverb. Satsen *det* ingår i är enligt finskans grammatiktradition subjektlös. Svenskan använder formellt subjekt i det motsvarande fallet (se (127b) och (127c)). (Om formellt subjekt se *SAG* 4 1999:58-63.)

I *mkTÄ*-satsen i (128a) ingår två olika satstyper som konstrueras utan inverkan av svenskans formella subjekt. Den förra satsen med infinitivfrasen *piittää palansia* ('att hålla balansen') konstrueras enligt finskans modell: formellt subjekt utelämnas, precis som i exemplets finskspråkiga version i (128b). Den svenska översättningen med sin postponerade infinitivfras *att hålla balansen* inleds, som i regel är fallet i svenskan, av pronomenet *det* som formellt subjekt (se 128 c)). Tillika är den senare samordnade, till sin typ existentiella *mkTÄ*-satsen i detta exempel utan svenskpåverkat formellt subjekt. Satsen inleds, såsom det ofta är fallet i finska existentialsatser, av ett rumsadverbial. I exempelsatsen fungerar rumsadverbialet *molemilla puolen* ('på båda sidorna') som inledare. Det egentliga subjektet *rapajänkkä* ('en usel kärmark') står sist i satsen (jfr (128a) - (128 c)).

I motsats till vad som är fallet i (123a) används det svenskpåverkade formella subjektet *se* ('det') inte i (129a). M.a.o. konstrueras denna *mkTÄ*-sats i enlighet med finskans modell: satsen i fråga är subjektlös. Det passivformade verbet *sanothaan* ('det sägs'; inf. *sanoa* 'säga') uppträder utan det framförställda *mkTÄ*-pronomenet *se*. I den svenska översättningen av exempelsatsen förekommer det formella subjektet *det* vid det passivformade verbet *sägs*. (Se (129a) - 129 c.))

4.2.2.3 Om det svenskpåverkade kasusvalet av subjekt i *mkTÄ*-necessivsats

4.2.2.3.1 Om subjektets kasus i svenska och finska satser med modalverb

Modalverb eller modala hjälpverb som de också kallas uttrycker talarens inställning till det sagda eller till det sagdas sanningshalt. Till sin karaktär kan modalverben vid sidan av att de har flera andra egenskaper vara epistemiska eller deontiska. Epistemisk modalitet eller vetandets modalitet ansluter sig till en persons kunskap, uppfattning o.d. om propositionens sanningshalt. Deontisk modalitet eller pliktens modalitet avser nödvändigheten eller möjligheten av att handlingar utförs av moraliskt ansvariga agenter. Handlingen kan vara obligatorisk, tillåten eller förbjuden att utföra. Nästan alla modala hjälpverb har både epistemiska och deontiska användningar. Vad själva begreppet modalitet angår, är det nödvändighet och möjlighet den närmast har att göra med. Vid sidan av att modalitet uttrycks genom modala verb kan den uttryckas genom verbmodus, modala adjektiv, modala adverb, modala partiklar etc. (Se Muittari 1987: 82-85 och 1990:138-139; se också SAG 4 1999:282-283.)

Verb som *kunna*, *vilja*, *få*, *skola*, *måste*, *böra* etc. är i svenskan modalverb. De tre sistnämnda av dem, dvs. verben *skola*, *måste* och *böra*, är nödvändighetsbetecknande verb, som används i necessiva satser. Till necessiva verb räknas även bl.a. hjälpverbet *behöva* som några svenska grammatiker anser vara ett hjälpverbsliknande huvudverb. Subjektet i svenska satser med modalverb, inklusive necessiva verb, står i grundform. (Se Jörgensen & Svensson 1987:74, Muittari 1990:138 och SAG 4 1999:282-322.)

Det som synligast skiljer svenska och finska satskonstruktioner med modalverb e.d. från varandra är subjektets kasus. Skillnaderna gäller necessiva satser. I svenskan står subjektet i dessa satser, såsom det ovan sades, i grundform. I finskan är kasusformen genitiv. Det råder inte enighet om hur man definierar finskans genitivformade subjekt. Till necessiva verb räknas i finskan opersonliga verb som *täytyä* ('måste'/'skola'), *pitää* ('skola'/'måste'/'böra') och *tarvita* ('behöva'). I enlighet med satser som innehåller ett necessivt verb och genitivsubjekt (t.ex. *Minun täytyy aivastaa* 'Jag måste nysa') konstrueras finskans necessiva uttryck som *olla tapana* ('bruka') och *olla parasta* ('vara bäst') med subjektet i genitiv. Finskan är ett språk där några modalkonstruktioner på ett eller annat sätt är avvikande. Problem uppstår exempelvis av vad som är subjekt

i dessa satser (Vilkuna 1996:281-284; se även Karlsson 1984:85). I *mkTÄ* konstrueras necessiva satser traditionsenligt på samma sätt som i finskan.

Hakulinen och Karlsson (1979:158-160) utgår i problematiken kring necessivsatsernas subjeksfråga från den traditionella uppdelningen av fyra slags subjekt: logiskt subjekt (djupsbjekt), grammatiskt subjekt (ytsbjekt), psykologiskt subjekt (tema) och semantiskt subjekt (agent). I satsen *Kirjan täytyy olla painossa* ('Boken måste vara under tryckning') är ledet *kirjan* i genitiv logiskt subjekt till verbet *olla* och samtidigt ytsbjekt, dvs. satsens tema. Angående kasus i *mkTÄ* necessiva satser förefaller nominativ enligt MKK (1996) att vinna fotfäste. Detta är inte fallet i finskan. Endast i tornedialekten kan subjekt enligt Satta (2003) i samband med necessiv verbet *häätyä* ('måste'/'skola') ibland stå i nominativ.

4.2.2.3.2 Svenskinfluerat nominativsubjekt i *mkTÄ*-necessivkonstruktioner

Antalet fall där kasusvalet i materialets necessiva konstruktioner följer svenskans grammatiktradition är 102. M.a.o. har 98,1 % av de 104 belagda fallen enligt svenskans mönster nominativsubjekt i satser med modala verb som uttrycker necessivitet, dvs. nödvändighet. Inga necessiva uttryck av typen *olla parasta* ('vara bäst') upptäcktes i materialet. Jfr:

- (130) a. *Mie hääyin* huutaa sille, ja met saima toisia käsistä kiini. (AP:62.)
 b. Minun täytyi huutaa hänelle ja saimmekin otteen toistemme käsistä.
 c. *Jag var tvungen* att ropa till honom och vi fick tag i händerna på varandra.
- (131) a. *Met piimä* kahentoista aikana olla siellä STR-T:n styrelsemöötissä. (HK:87.)
 b. Meidän täytyi olla siellä kahentoista aikaan ja osallistua STR-T:n hallituksen kokoukseen.
 c. *Vi måste* vid tolvtiden vara där för att delta i STR-T:s styrelsemöte.
- (132) a. *Se piti* heti saa vasikan. (TTT:31.)
 b. Sen piti/oli määrää saada pian vasikka.
 c. *Den skulle* snart kalva.

I (130a), (131a) och (132a) ovan förekommer de *mkTÄ* personliga pronomenen *mie* ('jag'), *met* ('vi') och *se* ('den') som necessivsatsernas subjekt i nominativ. Detta språkbruk är med all sannolikhet av svenskt ursprung. De *mkTÄ* necessiva verben *hääyin* (inf. *häätyä* 'måste'/'skola') i (130a) och *piimä* (inf. *pittää* 'måste'/'skola'/'böra') i (131a) är till sin modala karaktär nödvändighetsbe-tecknande. Dessa verb kongruensböjs med subjektets numerus och person. I

(132a) uttrycker necessivverbet *piti* (inf. *pittää* 'skola') talararens inställning till det sagdas sanningshalt. Verbet konstrueras med subjektet *se*. I exemplens finskspråkiga versioner har de nödvändighetsbetecknande verben *täytyi* (inf. *täytyä*) och *piti* (inf. *pittää*) genitivformade pronominals subjekt, i (130b) *minun* (nom. *minä* 'jag'), i (131b) *meidän* (nom. *me* 'vi') och i (132b) *sen* (nom. *se* 'den'). I samtliga finska satser är de ifrågavarande verben opersonliga. I de svenska satserna i (130c), (131c) och (132c) står subjekten regelmässigt i grundform. Till sitt semantiska innehåll är alla modalverben i exempelsatsernas finska och svenska översättningar likvärdiga.

I det följande tar jag upp fall där de svenska modalkonstruktionernas nominativsubjekt inte har satt spår i subjektets kasus i materialets necessiva satser. Jfr:

- (133) a. *Minun piti mennä kouhluun.* (L:7.)
 b. *Minun piti mennä kouluun.*
 c. *Jag måste gå till skolan.*
- (134) a. *Ei se orkesterin syy ollu mutta yksi ruottalainen järjestäjä meinasi että meän häätyy alkaa näytelmän kansa vaikka ei ole ko kolme henkeä pöyvässä.* (HK:16.)
 b. *Se ei ollut orkesterin syy, mutta eräs ruotsalainen järjestäjä oli sitä mieltä, että meidän täytyisi aloittaa näytelmä, vaikka pöydässä ei ollut kuin kolme henkeä.*
 c. *Det var inte orkesterns fel, men en av de svenska arrangörerna tyckte att vi skulle börja med pjäsen fast det bara satt tre personer vid bordet.*

I (133a) och (134a) konstrueras *mkTÄ*-satsernas necessiva verb *piti* resp. *häätyy* enligt den finska grammatiken. Subjektsorden *minun* (nom. *mie* 'jag') och *meän* (nom. *met* 'vi') står i genitiv. Necessivverben är varken numerus- eller personböjda utan de uppträder i sin opersonliga form, precis som i finskan (se (133b) och (134b)).

I likhet med *mkTÄ* har amerikafinskan enligt Jönsson-Korhola (1993:105) tendens att gynna nominativ i necessivsatsernas subjekt, vilket avviker från standardfinskan. Hon hävdar att detta är en tydlig påföljd av språkkontakten mellan engelskan och amerikafinskan. I det följande ges exempel av Jönsson-Korhola:

- (135) a. *Isä aina vaan tartti mennä maalaamaan.* (Ibid.)
 b. *Isän täytyi toistamiseen mennä maalaamaan.*
 c. *Daddy had to keep on going and paint.*
- (136) a. *He olivat siellä, what do you call a hold in the ship, kaikki siirtolaiset piti olla ne piti olla siellä alakerrassa, mikä se on laivassa.* (Ibid.)
 b. *He olivat tilassa, jota kutsutaan laivan lastiruumaksi. Kaikkien siirtolaisten piti olla tuossa tilassa. Se sijaitti laivan alakerrassa.*

- c. They were in the space of the boat which is called a hold. *All the immigrants had to stay in the space which is situated on the bottom floor of the boat.*

De amerikafinska subjekten, i (135a) *isä* ('pappa') samt i (136a) *kaikki siirtolaiset* ('alla invandrarna') och *ne* ('de'), är konstruerade enligt engelsk praxis. De står i nominativ, inte i genitiv, såsom subjekten i de motsvarande finska satserna. De amerikafinska necessiva verben *tartti* (inf. *tarvita* 'behöva', här 'måste') och *piti* (inf. *pittää* 'skola'/'måste') i dessa exempelsatser böjs inte i numerus och person. I detta avseende avviker de från de svenskpåverkade *mkTÄ*-satserna i exemplen (130) - (132) ovan. I de finska översättningarna står de necessiva verben *täytyi* i (135b) och *piti* i (136b) i sin opersonliga form.

I karelskan i det ryska Karelen förekommer avvikande kasusval vid necessivverbens subjekt. Enligt Sarhimaa (1999:107-108, 115, 118-120, 214-217, 284-289, 292-294) används i detta språk vid sidan av den ursprungliga finska genitiven tre olika kasusformer som subjektskasus: nominativ, adessiv och allativ. Detta är influens från ryskan som i Karelska republiken har prestigespråkets ställning. Sarhimaa poängterar att subjektet (The Experiencer) i karelska necessivkonstruktioner (the Duty and Obligation Construction DOC) ofta, mot finskans grammatiktradition, står i nominativ. Inflytandet i fråga anknyter till den ryska satskonstruktionen med de unipersonella necessivkonstruktionerna, t.ex. *dolzen* ('skola'/'måste'/'behöva') som också i form av lexikalt lån kan förekomma i karelskan. I ryskan står subjektet vid detta verb i nominativ, i vissa fall även i dativ. Spår av båda dessa kasusbruk kan upptäckas i samband med inslag från verbet *dolzen*. Påverkningarna från ryskans dativform syns i karelskan i bruket av adessiv och allativ i motsvarande konstruktioner. Dessa två kasusformer påverkade indirekt av ryskans dativ används också som subjektskasus i satser med karelskans eget necessivverb *pideä/piteä* ('måste'/'skola'/'behöva'). Jfr:

- (137) a. *Heil'ä pidau läht'ie oddihaimaa.* (Ibid:108.)
 b. *Im nuzhen poiti otdyhat.*
 c. De måste gå och vila.

Subjektet i (137a) är 3 person pluralis av karelskans personliga pronomen *hyö* ('de'). Det står med sin ändelse *-la* i adessivformen *heilä*. Användningen av adessiv är ett indirekt inslag från ryskan där subjektet vid modal verbet *nuzhno* konstrueras med dativ. Predikatet utgörs av verbet *pidau/pidäy* i sin ursprungliga finska opersonliga form. I den ryska versionen (137b) står subjektet i dativ (*im*, nominativ *oni* 'de'). Det som strukturellt skiljer det ryska inflytandet i

exempelsatsen från den motsvarande påverkan från svenskan i *mkTÄ*-exemplen (130) - (132) ovan är subjektets kasus samt predikatsverbets numerus och person. I (137a) står subjektet ryskinfluerat i adessiv. Predikatet som tillika är påverkat av ryskan står i sin opersonliga form. Subjektet i (130a), (131a) och (132a) står, såsom i samtliga svenskpåverkade necessivkonstruktioner i mitt material, i nominativ. Necessivverben i (130a) och i (131a) böjs i såväl numerus som person. I den engelskpåverkade amerikafinskan i (135a) och (136a) står subjektet i nominativ. De necessiva verben i dessa exempel böjs varken i numerus eller person.

4.2.3 Objekt

4.2.3.1 Likheter och olikheter mellan svenskans och finskans objekt

I detta avsnitt behandlar jag satsledet objekt i svenskan och finskan. Jag söker efter både gemensamma drag och skillnader som beträffar objektssyntaxen i dessa språk. Det som sägs om finskan angår för det mesta också *mkTÄ*.

I likhet med en stor del av världens språk har det svenska och finska objektet ett nära förhållande till det transitiva verbet i en sats. Detta innebär bl.a. enligt Karlsson (1998:153-154) att ett objektslöst verb i regel inte kan vara transitivt. Svenskan och finskan hör på grundval av sitt akkusativsystem till akkusativspråken. Till skillnad från språk med ergativsystem kännetecknas de ofta av det morfologiska akkusativkasuset. Svenskan och finskan har detta kasus (se Andersson 1994:78-79; Jörgensen & Svensson 1987:96-97, *SAG 3* 1999:289 och Leino 1989:122-127). Akkusativ uppträder i svenskan som objektskasus då personliga pronomen används som objekt. I finskan är akkusativ en samfälld benämning för nominativ, genitiv och delvis för partitiv då de förekommer vid objektsord (om benämningarna akkusativ I och akkusativ II i finskan se *Finsk grammatik BI* (2002, html. SuoNet: Objekt:2).

I svenskan står objektet vanligen omedelbart efter sitt huvudord, i synnerhet om detta är ett infinit verb (se Jörgensen & Svensson 1987:96-97 och *SAG 3* 1999:289). Ytterligare placeras objektet enligt vedertagen praxis före TSR-adverbialet då ett sådant uppträder i en sats. Svenskan har direkt och indirekt objekt samt prepositionsobjekt. Sundman (1987:33-35, 242-243; se också ovan i detta avsnitt) framhäver att satser med direkt objekt anger en prototypisk transitiv handling. De involverar en hög grad av transitivitet. Oklarhet uppstår i identifieringen av de två sistnämnda objektstyperna i en sats samt i gränsdragningen

mellan det transitiva och det intransitiva. Sundman nämner passiveringen som ett, men inte något säkert sätt att bestämma objektskapet av ett satsled. Likaså ger passiveringen information som är relevant för problematiken om verbets transitivitet eller intransitivitet. Kategorierna transitiv och intransitiv spelar vid sidan av objektsfrågan en avgörande roll i Sundmans argumentation om verbskeendets resultativitet och irresultativitet.

Det finska objektet igenkänns bäst på basis av kasusvalet (se Penttilä 1963: 588-597, Karlsson 1984:86-88, Ikola 1991:148-151 och Vilkuna 1996:83-85, 118-129). De allmännaste objektstyperna i finskan är totalt objekt, dvs. helhetsobjekt el. ackusativobjekt, och partiellt objekt som också kallas för delobjekt el. partitivobjekt. Dock betecknar den senare partitivformade objektstypen inte alltid en del av något. Kasusmarkeringen hos det finska objektet kan också ge tecken på om verbhandlingen är resultativ eller icke-resultativ. I det förra fallet står objektet i nominativ, genitiv eller i den egentliga ackusativen med ändelsen *-t*. I det senare fallet kasusböjs objektet i partitiv. Sundman (1987:29) påpekar att finskans partitivobjekt till skillnad från ackusativobjektet inte alltid har objektets grammatiska karaktärsdrag. Detta förorsakar bl.a. oklarhet i att skilja mellan objekt och adverbial i finskan. Enligt *Finsk grammatik BI* (2002, html. SuoNet: Objekt:2) är kasusen för det finska objektet som utgörs av nomen ackusativ I, ackusativ II och partitiv.

4.2.3.2 Svensk inverkan i användningen av objekt i *mkTÄ*

Svenskan återspeglas i mitt material i objektskonstruktioner som inte är kongruenta med finskt språkbruk. Närmast gäller svenskinfluensen *mkTÄ*-objektets kasus som under svenskans påverkan inte alltid följer finskans syntax.

Avvikande kasusformer kan i materialet upptäckas bl.a. vid objekten i necessiva satser. Som deras objektskasus används genitiv. Svenskpåverkningen är i dessa fall indirekt. M.a.o. är den beroende av de inbördes relationerna mellan subjektets och objektets kasusformer. I de necessiva satser som i materialet svenskenligt har nominativformat subjekt står objektet, om ett sådant finns i satsen, i genitiv (jfr avsnitt 4.2.2.3.2; se exempel (132) ovan). Enligt finskans språkliga tradition förekommer subjektet och objektet inte i samma kasus i en sats. Detta är också fallet i en necessivsats där subjektet står i genitiv och objektet i nominativ, ackusativ eller partitiv. I mitt material är förekomsten av genitivformade objekt i necessivsatserna hundraprocentig. Som sagt står subjektet i

dessa satser under påverkan av svenskan i nominativ och objektet, som en följd av svenskans indirekta påverkan, i genitiv. Den totala mängden av belägg är 20. Jfr:

- (138) a. Häykhään mie lähteä hakehmaan *sen* kotia. (AP:70.)
 b. Pitääköhän minun lähteä hakemaan se kotiin.
 c. Jag undrar om jag måste gå och hämta hem *den* igen.

- (139) a. Nyt mie häyn tunnustaa *yhen asian*. (HK:21.)
 b. Nyt minun täytyy tunnustaa yksi asia.
 c. Nu måste jag erkänna *en sak*.

- (140) a. Se piti antaa *rakhaan kaninin pyyrin* mulle. (HK:96.)
 b. Hänen piti antaa rakkaan kaniininsa koppi minulle.
 c. Han måste ge *sin kära kanins bur* åt mig.

I (138a) står det *mkTÄ* personliga pronomenet *sen* (nom. *se* 'den') i genitiv som objekt i necessivsatsen. I finskan står ackusativobjektet däremot i nominativ (jfr (138b)). I den svenska översättningen är ackusativobjektets morfologiska form nominativ, dvs. *den* (jfr (138c)). I (139a) utgörs *mkTÄ*-satsens objekt av nominalfrasen *yhen asian* (nom. *yksi* + *asia* 'en sak'), som till sin kasusform är genitiv. I den finska versionen av exemplet står det motsvarande ackusativobjektet, såsom i regel i finskan, i nominativ (se (139b)). Ackusativobjektets morfologiska form i exempelsatsens svenska översättning är nominativ (jfr (139c)). I (140a) står objektet, dvs. nominalfrasen *rakhaan kaninin pyyrin*, i genitiv. I finskan är objektet till sin kasusform nominativ (se (140b)). Ackusativobjektets morfologiska form i den svenska översättningen av exemplet är nominativ (jfr (140c)). Subjektets kasus i ovanstående exempel, dvs. *mie* ('jag') i (138a) och (139a) samt *se* ('han') i (140a), är enligt svenskt mönster nominativ. Såsom jag redan konstaterade kan exempelsatsernas avvikande objektskasus inte förklaras som direkta svenskpåverkningar utan som svenskans inverkan på subjektets kasus i dessa satser.

Nedan tar jag upp fall där svenskans objekt indirekt har utövat inflytande på *mkTÄ*-objektens kasusval i materialets passivkonstruktioner. Jag har spårat 21 fall där kasusanvändningen i passivsatsernas objekt inte är förenlig med den finska syntaxen. Den totala mängden av passivkonstruktioner med objekt är 170 och den procentuella andelen av svenskpåverkade fall 12,4. Jfr:

- (141) a. Aviisissa seiso, ette tänne meinathan saa *kasinun*. (HK:45.)
 b. Sanomalehdessä luki että tänne aiotaan saada pelipaikka.
 c. Det stod i tidningen att det ska anskaffas ett kasino här i stan.

- (142) a. *Minun* kidnapihin. (HK:54.)
 b. Minut siepattiin.
 c. *Jag* kidnappades.

Svenskans objektskasus avspeglas indirekt i ovanstående exempel. De genitivformade nominalorden *kasinun* (nom. *kasinu* 'kasino') och *minun* (nom. *mie* 'jag') i (141a) och (142a) fungerar som ackusativobjekt i exempelsatserna. De motsvarande objektsorden *pelipaikka* och *minut* i de finska översättningarna står i nominativ resp. i ackusativ. Både de *mkTÄ* och de finska satserna är subjektlösa. I de svenska översättningarna fungerar nominalorden *kasino* och *jag* som subjekt (se (141c) och (142c)). Det förefaller som om det grammatiska objektskapet av dessa två ord i svenska aktiva satser återspeglades i det avvikande kasusvalet av exempelsatsernas objekt. Förvandlas exemplens svenska versioner till aktiva satser blir passivsatsernas subjekt direkta objekt i de motsvarande aktivsatserna.

I följande sats exemplifieras traditionellt kasusbruk vid *mkTÄ*-passivsatsernas objekt:

- (143) a. *Sitä* kuttuthiin maisteriksi. (TTT:27.)
 b. Häntä kutsuttiin maisteriksi.
 c. *Hon* kallades magister.

I (143a) används det partitivformade personliga pronomenet *sitä* (nom. *se* 'hon') som objekt i *mkTÄ*-passivsatsen. I finskan har man en likadan konstruktion med partitivobjektet *häntä* (nom. *hän* 'hon'; jfr (143b)). I svenskan används en passivsats med det grammatiska subjektet *hon* (jfr (143c)).

Inslag från svenskans objekt kan spåras i användningen av objektskasusformer som är främmande för finskan. I exemplen nedan förekommer från finskan avvikande objektskasus. Den procentuella frekvensen av deras förekomster räknades inte. Jfr:

- (144) a. *Tervan* oli helppo pyhkiä katole, se oli niin kuumenu, melkein kiehunu. (L:70.)
 b. Terva oli helppo sivellä katolle. Se oli niin kuumentunutta, melkein kiehuvaa.
 c. Det var lätt att stryka *tjäran* på taket. Den var så upphettad, nästan kokande.
- (145) a. Isä oli seuranu *tyttäret* ensimmäiset kymmenen kilometriä. (TTT:6.)
 b. Isä oli saattanut *tyttöjä* ensimmäiset kymmenen kilometriä.
 c. Far hade följt *flickorna* de första tio kilometerna.

I (144a) står objektet *tervan* (nom. *terva* 'tjära') i ackusativ I, inte i ackusativ II

terva, såsom i exempelsatsens finskspråkiga version i (144b). I finskan används ackusativ II när det finns ett unipersonellt uttryck i satsen och objektet hör till den första infinitiven. Annars står objektet i ackusativ I (t.ex. *Hän siveli tervan katolle* 'Han strök tjäran på taket'). I svenskan används den bestämda formen som objekt i båda fallen (jfr (144c). Det är möjligt att *mkTÄ*-användare under påverkan av svenskan inte gör denna skillnad utan använder ackusativ i de båda fallen. (Om ackusativ I och ackusativ II se *Finsk grammatik BI* (2002, html. SuoNet: Objekt:2; se även avsnitt 4.2.3.1.)

I (145a) avviker *mkTÄ*-objektets kasusböjning från användningen av kasusformen i den motsvarande finska satsen i (145b). Objektet *tyttöret* (nom. sing. *tyttö* 'dotter', här 'flicka') med sin nominativform i (145a) är ett ackusativobjekt. I den finska satsen står objektet däremot i partitiv (jfr (145b)). Huruvida den bestämda formen av svenskans objektsord *flickorna* återspeglas i användningen av *mkTÄ*-ackusativobjektet *tyttöret* eller inte är svårt att säga (jfr (145a) och (145c)). Såsom det ovan sades står ackusativobjektet i finskan till sin kasusböjning i genitiv, i nominativ eller i samband med några få pronomen i ackusativ. Partitivobjektet står uteslutande i partitiv. Det är inte alltid lätt att säga om verbhandlingen är resultativ eller icke-resultativ. Detta försvårar för sin del också valet av objektskasus. (Jfr ovan avsnitt 4.2.3.1; jfr också t.ex. Vilkuna 1996:118-121.)

Orajärvi (1989:52) argumenterar för att influensen från svenskans objekt i "tor-nedalsfinskan" ger sig till känna i objektets kasusformer bl.a. i Pohjanens översättning av Markus evangelium. I översättningen kan man påträffa fall där det finska objektets partitivform har blivit ersatt med nominativ, ackusativ med partitiv och genitiv samt genitiv med partitiv. Någon närmare belysning vad gäller svenskpåverknings bakgrund e.d. ger Orajärvi inte. Han nöjer sig med att konstatera att svenskans objektsformade personliga pronomen återspeglas i en del av dessa kasusval.

Jag har funnit ett exempel i materialet där ett svenskpåverkat objekt används vid ett verb som i finskan konstrueras med ett adverbial. Jfr:

- (146) a. Tuli sillä Rokka-linnula hoppu, ko Kaariniemen pääskysel *sitä* hyökkäsit, pyrskähkähtellee poika. (AP:9.)
 b. Rokka-linnulle tuli varmaan kiire, kun Kaariniemen pääskysel hyökkäsivät sen kimppuun, poika ilakoi.
 c. Visst blev det bråttom för Rokka-fågeln då svalorna på Kaariniemi anföll *den*, brister pojken i skratt.

I exemplet ovan används objekt enligt svenskans mönster med verbet *hyökkäsit* (inf. *hyökätä*). Betydelsen av uttrycket är 'anfälla någon'. Kasusformen *sitä* ('den') är partitiv av personliga pronomenet *se* ('den'). I finskan konstrueras verbet *hyökätä* med en postpositionsfras *sen kimppuun*. (Jfr (146a) - (146c.))

4.2.4 Övriga satsled

För predikativets och adverbialets del spelar svenskpåverkningarna i mitt material inte någon betydande roll. P.g.a. den låga frekvensen och svårigheter i att identifiera de potentiella fallen i materialet ges inga procentsiffror om svenskans påverkan.

4.2.4.1 Predikativ och adverbial i svenskan och finskan

Predikativ hör till de bundna bestämningarna till huvud verbet i satsens verbfras, dvs. till det element i en sats som i den klassiska uppdelningen kallas för predikatsdelen av en sats. Följaktligen kan predikativet inte ingå i satsens andra huvudelement subjektsdelen. Predikativet anger vad subjektet eller objektet är, blir eller heter (se Jörgensen & Svensson 1987:97-99, Leino 1989:118-122, Karlsson 1998:138 och *SAG 3* 1999:326-327). Verb som närmast används som predikatsverb i satser med predikativ är de s.k. kopulaverben *vara* och *bli* resp. *olla* och *tulla*. Predikativet är subjektivt om det anknyter till subjektet och objektivt om det knyter an till satsens objekt. Vilkuna (1996:90-93) påpekar att predikativet som enligt de finska grammatikerna av gammalt ansetts kunna böjas endast i nominativ, partitiv och genitiv också kan förekomma bl.a. i translativ och essiv.

I likhet med predikativet är adverbialen en av komplementen i en verbfras. Adverbial kan t.ex. ange tid, sätt, rum osv. Då talar man i svenskan om TSR-adverbial. TSR-adverbialen som utgörs av en prepositions-, adverb-, adjektiv- och i vissa fall av en nominalfras samt av en bisats ger uttryck åt satsens icke-verbberoende roller. Satsadverbialen i svenskan är de satsled som närmast refererar till hela satsen. De anger talarens attityd till propositionens sannolikhet, önskvärdhet e.d., negerar en sats etc. Satsadverbialen skiljer sig både strukturellt och lexikalt från de adverbial som ingår i satsens verbfras (se Jörgensen & Svensson 1987:99-101, Karlsson 1998:138 och *SAG 3* 1999:410). Enligt Vilkuna (1996:178) är adverbial i finskan en ytterst svårdefinierad satsledsgrupp. Som

adverbial klassificeras i finskan, förutom sätts-, plats-, tids- e.d. adverbial, också habitivadverbial (*Elsalla on kissa* 'Elsa har en katt'), predikativadverbial (*Hän pysyi nuorena* 'Han förblev ung') etc. Karlsson (1998:137, 160-161) framhäver att adverbialen i finskan ofta förekommer i lokalkasusformer. Vidare framhåller han att de finska adverbialen är en särskilt heterogen satsledsgrupp.

4.2.4.2 Återspeglning av svenskan i bruket av *mkTÄ*-predikativ och -adverbial

För predikativets del syns svenskinfluensen i materialet närmast i form av kasusförändringar (jfr ovan 4.1.3.2.2). Detta gäller predikativ som i finskan i regel är partitivformade, men som indirekt under svenskans påverkan förekommer i nominativ, i några fall i translativ i *mkTÄ*. Jfr:

- (147) a. Elina ajatteli ette kuinka *hauska* ko sais istua isän likelä, eikä tarttis lähteä sinne kauas viehraale mailmale. (*TTT*:6.)
 b. Elina ajatteli miten hauskaa olisi jos saisi istua lähellä isää eikä tarvitsisi lähteä kauas vieraaseen maailmaan.
 c. Elina tänkte på hur *roligt* det skulle vara att sitta alldeles nära pappa utan att behöva bege sig till den okända världen.
- (148) a. Ko mie olen oikein hyvälä kiirilä, niin minun lintukuvat tulevat oikein *fiiniksi*. (*HK*:60.)
 b. Kun olen oikein hyvällä tuulella, lintukuvistani tulee erittäin hienoja.
 c. Då jag är på riktigt gott humör, blir mina fågelbilder mycket *fina*.
- (149) a. Elina tuli *pikku täheksi* tänä päivänä ja tykkäsi ette hän oli voittanu suuresti. (*TTT*:39.)
 b. Elinasta tuli pieni päiväsankari. Hänestä tuntui että hän oli saavuttanut suuren voiton.
 c. Elina blev en liten hjältinna den dagen. Hon tyckte att hon hade vunnit en stor seger.

I (147a) står predikativet *hauska* ('rolig') svenskenligt i nominativ. Predikatsverbet som djupstrukturellt ingår i satsen är det konditionalformade kopulaverbet *olis* ('skulle vara'). I den finska versionen står predikativet i partitiv (se (147b)). I (148a) och (149a) står subjekten *minun lintukuvat* ('mina fågelbilder') och *Elina* under svenskans påverkan i nominativ. Då måste man i dessa satser enligt finskans grammatik använda translativ vid predikativet. Predikativens *fiineiksi* (nom *fiini* 'fin') och *pikku täheksi* (nom. *pikku tähti* 'en liten hjältinna') är dessa translativformer. Det är alltså fråga om ett slags kedjereaktion. Predikatsverbet i satserna är *tulla* ('bli'). Subjektets kasus i de finska versionerna i (148b) och (149b) är elativ. Kasuset till predikativet i den förra finska

satsen är partitiv och i den senare nominativ.

Konstruktionen med subjektet i nominativ och predikativet i translativ är i många fall möjlig i finskan, t.ex. *Hän tuli sairaaksi* ('Han blev sjuk') Det är då fråga om en mera eller mindre tillfällig egenskap. Konstruktionen *Hänestä tuli sairas* är en bestående egenskap. I det följande ges exempel på användningen av *mkTÄ*-predikativ vars kasus är detsamma som i finskan:

- (150) a. Kuinka *turvalista* se olis olla - isän leveää rintaa vasten. (TTT:6.)
 b. Kuinka *turvallista* olisi olla isän leveää rintaa vasten!
 c. Hur *tryggt* det skulle vara - att få stöda sig mot pappas breda bröst!
- (151) a. Minusta se oli *turhaa*. (L:31.)
 b. Minusta se oli *turhaa*.
 c. Jag tyckte att det var *onödigt*.

I (150) och (151) används partitiv som predikativskasus. Partitivformerna *turvalista* i (150a) och *turhaa* i (151a) är konstruerade av *mkTÄ*-adjektiven *turvalinen* ('trygg') och *turha* ('onödigt'). I exemplens finska versioner står predikativen likaså i partitiv (se (150b) och (151b)). Predikatet utgörs i båda exempel-satserna av kopulaverbet *olla* ('vara').

Användning av ablativformad konstruktion som liknar det svenska agentadverbialiet är ett av de svenska inslagen vid adverbial. I materialet påträffades ett sådant fall. Jfr:

- (152) a. Toiselta puolen väylää kyllä, mutta ei sitä ole rajana pietty ainakhaan *rannoitten asukhailta*. (AP:63.)
 b. Joen toiselta puolen kylläkin, mutta ainakaan rantojen asukkaat eivät ole pitäneet sitä rajana.
 c. Visserligen på andra sidan älven, men den har inte ansetts vara någon gräns, åtminstone inte *av strandinvånarna*.

I (152a) står nominalfrasen *rannoitten asukhailta* ('av strandinvånare') i ablativ. Den motsvaras av svenskans agentadverbial *av strandinvånarna* (jfr (152c)). I finskan är en sådan konstruktion inte möjlig utan man använder en aktiv sats (jfr (152b)). Enligt Jönsson-Korhola (1993:121) används ablativ och elativ som kasus i agentkonstruktioner i den engelskinfluerade amerikafinskan. Bruket av dessa kasusformer är återspeglning av den engelska prepositionen *by* som ingår i passivsatsen med agentkonstruktionen, nämligen i konstruktionen *to be done by somebody*.

Såsom det ovan konstaterades syns påverkan från svenska prepositionsfraser i bruket av lokalkasusformade adverbial. I finskan används då sättsadverbial, bisatser, samordnade satser, olika verbkonstruktioner e.d. (Se avsnitt 4.1.7.2 ovan.) Jfr:

- (153) a. Tullimestari pölästyy, ko näkkee Einarin ”tammipuun” oksan päälä palanseeraamassa ja *täyessä hypyn meininkissä* yli joen toiseen ”tammitamheen”. (AP:47.)
 b. Tullivirkailija pelästyy nähdessään Einarin tasapainoilemassa ”tammen” oksalla hypätäkseen siekailematta joen yli toiseen ”tammitammeen”.
 c. Tullmästaren blir förskräckt då han upptäcker Einar som håller på att balansera på en ”ekgren” och *på fullt allvar tänker hoppa* över ån till ett annat ”ekträd”.
- (154) a. Poika nousee varovasti ylös, silmii vuorotellen Villen perhään ja harjun pääle, lähtee pikkuhiljaa alas kankhaan laittaa, tulee sillalle aina vain rohkeampanna ja alkaa nousemaan harjule *täyessä miehekäsluonossa*. (AP:52.)
 b. Poika nousee varovasti ylös ja silmäilee vuorotellen Villeä ja harjua. Pikkuhiljaa hän lähtee laskeutumaan kankaan laittaa alaspäin, tulee sillalle yhä rohkeampana ja alkaa miehekkäästi nousta harjulle.
 c. Pojken stiger varsamt upp och kastar turvis sin blick på Vilhem och åsen. Så småningon börjar han gå utför mon, kommer med allt djärvare mod ned till bron och styr i *en känsla av fullödig mannakraft* sina steg mot åsen.

I exemplen (153a) och (154a) konstrueras de kursiverade nominalfraserna *täyessä hypyn meininkissä* (nom. *täysi hypyn meininki* ’ett allvarligt syfte att hoppa’) och *täyessä miehuusluonossa* (nom. *täysi miehuusluonto* ’fullödig manlig kraft’) enligt svenskans prepositionskonstruktion. Båda nominalfraserna kasusböjs i inessiv efter den svenska prepositionen *i* (jfr (153a) och (153c) samt (154a) och (154c)). I den finska översättningen i (153b) används satsförkortningen *hypätäkseen siekailematta* (’för att utan tvekan hoppa’) och i (154b) sättsadverbialet *miehekkäästi* (’manligt’).

4.2.5 Rektion och idiomatiska uttryck

4.2.5.1 Rektion och idiomatiska uttryck i svenskan och finskan

Med rektion menas ett dependensförhållande mellan två grammatiska enheter. Den dominerande enheten kräver en viss form av den dependenta enheten. Det dominerande ledet kan kräva ett visst kasus av det dependenta ledet eller en viss preposition. (Se t.ex. Thorell 1973:9 och Karlsson 1998:166-167.)

I det följande ges exempel på rektionen i svenskan:

- (155) a. Hon *drömmer om* sommaren.
 b. Det finns ingen *anledning till* panik.
 c. Jag är *säker på* saken.
 d. *Utan mat* kan man inte leva.

I de svenska exemplen i (155a-d) kräver huvudordet en viss preposition eller kasusform. (Jfr Thorell 1973:9 och *SAG I* 1999:217.)

I det följande ges exempel på rektionen i finskan. (Jfr *Kieli ja sen kieliopit* 1994:157 och Karlsson 1998:166-167.)

- (156) a. Hän *unelmoi kesästä*.
 b. Ei ole mitään *syytä paniikkiin*.
 c. Olen *varma asiasta*.
 d. *Ilman ruokaa* ei voi elää.

I de finska exemplen i (156a-d) kräver huvudordet en viss kasusform. Till sin syntaktiska funktion är verbens rektioner adverbial eller objekt i finskan. (Se Karlsson 1998:167.)

Med lexikaliserade fraser menas enligt Jörgensen och Svensson (1987:83-84) sammanställningar av ord som har blivit permanenta, fasta begrepp i ett språk (t.ex. *röda hund*, *ont i halsen*, *utan tvivel*, *spela kort*). Bl.a. enligt dessa två grammatiker är det svårt att beskriva lexikaliserade fraser grammatiskt.

Vid lexikala, idiomatiska uttryck är det enligt Orajärvi (1989:56) fråga om att välja rätt verb eller adjektiv till ett visst substantiv. Som exempel använder han det svenska verbet *lämna* som anknutet till det substantivet *staden* i bestämd form tillsammans med detta utgör en permanent, lexikaliserad fras. Uttrycket *jättää kaupunki* som Orajärvi tagit upp från Pohjanens översättning av Markus evangelium till ”tornedalsfinska” anser han vara ett direkt lån från svenskans motsvarande uttryck *att lämna staden*. Orajärvi påpekar att verbet *lähteä* (’gå från’ eller ’lämna ett ställe’) i finskan inte konstrueras med objekt utan med adverbial. Fenomenet idiomatiskt uttryck belyses också av följande exempel som Orajärvi tagit ur Pohjanens ifrågavarande översättning:

- (157) a. Ko se *oli ottanu niiltä hyvästit* se meni vaarale rukkoilemaan. (Ibid:57.)
 b. Kun hän oli sanonut heille hyvästit hän meni vuorelle rukoilemaan.
 c. När han *hade tagit avsked av folket*, gick han upp på berget för att be.

Konstruktionen *oli ottanu niiltä hyvästit* i (157a) liknar det motsvarande svens-

ka uttrycket *hade tagit avsked av folket/av dem* (se (157c)). I finskan står uttrycket i formen *oli sanonut heille hyvästit* ('hade sagt adjö till dem'; jfr (157b)).

Ur satsanalysens synvinkel är idiomatiska uttryck p.g.a. sin lexikala, morfologiska och semantiska säregenhet problematiska. Man kan enligt Orajärvi (1989: 56) fråga om det är relevant att anse bl.a. inslagen från ett språks "permanent, lexikaliserade uttryck" till ett annat vara syntaktiskt inflytande. Han säger att det är den nära samhörigheten mellan syntax och "fraseologi" som försvårar gränsdragningen. Problemet kompliceras av flera från varandra avvikande klassifikationsmönster som angår lexikaliserade fraser.

4.2.5.2 Återspeglings från svenskans rektion och idiomatiska uttryck i *mkTÄ*

I detta avsnitt exemplifieras svenskans inflytande i materialets rektion och idiomatiska uttryck. För de idiomatiska uttryckens del har exempelvalet inte gjorts enligt principen "rätt verb eller adjektiv till ett visst substantiv". Bland exemplen (158) - (164) nedan förekommer idiomatiska uttryck av varierande slag. Huvudvikten ligger på deras svenskpåverkade syntax. I det följande ges exempel på svenskpåverkad rektion:

(158) a. *Kyllä niistä oon synti.* (HK:27.)

b. *Kyllä heitä käy sääliksi/heitä on sääli.*

c. *Ack, vad det är synd om dem.*

(159) a. *Joulu likeni, koulussa laulettiin joululauluja ja opettaja muisteli siittä tallista Beethemissä.* (TTT:26.)

b. *Joulu lähestyi. Koulussa laulettiin joululauluja ja opettaja palautti oppilaittensa mieliin Betlehemin tallin.*

c. *Julen stod för dörren. I skolan sjöng man julvisor och läraren påminde sina elever om stallet i Betlehem.*

I (158a) utgör det elativformade pronomenet *niistä* (nom. *net* 'de') rektionen för det nominativformade substantivet *synti* ('synd'). Det motsvarande svenska uttrycket är *synd om dem*. I många fall har elativ i finskan och prepositionen *om* i svenskan samma funktion. Därför kan man anta att elativformen i (158a) beror på påverkan från svenskan. I detta fall är det egentligen fråga om valet av en lexikaliserad fras efter svenskans modell. I standardfinskan använder man i detta fall en annan fras med ett annat substantiv än i (158a): *sääli* 'medlidande', 'synd' (jfr (158b)). Ordet *synti* kan dock, speciellt i talspråket, användas i denna betydelse, men dess rektion är inte elativ.

I (159a) är verbets *muistella* rektion elativ, dvs. *siittä tallista* ('om det stallet'). Här syns påverkan av det svenska verbets *påminna* rektion vid prepositionen *om* (se (159c)). I den finska översättningen i (159b) används en helt annan fras *pa-lauttaa mieliin* ('återkalla i minnet').

Svenskpåverkade idiomatiska uttryck kan spåras i följande exempelsatser:

- (160) a. Elina ja Enni *otit hyästi siskoilta ja veljiltä*. (TTT:35.)
 b. Elina ja Enni sanoivat hyvästi siskoilleen ja veljilleen.
 c. Elina och Enni *tog adjö av sina syskon*.
- (161) a. Pitihän taas *jättää koin ja kaikki siskot ja äitin ja isän*. (TTT:35.)
 b. Pitihän taas lähteä kodista sekä siskojen ja äidin ja isän luota.
 c. Och det var dags att *lämna hemmet samt systrarna och mamma och pappa*.
- (162) a. Elinalla *tuli muisthoon ko isä pyysi oravia*. (TTT: 22.)
 b. Elina muisti isän oravanpyynnin.
 c. Elina *kom ihåg att pappa brukade jaga ekorrar*.
- (163) a. Mie *en kuitenkaan mene myötä siihen*, etten tiä mitä oikea rakkaus oon. (HK: 23.)
 b. En kuitenkaan hyväksy sitä, etten tietäisi, mitä oikea rakkaus on.
 c. Jag *går dock inte med på att jag inte vet vad äkta kärlek är*.
- (164) a. Ko aamu tuli ja uusi koulupäivä alko niin *menessä kouhluun* Elina kysy Enniltä: (TTT:17.)
 b. Kun aamu tuli ja uusi koulupäivä alkoi Elina kysyi koulumatkalla Enniltä:
 c. Då det blev morgon och en ny skoldag *började frågade Elina på skolvägen/på väg till skolan*:
- (165) a. Meilä toisila *oli vähän parempi ruotti* ja sillä tyärraukala *ei ollu ruottin sanoja*. (HK:17.)
 b. Me toiset puhuimme ruotsia hiukan paremmin, mutta tuo tyttöraukka ei tuntenut ruotsin sanoja.
 c. Vi övriga elever i klassen *hade lite bättre svenska* men den där stackars flickan *hade inte svenska ord*.

I exempelsats (160a) används *mkTÄ*-uttrycket *otit hyästi* (inf. *ottaa*) på samma sätt som uttrycket *ta adjö*. *Siskoilta ja veljiltä* ('av systrar och bröder') står i ablativ under påverkan av det motsvarande svenska uttrycket med prepositionen *av*. I finskan står respektive idiomatiskt uttryck i sin helhet *sanoi hyvästi siskoilleen ja veljilleen* ('sade adjö till sina systrar och bröder/syskon'). Där står substantiven *siskoilleen* och *veljilleen* i allativ (se (160a) - (160c); se även exempel (157) ovan samt Orajärvi 1989:56-57).

I (161a) används verbet *jättää* på samma sätt som det svenska transitiv verbet *lämna*. Därför har man valt objektskasuset. I finskan skulle man helst använda nominativ i sådana sammanhang med verbet *jättää*: *jättää koti*. I (161b) har man valt en helt annan konstruktion. (Se avsnitt 4.2.5.1; jfr också Orajärvi 1989:56-57.)

I (162a) och (163a) är de kursiverade idiomatiska uttrycken *tuli muisthoon* ('kom i minnet', 'kom ihåg') och *en mene myötä siihen* ('jag går inte med på det') direkta översättningar från svenskan. Återspeglings från svenskans verbrektioner ingår också i dessa svenskpåverkade idiomatiska uttryck. I finskan använder man andra typer av uttryck; idiomatiska uttryck av typ (162c) och (163c) är inte möjliga.

Uttrycket *mennessä kouluun* i (164a) används möjligen enligt det svenska idiomatiska uttrycket *på väg till skolan* (se (164c)). I den finska versionen i (164b) kan adessivkonstruktionen *koulumatkalla* ersättas med uttrycket *kouluun mennessä*, men inte med *mennessä kouluun*. Detsamma gäller också tornedialekten där uttrycken *kouluun mennessä* och *koulumatkala* är liktydiga. Typen *mennessä kouluun* är däremot främmande för tornedialekten och antagligen även för de övriga finska dialekterna.

I (165a) använder man enligt den svenska modellen den finska ägandekonstruktionen. I detta fall är den inte möjlig i finskan; mera idiomatiska är exempelvis översättningarna i (165b). I ägandekonstruktionen uttrycks ägaren av ett adessivformat habitivadverbial och det som ägs av ett subjekt i nominativ.

4.3 Ordföljd

4.3.1 Om ordföljden i svenskan, finskan och *mkTÄ*

Språk skiljer sig åt beträffande ordföljden mellan de primära satsdelarna subjekt, verb och objekt. Flertalet av världens språk, såsom japanskan, har basordföljdstypen SOV. Där står subjektet först i satsen, följt av objektet och verbet. I ordföljdstypen SVO, som är kännetecknande för engelskan och åtskilliga andra av världens språk, efterföljs subjektet av verbet och objektet i denna ordning. (Om de sex olika basordföljdstyperna SOV, SVO, VSO, VOS, OVS och OSV se Greenberg 1966:6 och Andersson 1987:11; jfr också Håkanson 1998:51 och

Karlsson 1998:170.)

Typologiskt betraktas både svenska och finska som SVO-språk. Grundordföljden i normalbetonade påståendesatser är subjekt, verb och objekt. En sådan basordföljdstyp kallas för neutral el. omarkerad. Inget satsled är emfatiskt framhävt i ett sådant ordföljdsmonster. Så snart flera satsled kommer med kompliceras ordföljden. (Se Keski-Raasakka 1998:40-41.)

I svenskan är ordföljdsreglerna tämligen fasta. De olika satsleden i en sats uppträder i en relativt bestämd ömsesidig ordning. Detta kommer enligt Jörgensen och Svensson (1987:135-152; se även Keski-Raasakka 1998:69-74) klart fram om man t.ex. jämför huvud- och bisatser med varandra. I sin beskrivning av ordningsföljden mellan satsens led i huvud- och bisatser utgår Jörgensen och Svensson från Diderichsens ordföljdstypografi från år 1946 (Se Diderichsen 1962/1946:184-193). Där betraktas ordningsföljden av de olika leden i en sats med hjälp av ett s.k. satsschema, i en huvudsats med ett huvudsatsschema, i en bisats med ett bisatsschema. Konkretast angår reglerna de s.k. platshållarna, subjekt och finit verb samt placeringar av satsadverbial i den syntaktiska strukturen av huvud- och bisatser. Jörgensen och Svensson påpekar att ett stort antal svenska satser med sina underarter är grammatiska och att typografin i dem kan beskrivas med antingen ett huvudsats- eller ett bisatsschema. Satser som till sin karaktär är ogrammatiska låter sig däremot inte inordnas i ett givet schema. Enligt *SAG 4* (1999:5-27) kan satserna med utgångspunkt i satsledens inbördes ordning i den inre satsen indelas i två ordföljdstyper: fa-satser och af-satser. I den förra typen som gäller huvudsatser föregår det finita verbet adverbialen, i den senare typen, som är karakteristisk för bisatser, föregås det finita verbet av adverbialen. Vid analysen av huvud- och bisatsordföljden tillämpas i *SAG 4* den diderichsenska fältanalysmodellen.

I finskan är det svårt att ge exakta, absoluta regler om ordföljden. Jämförd med den svenska ordföljden är ordföljden i finskan tämligen fri. M.a.o. kan samma ord och satsled placeras på flera olika sätt i en finsk sats. Detta möjliggörs av den mångfasetterade böjnings- och kongruensmekanism som är kännetecknande för finskan. De logiska och grammatiska relationerna mellan satsleden blir sålunda tydligare utpekade (se Keski-Raasakka 1998:40). Det oaktat betonar de finska grammatikerna (se Penttilä 1963:654, Leino 1989:147-148, Vilkuna 1996:32-33 och Itkonen 1997:91-92) att det inte är likgiltigt i finskan vad för slags ordföljd som används. Som påpekades ovan i avsnitt 4.2.2.1 är det möjligt

att förmedla tematisk information i en finsk sats genom ordföljdsväxlingar. Som det av avsnittet i fråga framgår utgörs temat i satsen *Kadulla on auto* ('På gatan står en bil') av adverbiallet *kadulla* och remat, den nya informationen, av subjektet *auto*. I satsen *Auto on kadulla* ('Bilen står på gatan') fungerar subjektet *auto* som satsens tema och adverbiallet *kadulla* som rema i satsen (jfr Karlsson 1998:245).

Det diderichsenska sattschemat kan delvis, men på långt när inte alltid, tillämpas vid ordföljdsanalysen som gäller finska huvud- och bisatser. Problem uppstår, inte minst därför att ordföljden i den finska huvudsatsen nödvändigtvis inte avviker från den finska bisatsens ordföljd. (Se Sköld 1976:361-368.)

Ordföljden i *mkTÄ* är övervägande SVO. Det kan konstateras på basis av exemplen i *MKK* (1996). Ordningen mellan orden följer i huvudsak det finska ordföljdsmonstret, inte det svenska. Ordföljdsväxlingar i samband med tema-remat-uppsättningen gäller också *mkTÄ*. Eftersom ordföljden i *MKK* inte behandlas i ett avskilt kapitel, har jag tagit de nedanstående ordföljdsexemplen från flera olika ställen i denna grammatikbok. Jfr:

(166) a. *Sillon se sano* näin: (*MKK* 1996:50.)

- b. Silloin hän sanoi näin.
- c. *Då sade han* så här:

(167) a. *Missäs pappasti oon?* (*MKK* 1996:127.)

- b. Missä isäsi on?
- c. *Var är din pappa?*

(168) a. No ko mie meinaan tuota lyä, *niin se pörrö tullee pääle.* (*MKK* 1996:89.)

- b. Kun aion lyödä häntä, tuo hölmö hyökkää kimpuuni.
- c. När jag tänker slå honom *angriper den där galningen mig.*

(169) a. *No niin, nyt mie kuitenkin olen herättänny kanat kuohleista, Iita sano* tyytyväisenä. (*MKK* 1996:150.)

- b. No niin, nyt olen kuitenkin herättännyt kanat kuolleista, Iida sanoi tyytyväisenä.
- c. *Sä där, nu har jag dock uppväckt hönorna, sa Ida* belåtet.

I (166a) föregås predikatet *sano* (inf. *sanoa* 'säga') av subjektet *se* ('han'). Satsen inleds av tidsadverbiallet *sillon* ('då'). Ordföljden är enligt det finska monstret oinverterad (se (166b)). Detsamma gäller frågesatsen i (167a): subjektet *pappasti* ('din pappa') placeras före kopulaverbet *oon* (inf. *olla* 'vara'). I den finskspråkiga versionen i (167b) är ordföljden likaså rak. Också den kursiverade huvudsatsen som i meningen i (168a) står efter en bisats har enligt det finska monstret rak ordföljd (se (168b)). Predikatsverbet *tullee* (inf. *tulla* 'komma', här

'angripa') föregås av subjektet *se pörrö* ('den där galningen'). I (169a) har anföringssatsen med subjektet *Iita* och predikatet *sano* (inf. *sanoa* 'säga') oinverterad ordföljd. Detta är fallet också i exempelsatsens finskspråkiga version. Samtliga av de svenska översättningarna i exemplen ovan har inverterad ordföljd (se (166c), (167c), (168c) och (169c)).

Det finns några få tecken på den svenskpåverkade ordföljden i *MKK:s* (1996) exempelstoff. Svenskinfluering kan exempelvis spåras i placeringen av adverbialen i några av bisatserna bland bokens grammatiska exempel. En dylik placering av adverbialen förekommer i bisatsordföljden i följande mening:

- (170) a. *Ko sille ei nyt palhjain käsin mithään voi niin s'oon pakko tyytyä siihen.* (*MKK* 1996:124.)
 b. Koska mitään ei voi nyt tehdä sille paljain käsin, on pakko tyytyä siihen.
 c. *Eftersom det inte nu med bara händer kan avhjälpas* måste man nöja sig med det.

I bisatsen i (170a) placeras adverbialen *nyt* ('nu') och *palhjain käsin* ('med bara händer') före finitverbet *voi* (inf. *voia* 'kunna'). Detta kan vara ett inslag från den svenska bisatsordföljden. I svenskan placeras adverbialet före finitverbet (jfr (170c)).

4.3.2 Spår från svenskans ordföljd i *mkTÄ*

Vad syntaktiska inflytelser från ett språk till ett annat angår, är ordföljd mottaglig för främmande påverkan (se t.ex. Comrie 1978:102-103). Ordföljden blir särskilt "lättroligt" influerad av det språk som har prestigeställning.

I detta avsnitt redogör jag för svenskans inflytande på ordföljden i mitt *mkTÄ*-material. Behandlingen har två delar: svenskinfluerad huvudsatsordföljd och svenskinfluerad bisatsordföljd. Såväl samordnade huvudsatser som samordnade bisatser inkluderas i denna gruppering. De analyseras sålunda inte avskilda. Först står huvudsatserna i blickpunkten och efter det bisatserna. I bägge sats-typerna riktas den största uppmärksamheten på satsledens placering. Detta görs ur ett helhetsperspektiv. M.a.o. betraktas svenska inslag i *mkTÄ*-ordföljden på satsnivå, inte på frasnivå. Svenskpåverkan som gäller den inre ordningen mellan orden i nominalfraser e.d. förblir alltså obeaktade. Det må också anmärkas att direkta frågesatser vars antal i mitt material är 43 står utanför analysen. Det beror på att svenskan inte har utövat inflytande på deras ordföljd. Detta är också

fallet i de direkta frågesatser som i *MKK* (1996) förekommer bland de grammatiska exemplen. Samtliga direkta frågesatser har oinverterad ordföljd.

4.3.2.1 Huvudsats

4.3.2.1.1 Huvudsatsordföljd i svenskan och finskan

Som SVO-språk har både svenskan och finskan oftast rak ordföljd i huvudsatsen. Subjektet står alltså före predikatet, ofta som inledare i en huvudsats. Huvudsatsen i svenskan och finskan kan också inledas av vilket annat satsled som helst. I svenskan är huvudsatsordföljden OVS en tämligen vanlig ordföljdstyp. Där står objektet, adverbialiet eller predikativet som inledare, vilket gör att ordföljden är inverterad. De vanligaste inledarna, efter vilka inversion i svenska huvudsatser uppträder, är olika adverbial. De kan vara tidsadverbial, rumsadverbial, sättsadverbial, adverbial som anger grad, orsak, talarattityd, tillstånd, negation etc. Ordföljdstypen OSV där objektet, adverbialiet eller predikativet efterföljs av subjektet är inte möjlig i svenskan. I finskan inverteras ordföljden nödvändigtvis inte, även om objektet, adverbialiet eller något annat satsled från predikatsdelen fungerar som satsens inledare. I dessa huvudsatser förekommer i finskan ordföljdstypen OSV. Ordföljden förblir oinverterad. Det finns flera andra fall där finskan vanligen har rak ordföljd i huvudsatsen och svenskan inversion. Sådana fall är huvudsatser med objekt eller predikativ som inledare, direkta frågesatser, huvudsatser som föregås av bisatser och satser som efterföljer repliker eller s.k. anföringssatser. Ordföljdstypen OVS är möjlig, i vissa fall det enda alternativet i finskan men inte normal. Det är oftast adverbialiet som huvudsatsen med denna ordföljstyp inleds av. (Om skillnaden mellan finskans och svenskans ordföljd i huvudsatsen se Keski-Raasakka 1998:40-49.)

Såsom det i avsnitt 4.3.1 konstaterades beskriver Jörgensen och Svensson (1987: 135-140; se Tabell 1 nedan, s.155) ordningsföljden mellan de olika leden i en svensk huvudsats med utgångspunkt i den diderichsenska ordföljdstypografin. Där utgörs huvudsatsschemat av tre fält: fundamentfältet (Fundamentfelt), nexusfältet (Neksusfelt) och innehållsfältet (Indholdsfelt). Ytterligare indelas de likartat uppbyggda fälten nexus och innehåll i tre positioner: verb V, nomen N och adverbial A. Nexusfältets positioner går under benämningen V₁, N₁ och A₁, innehållsfältets positioner under benämningen V₂, N₂ och A₂. Positionen V utgörs i denna indelning av positionen för verbfrasled. Med N avses i indelningen positionen för nominalfraser som uttrycker verbberoende roller. Alter-

nativt kan N utgöras av positionen för nominala satser. Med positionen A avses positionen för adverbiella satsled, satsadverbial och TSR-adverbial. Jörgensens och Svenssons tillämpning av det diderichsenska huvudsatsschemat framställs i en förkortad form i den föreliggande tabellen (Tabell 1). Jag har tagit med i schemat tre slags positionsmodeller som visar ordningsföljden mellan de olika satsleden i schemat. Schemat består av tre fält: fundamentfält, nexusfält och innehållsfält.

TABELL 1 Jörgensens och Svenssons (ibid:137) tillämpning av det diderichsenska huvudsatsschemat. (se även Diderichsen 1962/1946:186.)

Fundamentfält	Nexusfält			Innehållsfält		
	V ₁	N ₁	A ₁	V ₂	N ₂	A ₂
den gamle mannen	har		ändå	glömt	sin hatt	på tåget
ändå	har	den gamle mannen		glömt	sin hatt	på tåget
sin hatt	har	den gamle mannen	ändå	glömt		på tåget

Alla av de tre positionsmodellerna i huvudsatsschemat i den ovanstående tabellen gäller påståendesatser. Fundamentfältet utgörs i det första fallet, såsom i regel i svenska påståendesatser, av satsens subjekt, i detta fall av nominalfrasen *den gamle mannen*. Nexusfältet består av finitverbet *har* och satsadverbialet *ändå*. Innehållsfältet utgörs av perfektparticipet *glömt*, objektet *sin hatt* och det adverbiella ledet *på tåget*. I det andra fallet är positionsordningarna de att satsen inleds av satsadverbialet *ändå* och subjektet *den gamle mannen* intar platsen i satsens nexusfält. Annars är positionsordningarna desamma som i det första fallet. I den tredje modellen av positionsordningarna står objektet *sin hatt*, i detta fall satsens inledare, i fundamentfältet och subjektet *den gamle mannen* i nexusfältet. Resten av satsleden står i innehållsfältet. Vad satsledens positionsordningar i frågesatser, imperativsatser m.fl. huvudsatstyper angår, avviker de från de ovan framförda positionsordningarna. Exempelvis är fundamentfältet i underställande frågor, såsom i frågesatsen *Kommer han?*, tomt. (Jörgensen & Svensson 1987:136-140. Om huvudsatsens positionsscheman se även Diderichsen 1962/1946:184-193.)

På basis av det diderichsenska positionsschemat illustreras den svenska huvudsatsordföljden också av Thorell (1973:197, 226). Utgångspunkten för huvudsatsens innehåll utgörs i hans tillämpning på detta schema av initial- el. förfältet, fundamentet, som är subjekt i satsen. Mittfältet består av satsens finita verb, subjektet, om det inte inleder satsen, och satsadverbial eller andra adverbial. Slutfältet utgörs av infinita verbformer, objekt, predikativ och adverbial. (Jfr också Håkansson 1998:51, Keski-Raasakka 1998:69-73 och *SAG 4* 1999:6.)

Såsom det ovan upprepade gånger konstaterats uppdelas prototypiska finska huvudsatser strukturellt i subjektsdel och predikatsdel. Ordföljden beror i huvudsak på satsens informationsstruktur. I den ovan i avsnitt 4.3.1 diskuterade temaremauppsättningen är det predikatsdelen som till sin tematiska funktion representerar rema. Den säger någonting nytt om subjektsdelen, satsens tema. Vid sidan av predikatet ingår objektet, adverbialen och predikativet el. predikatsfyllnaden i predikatsdelen om sådana finns i satsen. Ordningen är på ett naturligt sätt den att subjektsdelen inleder satsen och följs av predikatsdelen. Pronomenet som fungerar som subjektsdel i satsen kan även bortfalla. Så är fallet med 1 och 2 personens pronomen, både i singularis och i pluralis. Finska språket kan i detta avseende betraktas också som ett (S)VO-språk. Verbet i en självständig sats uttrycker alltid person, tempus och modus (se Hakulinen & Karlsson 1979:298, 311 och *Kieli ja sen kieliopit* 1994:148-149). Följande exempel visar strukturen hos en prototypisk finsk huvudsats i subjekts- och predikatsdelen. Exemplet har tagits ur *Kieli ja sen kieliopit* (s. 149). Jfr:

- (171) a. *Kuljettaja ajoi taksin oven eteen.*
 b. Chauffören körde taxin framför dörren.

I (171a) utgör substantivet *kuljettaja* ('chaufför') subjektsdelen i satsen. Predikatsdelen består i detta exempel av finitverbet *ajoi* (inf. *ajaa* 'köra'), objektet *taksin* (nom. *taksi* 'taxi') och adverbialet *oven eteen* ('framför dörren'). Såväl den finska exempelsatsen (171a) som dess svenska översättning (171b) har neutral ordföljd.

I följande två exempel förekommer skillnaden mellan den finska och svenska ordföljden i sådana huvudsatser som inte inleds av subjekt. Båda satserna har tidsadverbial som inledare. I den finska satsen som står på sidan 218 i Leinos grammatikbok (1989) är ordföljden oinverterad. Den svenska satsen som tagits ur Thorells grammatik (1973:221) har omvänd ordföljd. Jfr:

- (172) a. *Kesken tunnin Pekka lähti ulos.*

b. Mitt under lektionen gick Per ut.

- (173) a. *I morgon reser vi till Västerås*
 b. Huomenna matkustamme Västeråsiin.

Ordföljden i exempelsats (172a) som inleds av adverbialet *kesken tunnin* ('mitt under lektionen') är, såsom regelmässigt i finskan, oinverterad. Subjektet *Pekka* föregår predikats verbet *lähti* (inf. *lähteä* 'gå') i denna sats. I den svenska översättningen i (172b) är ordföljden inverterad. Detta är fallet också i den svenska satsen i (173a) som inleds av adverbialet *i morgon*. Exemplet finskspråkiga version där subjektet, dvs. det personliga pronomenet *me* ('vi') i 1 person i pluralis, har utelämnats är subjektlös (se (173b)).

Trots att finska huvudsatser anses ha en tämligen fri ordföljd påpekar bl.a. Ikola (1991:175) att inversion inte är någon sällsynt företeelse i dem. Omvänd ordföljd förekommer i finska huvudsatser förutom av rytmiska skäl även i de fall där subjektet uttrycker någonting nytt och förut icke-omnämnt. Vidare förekommer inversion enligt Ikola i de huvudsatser där subjektet av olika orsaker är tryckstarkt. I otaliga fall kan rak och omvänd ordföljd i finska huvudsatser anses vara lika bra. Ikola påpekar också att det t.o.m. finns sammanhang, i vilka inversion i en huvudsats är det enda acceptabla alternativet. Å andra sidan har den svenskpåverkade användningen av inversion i finskan då och då utgjort ett hot mot det äkta finska språkbruket. Fenomenet räknas till sveticismer och språkvårdarna har upprepade gånger varnat för det. I de finska dialekterna har den omvända ordföljden med svensk influens inte förekommit i någon nämnvärd grad.

Vid sidan av inversion riktas uppmärksamheten i *mkTÄ*-huvudsatser också på de adverbial som upprepade gånger står mellan finit verbet och resten av verben i en sats. Frågan är enligt *SAG 4* (1999:93; se även Teleman 1974:89-91 och Jörgensen & Svensson 1987:37) om adverbial som i svenskan kallas för mittfältsadverbial. I svenska af-satser är deras plats strax efter det finita verbet eller mellan det finita verbet och resten av verben om sådana finns i satsen. Typiska mittfältsadverbial är satsadverbial. Satsadverbial syftar på hela satsinnehållet eller på den språkhandling man uttrycker med en sats. Dessutom kan satsadverbial negera satsens innehåll, uttrycka talarattityd till satsens innehåll osv. Obestämde tidsadverbial, obetonade sättsadverbial o.d. kan likaså fungera som mittfältsadverbial. Keski-Raasakka (1998:192) påpekar att mittfältsadverbial i åtskilliga skolgrammatikor går under benämningen "rörliga bestämningar".

4.3.2.1.2 Inversion

4.3.2.1.2.1 Inledande satsled

4.3.2.1.2.1.1 Adverbial som inledare

De adverbial som inleder huvudsatser i mitt undersökningsmaterial har jag grupperat på basis av den semantiska beskrivningen. Jag indelar adverbialen i följande grupper: tidsadverbial, lokala adverbial, sättsadverbial och övriga adverbial. Den sistnämnda gruppen består av de inledande adverbial som uttrycker orsak, följd, tillstånd, mått, grad, talarattityd osv. P.g.a. deras låga frekvens behandlar jag dem under en gemensam rubrik. De huvudsatsinledande adverbialen i materialet varierar något i längd och komplexitet. De flesta av dem är korta och består av ett eller två ord. Prepositions-, postpositionsuttryck o.d. kan ingå i dem, men inte några invecklade konstruktioner.

En stor del av materialets huvudsatser som har ett adverbial i spetsen står utanför analysen. Som det redan konstaterats beror detta bl.a. på att de, i likhet med så många finska satser, av olika orsaker är subjektlösa. De kan förstås inte konstrueras med inverterad ordföljd. Å andra sidan har jag lämnat åtskilliga adverbialinledda huvudsatser med inversion utanför analysen därför att deras subjekt är tryckstarkt. Enligt bl.a. Ikola (1991:17) placeras ett tryckstarkt subjekt i finskan efter predikatet i de huvudsatser som inleds av ett adverbial.

Med tidsadverbial menas adverbial som på ett eller annat sätt ansluter sig till tidsbegreppet. I de flesta fall svarar tidsadverbial på frågan NÄR? som betecknar *tidpunkt*. Även frågorna HUR LÄNGE? och HUR OFTA? anknyter till begreppet tidsadverbial. Den förra frågan betecknar *tidslängd* och den senare *frekvens*. (Se Ljung & Ohlander 1971:165-166, Hakulinen & Karlsson 1979:210 och Sorjanen 1994:122.)

I regel är *mkTÄ*-huvudsatser med tidsadverbial som inledare konstruerade med rak ordföljd enligt det finska mönstret. Detta är också fallet i *mkTÄ*-huvudsatser som inleds av andra liknade adverbial: ordföljden är oftast oinverterad. Det framgår bl.a. av följande exempel ur *MKK* (1996:98):

- (174) a. *Nyt se tullee.*
- b. *Nyt hän tullee.*

c. *Nu kommer han.*

I (174a) står subjektet *se* ('han') före finit verbet *tullee* (inf. *tulla* 'komma'). Satsen inleds av tidsadverbialiet *nyt* ('nu'). Ordföljden är, i motsats till vad som är fallet i svenskan, enligt finskans modell oinverterad (jfr (174b) och (174c)). Detsamma gäller majoriteten av huvudsatserna i mitt material. Ordföljden är dock inte alltid oinverterad utan inversion förekommer i åtskilliga tidsadverbialinledda huvudsatser på grund av svenskans inverkan i materialet.

Huvudsatser med ett tidsadverbial som inledare är den största gruppen bland materialets belagda adverbialinledda huvudsatser. Deras antal är 211. Med inversion har 25 av dem konstruerats, dvs. 11,8 %. Flertalet av tidsadverbialen som inleder en huvudsats med inversion betecknar *tidpunkt* (21 belägg). I 3 fall betecknar tidsadverbialiet *frekvens*. I ett fall är det fråga om *tidslängd*. Jfr:

(175) a. *Tänä päivänä piit rukkoukset olla Feton talossa. (TTT:31)*

b. *Tänään rukousten piti olla Feton talossa.*

c. *I dag skulle bönemötet vara på Fetos gård.*

(176) a. *Joka pyhä piit kaikki, jotka olit jäljelä työtuala, mennä pyhäkouluun. (TTT:18.)*

b. *Joka pyhä piti kaikkien niitten, jotka olivat työtuvalla, mennä pyhäkouluun.*

c. *Varje söndag måste alla de som var kvar på arbetsstugan gå i söndagsskolan.*

(177) a. *Heti tullee vene virran matkassa näkösälle sillan alta. (AP:27.)*

b. *Pian vene tulee näkyviin sillan alta virran mukana.*

c. *Snart kommer båten driven av strömmen inom synhåll under bron.*

I exempelsats (175a) förorsakas den inverterade ordföljden av det inledande tidsadverbialiet *tänä päivänä* ('i dag') som betecknar *tidpunkt*. Subjektet *rukkoukset* ('böнемöte') föregås av modal verbet *piit* (inf. *pittää, häätyä* 'måste'). I *mkTÄ*-huvudsatsen i (176a) förorsakas den inverterade ordföljden av tidsadverbialiet *joka pyhä* ('varje söndag'). Det betecknar *frekvens* och inleder satsen i fråga. Predikatet är också i detta exempel *piit*. Det efterföljs av subjektet *kaikki jotka olit jäljelä* ('de alla som var kvar'). I (177a) är det inledande tidsadverbialiet *heti* ('strax') som betecknar *tidslängd*. Det följs av predikats verbet *tullee* (inf. *tulla* 'komma') och subjektet *vene* ('vene'). Samtliga av dessa exempelsatser finskspråkiga versioner har oinverterad ordföljd. De svenska översättningarna konstrueras med inversion (se (175b) och (175c), (176b) och (176c) samt (177b) och (177c)).

Följande satser som inleds av tidsadverbial har bevarat sin ursprungligt finska oinverterade ordföljd:

- (178) a. *Nyt jängi saapi* toorttaa ja vaikka mitä räätkinkiä. (HK:87).
 b. Nyt sakki saa kakkua ja vaikka minkälaisia leivonnaisia.
 c. *Nu får gänget* tårta och alla slags bakelser.
- (179) a. *Äkkiä Elina vaihetti vaatteet* ja laukko sitte fröökynän tykö. (TTT :27.)
 b. Äkkiä Elina vaihtoi vaatteensa ja juoksi opettajansa luo.
 c. *I rask takt bytte Elina* kläder och sprang sedan till fröken. .

I såväl (178a) som (179a) är ordföljden, trots de inledande tidsadverbialen *nyt* ('nu') och *äkkiä* ('i rask takt'), oinverterad. Subjekten *jängi* ('gäng') och *Elina* föregår verben *saapi* (inf. *saaha* 'få') och *vaihetti* (inf. *vaihettaa* 'byta'). I de motsvarande finskpråkiga satserna är ordföljden likaså oinverterad, i de svenska inverterad (se (178b) och (178c) resp. (179b) och (179c)).

Rumsadverbial el. lokativa adverbial uttrycker olika rumsförhållanden. De kan delas i tre grupper: adverbial som betecknar *befintlighet*, *riktning till* eller *riktning från* (se Ljung & Ohlander 1971:166 och Hakulinen & Karlsson 1979: 207-208). Svenska huvudsatser konstrueras med rumsadverbial som fundament så att subjektet föregås av predikatet. I likhet med finskan är ordföljden i de motsvarande fallen i mitt material normalt rak.

Sammanlagt finns det 88 belagda huvudsatser med ett inledande lokativt adverbial i undersökningsmaterialet. Antalet är näststörst bland de huvudsatser som inleds av ett adverbial och som är med i analysen. 14 av dem har inversion. Tar man hänsyn till antalet adverbial som inleder en huvudsats och efterföljs av inversion är denna siffra också näststörst i materialet. Den procentuella andelen är 15,9. I dessa satser uttrycker det inledande adverbialet oftast *befintlighet* (11 belägg). Adverbialet med betydelsen *riktning från* förekommer i början av satserna 3 gånger. Exempel på ett inledande lokativt adverbial med betydelsen *riktning till* förekommer en gång i mitt material; då är ordföljden dock oinverterad (se exempel (183a) nedan). Jfr:

- (180) a. *Merenrannala Råneåssa oottaa* minua iso saki, fammuki oon sielä. (HK:31.)
 b. Merenrannalla Råneåssa minua odottaa iso sakki, isoätikin on siellä.
 c. *Vid havstranden i Råneå väntar ett stort gäng* på mig, också farmor är där.
- (181) a. *Ylös sängyistä lensit kaikki*. (TTT:24.)
 b. Kaikki ponnahtivat ylös sängyistään.
 c. *Upp ur sängarna flög alla barnen*.

I (180a) är ordföljden i satsen som inleds av det lokala adverbialet *merenrannala Råneåssa* ('vid havstranden i Råneå') inverterad. Rumsadverbialbeteck-

nar *befintlighet*. Subjektet, dvs. nominalfrasen *iso saki* ('ett stort gäng'), föregås av predikats verbet *oottaa* (inf. *oottaa* 'vänta') och objektet *minua* ('mig'). Det inledande adverbialiet *ylös sängyistä* ('upp ur sängarna') i (181a) har betydelsen *riktning från*. Ordföljden är också i denna exempelsats inverterad. I båda exemplen kan inversionen framkallas av svenskans inverterade ordföljd. I följande exempel används oinverterad ordföljd:

- (182) a. *Oven takana joku kolkuttaa.* (L:15.)
 b. *Oven takana joku kolkuttaa.*
 c. *Bakom dörren klappar någon.*
- (183) a. *Sieltä mie sitte menen yhteen muuhun möötiin.* (HK:88.)
 b. *Sieltä jatkan sitten toiseen kokoukseen.*
 c. *Därifrån fortsätter jag sen till ett annat möte.*
- (184) a. *Välikaton orsile net laaoit* lauat, ette ei siinä kuitenkaan sahajauholaattia olis. (AP:7.)
 b. *Välikaton orsille he latoivat laudat*, niin ettei siinä olisi sahajauholaattia.
 c. *På sparrarna till mellantaket staplade* de brädor för att det inte skulle vara ett sågspångsgolv däruppe.

I (182a), (183a) och (184a) konstrueras satserna som inleds av ett lokativt adverbial i enlighet med finskan utan inversion. Subjekten *joku* ('någon'), *mie* ('jag') och *net* ('de') står efter finitverben *kolkuttaa* (inf. *kolkuttaa* 'klappa'), *menen* (inf. *mennä* 'gå') och *laaoit* (inf. *latoa* 'stapla') i samma ordning som i de svenskspråkiga versionerna. Adverbialiet *oven takana* ('bakom dörren') betecknar *befintlighet*, *sieltä* ('därifrån') *riktning från* och *välikaton orsile* ('på sparrarna av mellantaket') *riktning till* (se (182a) - (182c), (183a) - (183c) och (184a) - (184c)).

Huvudsatser med ett inledande lokativt adverbial är den största gruppen bland källtexternas huvudsatser som har ett adverbial som inledare. Att majoriteten av satserna i fråga står utanför analysen beror t.ex. på att de ofta inleds av adverbialen *täälä* ('här'), *sielä/tuola* ('där') e.d. Sådana adverbial brukar efterföljas av verben *olla*, *löytyä* ('vara', 'finnas'), *mennä* ('gå'), *tulla* ('komma'), *seisoa* ('stå'), *kuulua* ('höras') osv. Subjektet som tryckstarkt satsled står i dessa satser efter predikatet. (Jfr Ikola 1991:17; jfr också avsnitt 4.3.2.1.1.) Jfr:

- (185) a. *Siinä kuulu yksi lapsittenkuoro.* (HK:17.)
 b. *Siinä (= radio-ohjelman taustamusiikkina) kuului lasten kuorolauluesitys.*
 c. *Där (=som bakgrundsmusik till radioprogrammet) hördes en barnkör sjunga.*

Inversionen i exempelsats (185) förorsakas av att subjektet är rematiskt. Så-

lunda är subjektet *yksi lapsittenkuoro* ('en barnkör') enligt finsk praxis placerat efter predikatet *kuulu* (inf. *kuulua* 'hördes') i satsen som inleds av det lokala adverbialet *siinä* ('där'; se (185a) - (185c)).

Sättsadverbial som svarar på frågan HUR anknyts i svenskan fastare än några andra adverbial till verb (se Ljung och Ohlander (1971:167-168). I satsen *Han studerar flitigt* ges mer information om studerandets karaktär än i satserna. *Han studerar i Schweiz* eller *Han studerar om kvällarna*. Sålunda placeras adverbialet *flitigt* närmare finitverbet *studerar* än t.ex. adverbialet *om kvällarna*, om båda dessa adverbial förekommer i samma sats. Sättsadverbial, såsom *flitigt*, som i svenskan ursprungligen bildats av ett adjektiv med ändelsen *-t* placeras endast som tryckstarkt i början av huvudsatsen. Sättsadverbial med ändelsen *-t*, i likhet med andra sättsadverbial i svenskan, står vanligen i omedelbar anslutning till predikatsverbet. Enligt Hakulinen och Karlsson (1979:221) används sättsadverbial i finskan med ändelsen *-sti* ('-t') i likhet med övriga sättsadverbial som inledare till en huvudsats.

Den låga frekvensen av sättsadverbialinledda huvudsatser är påfallande i materialet. De är betydligt färre än huvudsatser inledda av ett tidsadverbial eller ett lokalt adverbial. det totala antalet är 44. Endast 4 av satserna, dvs. 9,1 %, är konstruerade med inverterad ordföljd. Inga av de inledande sättsadverbialen i fråga har ändelsen *-sti* ('-t'). Det frekventaste sättsadverbialet är *niin/niinhän* ('så'). Som inledare till de 44 huvudsatserna förekommer det 22 gånger. Av de 4 huvudsatser som har inverterad ordföljd inleds 2 av dessa adverbial. Jfr:

- (186) a. *Oikeasta myöten pitäs sinun pikkusormet piättää naulaa.* (AP:7.)
 b. Itse asiassa sinun pitäisi pienillä sormillasi pidellä naulaa.
 c. *I själva verket skulle dina småfingrar hålla spiken.*

- (187) a. *Niin liikutti kansa tämän illan konsertti.* (HK:88.)
 b. Niin myös tämän illan konsertti kosketti meitä.
 c. *Så berördes vi också av kvällens konsert.*

Sättsadverbialet *oikeasta myöten* ('i själva verket') i (186a) och *niin* ('så') i (187a) fungerar som inledande sättsadverbial i huvudsatserna. Under påverkan av svenskan konstrueras dessa *mkTÄ*-satser med inverterad ordföljd. Nominalfraserna *sinun pikku sormet* ('dina små fingrar') i (186a) och *tämän illan konsertti* ('kvällens konsert') i (187a) som fungerar som satsernas subjekt föregås av predikatsverben *pitäs* (inf. *pittää*, *häätyä* 'skola', 'måste') och *liikutti* (inf. *liikuttaa* 'beröra'). I de finska satserna är ordföljden oinverterad, i de svenska

översättningarna används inversion (se (186b) och (186c) resp. (187b) och (187c)).

Adverbial som uttrycker orsak, följd, tillstånd, mått, grad, talarattityd etc. kan både i finskan och svenskan inta första platsen i en huvudsats. Svenskan har alltid inversion i dylika huvudsatser, finskans ordföljd är i regel rak.

Materialet innehåller 3 huvudsatser med ett orsaksadverbial som inledare. Samma låga frekvens gäller satser som inleds av följdadverbial och måttadverbial. Det finns endast 2 sådana i bägge grupperna. Samtliga huvudsatser med de ovan nämnda adverbialen i spetsen har rak ordföljd.

Sammanlagt har 46 huvudsatser som är inledda av ett talarattitydsadverbial plockats ur källtexterna. Den överlägset högsta frekvensen har adverbialet *kyllä, kyllähän* ('nog', 'visserligen') som förekommer 42 gånger. Ingen av satserna med detta adverbial som inledare har inversion. I den totala mängden av de här aktuella huvudsatserna har jag påträffat endast 1 fall med predikatet före subjektet. Den procentuella andelen är 2,2. Materialet innehåller 3 huvudsatser som inleds av ett tillståndsadverbial. Av dem har 2, dvs. 66,7 %, konstruerats med inverterad ordföljd. Jfr:

- (188) a. *Varmasti olis isä tuonu* takasin. (TTT:27.)
 b. *Varmaan isä olisi* tuonut hänet takaisin.
 c. *Säkert skulle pappa ha kommit* tillbaka med henne.
- (189) a. *Unissa näkkee poika*, ko pitkäsenilma oon jo aikaa menny siutti. (AP:75.)
 b. *Unissaan poika havaitsee*, miten ukonilma on jo mennyt ohi.
 c. *I sina drömmar får pojken* syn på hur åskan redan har gått förbi.

Det inledande adverbialet *varmasti* ('säkert') i (188a) är ett talarattitydsadverbial. Satsen har enligt svenskt mönster inversion. Subjektsordet *isä* ('pappa') föregås av verbet *olis* (inf. *olla* 'ha') i konditionalis. Tillsammans med verbet *tuonu* (inf. *tua* 'bringa') utgör detta verb satsens predikat. I (189a) står subjektsordet *poika* ('pojke') likaså enligt svenskan före predikats verbet *näkkee* (inf. *nähhä* 'se'). Adverbialet *unissa* ('i sina drömmar') som inleder denna exempel-sats är ett tillståndsadverbial. I bägge exemplen är ordföljden i de finskspråkiga versionerna rak, i de svenska omvänd (jfr (188b) och (188c) resp. (189b) och (189c)). I exemplen nedan är ordföljden på finskt sätt oinverterad:

- (190) a. *Kyllä net suojaisit* minua. (HK:70.)
 b. *Kyllä ne suojaisivat* minua.

c. *Nog skulle de skydda mig.*

- (191) a. *Puoleksi unheen se kuulee* pitkäsen römisevän jossaki kaukana, ja sen aamulisen vareksen kraakumisen jossaki Kaariniemen ympäristössä. (AP:75.)
 b. Puolinukuksissaan hän kuulee ukkosen jyrisevän jossain etäällä. Hän kuulee myös aamullisen variksen vaakkuvan jossain Kaariniemen ympäristössä.
 c. *I sin halvsömn hör han* åskan dundra nånstans långt borta. Han hör också morgonens kråka kraxa nånstans i närheten av Kaariniemi.

I (190a) används rak ordföljd i likhet med finskan. Som subjekt fungerar det personliga pronomenet *net* ('de') i satsen. Det placeras före verbet *suojaisit* (inf. *suojata* 'skydda'). Satsen inleds av talarattitydsadverbiallet *kyllä* ('nog'; jfr (190a) - (190c)). Det kursiverade inledande adverbiallet *puoleksi unheen* ('i sin halvsömn') i (191a) är ett tillståndsadverbial. Ordföljden är i detta exempel, såsom fallet är i finskan, oinverterad. Subjektet *se* ('det'), efterföljs av predikatsverbet *kuulee* (inf. *kuulla* 'höra'). I den finska versionen är ordföljden rak, i den svenska omvänd (jfr (191b) och (191c)).

4.3.2.1.2.1.2 Övriga satsled som inledare

Av materialets 30 huvudsatser med objekt som inledare har 5 konstruerats så att subjektet föregås av predikatet. Deras andel är 16,7 %. Antalet huvudsatser som har initialt predikativ är 6 i materialet. Bland dessa satser står subjektet efter predikatet en gång. Andelen indirekt ordföljd är i procent 16,7. Vad adverbiallet i allativ, det s.k. dativadverbiallet, som huvudsatsinledare angår, har jag hittat 4 av sådana fall i materialet. Samtliga satser har oinverterad ordföljd, såsom det är fallet i finskan. Jfr:

- (192) a. *Semmosta unta näkkee Pärtteli* sinä yönä. (AP:76.)
 b. Sellaista unta Pärtteli näkee sinä yönä.
 c. *En sådan dröm har Bertil* den natten.
- (193) a. *Opettajaa oli se naurattanu* kauheasti, ja Annea niin, että kippurassa ja keskeltä poikki sen päivän ja illanki. (L:25.)
 b. Opettajaa se oli naurattanut kovasti ja Annekin nauroi katketakseen ihan kippurassa koko pitkän päivän.
 c. *Läraren hade det roat mycket* och även Anne så att hon hade hållit på att kikna av skratt hela dagen och till och med på kvällen.
- (194) a. *Sen enämpi miettiväisiä oon Aadolffi ja Ville* seuraavana päivänä. (AP:75.)
 b. Vieläkin miettiväisempiä Adolf ja Ville ovat seuraavana päivänä.
 c. Allt fundersammare är Adolf och Wilhelm följande dag.

Inversionen i *mkTÄ*-huvudsatserna ovan härrör med stor sannolikhet från svenskan. I (192a) föregås subjektet *Pärtteli* ('Bertil') av predikats verbet *näkkee* (inf. *nähhä* 'se', här 'ha') i satsen som har objektet, dvs. nominalfrasen *semmosta unta* ('en sådan dröm'), som inledare. Huvudsatsen i (193a) inleds tillika av objektet *opettajaa* (nom. *opettaja* 'lärare'). Det personliga pronomenet *se* ('det') som fungerar som satsens subjekt föregås av verbet *oli* (inf. *olla* 'ha'). Tillsammans med huvudverbets perfektparticip *naurattanu* (inf. *naurattaa* 'roa') bildar detta verb satsens predikat i pluskvamperfekt. I (194a) inleds satsen av predikativet *sen enämpi miettiväisiä* ('allt fundersammare'). Ordföljden är på svenskt sätt inverterad. Subjekten *Aadolffi* och *Ville* efterföljer kopulaverbet *oon* (inf. *olla* 'vara') som är satsens predikat. I exemplens finska versioner är ordföljden regelmässigt oinverterad (se (192b), (193b) och (194b)). I det följande exemplifieras fall där huvudsatsen inleds av objekt, predikativ och allativformade adverbial men där inversion inte används:

- (195) a. *Sitä joku jahtaa.* (AP:52.)
 b. *Häntä joku etsiskelee.*
 c. *Han letas efter av någon.*
- (196) a. *Hyvä se vain oon.* (HK:36.)
 b. *Hyvä se on vaan.*
 c. *Bra är det bara.*
- (197) a. *Mulle nämät kiisket oon täälä juuri kylliksi.* (HK:83.)
 b. *Minulle nämä pikkuhyönteiset täällä kyllä riittävät.*
 c. *För mig räcker det här småkrypet nog häruppe.*

Ordföljden i de tre *mkTÄ*-huvudsatserna ovan är oinverterad. I (195a) inleds satsen av objektet *sitä* (nom. *se* 'han') i partitiv. Det indefinita pronomenet *joku* ('någon') fungerar som satsens subjekt som efterföljs av predikats verbet *jahtaa* (inf. *jahata* 'jaga', här 'leta efter'). I (196a) fungerar predikativet *hyvä* ('god'/'bra') som satsens inledare. Subjektet *se* ('det') efterföljs av kopulaverbet *oon* (inf. *olla* 'vara') som är satsens predikat. Den sista exempelsatsen (197a) inleds av adverbialet *mulle* (nom. *mie* 'jag') som efterföljs av subjektet *nämät kiisket* ('det här småkrypet') och predikatet *oon* i denna ordning. Ordföljden i de finska satserna är regelmässigt oinverterad (se (195b), (196b) och (197b)).

4.3.2.1.2.2 Eftersats och anföringssats

Såsom bl.a. exemplet (168) ovan visar konstrueras en huvudsats som efterföljer

en bisats i samma mening med oinverterad ordföljd i *MKK* (1996: 89). Detta ordföljdmönster härrör från standardfinskan där ordföljden i konstruktionen i fråga är rak. Keski-Raasakka (1998:49-50, 119-121) framhäver att en oinverterad ordföljd i finska eftersatser är den naturliga.

Vad ordföljden i s.k. anföringssatser angår, använder svenskan omvänd och finskan rak ordföljd i dessa satser. Keski-Raasakka (1998:123-124) påpekar att anföringssatsen kan ha en medial eller en final ställning i en anförd sats. Enligt Itkonen (1997:92) prefereras ensidigt rak ordföljd i finska anföringssatser. Tidigare, närmast p.g.a. svenskans mönster, användes nästan uteslutande inversion i denna satstyp. Även det pronominala subjektet placerades efter predikatet i en anföringssats. Itkonen framhåller att en anföringssats med ett exceptionellt långt eller ett särskilt tryckstarkt subjekt kan även i den nutida finskan konstrueras med inverterad ordföljd.

Av materialets 129 huvudsatser som föregås av en bisats har 11 inverterad ordföljd. Den procentuella andelen av den svenskpåverkade inversionen är 8,5. Antalet anföringssatser är i mitt material 210. De förekommer i medial eller final ställning, med inversion endast i final ställning. Subjektet i materialets anföringssatser utgörs så gott som alltid av ett ord. Inga tryckstarka subjekt förekommer i dessa satser. Antalet fall med omvänd ordföljd är 15, dvs. 7,1 % av de belagda fallen. Jfr:

- (198) a. *Ko Elina tuli koulusalhiin unheutti se kaikki ja luki vain vireästi.* (TTT:25.)
 b. Kun Elina tuli luokkaan, hän unohti kaiken ja opiskeli vain ahkerasti.
 c. *När Elina kom in i skolsalen glömde hon allt och bara studerade flitigt.*
- (199) a. *Tääläpä se Oskari mietiskellee, sannoo Iivari ja muijuilee.* (AP:71)
 b. Täällähän se Oskari mietiskelee, Iivari sanoo ja myhäilee.
 c. *Här är det som Oskar sitter och funderar, säger Ivar och småler.*

Det personliga pronomenet *se* ('hon'), dvs. subjektet i huvudsatsen med en föregående bisats i (198a), placeras efter predikats verbet *unheutti* (inf. *unheuttaa* 'glömma'), inte före det, såsom i finskan (jfr (198b)). Huvudsatsen inledd av en bisats i den svenskspråkiga versionen har inversion (se (198c)). I (199a) används *mkTÄ*-anföringssatsen *sannoo Iivari* ('säger Ivar') med inverterad ord-

följd. Subjektet *Ivari* ('Ivar') föregås, såsom det är fallet i svenskan, av predikatet *sannoo* (inf. *sanoa* 'säga'; se (199c)). I den motsvarande finska anföringssatsen i (199b) är ordföljden rak.

I det följande exemplifieras fall där *mkTÄ*-huvudsatser med en föregående bisats samt *mkTÄ*-anföringssatser har oinverterad ordföljd:

- (200) a. *Ko se tuli takasi se freistasi peittää jäljet kuusenoksala.* (L:31.)
 b. Kun hän tuli takaisin hän yritti peittää jäljet kuusenoksalla.
 c. *När han kom tillbaka försökte han täcka spåren med en grankvist.*
- (201) a. *Mäkitalon vaimot veikkosen henki niin varhaisia, niilä ko oon kello Suomen aikaa, se selitti.* (L:54.)
 b. Mäkitalon naiset ovat tietenkin niin aikaisin liikkeellä; heidän kellonsahan ovat Suomen ajassa, hän selitti.
 c. *Kvinnofolket från Mäkitalo kommer visst i god tid; deras klockor går ju enligt finsk tid, förklarade han.*
- (202) a. *S'oon laajinki, Anne viskutteli, mulla oon plakkari täynnä.* (L:56.)
 b. Se on luoti, Anne kuiskasi, minulla on niitä tasku täynnä.
 c. *Det är en patron, viskade Anne, jag har min ficka full av dom.*

I (200a) konstrueras huvudsatsen enligt den finska modellen med oinverterad ordföljd. Subjektsordet *se* ('han') efterföljs av predikatet *freistasi* (inf. *freistata* 'försöka') i huvudsatsen som föregås av en bisats. I den finska versionen i (200b) är ordföljden rak. I (200c) konstrueras den motsvarande svenska huvudsatsen med en framförställd bisats, såsom regelmässigt i svenskan, med inversion. I (201a) har anföringssatsen som föregås av en direkt anföring oinverterad ordföljd. Subjektet *se* ('hon') står efter predikats verbet *selitti* (inf. *selittää* 'förklara'). Anföringssatsen i (202a) står medialt inne i den anförda satsen, dvs. den rekta anföringen. Subjektet *Anne* efterföljs av predikats verbet *viskutteli* (inf. *viskutella* 'viska'). I anföringssatsen *se selitti* i (201b) och *hän kuiskasi* i (202b) används, såsom i regel i finskan, oinverterad ordföljd. De motsvarande svenska anföringssatserna i (201c) och (202c) har inversion.

4.3.2.1.2.3 Återspeglig av den svenska huvudsatsordföljden med mittfältsadverbial i placeringen av adverbial i *mkTÄ*-huvudsatser

Såsom jag tidigare i avsnitt 4.3.2.1.1 konstaterade har vissa adverbial i materialets huvudsatser som svenska inslag placerats i mittfältet. I huvudsak är sådana adverbial i svenskan satsadverbial, obestämda tidsadverbial eller obetonade

sättsadverbial. I svenska fa-satser placeras dessa s.k. mittfältsadverbial strax efter det finita verbet eller mellan det finita och det infinita verbet. Även andra än de nämnda tre typerna av adverbial kan fungera som mittfältsadverbial i svenska huvudsatser. De kan också grupperas på flera olika sätt. Om man väljer att placera adverbialen i mittfältet följer man ofta någon av följande principer: tema-principen, tyngdprincipen, balansprincipen eller tydlighetsprincipen. (Se *SAG 4* 1999:11-14; se även Keski-Raasakka 1998:193.)

I mitt material finns det 232 huvudsatser med adverbial som i ett svenskt ord-följdsschema för huvudsatser skulle placeras i mittfältet, i finskan efter alla verben. Antalet huvudsatser, i vilka ordföljden är svenskpåverkad, är 88, dvs. 37,9 %, av de belagda 232 fallen. Längden av dessa adverbial varierar något. Även flera adverbial i rad kan placeras mellan finitverbet och infinitverbet/-verben. I följande exempel återspeglas den svenska ordföljden i placeringen av adverbialen:

- (203) a. *Mie olen aamulla varhain tullu* tänne ja siitä saakka ollu täälä. (*AP*:44.)
 b. Olen tullut tänne varhain aamulla ja siitä lähtien olen ollut täällä.
 c. *Jag har tidigt på morgonen kommit* hit och sedan dess varit här.
- (204) a. *Lindgren oli vahissa monta kertaa yölä pyytäny* meän sianki kiinni. (*L*:19.)
 b. Vartiovuorollaan Lindgren oli jahdannut monesti öisin sikaammekin ja saanut sen kiinni.
 c. *Lindgren hade ofta under sin nattvakt jagat* efter vårt svin och fått fast den

Adverbialen *aamulla varhain* ('tidigt på morgonen') står i (203a) mellan finitverbet *olen* (inf. *olla* 'ha') och den infinita formen *tullu* (inf. *tulla* 'komma'). Tillsammans utgör dessa verb satsens predikat i perfekt. I den finskspråkiga versionen i (203b) står adverbialen i fråga efter satsens predikat i perfekt, i den svenska i mittfältet (se (203c)). I (204a) har adverbialen *vahissa* ('som vakt'), *monta kertaa* ('många gånger') och *yölä* ('på natten') enligt den svenska modellen mittposition i satsen (jfr (204c)). De står strax efter finitverbet *oli* och före participet *pyytäny* (inf. *pyytää* 'fånga', här ('jaga')). I den finska satsen i (204b) fungerar det första adverbialen, dvs. *vartiovuorollaan*, som satsens inledare. Adverbialen *monesti* och *öisin* står efter predikatet *oli jahdannut*. Alternativt kan också adverbialen *vahtivuorollaan* placeras efter satsens predikat.

I följande exempel är ordföljden konstruerad i enlighet med den finska praxisen. Adverbialen står efter predikatet i dessa satser. Jfr:

- (205) a. *Aurinko oon kulkenu jo melkein läntheen eikä rösötä enää niin korkealta*, mutta

- ei lämpötila ole senthään laskenu huomattavasti.
- b. Aurinko on kiertänyt jo melkein lännen puolella eikä paista enää niin korkealta. Lämpötila ei ole laskenut sentään kovinkaan paljon.
  - c. *Solen har redan gått ner till vänster och skiner inte länge så högt uppe. Temperaturen har dock inte sjunkit avsevärt mycket.*

Adverbialiet *jo* ('redan') i (205a) står efter predikatet *oon kulkenu* ('har gått'; inf. *kulkea* 'gå'). Detta är också fallet i exempelsatsens finskspråkiga version (se (205b)). I den svenska översättningen i (205c) placeras det motsvarande adverbialiet i mittfältet.

4.3.2.2 Bisats

4.3.2.2.1 Bisatsordföljd i svenskan och finskan

Trots att bisatsordföljden i svenskan och finskan har vissa skillnader är avvikelserna i sin helhet inte stora. Skillnaderna gäller närmast placeringen av de adverbial som i de svenska grammatikorna går under benämningen mittfältsadverbial. (Se Keski-Raasakka 1998:71, 171.)

I svenskan skiljer sig en bisats från en huvudsats både till sin funktion och uppbyggnad. Det är ordföljden mellan satsleden som signalerar dessa två, från varandra avvikande satstyper. Skillnaden kommer fram inte minst i att huvudsatsen representerar, såsom det ovan i avsnitt 4.3.1 konstaterades, *fa*-satsen och *bi*-satsen *af*-satsen. I svenskan är det ordningen mellan mittfältets led den väsentligaste skillnaden beträffande *fa*- och *af*-satser utgörs av. I huvudsatser placeras bl.a. satsadverbialiet efter finitverb och före infinitverb, i bisatser strax efter subjektet och före finitverbet. Trots att den svenska bisatsordföljden i jämförelse med världens språk är strikt reglerad, ser man ofta inte någon skillnad mellan svenskans huvudsats- och bisatsordföljd. Detta är fallet exempelvis i huvudsatsen *Jag kan komma i morgon* och i bisatsen i meningen *Du vet att jag kan komma i morgon*. I båda fall står subjektet i början av satsen och mittfältsadverbial saknas. (Se Andersson 1994:122, Jörgensen & Svensson 1987:104-105 och *SAG* 4 1999:6.)

Såsom det i avsnitt 4.3.1 ovan konstaterades har Jörgensen och Svensson (1987: 135-140; se Tabell 2 nedan, s. 170). Diderichsens ordföljdsschema som sin utgångspunkt också i beskrivningen av ordningsföljden mellan de olika bisatsleden. Bisatsschemat i denna ordföljdstypologi skiljer sig från huvudsatssche-

mat så att bisatsschemat inte har något fundamentfält. Schemat har i nexusfältet positionsordningen N_1 , A_1 och V_1 samt i innehållsfältet V_2 , N_2 och A_2 . Därtill ingår ett fogeordsfält med en bisatsinledare i schemat. Med bisatsinledaren avses subjunktion och relativt eller interrogativt led. I följande tabell (Tabell 2) illustreras kort Jörgensens och Svenssons tillämpning av det diderichsenska bisatsschemat:

TABELL 2 Jörgensens och Svenssons tillämpning av det diderichsenska bisatsschemat. (Ibid:137. Se även Diderichsen 1962/1946:186.)

Fogeordsfält	Nexusfält			Innehållsfält		
	N_1	A_1	V_1	V_2	N_2	A_2
att	han	inte	hade	glömt	hatten	på tåget
som		nog	hade	glömt	hatten	på tåget

I den första exempelsatsen i tabell 2 inleds bisatsen av subjunktionen *att* som står i fogeordsfältet. Nexusfältet utgörs av subjektet *han*, satsadverbialet *inte* och finitverbet *hade* i denna ordning. Det infinita verbet, perfektparticipet *glömt* står i innehållsfältet. Där står också objektet *hatten* och det adverbiala ledet *på tåget*. I andra bisatsen fungerar det relativa pronomenet *som*, satsens subjekt, som inledare och står i fogeordsfältet. Positionen N_1 är tom och resten av satsleden intar positioner i likhet med de motsvarande satsleden i den första bisatsen. (Jörgensen & Svensson 1987:137-138; Diderichsen 1946/1962:184-193. Om tillämpningen av Diderichsens bisatsschema se även Thorell 1973:234-238, Keski-Raasakka 1998:71, 171 och *SAG 4* 1999:6-12.)

Ordföljden i en finsk bisats kännetecknas, i likhet med den i en huvudsats, av stor frihet. Det som ovan i 4.3.1 sades om ordföljden i den finska huvudsatsen gäller för det mesta också bisatsen. Finska huvud- och bisatser liknar bl.a. enligt Sorjanens (1994:141) exemplifiering även strukturellt varandra. Den inbördes ordningen av subjektet, predikatet och adverbialen skulle i *että*-satsen i följande mening inte förändras om satsen var en huvudsats: *Ymmärsin, että hän oli*

saanut kaikesta jo tarpeekseen ('Jag insåg att han redan hade blivit trött på allt').

Bisatser kan med utgångspunkt av sina satsdelsfunktioner indelas i nominala, adverbiala och attributiva bisatser. Nominala bisatser, som närmast består av allmänt underordnande, narrativa *att-* resp. *että-*satser och indirekta frågesatser, kan i enlighet med nominalfraser fungera som subjekt, objekt och predikativ. I adverbiala bisatser som till sin syntaktiska funktion är adverbial till huvudsatsen fungerar en subjunktion eller ett adverbial som inledare. Undergrupper till denna bisatstyp är bl.a. temporal, konditional, final, kausal, komparativ, koncessiv och konsekutiv bisatser. Med attributiva bisatser avses närmast relativsatser. (Jørgensen & Svensson 1987:107-115; *SAG 4* 1999:468-485.)

4.3.2.2.2 Nominala, adverbiala och attributiva bisatser

4.3.2.2.2.1 Nominala bisatser

I detta avsnitt exemplifieras inflytelser från ordföljden i svenskans nominala bisatser på *mkTÅ*. Det är alltså fråga om *att-*satser och indirekta frågesatser. Enligt *SAG 4* (1999:469-470; se också Jørgensen & Svensson 1987:107) har bl.a. dessa bisatstyper nominal funktion i svenskan. De kan i likhet med nominalfraser fungera som subjekt, objekt, rektion etc. Jag tar först upp påverkan från svenskan i materialets *ette-*satser och därefter i indirekta frågesatser.

Svenskpåverkad ordföljd kan spåras i 87 nominala bisatser som inleds av den allmänt underordnande subjunktionen *ette* ('att'). Det sammanlagda antalet av *ette-*satser är 200. Procentuellt är andelen av svenskpåverkningar 43,5. Jfr:

- (206) a. Joo, Assari, Lindgren sano, mammasti sannoo, *että tet Annen kansa eilen olitta puhutelheet jotaki kulkuria*. (L:20.)
- b. Niin, Asser, Lindgren sanoit äitisi kertoneen, että olit jututtanut eilen Annen kanssa jotain kulkuria.
- c. Jasså, Asser, Lindgren sade sig ha hört din mamma berätta *att du i går med Anne hade talat med någon luffare*.

I (206a) är adverbialen *Annen kansa* ('med Anne') och *eilen* ('i går') placerade strax efter subjektet *tet* ('ni'). Detta är sannolikt ett inslag från svenskans bisatsordföljd där motsvarande adverbial placeras i mittfältet (se (206c)). Predikatsverbet *olitta puhutelheet* (inf. *puhutella* 'tilltala', här 'tala med') står efter adverbialen. I den finskspråkiga versionen placeras adverbialen efter predikatsverbet

olit jututtanut (se (206b)). En intressant detalj är att *mkTÄ*-subjunktionen *ette* ('att') i detta exempel, såsom i samtliga av *ette*-satserna i *L*, slutar på vokalen *-ä*. Så skrivs den regelmässigt också i finskan. I *AP*, *HK* och *TTT* förekommer denna subjunktion uteslutande i formen *ette*.

I följande exempel konstrueras ordföljden i den nominala bisatsen med *ette* som subjunktion enligt finsk praxis:

- (207) a. Elina tykkäsi, *ette se oli kyllä niin makeaa*. (*TTT*:34.)
 b. Elina ajatteli, että se oli todella hyvää.
 c. Elina tykköi att den verkligen smakade bra.
- (208) a. Mutta Elina päätti, *ette faarin lauta on paras kuitenkin parantamhaan hammastautia*. (*TTT*:36.)
 b. Mutta Elina ajatteli, että isoisän ruumislauta oli kuitenkin paras apu hammassärlyn parantamiseen.
 c. Men Elina tänkte att farfars likbräde i varje fall var det bästa medlet att bota tandvärk.

I (207a) och (208a) konstrueras ordföljden i *ette*-satserna enligt finskans modell (se (207b) och (208b)). Adverbialet *kyllä* ('nog', här 'verkligen') är i (207b) placerat efter subjektet *se* ('den') och kopulaverbet *oli* (inf. *olla* 'vara'). Likaså föregås adverbialet *kuitenki* ('i varje fall') av satsens subjekt och predikat i (208a), nämligen av nominalfrasen *faarin lauta* ('farfars likbräde') och kopulaverbet *on* (inf. *olla* 'vara'). I exempelsatsernas svenska översättningar står adverbialen *verkligen* och *i varje fall* strax efter subjekten *den* och *farfars likbräde* (se (207c) och (208c)).

Av materialets 62 indirekta frågesatser har hälften, dvs. 31 el. 50,0 %, konstruerats efter den svenska bisatsens ordföljdmönster. I det följande exemplifieras denna svenskinfluring. Jfr:

- (209) a. Mie heitin laulamasta ja aloin hunteeraahmaan *mitä äijä näin hiljasella oli liikkeellä*. (*HK*:75.)
 b. Lopetin laulamisen ja aloin miettiä, miksi vanha mies oli liikkeellä niin myöhään.
 c. Jag slutade att sjunga och funderade varför gubben var i farten så sent.
- (210) a. Välilä mie hunteerasin *mitä kesälä oli miehleen painunu*. (*HK*:84.)
 b. Toisinaan mietin, mitä oli painunut mieleeni kesän aikana.
 c. Ibland tänkte jag på vad som under sommaren hade inpräglats i minnet.
- (211) a. Mie kattoin saisko nähä, *jos net taas alkasit tappelmaahan*. (*L*:38.)
 b. Katsoin nähdäkseni alkaisivatko he tapella toistamiseen.
 c. Jag tittade på dem för att se om de igen skulle börja slåss.

Den svenska bisatsordföljden återspeglas i de kursiverade indirekta frågesatserna ovan. I (209a) efterföljs subjektet *äijä* ('gubbe') av adverbiallet *näin hiljassella* ('så sent') som står före satsens predikatsverb *oli* (inf. *olla* 'vara'). I den finskspråkiga versionen intar adverbiallet platsen efter verbet *oli* (jfr (209b)). I (210a) fungerar pronomenet *mitä* ('vad') som satsens subjekt. Adverbiallet *kesälä* ('under sommaren') är placerat strax efter subjektsordet och före verbet *oli* (inf. *olla* 'ha'; se (210c)). Varken i det föreliggande *mkTÄ*-exemplet eller i några andra motsvarande indirekta frågesatser i materialet kan tecken på svenskans adjunktionella subjektsmärke *som* spåras (se (210a) - (210c)). I (211a) placeras adverbiallet före verbkonstruktionen *alkasit tappelemhaan* ('skulle börja slåss'). Den *mkTÄ* indirekta frågesatsen inleds i detta exempel av subjunktionen *jos*. Det kan vara påverkan från svenskans *om*. Det bör dock observeras att *jos* i flera finska varianter kan fungera som inledare i indirekta frågesatser (om användningen av subjunktionen *jos* i indirekta frågesatser i finskan se *Nykysuomen sanakirja I-II* 1976:37). I den finska översättningen inleds den indirekta frågesatsen med ett frågeord, som består av verbet och den enklitiska frågepartikeln *-kO* (se (211a) - (211c)).

I exemplen nedan används bisatsordföljden som i regel är i bruk i finskans indirekta frågesatser. Jfr:

- (212) a. Toissa kerralla net kilpailit, *kuka kerkiää ensiksi minun tykö*. (AP:31.)
 b. Toissa kerralla he kilpailivat siitä kuka ehtii ensiksi minun luo.
 c. På den näst sista gången tävlade de om *vem som först hinner komma till mig*.
- (213) a. Se nieleskeli ja kysy *pitikö hänen näyttää oikein talvikynnet*. (L:59.)
 b. Hän nieleskeli ja kysyi *pitikö hänen näyttää todellakin ankarin puolensa*.
 c. Han svalde och undrade *om han verkligen skulle visa sin strängaste sida*.

I (212a) inleds den indirekta frågesatsen av frågepronomenet *kuka* ('vem'), som utgör satsens subjekt. Det efterföljs av predikatsverbet *kerkiää* (inf. *keritä* 'hinna'). Adverbiallet *ensiksi* ('först') står, såsom i den finskspråkiga versionen, efter detta verb (jfr (212b)). I den svenska översättningen står mittfäldsadverbiallet *verkligen* före verbet. I (213a) är bisatsordföljden likaså finsk (jfr (213b) och (213c)).

4.3.2.2.2 Adverbiella bisatser

Såsom det tidigare konstaterades inleds adverbiella bisatser med en subjunktion

eller ett adverb. I materialet har jag spårat inslag från den svenska ordföljden i temporala, konditionala, finala, konsekutiva, kausala, koncessiva och komparativa bisatser. Temporala bisatser el. tidsbisatser betecknar tid av olika slag. De inleds av en temporal subjunktion eller ett temporalt adverb (t.ex. *när*, *medan*, *innan*, *förrän*, *sedan*; om temporala bisatser i svenskan se Ljung & Ohlander 1971:186-187, 192, Jörgensen & Svensson 1987:111 och *SAG 4* 1999:470, 593). Såsom i svenskan inleds temporala bisatser i finskan av en temporal subjunktion eller ett temporalt adverb (t.ex. *kun* 'när', 'då', *ennenkuin* 'innan', 'förrän', *sinä aikana kun* 'under den tiden då'; om finskans temporala bisatser se Penttilä 1963:562-563, 645 och Karlsson 1984:104). Det som sägs om temporala bisatser i de finska grammatikorna gäller för det mesta också *mkTÄ* (jfr *MKK* 1996:124).

En stor del av de temporala bisatser som är med i analysen inleds av subjunktionerna *ko* ('när', 'då'; 112 belägg) och *ennenko* ('innan', 'förrän'; 14 belägg). Övriga subjunktioner är *sillä aikaa ko* ('medan', 'under tiden som'; 3 belägg), *samala ko* ('medan', 'samtidigt med att'; 5 belägg) och *ko* ('tills'; 1 belägg).

I mitt material är antalet temporalsatser som är med i analysen 123. Av dem har 27, dvs. 23,0 %, spår från den svenska bisatsordföljden. Jfr:

- (214) a. Elina tunki sitä kipua rinnassa, mitä se oli tuntenu syksylä *ko se ensimmäisen kerran lähti työtualle*. (*TTT*:35.)
 b. Elina tunki taas rinnassaan sitä kipua. Sitä hän oli tuntenut syksylläkin kun hän lähti ensimmäistä kertaa työtualle.
 c. Åter kände Elina den smärta i bröstet som hon hade den gången i höstas *när hon för första gången åkte till arbetsstugan*.
- (215) a. Haijut niistä ja koijuista, mikkä kasuaava siinä törmän rysthäälä rivissä karkean ja kartanon rajana tuuleva heijon koilisveen kansa kartanolle, sekottuva samala tuutuulen myönä olehviin oikein piehniin Tornionväylän vesipisahroissiin, näppäävä siuttimenessä vähän tuoksua kartanon ruhosta, pyörähtävä haijunkerräyksellä ympäri ruusunpenssaita ja sekkaintuva viimein hyväksi tuoksuksi, *ennenko poika porthaitten alastulossa vettää sen nokhaansa*. (*AP*:10.)
 b. Heinistä ja mäen rinteellä niityn ja talon rajana kasvavien koivujen rivistöä levittäytyvät tuoksut etenevät tuulen ja heikosti virtaavan koillisveden mukana taloon asti. Tuoksut sekoittuvat Tornionjoen yllä tuulessa leijuviin pienempiin vesipisaroihin, sieppaavat menessään talon pihamaaruohon tuoksua ja kerätesään lisää tuoksua kiepsahtavat ruusunpensaiden ympäri. Viimein ne yhdistyvät hienonhienoksi tuoksuksi, ennekuin poika vetää sen sieraimiinsa laskeutuessaan portaita alas.
 c. Dofter från höet och björkarna som växer i rad på backslutningen mellan ängen och gården utbreder sig med vinden och de stillsamma nordostsvattnen ända in på gården. I luften ovanför Torne älv blandas dofterna med små vattendroppar som

svävar i vinden, snappar i förbigående upp doft från gräsmattan på gården och samlar ytterligare doft genom att göra en sväng runt rosbuskarna. Slutligen förenas dofterna till en fin arom *innan pojken, samtidigt som han går nerför trappan/vid trappnedgången/drar in den i näsan.*

I (214a) inleds den temporala bisatsen med subjunktionen *ko* ('när'). Adverbiallet *ensimäisen kerran* ('för första gången') står mellan subjektet *se* ('hon') och predikatsverbet *lähti* (inf. *lähteä* 'bege sig', här 'åka'). I svenskan placeras adverbiallet på samma ställe (jfr (214c)). I finskan placeras det motsvarande adverbiallet efter predikatsverbet (jfr (214b)). Även i den temporala bisatsen i (215a) intar adverbiallet platsen strax efter subjektet *poika* ('pojke'). Adverbiallet utgörs av en nominalfras i inessiv *porthaitten alastulossa* ('vid trappnedgången'). Det står före predikatsverbet *vettää* (inf. *vettää* 'dra') enligt den svenska modellen (jfr (215c)). Subjunktionen i satsen är *ennenko* ('innan'). I följande tre exempel intar adverbiallet samma plats som i exempelsatsernas finskspråkiga versioner:

- (216) a. Mutta seuraava kiusaaja tullee toissaalta, taasenki takkaa päin, ja katti ei kerkiä muuta ko säpsähtää, *ennenko sen aikoma saahliinsa oon jo korkealla ilmassa.* (AP:11.)
 b. Mutta seuraava kiusantekijä tulee toisesta suunnasta, jälleen takaa päin. Kissa ei ehdi muuta kuin säpsähtää ennenkuin sen jahtaama saalis on jo korkealla ilmassa.
 c. Men följande plågoande kommer från en annan riktning, bakifrån igen. Katten hinner inte göra nånting annat än bli överraskad, *förrän det byte den ämnat fånga redan är högt uppe i luften.*
- (217) a. Se puhistaa sitä tarkasti mutta varovasti *samala ko se silmii talole päin huolestuneena* ja ihmettelee, onko kläpit alkanheet jo herräähmään. (AP:15.)
 b. Hän puhdistaa sitä tarkkaan mutta varovasti samalla kun hän katsahtaa huolestuneesti talolle päin. Hän haluaa tietää, ovatko lapset jo alkaneet herätä.
 c. Hon rengör den noggrant men försiktigt *medan hon bekymrad kastar en blick på gården.* Hon vill nämligen veta om barnen redan börjat vakna.
- (218) a. *Ko se tullee taasen karkean päähän,* niin se näkkee, ette puun alusta oon tyhjä. (AP:74.)
 b. Kun hän tulee taas niityn päähän, hän näkee että puun alusta on tyhjä.
 c. *När han åter kommer till slutet av ängen,* upptäcker han att det är tomt under trädet.

Den temporala bisatsen i (216a) har subjunktionen *ennenko* ('förrän') som inledare. Adverbiallet *jo* ('redan') placeras efter subjektet *sen aikoma saahliinsa* ('det byte som den ämnat fånga'), och kopulaverbet *oon* (inf. *olla* 'vara'). Ordföljden är densamma som i den finska översättningen i (216b). I den svenska översättningen står adverbiallet före predikatsverbet *är* (jfr (216c)). I (217a) in-

leds den temporala bisatsen med subjunktionen *samala ko* ('medan', 'samtidigt med att'). Adverbiallet *huolestunheena* ('bekymrad') intar platsen efter verbet *silmii* (inf. *silmiä* 'kasta en blick'). Subjunktionen *ko* ('när', 'då') fungerar som inledare i den temporala bisatsen i (218a). Ordföljden är konstruerad på finskt sätt. Adverbiallet *taasen* står efter predikatsverbet *tullee* (inf. *tulla* 'komma').

Konditionala bisatser eller villkorsbisatser anger villkor. I svenskan inleds konditionala bisatser av subjunktioner som *om*, *ifall*, *bara*, *blott*, *endast*, *därest*, *såvida*, *såframt*, *(för)såvitt* etc. (se Thorell 1973:255-257). En konditional bisats i svenskan kan också ha frågeform, t.ex. *Blir det regn stannar vi hemma*. I finskan kan villkorsbisatser inledas av subjunktionerna *jos*, *kun*, *kunhan*, *mikäli* eller av en sådan subjunktion med en negation, t.ex. *ellen/jollen*, *ellet/jollet*, *ellei/jollei* osv. 'om inte jag, om inte du, om inte han/hon' (Se Penttilä 1963: 563; Muittari 1987:129-130). I *mkTÄ* inleds konditionala bisatser av subjunktionen *jos* (jfr *MKK*:124). I några fall kan även subjunktionen *ko* användas som inledare i *mkTÄ* konditionala bisatser. I negerade konditionala bisatser i *mkTÄ* används subjunktionen *ellei* ('om ... inte').

I majoriteten (22 belägg) av de 25 konditionala bisatserna i mitt material fungerar subjunktionen *jos* ('om') som inledare. Endast 3 av bisatserna i fråga inleds av subjunktionen *ko* ('om'). I dessa 3 fall finns inga tecken på den svenskpåverkade bisatsordföljden. Inga av materialets konditionala bisatser är negerade, och därför finns det inga belägg på användningen av subjunktionen *ellei* ('om ... inte'). Svenskpåverkad bisatsordföljd kan identifieras i 7 av de 25 belagda konditionala bisatserna i materialet. Den procentuella andelen är 28,0. Jfr:

- (219) a. Se aiko tulla riepa raapaa perässä, *jos mie sinne lähen*. (HK :70.)
 b. Han aikoi tulla kiireen vilkkaa perässä, jos lähden sinne.
 c. Han sade att han genast skulle följa mig, *om jag åker dit*.

I den konditionala *mkTÄ*-bisatsen ovan placeras adverbiallet *sinne* ('dit') enligt svenskt mönster före finitverbet *lähen* (inf. *lähteä* 'bege sig', här 'åka'). I finskan står adverbiallet efter predikatsverbet (se (219a) - (219c)). Nedan exemplifieras en konditional bisats vars bisatsordföljd är ursprungligen finsk:

- (220) a. *Jos mie saisin uuesti ellää tämän elämän*, mie tekisin justhins niinku silloin ennen. (HK:79.)
 b. Jos saisin elää tämän elämän uudelleen, tekisin juuri kuten ennen.
 c. *Om jag ånyo fick leva det här livet*, skulle jag göra precis som förr.

I exemplet ovan föregås adverbialet *uuesti* av verbet *saisin* (inf. *saaha* 'få') i konditionalis. I den svenska översättningen placeras mittfäldsadverbialet *ånyo* före predikatet *fick* (jfr (220a) - (220c)).

De konditionala bisatser som i svenskan har formen av en direkt fråga och som endast kan stå framför den överordnade satsen i meningen har inte utövat något inflytande på språket i källtexterna. M.a.o. förekommer inga konditionalsatser i frågeform bland materialets villkorsbisatser.

Gemensamt för finala och konsekutiva bisatser i svenskan är att de inleds med subjunktionen *att*. I finala bisatser uppträder denna subjunktion i formen *för att* och i konsekutiva bisatser i formen *så att*. En final bisats anger avsikt, en konsekutiv bisats en följd (se Jörgensen & Svensson 1987: 112 och *SAG 4* 1999: 470). Penttilä (1963: 562) konstaterar att finala och konsekutiva bisatser i finskan inleds av subjunktionen *että* ('att'). Denna subjunktion förekommer också i formen *niin että*. I finala bisatser motsvaras *niin että* av svenskans subjunktion *för att* och i konsekutiva bisatser av *så att* i svenskan. Finskans finala och konsekutiva bisatser kan också inledas av subjunktionen *jotta* ('för att', 'så att'). Enligt *MKK* (1996:124) fungerar subjunktionen *ette* ('att') som inledare i *mkTÄ* finala och konsekutiva bisatser. Denna subjunktion förekommer också i formen *niin ette*. Den finska subjunktionen *jotta* nämns inte i *MKK*.

Den svenskpåverkade bisatsordföljden förekommer i 13 av de 52 finala och i 13 av de 38 konsekutiva bisatserna i materialet. Den procentuella andelen av de svenska inslagen i materialets finala bisatser är 25,0 och i de konsekutiva bisatserna 34,2. I det följande exemplifieras påverkan av den svenska af-ordföljden i bägge bisatstyperna:

- (221) a. Mie tehen kovan lumipallon ja viskaan sen omhaan pyöränrathaaseen, *ette vähän lyngnainun.* (*HK*:12.)
 b. Teen kovan lumipallon ja heitän sen polkupyöräni rattaaseen, *jotta rauhoittuisin hiukan.*
 c. Jag gör en hård snöboll och kastar den på ringen på min egen cykel *för att lygna ner mig lite.*
- (222) a. Ei se halunu kertoa pakkosyömisestä ja kunka se sai pestä ulkokohtaisia *ette käet kohta muutut jääksi.* (*TTT*:30.)
 b. Hän ei halunnut kertoa pakkosyömisestä eikä siitä miten hänen piti pestä jääkylmiä käymälöitä niin että hänen kätensäkin muuttuivat melkein jääksi.
 c. Inte ville hon berätta någonting om tvångsmatningen eller om hur hon var tvungen att skura utedasset när det var så kallt *att händerna nästan frös till is.*

- (223) a. Poika painaa pään polsterin alle, *ette sieltä makkauksista ei näy siitä muuta ko suuret silmät.* (AP:9.)
- b. Poika painaa päänsä tyynyn alle niin ettei hänestä näy vuodevaatteiden välistä muuta kuin suuret silmät.
- c. Pojken sticker huvudet under dynan *så att man mellan sängkläderna inte kan se något annat av honom än hans stora ögon.*

I den finala bisatsen i (221a) konstrueras ordföljden enligt det svenska mönstret. Sålunda står adverbialet *vähän* ('lite') före predikatsverbet *lyngnainun* (inf. *lyngnaintua* 'lugna sig'). I den finska versionen står adverbialet *hiukan* efter predikatsverbet (se (221b) och (221c)). Placeringen av adverbialen *kohta* ('snart', här 'nästan') och *sieltä makkauksista* ('mellan sängkläderna') i de konsekutiva bisatserna i (222a) och (223a) är svenskpåverkad (se (222c) och (223c)). Adverbialen står före verben *muutut* (inf. *muuttua* 'förändras', här 'frysa') och *näy* (inf. *näkyä* 'synas'). I finskan placeras de efter predikatsverben i (222b) och i (223b). Alla de tre kursiverade bisatserna ovan inleds av subjunktionen *ette*. Denna subjunktion fungerar också som inledare i följande finala och konsekutiva bisatser där svenskans påverkan inte kan spåras. Jfr:

- (224) a. Se saapi sitte olla sielä jonku aikaa, *ette tuo härremanni kerkiää vähänkhään unheuttaa tätä juttua.* (AP:72.)
- b. Se saakin olla siellä jonkin aikaa, niin että herra ehtii hiukankaan unohtaa tätä juttua.
- c. Den får lov att vara där en stund *för att herrn därborta hinner glömma* den här saken åtminstone lite.
- (225) a. Pukkasin sauvoila sen verran, *että huilasin taas jonkun metrin eteenpäin*, suurele kivele; siitä meni tullimiesten tekemä tola ranthaan. (L:28.)
- b. Pukkasin sauvoilla vauhtia sen verran, että liu'uin taas jonkun metrin eteenpäin suuren kiven kohdalle. Siitä meni tullimiesten tekemä latu rantaan.
- c. Jag stötte mig framåt med stavarna i den mån *att jag igen gled några meter framåt* till en stor sten. Där hade tullmännen gjort ett skidspår ner till stranden.
- (226) a. Se oli astunu niin pitkään ja lyöny niin taahjaan, *ette saappaan nokka ei keriny oikein poies tieltä*, ja vikate oli lyhentänny saapasta. (AP:36.)
- b. Hän oli edennyt niin pitkin askelin ja niittänyt niin ripeään tahtiin, ettei saappaan kärki ollut ehtinyt kunnolla väistyä viikatteen tieltä. Niinpä viikate oli lyhentännyt saapasta.
- c. Han hade stigit framåt med så långa steg och slagit hö så hastigt *att stövelspetsen inte riktigt hunnit gå undan*. Och så hade lien förkortat stöveln.
- (227) a. Sitä naurattaa niin kovasti, *ette sillä loppuu ilma kokohnaan keuhkoista.* (AP:22.)
- b. Häntä naurattaa niin paljon, että hänen keuhkoistaan loppuu ilma kokonaan.
- c. Det roar honom så mycket *att luften i hans lungor helt tar slut*.

I de kursiverade finala bisatserna i (224a) och (225a) konstrueras ordföljden

enligt finskans mönster. Adverbialiet *vähänkhään* ('ens lite') i (224a) resp. *taas* ('igen') i (225a) intar platsen efter predikats verbet *kerkiää* (inf. *keritä* 'hinna') resp. *huilasin* (inf. *huilata* 'glida'). Placeringen är densamma som i exempel-satsernas finska versioner (se (224b) och (225b)). I de svenska översättningarna i (224c) och (225c) står de motsvarande adverbialen strax efter subjektet. Också i (226a) och (227a) är bisatsordföljden ursprungligt finsk. Adverbialen *oikein* ('riktigt') och *kokohnaan* ('helt') står efter predikatsverben *keriny* (inf. *keritä* 'hinna') och *loppuu* (inf. *loppua* 'ta slut'; se (226b) och (227b) resp. (226c) och (227c)).

Kausala bisatser anger orsak eller en grund till det som sägs i huvudsatsen. Vanligen ges orsaken till huvudsatsens utsaga efter huvudsatsen. Således placeras den kausala bisatsen ofta, men inte alltid, efter huvudsatsen. Subjunktioner som kausala bisatser i svenskan inleds av är bl.a. *eftersom*, *då* och *därför att* (se Ljung & Ohlander 1971:189, 192, Jörgenssen & Svensson 1987:112 och *SAG 4* 1999: 470, 624; se även Meriläinen 1989:55-56). Finska kausalbisatser inleds av *koska*, *kun*, *siksi että* osv. (se Penttilä 1963:562 och Vilkuna 1996:67-68). Enligt *MKK* (1996:124) fungerar subjunktionen *ko* som inledare i kausala bisatser i *mkTÄ*. Denna subjunktion inleder också, såsom det redan konstaterades, temporala bisatser i *mkTÄ*.

Bland materialets 34 kausala bisatser har 11 spår av den svenska bisatsordföljden. Deras procentuella andel är 32,4. Subjunktionen *ko* motsvaras i finskan av subjunktionen *kun*. Det är inte alltid lätt att skilja mellan materialets kausala bisatser med *ko* som inledare och de temporala bisatserna i materialet som också inleds av subjunktionen *ko*. I följande kausalsats syns svenskans påverkan på ordföljden:

- (228) a. *Ko ei heti kuulunu pirran ääntä*, päätin seisoa siinä ja oottaa. (*L*:26.)
 b. *Koska ei kuulunut heti moottoripyörän ääntä*, päätin seisoa siinä ja odottaa.
 c. *Eftersom lättviktarljudet inte genast hördes*, beslöt jag att stå kvar där och vänta.

Placeringen av adverbialiet *heti* ('genast') före verbet *kuulunu* (inf. *kuulua* 'höras') är i (228a) ett inslag från den svenska bisatsordföljden. I den svenska översättningen i (228c) placeras mittfälsadverbialiet *genast* före finit verbet *hördes*. I den finskspråkiga versionen står adverbialiet *heti* efter bisatsens predikatsverb. Det finska ordföljdmönstret används i följande exempel. Jfr:

- (229) a. *Miehiä naurattaa kovasti, näköhjään Villen selityksestä, mutta tosiasiasa helpotuksesta, ko asiat näyttävät menevän hyvin lopulta.* (*AP*:72.)
 b. *Miehiä näyttää Villen selitys naurattavan kovasti. Itse asiassa he nauravat helpotuk-*

- sesta, koska asiat näyttävät menevän lopulta hyvin.
- c. Männen tycks bli riktigt roade av Wilhelms förklaring. I själva verket skrattar de av lättnad *eftersom sakerna slutligen förefaller att gå bra.*

Adverbiallet *lopulta* ('slutligen') i den kausala bisatsen i (229a) placeras, såsom fallet är i finskan, efter finitverbet *näyttävät* ('förefaller'). I den svenska översättningen i (229c) står adverbiallet *slutligen* mellan satsens subjekt och det finita verbet.

Koncessiva el. medgivande bisatser anger ett otillräckligt hinder eller en otillräcklig orsak för handlingen i den överordnade satsen. Detta hinder kan vara verkligt, reellt eller tänkt, hypotetiskt. Koncessiva subjunktioner är i svenskan bl.a. *fast*, *fastän*, *även om* och *trots att* (se Ljung & Ohlander 1971:191-192, Andersson 1994:133, Jörgensen & Svensson 1987:113 och *SAG 4* 1999:470, 639). Koncessiva bisatser inleds i finskan av subjunktionerna *vaikka* ('fast', 'fastän'), *joskin* ('även om'), *huolimatta siitä että* ('trots att') etc. Till sitt innehåll avviker de finska koncessiva bisatserna inte från svenskans motsvarande bisatser (jfr Penttilä 1963:563 och Leino 1989:136-137). Om koncessiva bisatser sägs det i *MKK* (1996:125) att de medger att något förhåller sig på ett visst sätt, fast det känns som om det förhöll sig på ett annat sätt. Subjunktionen i dessa satser är *vaikka*.

Antalet belagda koncessiva bisatser i materialet är 33. Spår av svenskans inflytande i deras ordföljd kan påträffas i 14. Deras procentuella andel är 42,4. Jfr:

- (230) a. Tuntuu niin ankaralta valehtella, *vaikka mie omila rahoilla olen sen ostanu krannikylän isännältä.* (AP:63)
- b. Tuntuu niin vaikealta valehdella, *vaikka olen sen ostanut omilla rahoillani eräältä naapurikylän isännältä.*
- c. Det känns så svårt att ljuga *fast jag med egna pengar har köpt den av en husbonde i grannbyn.*

I den koncessiva bisatsen i (230a) placeras adverbiallet *omila rahoilla* ('med egna pengar') enligt svenskt mönster före finitverbet *olen* (inf. *olla* 'ha') som tillsammans med verbet *ostanu* (inf. *ostaa* 'köpa') utgör bisatsens predikat. Adverbiallet i fråga står under svenskans påverkan strax efter subjektet, dvs. pronomenet *mie* ('jag'; se (230c)). I den finskspråkiga versionen placeras adverbiallet efter predikatet (se (230b)). I det följande exemplifieras med en ordföljd av finskt ursprung en *mkTÄ* koncessiv bisats. Jfr:

- (231) a. Sen verran hänkin jo tiesi mailman asioista, *vaikka oli näilä kankhaila kasunu, ja asunu elämäniän.* (L:24.)

- b. Sen verran hänkin jo tiesi maailmanmenosta, vaikka hän oli kasvanut ja asunut näillä kankailla koko elämänsä ajan.
- c. Så pass mycket visste hon redan om världens gång, *fast hon under hela sin livstid på dessa moar hade vuxit och bott.*

I (231a) konstrueras bisatsordföljden enligt finskt mönster. Adverbialen *näillä kankhaila* ('på dessa moar') och *elämäniän* ('under hela sin livstid') står efter finitverbet *oli* (inf. *olla* 'ha') som tillsammans med verben *kasunu* (inf. *kasvaa* 'växa') och *asunu* (inf. *asua* 'bo') utgör predikat. I svenskan står adverbialen i fråga före finitverbet *hade* (se (231c)).

Komparativa eller jämförande bisatser anger en jämförelse. I svenskan inleds komparativa bisatser av *liksom*, *som*, *som om*, *såsom*, *än* osv. Dessa satser förkortas vanligen genom att stryka de delar som är identiska med de motsvarande delarna i den överordnade satsen. (se Andersson 1994:134, Jörgensen & Svensson 1987:112 och *SAG 4* 1999: 470, 603). Komparativa bisatser inleds i finskan bl.a. av subjunktionerna *kuin*, *niin kuin*, *ikään kuin*, *kuten*, *kuin jos*, *niin kuin jos* osv. (Penttilä 1963:563; Muittari 1987:241). I *mkTÄ* är komparativa bisatser enligt *MKK* (1996:125) inledda av subjunktionerna *ko*, *niinku* och *aivanko*.

Jag har endast hittat 12 komparativa bisatser med subjunktionerna *niinko* ('som', 'såsom'; 8 belägg) och *aivanko* ('såsom'; 4 belägg). Svensk påverkan på ordföljden kan spåras i 5 av dem. Den procentuella andelen är 41,7. Det knappa resultatet beror på att jämförelserna i fråga oftast inte fungerar på satsnivån utan utgör fraser. Subjunktionen *niinku* förekommer i materialet i formen *niinko*. Jfr:

- (232) a. Sitä paitti sillä oon samanlaiset siniset työvaatheet päälä *niinko sillä aina pruukaa olla.* (AP:25.)
- b. Sitä paitsi hänellä on yllään samanlainen sininen työasu niinkuin hänellä on tavallisestikin.
- c. Dessutom är han klädd i samma slags blåa arbetskläder *som han alltid brukar ha på sig.*

I den komparativa bisatsen i (232a) används svenskpåverkad af-ordföljd. Adverbialet *aina* står strax efter det allativformade habitivsubjektet *sillä* (nom. *se* 'han'). Finitverbet *pruukaa* (inf. *pruukata* 'bruka') står efter adverbialet. I den finska versionen placeras adverbialet *aina* efter finiverbet. (Jfr (232a) - (232c).)

I följande exempel konstrueras bisatsordföljden på traditionellt finskt sätt. Detta syns i placeringen av adverbialet. Jfr:

- (233) a. Sillä oon sarvet, *niinku hään oon jo huomau.* (AP:55.)

- b. Sillä on sarvet, niinkuin hän on jo huomannut.
- c. Den har horn, *såsom han redan har märkt.*

I (233a) står adverbialiet *jo* ('redan') efter verbet *oon* (inf. *olla* 'ha') som tillsammans med verbet *huomanu* (inf. *huomata* 'märka') utgör satsens predikat. Exempelsatsens svenska översättning har den normala svenska ordföljden (se (232b) - (232c)).

4.3.2.2.2.3 Attributiva bisatser

Relativsatser är den vanligaste typen av attributiva bisatser. Svenska relativsatser kan inledas av ett relativt pronomen, t.ex. *som, den, vilken, vars, vad*, eller av ett relativt adverb, t.ex. *dit, där, när, då* (se *SAG 4* 1999:485-494 och Jørgensen & Svensson 1987:114-116). I finskan kan relativsatser inledas av relativa pronomen, t.ex. *joka, mikä, kuka* osv., relativa adverb *jolloin, milloin* osv., och av relativa adjektiv t. ex. *jollainen, millainen* osv. (se Penttilä 1963:515-520; Leino 1989:65, 67; Vilkuna 1996:66-67). I *MKK* (1996:125) presenteras två *mkTÄ* relativa pronomen, nämligen pronomenen *joka* och *mikä*. Relativsatsernas adverbial har i exempelsatserna i *MKK* (se sidorna 91, 117, 139, 155) placerats både enligt det finska och svenska ordföljdsmonstret. Å ena sidan har man följt den traditionellt finska, dvs. den tämligen fria bisatsordföljden, å andra sidan det ordföljdsmonster som är typiskt för af-satser i svenskan. Denna ambiguitet kommer fram bl.a. i meningen på sidan 117 i *MKK*: *Met jokka olema lintuja pyytäneet ansoila ja satimilla olema koohneet kokon, johonka metto helposti mennee, varsinki jos oon lunta* ('Vi som med snaror och fällor fångat fåglar har gjort en eld som tjädern, särskilt om det finns snö, lätt hamnar i').

Inslag från svenskans bisatsordföljd kan upptäckas i 32 av materialets 98 be-lagda relativsatser. Den procentuella andelen är 32,7. I samtliga av de 98 relativsatserna ingår adverbial som motsvarar svenska af-satsers mittfälsadverbial. Den svenskpåverkade bisatsordföljden exemplifieras i relativsatsen i följande mening:

- (234) a. Siinä pyssissä oon rauhanvaimoja ja isompia lapsia *jokka teatterin voimalla freistaavat näyttää katuteatterissa* kunka hullua meän mailmassa tehthään. (*HK*:32.)
- b. Siinä linja-autossa on rauhan aatteen naisaktivisteja ja nuoria jotka koettavat osoittaa katutasoteatterin voimin, miten ajattelemattomasti toimitaan ajassamme.
- c. I den bussen finns det kvinnliga fredsaktivister och ungt folk *som med teaterns makt försöker visa* vad för galenskaper det görs i dagens värld.

Adverbialet *teatterin voimalla* ('med teaterns makt') är placerat strax efter subjektet *jokka* ('som') i den relativa satsen i (233a). Här syns påverkan från den svenska bisatsordföljden. Adverbialet står före finitverbet *freistaavat* (inf. *freistata* 'försöka'), annorlunda än i den finskspråkiga versionen där adverbialet i den relativa satsen står efter finitverbet (se (233b) och (233c)). I följande exempel konstrueras ordföljden i den relativa satsen enligt det finska mönstret:

- (235) a. *Virsi mitä veisathiin justhiinsa nyt oli* Ett litet fattigt barn jag är, mutta suomeksi.
(*TTT*:18.)
b. *Virsi, jota veisattiin juuri nyt oli* Ett litet fattigt barn jag är, mutta suomeksi.
c. *Psalmen som just nu sjöngs var* Ett litet fattigt barn jag är, men på finska.

Ordföljden i den *mkTÄ* relativa bisatsen i (235a) är konstruerad precis som i exempelsatsens finska version i (235b). De två adverbialen *justhiinsa* ('just') och *nyt* ('nu') står efter finitverbet *veisathiin* (inf. *veisata* 'sjunga'). I den svenska översättningen av exemplet i (235c) står adverbialen före finitet.

5 DEN SVENSKA SYNTAXENS INVERKAN I JÄMFÖRELSEMATERIALET

I detta kapitel jämförs kort det syntaktiska svenskinflytandet i William Snells bok *Kamaripirtiltä (KP)* med det i mitt källmaterial. Boken har skrivits på *mkTÄ* och den består av berättelser från åren 1928-1944. Såsom jag nämnde i inledningen utgavs *KP* för första gången år 1944. Tidsintervallet mellan publiceringen av denna bok och mitt källmaterial från åren 1985-1994 är ungefär ett halvsekel. Majoriteten av texten i *KP* har skrivits i en form som liknar talad *mkTÄ*. Skriven och talad *mkTÄ* skiljer sig inte nämnvärt från varandra, såsom det ovan påpekades (se Kenttä & Pohjanen 1996:30).

Studiet av svenskpåverkan i jämförelsematerialet är inte systematiskt. Detta innebär bl.a. att de från svenskan härrörda syntaktiska inslagen i *KP* behandlas utan procentuella fördelningar o.d. Först tas upp svenskinfluenser från svenskans ordklasser, sedan inflytelser från de svenska satsleden och sist inslag som gäller ordföljden. Påverkningar från den svenska substantiv- och adjektivsyntaxen är lågfrekventa i *KP*. Några av dem gäller användningen av substantiv i stället för adjektiv. Jfr:

- (236) a. Mull oon *kylmyys* vattassa. (S. 101.)
- b. Minulla on kylmä olo vatsassa.
- c. Jag känner förkylning i magen.

Substantivet *kylmyys* ('kyla') förekommer i detta exempel svenskpåverkat i en kontext där finskan använder nominalfrasen med adjektivet *kylmä* ('kallt tillstånd'; jfr (236a - 236c)). Parallella exempel är (22) och (23) ovan. Substantiven *laiskuus* ('lättja') och *hiljasuutta* (nom. *hiljasuus* 'tystnad') används i dessa tidigare exempel i stället för motsvarande adjektiv.

I det följande kan svenskt inflytande på språket i *KP* spåras i användningen av en nominalfras i stället för finskans adverbiala konstruktion. Påverkan från svenskans prepositioner syns i den efterföljande kasuskonstruktionen. Jfr:

- (237) a. Juhonpietiläisilä oli *kauhea ylenkatte tälle kyläle*. (S. 83.)
- b. Juhonpietiläiset suhtautuivat tähän kylään erittäin ylenkatseellisesti.
- c. Juhonpietiborna hyste ett *hemskt förakt gentemot denna by*.

Den kursiverade nominalfrasen *kauhea ylenkatte* ('hemskt förakt') i (237a) ersätts i den finska översättningen i (237b) med det adverbiala uttrycket *erittäin ylenkatseellisesti* ('synnerligen föraktfullt'). I allativkonstruktionen *tälle kyläle* (nom. *tämä kylä* 'denna by') i (237a) syns påverkan av den svenska prepositionen *för* tydligt. Prepositionsfraser med *för* motsvaras ofta i finskan av nominalfraser i allativ. I den finska versionen styr verbet *suhtautua* ('förhålla sig') illativ (jfr (237b)). Exempelsatsens kursiverade *mkTÄ*-konstruktion kunde även översättas till finska genom verbet *olla* ('ha') och en nominalfras med postpositionen *kohtaan*: *Juhonpietiläisillä oli suuri ylenkatse tätä kylää kohtaan*.

Användningen av personliga pronomens subjektformer i 1 och 2 person i singularis och pluralis förefaller inte vara högre frekvent i *KP*. Det förhåller sig snarare tvärtom. Utelämnandet av det ifrågavarande pronominals subjektet i enlighet med standardfinskan praxis är vanligt i *KP*. Pronomenen frekventerar dock i satser där de i finskan ofta utelämnas. Jfr:

- (238) a. *Mie* muistan vielä hyvin sen, ko *mie* ensi kerran kuulin sen veisaamassa rukkouksissa. (S. 12.)
 b. Muistan vielä hyvin, kun kuulin hänen laulavan ensimmäistä kertaa virsiä rukouksissa.
 c. *Jag* kommer ännu ihåg väl då *jag* för första gången hörde honom sjunga psalmer på ett möte.
- (239) a. *Näen* ette oletta *kehränheet* tällä viikolla. (S. 31.)
 b. Näen että olette *kehrännyt* tällä viikolla.
 c. *Jag ser* att *Ni har spunnit* den här veckan.
- (240) a. *Menimä* sisäle koulusalhiin ja seisoima rivissä. (S. 75.)
 b. Menimme luokkaan ja seisoimme rivissä.
 c. *Vi gick* in i klassrummet och ställde oss i ett led.

I (238a) förekommer det personliga pronomenet *mie* ('jag') i satser där det i finskan utelämnas. Om någon svenskinfluering är det säkerligen inte fråga i detta exempel. Ett likadant, från standardfinskan avvikande språkbruk förekommer också i talad finska och i finska dialekter. Utelämnandet av subjektet i samband med de kursiverade verben (i 239a) och (240a) visar bevarad finsk syntax i *KP* (jfr Vilkuna 1996: 132).

Finskan språkliga tradition syns i *mkTÄ*:s pronomensyntax i *KP* också i användningen av possessivsuffix vs personliga pronomens genitivformer i 1 och 2 person. Jfr:

- (241) a. Mie olen kehräny koko elinaikani kläpistä saakka. (S. 64.)
 b. Olen kehrännyt koko ikäni lapsuudesta asti.
 c. Jag har spunnit hela *mitt* liv ända från barndomen.
- (242) a. Se Koulu-Hannu soon vain isä*sti*äki opettannu lukehmaan. (S. 73.)
 b. Onhan se Koulu-Hannu opettanut isä*siki*kin lukemaan.
 c. Den där Skol-Hans har väl lärt också *din* pappa att läsa.

I (241a) och (242a) används possessivsuffixen *-ni* och *-sti* enligt finskans mönster. M.a.o. ingår personliga pronomens genitivformer, i dessa fall formerna *minun* ('mitt') och *sinun* ('din'), inte i konstruktionerna som *per se* uttrycker ägande. I korpusmaterialet förekommer personliga pronomens genitivformer i 1 och 2 person, både i singularis och pluralis, enligt svenskans mönster med hög frekvens. (Jfr 4.1.4.2.1.)

Spår från svenskans pronomensyntax i *KP* är den reflexiva användningen av de pronominella genitivformerna *sen/hänen* ('hans'/'hennes') och *niitten/heän* ('deras'). Ursprungligen har dessa genitivformer av de *mkTÄ* personliga pronomenen *se/hän/hään* och *net/het* ingen reflexiv syftning i en sats (se avsnitt 4.1.4.2.1). Finskan använder endast possessivsuffix i denna funktion. Svenskinfluensen härrör, såsom i exemplet (38a) ovan, från pronomenet *sin/sitt/sina*. Detta pronomen syftar tillbaka på subjektet i samma sats. Jfr:

- (243) a. Se piti niitä *hänen* jumalattomia kokouksiansa Vanhaisella yhen viikon. (S. 85.)
 b. Hän piti kokonaisen viikon maailmallisia kokouksiaan Vanhaisten talossa.
 c. Han höll en hel vecka *sina* världsliga möten på gården Vanhainen.
- (244) a. Ja trengilä oli *heän* römppänsä niinku piioila, muutamilla viikko, muutamilla kaks viikkoa. (S. 100.)
 b. Ja reneillä oli vapaaviikkonsa kuten piioillakin, toisilla viikko, toisilla kaksi.
 c. Och drängarna hade *sina* lediga veckor, såsom också pigorna, somliga en vecka, andra två.

I (243a) syftar den pronominella genitivformen *hänen* ('hans') reflexivt på subjektet *se* ('han'). Detta är en påverkan från svenskans possessivpronomen, som i (243c) är pronomenet *sina*. Possessivsuffixet *-nsA* ingår i substantivet *kokouksiansa* (nom. sing. *kokkous* 'möte'). I den finska versionen i (243b) uppträder det motsvarande possessivsuffixet i formen *-AAn* och det ingår i substantivet *kokouksiaan*. I (244a) är användningen av den pronominella genitivformen *heän* ('deras') likaså svenskpåverkad. Possessivsuffixet *-nsA* i substantivet *römppänsä* ('sina lediga veckor') har *per se* reflexiv syftning till satsens subjekt *trengillä* (nom. *trenki* 'dräng'; jfr (244b)). I den svenska satsen i (244c) har possessivpronomenet *sina*, såsom i (243c), reflexiv syftning på satsens

subjekt.

I det följande exemplifieras den finskenliga användningen av possessivsuffixet *-nsA* i *KP*:

- (245) a. Mäen Pekka Kaunisvaarassa kerran praamaili veisata *kotohnansa* outoja virsiä sen nuottiloovansa kanssa. (S. 14.)
 b. Mäen Pekka kerskui kerran kotonaan Kaunisvaarassa, miten hän osasi laulaa nuottilleen outoja virsiä nuottikokoelmansa avulla.
 c. Per Mäki imponerade en gång på *sin* gård i Kaunisvaara med att till *sitt* psalmodikon sjunga okända psalmer.
- (246) a. Koskhaan se käypi täälä noutamassa lankansa. (S. 31.)
 b. Milloinkahan hän käy hakemassa täältä lankansa?
 c. Jag undrar när han ska komma hit och hämta *sina* garn.

Reflexiv syftning på subjektet *Mäen Pekka* (nom. *Pekka Mäki*) i (245a) och *se* ('han') i (246a) utgörs av possessivsuffixet *-nsA*. Parallell struktur uppträder i de finskspråkiga versionerna där possessivsuffixet har formerna *-AAn* och *-nsA*. Den motsvarande reflexiva syftningen uppstår i exempelsatsernas svenska översättningar med användningen av det possessiva pronomenet *sin/sitt/sina*, i (245c) av *sin* och i (246c) av *sina*. (Jfr (245b) och (246b); se även exempel (41a.))

För verbens del är svenskpåverkningarna också få i *KP*. Reflexiva verb används enligt det svenska mönstret i det följande. Jfr:

- (247) a. Anna-Kaija *tukki ittensä* väävin alle, mutta ulos tuli silläki lähtö. (S. 26.)
 b. Anna-Kaija *tunkeutui kangaspuiden alle*, mutta hänenkin oli lähdeittävä ulos.
 c. Anna-Kaija *trängde sig in* under väven, men så blev hon också utkörd.
- (248) a. Joko joutuu vahtaahmaan tuota yhtä jumalaa, sitä Saksan lentokonetta, joka sanot-
 haan *puottanheen ittensä* Pajalan saahren? (S. 94.)
 b. Joutuukohan jo vartioimaan tuota epäjumalaa, saksalaista lentokonetta, jonka sa-
 notaan laskeutuneen/pudottautuneen Pajalan saareen?
 c. Månne det är dags att vaka över den där oguden, det tyska flygplanet som sägs
 med vilje ha landat/'fällt sig' på ön Pajala?

I ovanstående exempel konstrueras *mkTÄ*-transitivverben, *tukki* (inf. *tukkia* 'trän- ga') i (247a) och *puottanheen* (inf. *puottaa* 'fälla') i (248a) med det reflexiva pronomenet *ittensä* ('sig'). Detta är ett tecken på svenskans inverkan på *KP*:s verbsyntax. I finskan används intransitiva verb i liknande konstruktioner, nämligen verbet *tunkeutui* (inf. *tunkeutua* 'tränga sig') i (247b) och *laskeutuneen/pudottautuneen* (inf. *laskeutua* 'landa'/*pudottautua* 'fälla sig') i (248b).

(Jfr exemplen (47) - (52) ovan.)

Såsom i källmaterialet kan verbfraser som *palo ylös* (inf. *pallaa ylös* 'brinna upp', s. 53) och *huusi ylös* (inf. *huutaa ylös* 'ropa upp', s. 44) i preteritum också upptäckas i *KP*. Dessa inslag från svenskan har inte någon syntaktisk, utan lexikalisk karaktär. (Jfr avsnitt 3.10.3.).

Adverbet *sisäle* i uttrycket *sisäle koulusalhiin* ('in i skolsalen', s.75) som ingår i *mkTÄ*-satsen i (240a) är ett svenskt inslag. I det återspeglas användningen av det svenska adverbet *in*. Parallella fall exemplifieras i (64) - (69) ovan. Inflytandet från svenskans prepositioner på språket av *KP* förefaller vara minimalt. Ett sådant inslag är involverat i satsen som exemplifierades i (237a).

Konstruktioner där bl.a. en ursprungligen finsk kasuskonstruktion *tiellä* ('på vägen') under svenskans påverkan ersätts med postpositionsuttrycket *tien päälä* (s. 50) kan upptäckas i *KP*, men likaså bl.a. i tornedialekten. I några fall är det svenska ursprunget i dessa konstruktioner övertygande. Detta är tillika fallet i exemplen (99) - (102). Inflytandet från svenskans prepositionsyntax på språket i *KP* kan också påträffas i det ofinska kasusvalet. Jfr:

- (249) a. Ja ko pelathiin, niin se painethiin sormela *jäntheen pääle* niitten numeroitten jälkhiin. (S. 14.)
 b. Ja kun soitettiin, painettiin sormella jännettä noiden numeroiden mukaan.
 c. Och då det spelades, trycktes det med fingret *på strängen* efter de där noterna.
- (250) a. Pittää minun muistuttaa Eemeliä, ette se tietäs pittää vaarila *suviöitten merkistä*. (S. 107.)
 b. Minun pitää muistuttaa Eemeliä siitä, että hän pitäisi silmällä kesäöiden merkkejä.
 c. Jag ska påminna Emil om att han skulle ta notis *om sommarnätternas tecken*.

I (249a) är postpositionsuttrycket *jäntheen päälä* en påverkan från den svenska prepositionsfrasen *på strängen*. Liksom i regel i finskan konstrueras postpositionen med ett nominalord i genitiv. I detta fall föregås postpositionen *pääle* av substantivet *jäntheen* (nom. *jänne* 'sträng'). Kasuset vid motsvarande finska substantiv är partitiv (jfr (249a) - (249c)). I (250a) härrör valet av elativ i stället för finskans partitiv från den svenska prepositionen *om*. Elativformen med ändelsen *-stA* förekommer i substantivet *merkistä* (nom. sing. *merkki* 'tecken') som står i plural. Detta substantiv är huvudord till det likaså pluralformade genitivordet *suviöitten* (nom. sing. *suviyö* 'sommarnatt'). Det kasusböjda substantivet *merkkejä* i den finskspråkiga versionen av exemplet är partitiv. (Se (250a)

- (250c.))

Ett svenspåverkat formellt subjekt kan spåras i passivsatsen i följande exempel:

- (251) a. Ja ko taihvaanvalkeat leimuavat, niin *se sanothaan* tietävän tuiskuilmoja. (S. 105.)
 b. Ja kun revontulet leimuavat, sanotaan, että ne ennustavat tuiskuisia säitä.
 c. Och när norrskenet flammar upp, sägs *det* att det bådär yrväder.

I enlighet med svenskpåverkningarna i (123a) och (124a) ovan, används det personliga pronomenet *se* ('det') som formellt subjekt i samband med ett predikatsverb i passiv i (251a). Verbet *sanothaan* (inf. *sanoa* 'säga') är ett sådant verb. Den finskspråkiga versionen är subjektlös (jfr (251b)). Svenskt formellt subjekt "syns" också i (249a) som exemplifierades p.g.a. sitt prepositionella svenska inslag. Där fungerar *mkTÄ*-pronomenet *se* som formellt subjekt i passivkonstruktionen *se painethiin* ('det trycktes'). Nedan exemplifieras *mkTÄ*-passivsatsen i *KP* där formellt subjekt inte används. Jfr:

- (252) a. *Sanothaan* ette tämä uusi mailmansota on taas nostanu tervan hinnan. (S. 60.)
 b. Sanotaan, että tämä uusi maailmansota on taas nostanut tervan hinnan.
 c. *Det sägs* att det här nya världskriget igen har höjt priset på tjära.

I (252a) utgörs huvudsatsen av verbet *sanothaan* ('det sägs') i passiv. I finskan är satsen subjektlös, vilket är fallet i flertalet av liknande satstyper i *KP*. (Se (252b) och (252c.))

Necessiva verb konstrueras i *KP* under svenskans påverkan med ett subjektet i nominativ och objektet i genitiv. Deras frekvens förefaller vara långt ifrån så hög som frekvensen av de motsvarande svenskpåverkningarna i mitt material. Där är frekvensen nästan hundraprocentig (se avsnitten 4.2.2.3.2 och 4.2.3.2). Subjektets kasus är i de finska necessivsatserna genitiv och objektet står i nominativ. Jfr:

- (253) a. *Huonoimakki lukiat hääyit oppia ulkomuisthoon jotaki katekismuksesta.* (S. 74.)
 b. *Huonoimpienkin lukijoiden täytyi oppia jotain ulkoa katekismuksesta.*
 c. Också *de sämsta läsarna måste* lära sig något utantill i katekesen.

- (254) a. *Ääni piti olla kova ja kantava ja ulettua korkealle.* (S. 17.)
 b. *Äänen piti olla kova ja kantava ja nousta korkealle.*
 c. *Rösten måste* vara hög och nå långt och högt.

- (255) a. *Sille pittää antaa hyvän rauhan.* (S. 51.)
 b. *Sille on annettava hyvä rauha.*
 c. *Man ska unna* den *god ro.*

- (256) a. *Sen piti laskea hypheen läpi, ja siitä piti tulla tiivis ja tasanen.* (S. 65.)
 b. Se piti päästää nyrkin läpi ja siitä oli tultava tiivis ja tasainen.
 c. Man *måste låta den gå genom näven och den måste bli tät och jämn.*

I likhet med exemplen (130a), (131a) och (132a) ovan fungerar nominativ under svenskans påverkan som kasus vid necessivsatsernas subjekt *huonoimakki lukiat* ('också de sämsta läsarna') i (253a) och *ääni* ('röst') i (254a). I satsernas finska versioner i (253b) och (254b) används genitiv i denna funktion. Necessivverbet i (253a) är *hääyit* (inf. *hääytyä* 'måste'/'skola') och i (254a) *piti* (inf. *pittää* 'skola'/'måste'/'böra'). Svenskpåverkningen, om ock indirekt, som konstaterades ovan i 4.2.3.2, syns i (255a) och (256a) i användningen av det från finskan avvikande objektskasuset. Nominalfrasen *hyvän rauhan* (nom. *hyvä rauha* 'god ro') och det personliga pronomenet *sen* ('den') som i dessa satser fungerar som objekt står i genitiv. Som passivsats är såväl (255a) som (256a) enligt den finska grammatiken subjektlösa. I exemplens finska versioner i (255b) och i (256b) står objekten *hyvä rauha* och *se* i nominativ. Nedan exemplifieras finskenlig användning av necessivsatsernas subjektskasus. Jfr:

- (257) a. Mutta *minun piti lähteä* Arhoon Kaunisvaahraan trengiksi. (S. 13.)
 b. Mutta minun piti lähteä kaunisvaaralaisen Arhon taloon rengiksi.
 c. Men jag skulle börja som dräng på gården Arho i Kaunisvaara.

Genitivformen *minun* ('min', nom. *mie* 'jag') fungerar som necessivsatsens subjekt i (257a). Som necessivt verb i denna sats används verbet *piti* (inf. *pittää* 'skola'/'måste'/'böra'). Den finska necessivkonstruktionen i (257b) formuleras precis på samma sätt som konstruktionen i exempelsatsens *mkTÄ*-version (se (257a)); jfr (133a) och (134a) ovan).

I ordföljden i *KP* kan svenskt inflytande närmast spåras i placeringen av adverbialet före finitverbet i bisatser enligt den svenska modellen. Vad huvudsatsordföljden i *KP* beträffar, har jag inte påträffat några svenska inflytelser. Jfr:

- (258) a. Kyllä sie ilmanki sen muistat, ko kova tuuli *kerran* vatkasi sen vanhan malkakaton tästä tuan päältä päätynens myyttynens tuonne kauas Isopellolle. (S. 106-107.)
 b. Kyllä tietysti muistat, kun kova tuuli sinkautti *kerran* sen vanhan riukukaton myötä myytyineen tupamme yltä tuonne kauas Isopellolle.
 c. Visst kommer du ihåg hur en hård vind *en gång* slängde det där vedtaget på vår stuga med alla sina delar ända till Storå kern.
- (259) a. Kello-Maija, joka *ennen tyttärennä ollessa* kuto vääviä tienastiksi kotonansa Ranta-Erkissä, seki kuto yhdeksän kyynärrää liinaa päivässä. (S. 68)
 b. Kello-Maija, joka kutoi kangasta ennen tyttövuosinaan kotonaan Ranta-Erkissä ansaitakseen rahaa, kutoi yhdeksän kyynärrää liinakangasta päivässä.

- c. Kello-Maija som *förr under sina ungflicksår* vävde hemma på Ranta-Erkki för att tjäna pengar vävde nio alnar lin om dagen.

I bisatserna ovan placeras adverbialen *kerran* ('en gång') i (258a) och *ennen tyt-täreännä ollessa* ('förr under sina ungflicksår') i (259a) före finitverbet i enlighet med det svenska mönstret (jfr (258c) och (259c)). I de finska versionerna står adverbialen efter predikatsverben *kutoi* och *sinkautti* (jfr (258b) och (259b)). Nedan ges exempel på den finska bisatsordföljden som i *KP* förefaller vara dominerande. Jfr:

- (260) a. Keitin mie joskus tröminkivelliä, ko sain jonku tröminkin *sattumalla*. (S. 22.)
 b. Keitin joskus silakkavelliä kun sain jonkun silakan *sattumalta*.
 c. Jag kokade ibland strömmingvälling då jag *av en händelse* fick några strömmingar.
- (261) a. Faari oli niin traasuissa ettei päässy *ennää* rukouksiinkhaan veisaamaan. (S. 23.)
 b. Isoisä oli niin repaleisissa vaatteissa, ettei hän voinut mennä *enää* rukouksiinkaan veisaamaan.
 c. Farfar var i så trasiga kläder att han *inte längre* kunde gå till mötet och sjunga psalmer.

I (260a) och (261a) placeras adverbialen *sattumalla* ('av en händelse') och *ennää* ('längre') efter predikatsverben *sain* (inf. *saaha* 'få') och *päässy* (inf. *päästä* 'komma'). Ordföljden är densamma som i exempelsatsernas finska versioner (se (260b) och (261b)).

Man kan konstatera att syntaxen i *KP* till en stor del följer standardfinskans syntax. Detta antyder att svenskan i *KP* har utövat syntaktiskt inflytande på *mkTÄ* i mindre utsträckning än i mitt undersökningsmaterial.

6 SAMMANFATTNING

Syftet med föreliggande studie var att kartlägga det svenska inflytandet på syntaxen i fyra *mkTÄ*-böcker av fyra författare. Böckerna vars författare är infödda *mkTÄ*-talare har skrivits under åren 1985-1994. Med *mkTÄ*, torneälvudsmeänkieli, avses i denna undersökning den meänkieli som i norra Sverige talas i kommunerna Haparanda, Övertorneå och Pajala samt i några av byarna i Gällivare och Kiruna.

Undersökningen hade tre centrala målsättningar. Den första målsättningen var att redogöra för vad för slags syntaktiska påverkningar från svenskan materialet innehåller. Den andra målsättningen var att analysera, systematisera och klargöra den svenska inverkan på materialets *mkTÄ*-syntax. Att på allmän nivå sträva till att jämföra svenskans syntaktiska inflytande i de primära källorna med äldre *mkTÄ* var den tredje av undersökningens målsättningar. I studien förbisågs syntaktiska influenser från de svenska språkliga varieteterna i norra Sverige, dvs. inslag från de norrbottniska svenska dialekterna. Endast den rikssvenska syntaxens påverkan på *mkTÄ* togs upp. Det var främst svenska och finska grammatikböcker o.d., samt meänkieli-grammatikboken *Meänkielen kramatiikki* (MKK: 1996), som vid sidan av den övriga referenslitteraturen begagnades som hjälpmedel vid behandlingen av källtexterna. I undersökningen användes både kvantitativa och kvalitativa behandlingssätt.

Ämnets teoretiska bakgrund ligger främst i den sociolingvistiska forskning som har varit utmärkande för de senaste årtiondenas språkforskning. Beträktandet av den nära relationen mellan språket och samhället var det centralaste föremålet för den del av avhandlingen som gällde undersökningens teoretiska ramar. Bland de viktiga begreppen från ämnets synpunkt var vid sidan av begreppet sociolingvistik språkkontakt, språklig variation, tvåspråkighet, språkliga lån, kodväxling etc. Språk- och dialektproblematiken samt språkplanering och språkpolitik diskuterades också i den teoretiska delen av undersökningen.

Kapitlet med rubriken Om *mkTÄ* skulle ha kunnat föregå den teoretiska delen. Prioriteringen av diskussionen kring de teoretiska begreppen tycktes dock vara relevant. P.g.a. avhandlingens sociolingvistiska karaktär ansågs det nämligen

vara viktigt att i första hand ge en presentation av språket som samhällsligt fenomen. I redogörelsen av *mkTÄ*:s utveckling mot språklig självständighet var diskussionen kring begreppen språk och dialekt som ingick i avhandlingens teoretiska del till hjälp. Presentationen av *mkTÄ* gjordes med en lång och ställvis kanske onödigt detaljerad framställning i kapitel 3. Den ansågs dock ge så utförliga uppgifter om undersökningsobjektets bakgrund som möjligt, inte minst om mötet av *mkTÄ* och svenskan.

Den använda litteraturen visade att *mkTÄ*-talaren i svenska Torneälv dalen utslutande är mottagare till inflytandet från svenskan i den ömsesidiga kontakten mellan *mkTÄ*-varietetet och svenskan. Det kom också fram att den språkliga situationen i det område där varietetet talas är ytterst diglossisk. I den tvåspråkiga *mkTÄ*-talgemenskapen varierar användningen av standardvarietetet H, dvs. svenskan och L-varietetet *mkTÄ* från den ena domänen till den andra mycket lätt. Denna funktionella differentiering av språket som *mkTÄ*-tvåspråkigheten alltid präglats av har under de senaste årtiondena mer och mer betonats. Det framhövdes flera gånger i studien att den etniska gruppen *mkTÄ*-talarna lever totalt omgivna av det moderna svenska samhället. Detta sakläge tillskrevs svenskans djupgående inflytande på *mkTÄ*, närmast på det lexikala området.

Inslagen från svenskan till *mkTÄ* ansågs huvudsakligen bero på ett transferliknande fenomen. Processen jämfördes med inläringen av ett andraspråk där modersmålet till sin struktur avviker från målspråket. Visserligen framhövdes det att de språkliga elementen i en inlärningsprocess av ett andraspråk överförs från minoritetsspråket till majoritetsspråket. Inflytelser från svenskan, majoritetsspråket, transfereras av *mkTÄ*-talarna till sin egen varietet, konstaterades det.

Syntaktiska påverkningar av olika slag analyserades i materialet under tre primära rubriker: ordklasser, satsled och ordföljd. Vidare indelades de i ett antal mindre, mera detaljerade delområden. Meningen med denna klassificering var inte att influenserna från den svenska syntaxen skulle behandlas som enskilda fenomen, i sina egna, noggrant avgränsade avsnitt. I åtskilliga fall togs redan behandlade konstruktioner i något senare sammanhang på nytt upp till behandling. M.a.o. blev det uppreningar genom att man använde samma eller parallella strukturer i analysen av skilda inslag från den svenska grammatiken. Detta ansågs dock visa att det grammatiska systemet i ett språk utgör en helhet. (se avsnitt 4.1.4.2 och 4.3).

Av ordklasserna innehöll substantiven synnerligen påvisbart svenskt inflytande. Visserligen tycktes den svenska formkategorin genus inte påverka på *mkTÄ*-syntaxen. Denna resistens förklaras av att genus som grammatisk kategori inte existerar i finskan. Användningen av svenskenligt numerus noterades bland de substantiviska påverkningarna från svenskan. Av de belagda substantiv som i finskan förekommer i *plurale tantum*-ord och som i svenskan är singularord uppträdde 50,0 % enligt den svenska praxisen i singularis. Trycket på att med svenskans medverkan förändra *mkTÄ*-substantivsyntax kom också tydligt fram i användningen av *species*, dvs. i tendensen att översätta den svenska bestämda och obestämda fristående artikeln till *mkTÄ*. Det var i några sammanhang problematiskt att spåra inflytandet av svenskans bestämda fristående artikel. Svårigheterna förklaras av att det attributiva *mkTÄ*-demonstrativpronomenet *se* ('den'/'det'), i pluralis *net* ('de'), intar samma plats före en nominalfras som den ifrågavarande artikeln i svenskan. Liksom i finska dialekter är användningen av det demonstrativa pronomenet i alla omständigheter i *mkTÄ* vanlig. Trots detta kunde återspeglning av svenskans bestämda fristående artikel tydligt spåras i materialet. Den procentuella andelen av användningen av det svenskinfluerade framförställda ordet *se/net* ('den'/'det'/'de') i samband med nominalfraser var 30,9. Det svenskinfluerade ordet *yksi* ('en'/'ett') ingick i substantiv eller nominalfraser med 6,8 %:s frekvens. Spår av finskans kasussystem med sina fjorton kasus kunde upptäckas i formuleringen av nya, för finskan främmande konstruktioner. I dessa konstruktioner avspeglades influensen av svenska prepositioner som har samma funktioner som kasus i finskan. Den procentuella andelen av svenskpåverkade kasuskonstruktioner i materialet var 6,6.

Svenskans inverkan på materialets adjektivsyntax syntes i de adjektiv som enligt svenskans mönster förvandlades till substantiv eller alternativt till nominalfraser med substantiv och adjektiv. Deras procentuella antal av de belagda fallen var 46,8. Tendensen till att konstruera de nya uttrycken med kasusformer som inte följde den finska praxisen noterades likaså som adjektiviska svenskpåverkningar. Deras förekomstprocent var 20,0. Komparativen *värrempi* ('värre') och superlativen *värstin* ('värst') vilkas morfologiska former härrör från såväl svenskan som finskan togs med i analysen på basis av sina syntaktiska särregenheter. De fungerade i alla kontexter som predikativ, men som objekt användes de endast attributivt. Den procentuella andelen av dessa, i själva verket morfologisk-lexikala, svenskpåverkade komparationsformer var 70,0. Tecken på deras adverbiala användning fanns inte i materialet.

Den svenskpåverkade användningen av personliga pronomens genitivformer vs finskans possessivsuffix resulterade i tämligen höga procentuella siffror (42,0 %). Likaså uppmärksammades det flitiga bruket av personliga och demonstrativa pronomen. Ett parallellt fenomen kan påträffas i talad finska och i de finska dialekterna. Som öppen lämnades frågan om användningen av pronomenet *itte* ('själv') som i liknande konstruktioner också förekommer i tornedialekten. Beträffande resten av pronomen exemplifierades den svenskenliga användningen av *mkTÄ*-indefinitpronomenet *joka yksi* ('var och en') inte. Detta motiverades av att svenskinflytandet i samband med pronomenet i fråga har en lexikal, inte en syntaktisk karaktär. Däremot exemplifierades svenskpåverkan i användningen av det *mkTÄ* reciproka pronomenet *toinen/toinen toinen* ('varandra') på den grunden att det i materialet i olika kasusformer förekommer mot finsk praxis, dvs. utan possessivsuffix.

Syntaktiska svenskpåverkningar observerades hos reflexiva verb och i användningen av infinitivmärket *ette* ('att'). Andelen av svenskpåverkningar hos reflexiva verb var i procent 57,6 och hos infinitiver 68,4 %. Verbfraser som *syä ylös* ('äta upp') och *kuola kokohnansa* ('dö bort') behandlades p.g.a. sin lexikalitet inte. Imperativformer, såsom *lähemä* ('vi ska gå'), lämnades utanför analysen därför att de också förekommer i tornedialekten.

Angående resten av ordklasserna uppvisade materialet tydliga spår av påverkan från svenskans adverb och prepositioner. Räkneord och konjunktioner som svårligen övergår från ett språk till ett annat nämndes inte i analysdelen. Hos adverbial syntets svenskpåverkningen i användningen av *mkTÄ*-adverb som *ulkona* ('ute'), *ulos* ('ut') etc. i samband med lokakasusformade nominalled med 42,4 %:s frekvens. Svenskans demonstrativa pronominaladverb, såsom *där*, återspeglades i samband med materialets kasuskonstruktioner i 60,1 % av de belagda fallen. Användningen av svenskans prepositioner återspeglades i materialet på flera sätt. De prepositioner vars svenskpåverkan togs upp i materialet var följande sex: *efter* (4,3 %), *förbi* (71,4 %), *genom* (18,9 %), *över* (75,0 %), *på* (34,5 %) och *utan* (16,7 %). Den procentuella andelen av deras förekomst anges i parentes.

Utnyttjandet av svenska satskonstruktioner med olika satsled framkom tydligt i undersökningens syntaktiska del. Andelen formella subjekt, dvs. användning av det existentiella och förberedande subjektet *se* ('det') var 36,1 % i materialet. Svenskenlig användning av grundformen i necessivsatsernas subjekt vs fins-

kans genitivform fann jag i 98,1 % av de belagda fallen. Influenser från svenskans objekt gällde för det mesta avvikelser från finskans kasusgrammatik. Förekomsten av den svenskenliga genitivformen vs finskans nominativform som kasus i necessivsatsernas objekt var hundraprocentig. Svenskans påverkan var i dessa fall indirekt. Det svenska inflytandet på passivsatsernas objektskasus ansågs tillika vara indirekt. Den procentuella andelen av dessa "kasusfel" var 12,4. Predikativ och adverbial ur den svenska påverkans synvinkel noterades också. Analysen av inflytelser som ansågs ha sitt ursprung i svenska rektioner och idiomatiska uttryck gjordes i samma avsnitt som satsleden. Det torde kunna motiveras av att ifrågasatt språkliga fenomen till sin syntaktiska funktion anknyter till de olika leden i en sats. De fasta reglerna i ordföljden av svenskans huvud- och bisatser återspeglades med all sannolikhet i placeringen av de olika leden i *mkTÄ*-satser. Närmast gällde de svenska inslagen inversion och placeringen av mittfälsadverbial. Inversion uppträdde i materialet i huvudsatser som inleddes av följande led: tidsadverbial (11,8 %), lokativt adverbial (15,9 %), sättsadverbial (9,1 %), talarattitydsadverbial (2,2 %), tillståndsadverbial (66,7 %), objekt (16,7 %) och predikativ (16,7 %). Procentantalen i parentes indikerar den procentuella andelen av svenskpåverkan i dessa fall. Bisatser som följde efter huvudsatser hade inversion enligt svenskt mönster i 8,5 % av de belagda fallen. I anföringssatser vars ordföljd svenskenligt var inverterad var det motsvarande procentuella antalet 7,1. Den svenskenliga placeringen av mittfälsadverbial mellan det finita verbet och det/de infinita verb/et/en förekom i 37,9 % av de belagda fallen. Avvikelserna i *mkTÄ*- bisatsordföljden gällde endast placeringen av mittfälsadverbial. Detta adverbial stod, såsom i regel i svenskan, strax efter subjektet och före det finita verbet i en avsevärd mängd av nominala bisatser. Den procentuella andelen av svenskpåverkningen var i *ette*-satser 43,5 % och i indirekta frågesatser 50,0 %. De motsvarande procentuella siffrorna var i adverbiala bisatser följande. I temporala bisatser var andelen svenskpåverkad bisatsordföljd 23,0 %, i konditionala bisatser 28,0 %, i finala bisatser 25,0 %, i konsekutiva bisatser 34,2 %, i kausala bisatser 32,4 %, i koncessiva bisatser 42,4 % och i komparativa bisatser 41,7 %. I attributiva bisatser, i detta fall i relativsatser, var den procentuella andelen av den svenskpåverkade ordföljden 32,7.

Såsom de procentuella siffrorna i undersökningen visade resulterade svenskpåverkningen i necessivsatsernas subjekt- resp. objektskasus kasus i de högsta procentantalen (svenskinfluerat subjektsskasus 98,1 %, svenskinfluerat objektskasus 100 %). Resultatets tyngdvärde för objektets del ifrågasattes därför att den svenska påverkan på dess kasus i necessiva satser berodde på subjektets kasus i

samma sats. Stod subjektet i en necessivsats svenskenligt i grundform stod objektet, enligt den finska principen av att dessa led i necessiva satser inte kan uppträda i samma kasus, i genitiv.

Höga procentantal i svenskans syntaktiska inverkan på materialet visade också inslagen av svenska adverbiala och prepositionella konstruktioner. Som framgår av de angivna procentsiffrorna var påverkan från svenskans demonstrativa pronominaladverb *där* på materialets kasuskonstruktioner 60,1 % av de belagda fallen. De högsta procentantalen i de svenska prepositionernas inverkan på materialet hade prepositionerna *över* (75,0 %) och *förbi* (71,4 %). Vidare syntes högfrekvent lånande i materialets verbsyntax: inslagen från svenskans reflexiva verb frekventerades med 57,0 %:s förekomster och det svenskenliga infinitivmärket *ette* kunde spåras i 68,4 % av de potentiella fallen. Ett högt förekomstprocent, nämligen 66,7, hade den svenskenliga inversionen där huvudsatsen inleddes av tillståndsadverbial.

Som helhet visade sig bisatsordföljden vara det syntaktiska fält i materialet där svenskpåverkan var mest påtaglig. Den procentuella andelen av de svenska inslagen fördelade sig tämligen jämt mellan de tio bisatstyper där svenskt inflytande kunde spåras. Vid de indirekta frågesatserna var svenskpåverkningsprocenten den högsta (50,0 %), vid de temporala bisatserna den lägsta (23,0 %). Vad materialets övriga syntaktiska områden angår fördelade sig svenskpåverkan bl.a. i huvudsatsordföljden på följande sätt: tillståndsadverbialinledda satser med inversion hade den högsta förekomstprocenten (66,7 %) och talarattitydsadverbialinledda satser med inversion den lägsta (2,2 %). Det sistnämnda procentantalet var också den lägsta av samtliga av de procentuella siffrorna som gällde svenskpåverkningsfrekvens i materialet. Ojämnhet i svenskans syntaktiska inflytande syntes även så att inslagen från svenskan frekventerades på några få delområden av ett syntaktiskt fält och saknades helt på de andra. Detta var fallet bl.a. i den flitiga svenskenliga användningen av reflexiva verb och infinitivmärket *ette* på området av materialets verbsyntax. Annars såg det ut som om verben var resistent mot influenser från prestigepåverkan i syntax. Frågan om varför det språkliga lånet endast gällde dessa två områden av *mkTÅ*-verbsyntaxen, inte flera, förblev obesvarad. Också för ordföljdens del var det häpnadsväckande att direkta frågor, till skillnad från de övriga huvudsatstyperna, inte alls hade blivit påverkade av inflytelser från den svenska inversionen. Om några slumpmässiga fenomen var det med all sannolikhet inte fråga i dessa saklagen.

Det som med hänsyn till materialets högfrekventaste svenskinfluenser föreföll vara säkert var att de präglades av trycket att förändra den till sitt ursprung finska *mkTÄ*-syntaxen. Fortgår utvecklingen i riktningen mot den svenska syntaxen torde man snart kunna tala om infinitivmärket *-ette* e.d. som språkligt begrepp i *mkTÄ*. Man kan också fråga sig när det är dags att inkludera förändringarna i *Meänkielen kramatiikki* (1996). Såsom det i flera sammanhang under studiens lopp kom fram följer denna grammatik med några undantag finskans språkliga norm.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det språkliga lånandet identifierades i materialet som mer eller mindre frekventa svenskpåverkningar på de områden som var med i undersökningen: i syntaxen av *mkTÄ*-ordklasser, -satsled och -ordföljd. Beträffande olika typer av språkligt inflytande, såsom systematiska inslag, transfer, interferenser etc., gjordes inte någon indelning i denna undersökning.

Som jämförelsematerial användes i studien litteratur som representerade en några årtionden äldre *mkTÄ* än varieteten i de primära källorna. M.a.o. jämfördes källmaterialet med språket i William Snells bok *Kamaripirtiltä (KP)* från år 1944. Studiet av syntaxen i den *mkTÄ* som Snell använde var icke-systematiskt. Således gavs exempel på fall där inflytandet av den svenska syntaxen kunde spåras, likaså på fall där den inte hade lämnat några spår efter sig. Någon systematisk indelning av dem i grupper o.d. gjordes inte. Inte heller räknades förekomsterna av svenskinflytelser i procent. Jämförelsen gällde parallella grammatiska konstruktioner i det motsvarande källmaterialet. Behandlingen av exemplen i Snells *mkTÄ* gav vid handen avsevärt mindre svenskt inflytande än de resultat som erhöles i analysen av källmaterialet. Detta torde ge stadga åt uppfattningen om svenskans ökande inverkan på *mkTÄ*:s till sitt ursprung finska syntaktiska satskonstruktion.

I ljuset av de erhållna undersökningsresultaten kan det ur ett allmänt perspektiv ställas åtskilliga frågor om resultatens verkningsområde. Går de strukturella, från svenskan överförda förändringarna på *mkTÄ*:s syntaktiska plan så långt att varieteten i längden till sin konstruktion mer och mer upplevs som ofinsk?

Angående den svenska syntaxens påverkan på *mkTÄ* återstår det många intressanta frågeställningar som i denna avhandling inte togs upp. Fokuset i studien sattes på den svenska syntaxens inflytande på *mkTÄ*-ordklasser, -satsled och

-ordföljd. Säkert återstår det på flera andra syntaktiska områden i *mkTÄ* utrymme för framtida forskning.

NOTER

¹ Fast begreppet Tornedalen är allmänt känt och hänvisar till området väster om Torne älv är det inte klart vad som i själva verket avses med denna term. Än betyder Tornedalen detsamma som området i den omedelbara närheten av Torne älv på svenska sidan, än är det liktydigt med Norrbottens gamla finnbygd med de s.k. Malmfälten medräknade. Vad borde det ursprungligen finskspråkiga området i norra Sverige egentligen kallas? Denna fråga diskuterades på Svenska Tornedalingars Riksförbund- Tornionlaaksolaisets (STR-T) 10:e kongress i Kukkolaforsen, Haparanda den 15 mars 1997. Några beslut om namnbytet av den allmänaste termen Tornedalen gjordes inte i någon riktning (Protokoll, STR-T:s 10:e kongress, Kukkolaforsen, 15.03.1997). Enligt min uppfattning hänvisar termen Tornelandet (*Meänmaa* 'Vårt land') bättre än Tornedalen till detta, ursprungligen finskspråkiga område i norra Sverige. Norrbottens gamla finnbygd, såsom området då och då fortfarande kallas, består nämligen, jämte älvdalsmarkerna, bl.a. av vidsträckta fjälllandsskap i väster och norr. Som det framgår av det ovan sagda heter området i denna undersökning Tornelandet. Området som ligger i den omedelbara närheten av Torne älv i norra Sverige kallas i min undersökning för svenska Torneälvdalen. Det är en del av Tornelandet. Närmast består området av de tre Torneälvdalssocknarna Haparanda, Övertorneå och Pajala. Finska Torneälvdalen vars invånare jag kallar för finska torneälvdalingar skulle i princip också kunna vara en del av Tornelandet. Jag lämnar denna fråga öppen. Tornedialekt, de finska torneälvdalingarnas språkliga varietet, identifieras ofta med *meänkieli*, men som bekant inte officiellt (termen Torneälvdalen skrevs tidigare enligt Muotka 1996 som två ord; om själva termen se även Winsa 1991a).

² Benämningen *meänkieli* har fram till början av 90-talet skrivits som två ord. Fr.o.m. början av 90-talet har det varit allt vanligare att skriva det som sammansatt ord (*Met* 1983 - 1991; *MET* 1992 och *MET-aviisi* f.o.m. 1993). Enligt telefonuppgift (Helsingfors, 11.02.1997) från Kielitoimisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus/Forskningscentrum för de två inhemska språken) anses *meänkieli* vara en term och den skrivs ihop. År 2000 blev *meänkieli* ett officiellt språk i Sverige. Termen i fråga är ett sammansatt ord.

³ Närmare om denna dialektterm se t.ex. de finska dialekternas ordbok *Suomen murteiden sanakirja* I - IV (1985: 1. delen, xix. Även benämningen Perä-Pohjolan murre (Norrbottens dialekt) (se Leino 1989: 19) används. Dialektterminologin beträffande de finska dialekterna i norra Sverige behandlas bl.a. av Pettersson (1987:37-38). Enligt Wahlberg (1997a:3) är *meänkieli* fornkväernas språk och inte till sitt ursprung en finsk dialekt.

⁴ ”Meän kieli skiljer sig helt från riksfinskan på en viktig och central punkt. Meän kieli har inte tidigare varit föremål för någon språkvård utan har utvecklats fullständigt fritt...”. (Skriftlig uppgift från universitetslektorn och *meänkieli*experten Matti Kenttä från Luleå. Brev. 21.02.1996.)

⁵ Några av *mkTÄ*-talarna har ända till de senaste tiderna undvikit den negativa identifiering som bl.a. har ingått i begreppet finnjävel. Ordet har i Sverige hänvisat till finska språkets och hela finskhetens låga status. (Junttila 1995:24-25.)

⁶ ”Den person som plötsligt börjar använda riksfinskt språkbruk som ej tidigare förekommit i tornedalskan, skulle ofta bland övriga tornedalingar bli uppfattad som säregen, annorlunda

och en som försöker göra sig märkvärdig genom att särskilja sig med språket ...". (Winsa 1990:22.)

⁷ ”I termen hemspråk har underförstått legat att språket har varit det talade språket i elevens hem, vilket också är ett krav för deltagande i skolans hemspråksundervisning.” (*Skolverkets rapport 105* 1996:8.) Enligt skolverkets uppfattning skulle termen hemspråk bytas ut mot modersmål. Ett namnbyte skulle innebära en förstärkning av ämnets betydelse.

⁸ Elevuppsatser. Veckan 38, hösten 1996. Centralskolan i Pajala.

⁹ Muntlig uppgift från kultursekreteraren Monica Johansson. Pajala, 04.09.1996.

¹⁰ P.g.a. motionerna nr 1 'Skrivartävling' och nr 2 'Meänkieli rätt skrivet' på STR-T:s 10:e kongress i Kukkolaforssén, Haparanda den 15 mars 1997, beslöt kongressen att hösten 1997 arrangera skrivartävlingar på alla stadier i meänkieli-skolorna. (STR-T:s styrelsens förslag för kongressen, s. 2; Protokoll fört på kongressen, § 11.)

LITTERATUR

Primär litteratur

- KOSTENIUS, B. (1986) *Aysyyrialehmän päivä (AP)*. Förlaaki Kaamos, Överkalix.
- LANTTO-TOFFE, K. (1994) *Tuu, tuu, tupakkarulla (TTT)*. Publicerad med en svensk översättning under samma titel *Tuu, tuu, tupakkarulla*. Förlaaki Kaamos, Aapua.
- LUNDSTRÖM, A.-K. (1987) *Hunteerinkiä köökissä (HK)*. Revontuli förlaaki, Kiruna.
- POHJANEN, B. (1985) *Lyykeri (L)*. Förlaaki Kaamos, Överkalix.

Jämförelsematerial

- SNELL, W. (1944) *Kamaripirtiltä (KP)*. *Muisteluksia Tornion murtheela*. WSOY, Porvoo.
- _____(1972) *Kamaripirtiltä. Muisteluksia Tornion murtheela*. Publicerad med ett svenskt sammandrag under titeln *Kamaripirtti*. Tornedalica 13, Haparanda.
- _____(1976) *Berättelser från Kamaripirtti*. Översättning av *Kamaripirtiltä*. Tornedalica 20, Haparanda.

Sekundär litteratur

a) otryckta källor

- DAUM. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet, Umeå.
- EBLUL. Europeiska byrån för mindre använda språk (The European Bureau for Lesser Used Languages). Brev E386, Irland, 22.01.1997.
- ELEVUPPSATSER (1996). Åk 1-8 & gymnasiet åk 1, meänkieli-klasser, Centralskolan i Pajala, veckan 38/1996.
- HAAPEA, L. (1995). Muntlig uppgift, Ylitornio, 15.07.1995.
Centrum för forskning i lärande, Högskolan i Luleå, Luleå.
- JOHANSSON, H. (1997b) *Arbetet i minoritetspråkskommittén*. Föreläsning på

- STR-T:s 10:e kongress, Kukkolaforsen, Haparanda, 15.03.1997.
- JOHANSSON, K. (1999). Muntlig uppgift, Vettasjärvi, Gällivare, 20.03.1999.
- JOHANSSON, M. (1996). Muntlig uppgift, Pajala, 04.09.1996.
- JUNTILA, M. (1995) *Ruotsin Tornionlaakson syntyperäisen suomea puhuvan väestön eli meänkielisten lukemisharrastus ja luettavan hankinta*. Pro-gradu tutkielma, Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto, Tampere.
- KAUVOSAARI, J. (1997). Muntlig uppgift, Ylitornio, 15.03.1997.
- KENTTÄ, M. (1996). Brev, Haparanda, 21.02.1996.
- KIELITOIMISTO (1997). Telefonuppgift, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Forskningscentralen för de inhemska språken), Helsinki, 11.02.1997.
- LASSINANTTI, K. & STRIDSMAN-PERSSON, G. (1994) *Meän kieli. Ett försök att förändra elever och föräldrars inställning till språket*. Examenarbete, Centrum för forskning i lärande, Högskolan i Luleå, Luleå.
- LÄMSÄ, T. (1991) *Meän kieli suomen kieli Ruotsin Länsipohjassa*. Pro-gradu tutkielma, Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos, Oulun yliopisto, Oulu.
- NORRBOTTENS RADIO. Redaktion, Pajala.
- ORAJÄRVI, T. (1989) *Svenska inslag i språket av Tule Leevi fölghyyn. Markkyksen evanjeeliummi tornionlaaksoksi översättning av Bengt Pohjanen*. Laudatur-avhandling, Institutionen för nordiska språk, Uleåborgs universitet, Uleåborg.
- RADIOPROGRAM PÅ MEÄNKIELI. Finska institutionen vid Stockholms universitet: <http://www.ur.se/sprak/finska/n&m.htm>, Utbildningsradion (UR) och Finska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- RASK, E. (1999). Muntlig uppgift, Kemi, 21.03.1999.
- SATTA, P. (2003) Muntlig uppgift, Sieppijärvi, 23.03.2003.
- SKNA=Suomen kielen nauhoitearkisto (Finska dialektinspelningarkivet), Helsinki.
- SKS= Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- STR-T=Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksoiset.
- STR-T:S STYRELSES FÖRSLAG FÖR STR-T:S 10:E KONGRESS (1997). Motionerna 1-2. Protokoll, § 11, STR-T:s 10:e kongress, Kukkolaforsen, Haparanda, 15.03.1997.
- SVERIGES RADIO (SR). Redaktion i Pajala.
- SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA (Finska Litteratursällskapet), Helsinki.
- SVENSKA TORNEDALINGARS RIKSFÖRBUND - TORNIONLAAKSO-

- LAISET. Övertorneå.
 UTBILDNINGSRADIO (UR). Stockholm.
 WAHLBERG, E. (1997a) *Historisk information om kvänerna och meänkieli*.
 Skriftlig information, distribuerad på STR-T:s 12:e kongress, Vettasjärvi,
 järvi, Gällivare, 20.03.1999.
 _____ (1999). Personlig kommunikation, Vettasjärvi, Gällivare, 20.03.1999.
 WIRÉN, T. (1999). Muntlig uppgift, Vettasjärvi, Gällivare, 20.03.1999.

b) tryckt litteratur

- AIRILA, M. (1912) *Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta murteen suhdetta suomen muihin suhteisiin silmälläpitäen*. Kirjoituksia isänmaallisista aiheista, Suomi 4:12, Helsinki.
 AITCHISON, J. (1987) *Linguistics*. Blackwell, Oxford.
 AKMAIJAN, A. et al. (1985) *Linguistics. An Introduction to Language and Communication*. The MIT Press, Cambridge.
 ANDERSSON, E. (1994) *Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära*. 2. uppl., Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 24, Hallgren & Fallgren Studieförlag AB, Stockholm.
 ANDERSSON, L.-G. (1987) *Språktypologi och språksläktskap*. Skriptor, Lars Gunnar Andersson och Skriptor Förlag, Stockholm.
 BAETENS BEARDSMORE, H. (1982) *Bilingualism: Basic Principles*. Multilingual Matters, Tieto, Clevedon.
 BAKER, C. (1993) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Multilingual Matters 95, Clevedon.
 BELL, R. T. (1976) *Sociolinguistics: Goals, Approaches and Problems*. Batsford, London.
 BERGLUND, M. (1996) Erik Wahlberg starkt kritisk till meänkieli grammatik. Där finns så många felaktigheter. *Haparandabladet/Haaparannanlehti*, 18.10.1996, 5.
 BERGLUND, M. & KAPRAALI, R. (1997) Auktoriteetti Euroopan vähemmistökomiteasta. Meänkieli saattaa eristää väestön jos meänkielistä tehdään kirjakieli. *Haparandabladet/Haaparannanlehti*, 12.10.1997, 29-31.
 BICKERTON, D. (1981) *Roots of Language*. Karoma Publishers, Inc., Ann Arbor, USA.
 BLOOMFIELD, L. (1933) *Language*. Holt & Rinehart & Winston, New York.
 BOURDIEU, P. (1984) Vad det vill säga att tala. Det språkliga utbytesekonomi.

- Skeptron. Texter om läroplansteori och kulturreproduktion*, utg. av D. Broady och U. P. Lundgren, Malmö, 27-59.
- BOURHIS, Y.R. (1997) Language Policies and Language Attitudes: Le Monde de la Francophonie. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 306-322.
- BOYD, S. (1995) Språken i Sverige. I: Ahlsén, E. & Allwood, J. (red.), *Språk i fokus*. Studentlitteratur, Lund, 89-114.
- CAMERON, D. (1997) Demythologizing Sociolinguistics. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 55-67.
- CHAMBERS, J. K. (1995) Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and Its Social Significance. *Language in Society* 22, Oxford, 2-10.
- CHAMBERS, J. & TRUDGILL, P. (1980) *Dialectology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- CHOMSKY, N. (1957) *Syntactic Structures*. Mouton, The Hague.
- _____(1965) *Aspects of the Theory of Syntax*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- COMRIE, B. (1978) *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Basil Blackwell, Oxford.
- CONTACT BULLETIN. Published by the European Bureau for Lesser Used Languages (EBLUL), Ireland.
- CORDER, S. (1973) *Introducing Applied Linguistics*. Penguin, London.
- COUPLAND, N. & JAWORSKI, A. (1997) Multilingualism. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 323-328.
- COUPLAND, N. & JAWORSKI, A. (eds.) (1998) *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. Modern Linguistics Series, St. Martin's Press, Inc., New York.
- CROWLEY, T. (1989) *The Politics of Discourse: The Standard Language Question in British Cultural Debates*. Macmillan Education Ltd, Basingstoke, Hampshire, London.
- CRYSTAL, D. (1987) *The Cambridge Encyclopedia of Language*. The Cambridge University Press, Cambridge.
- DAHLSTEDT, K.-H. & ÅGREN, P.-U. (1980) *Övre Norrlands bygdemål. Berättelser på bygdemål med förklaringar och dialektöversikt*. Skrifter utgivna av J. Nordlander sällskapet, Umeå.
- DAY, D. (1995) Språkets sociala roll. I: Ahlsén, E. & Allwood, J. (red.), *Språk i fokus*. Studentlitteratur, Lund, 129-141.
- DIDERICHSEN, P. (1962/1946) *Elementær Dansk Grammatik*. 3 uppl., Gyl-dal, Köpenhamn.
- FENNO-UGRICA SUECANA (FUS). Tidskrift för finsk-ugrisk forskning i Sve-

rige.

- FERGUSON, C. A. (1959) Diglossia. *Word* 15, 325-340.
- FINSK GRAMMATIK B1 (2002) html SuoNet, 20.02.2002.
- FISHMAN, J. A. (1965) Language Maintenance and Language Shift; the American Immigrant Case within a General Theoretical Perspective. *Sociologus* 16, 19-38.
- ____ (1972) Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry: Revisited. I: Dil, A. S. (ed.), *Language in Sociocultural Change*. Stanford University Press, California, 76-134.
- FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES (1995). *Contact Bulletin* 1, volume 12, 2-4.
- FRANCIS, W. N. (1983) *Dialectology. An Introduction*. Longman, London.
- FUS=*Fenno-ugrica suecana*. Tidskrift för finsk-ugrisk forskning i Sverige.
- FÖRVALTNINGSLAG (1986) 8 §. Sveriges regering, Stockholm, 233.
- GARDNER-CHLOROS, P. (1997) Code-switching: Language Selection in Three Strasbourgh Department Stores. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 361-375.
- GREENBERG, J.H. (1966) Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. I: J. Greenberg (ed.), *Universal of Language*. 2nd edition, The Mit Press, Cambridge, Mass, 73-113.
- GROSJEAN, F. (1982) *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Harward University Press, Cambridge, Mass, London.
- GROTH, Ö. (1984) *Ur Norrbottens historia*. Skrivarförlaget, Norrbottens Bildningsförbund, Luleå.
- GRÖNDAL, A. (1980) *Radio Norrbottens finska publik hösten 1971. Rapport 17*, Sveriges Radio, Stockholm.
- GRÖNHOLM, M. (1988) *Ruotslaiset lainasanat Turun murteessa*. Akad. avh., Åbo Academy Press, Åbo.
- GUMPERZ, J.J. (1982) *Discourse Strategies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HAKULINEN, A. & KARLSSON, F. (1979) *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- HAKULINEN, L. (1979) *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4. korjattu ja lisätty painos, Otavan korkeakoulukirjasto, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- HANSEGÅRD, N.-E. (1968) *Tvåspråkighet eller halvåspråkighet?* 2 uppl., Aldus /Bonniers, Stockholm.

- ____ (1988) *Språken i det Norrbottensfinska området*. Arbetsrapport 3, Lärarutbildningarna, Högskolan i Luleå, Luleå.
- ____ (1990) *Den norrbottniska språkfrågan. En återblick på halvspråkigheten*. Akad. avh., Uppsala Multiethnic Papers 19, Centre for Multiethnic Research, Faculty of Arts, University of Uppsala, Uppsala.
- ____ (1997) En återblick på begreppet halvspråkighet. I: Westergren, E & Åhl, H. (red.), 178-201.
- HARDING, E. & RILEY, P. (1993) *Den tvåspråkiga familjen. En handbok i tvåspråkighet*. Översatt av Victoria Marklund. Förlaget Påfågeln, Uppsala. *Haparandabladet/Haaparannanlehti*. Haparanda.
- HASSELMO, N. (1974) *Amerikasvenska. En bok om språkutvecklingen i Svensk -Amerika*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 51, Esselte Studium, Lund.
- HAUGEN, E. (1953) *The Norwegian Language in America. A Study in Bilingual Behavior 1-2*. Indiana University Press, Bloomington, London.
- ____ (1966) Dialect, Language, Nation. I: *American Anthropologist* 68, 922-935.
- ____ (1972). Pride, J. P. & Holmes, J. (eds.), *Sociolinguistics*, Penguin Books, Harmondsworth.
- ____ (1968) *Bilingualism in the Americas: A Bibliography and a Research Guide*. Publication of the American Dialect Society no 26, The University of Alabama, Alabama.
- ____ (1971) Instrumentalism in Language Planning. I: Rubin, J. & Jernudd, B. H. (eds.), *Can Language Be Planned?* The University Press of Hawaii, Honolulu, 281-289.
- ____ (1972) *The Ecology of Language. Essays by Einar Haugen*. Selected and introduced by A. S. Dil, Stanford University Press, Stanford, California.
- ____ (1976) *The Scandinavian Languages. An Introduction to Their History*. Faber & Faber Ltd, London.
- ____ (1997) Language Standardization. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 341-352.
- HEIKKILÄ, S. (1986) Matarengin vanhaat markkinat. I: Kenttä, M & Pekkari, A. (red.), 63-68.
- ____ (1996) Tornelandet. *MET-aviisi* 1, 16.
- HELANDER, E. (1984) *Om trespråkighet. En undersökning av språkvalet samerna i Övre Soppero*. Akad. avh., Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 67, Department of Finnish and Saami, Umeå University, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- HIRSIJÄRVI, S. & REMES, P. & SAJAVAARA, P. (1997) *Tutki ja kirjoita*.

- Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- HOLMES, J. (1992) *An Introduction to Sociolinguistics*. Longman Group UK Ltd, Harlow.
- HUDSON, R.A. (1996) *Sociolinguistics*. 2nd edition, Cambridge University Press, Cambridge.
- HULTMAN, T.G. (1993) När får man tala dialekt egentligen. Om dialekt och regionalt riksspråk i ett sydsvenskt perspektiv. I: Blomqvist, J. & Telemann, U. (red.), *Språk i världen. Broar och barriärer*. Lund, 57-67.
- HURTTA, H. (1999) Variaationtutkimuksen myytit ja stereotypiat. I: Määttä, U. et al (red.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. Folia Fennistica & Linguistica 22, Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere, 53-93.
- HYLTENSTAM, K. (1997) Om begreppen språk och dialekt och meänkielis status som eget språk. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.), 202- 243.
- _____(1999) Begreppen språk och dialekt - om meänkielis utveckling till eget språk. I: Hyltenstam, K. (red.), 98-136.
- HYLTENSTAM, K. & STROUD, C. (1991) *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Studentlitteratur, Lund.
- HÅKANSSON, G. (1998) *Språklärning hos barn*. Studentlitteratur, Lund.
- HÄKKINEN, K. (1994) *Agricolasta nykykieleen. Suomen kielen historia*. WSOY, Helsinki.
- _____(1996) *Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa*. Tietolipas 147, suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- IKOLA, O. (1991) Kielioppi ja kielenopas. I: Ikola, O. (red.), *Nykysuomen käsi-kirja*. 3. uudistettu painos, Weilin+Göös, Helsinki, 22-183.
- ILLUSTRERAD SVENSK ORDBOK (1970). Tredje, reviderade upplagan, Natur och Kultur, Stockholm.
- INVANDRARE OCH MINORITETER. Tidskrift för kultur, politik, forskning och debatt, utg. av Stiftelsen Invandrare och Minoriteter, Stockholm.
- ITKONEN, T. (1997) *Kieliopas*. 6. painos, Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- JAAKKOLA, M. (1973) *Språkgränsen. En studie i tvåspråkighetens sociologi*. Aldus/Bonniers, Stockholm.
- JOHANSSON, H. (1997a) Ska barnen verkligen utsättas för nordsamiska och meänkieli för skolan också. I: Westergren, E. & Åhl, H., 41-55.
- JOHANSSON, N. (1987) *Tornedalsfinska ord ur dialektgeografisk synvinkel*. Akad.avh., Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Uralica et Altaica Upsaliensia, Uppsala University, Uppsala.
- JUURAKKO, T. (1996). *Prepositioner i finskspråkiga gymnasisters inläraarsvenska*. Akad. avh., Studia Philologica Jyväskyläensia 40, Jyväskylä uni-

- versitet, Jyväskylä.
- JÖNSSON-KORHOLA, H. (1993) Lauserakenteesta toisen ja kolmannen polven kielenkäytössä. I: Virtaranta, P. et al (red.) *Amerikansuomi*. Tietolipas 125, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki, 104-124.
- JÖRGENSEN, N. & SVENSSON, J. (1987) *Nysvensk grammatik*. 2 uppl., CWK Gleerups Utbildningscentrum AB, Gleerups förlag, Stockholm.
- KARLSSON, F. (1978) *Finsk grammatik*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 339, Suomalainen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- ____ (1984) *Finskans struktur*. Liber förlag, Malmö.
- ____ (1998) *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos, Yliopistopaino, Helsinki University Press, Helsinki.
- KARPPINEN, P. (1999) *Finskan blir minoritetsspråk*. <http://www.aip.sap.se/finska.html>, 1-2.
- KENTTÄ, M. (1983) Vähäsen Suomen kielestä. Lite om finska språket. *Tornedalens skola 150 år - fakta, minnen och värderingar*, Pekkari, K. (red.). Tornedalica, 52-53.
- ____ (1984) Meän kieli kirjoitettuna ja puhuttuna. *Torniolaakson vuosi kirja*. Tornio.
- ____ (1990) Meän kielen kirjottamisesta. *Met 1*, 33.
- ____ (1995) Miksei tornilaaksolainen lapsi voi käydä ruotsinsuomalaista koulua jos vaihtoehtona on täysin ruotsinkielinen peruskoulu? *MET-aviisi/4*, 6.
- ____ (1998) Ruottin Tornionlaakso. *Nordlyd 26*, 70-83.
- KENTTÄ, M. & POHJANEN, B. (1996) *Meänkielen kramatiikki (MKK)*. Förlaaki Kaamos, Aapua.
- KENTTÄ, M. & WANDE, E. (red.) (1992) *Meänkielen sanakirja. Tornedalsfinsk ordbok*. Kaamos, Aapua.
- KESKI-RAASAKKA, K. (1998) *Svensk ordföljd i finskt perspektiv. Beskrivningen av svenskans ordföljd särskilt i skolgrammatikor för finska elever 1884-1997*. Akad.avh, University of Joensuu Publications in the Humanities 21, University of Joensuu, Joensuu.
- KETTUNEN, P. (1990) *De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet*. Akad. avh., Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska språk vid Uppsala universitet 25, Uppsala universitet, Uppsala.
- KIELI JA SEN KIELIOPIT. OPETUKSEN SUUNTAVIIVOJA* (1994). Opetusministeriö, Helsinki.
- KIELIPOSTI*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen aikakauslehti, Helsinki.
- KIRJAVAINEN, H. (1998) Sweden: A transition state which is considering the signature and ratification of the Charter. *Contact Bulletin 3*, vol 14, 2-3.

- KLOCKARE, S. (1982) Norrbottniska språkstriden 1898-1958. I: Huovinen, S. (red.), *Finska språket i Sverige. Finska språket i Tornedalen*, Föreningen Norden och Kulturfonden för Sverige och Finland, Finnkirja, Stockholm, 1-39.
- KOIVUNEN, P. (1991) Om finska Tornedalens förhistoria. I: *Tornedalens historia I. Från istid till 1600-talet*, 97-156.
- KORHONEN, M. (1993) *Kielen synty*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva.
- KOSKINEN, I. (1974) Svensk interferens i tornedalsfinskan. I: *Språk och samhälle 2. Språket i Tornedalen*, utg. av B. Loman. CWK Gleerup, Lund, 109-121.
- LABOV, W. (1963) The Social Motivation of a Sound Change. *Word* 19, 273-319.
- ____ (1966) *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics, Washington D. C.
- ____ (1972) *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- LAGMAN, H. (1971) *Svensk-estnisk språkkontakt. Studier över estniskans inflytande på de estlands-svenska dialekterna*. Akad. avh., Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm.
- LAINIO, J. (1999) Språk, genetik och geografi - om kontinuitetsproblematiken och debatten om finska som minoritetsspråk. I: Hyltenstam, K. (red.), 138-204.
- LEINO, P. (1989) *Suomen kielioppi*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- LINDBERG, E. (1980) *Beskrivande svensk grammatik*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- LINDMARK, S. (1971) *Swedish America 1914-1932. Studies in Ethnicity with Emphasis on Illinois and Minnesota*. Studies Historica Upsaliensia XXVII, University of Uppsala, Scandinavian University Books, Läromedelsförlagen, Uppsala.
- LJUNG, M. & OHLANDER, S. (1971) *Allmän grammatik*. Liber Läromedel, Lund.
- LODENIUS, B. (1999) Matti Kenttä ja meän kieli. Språk som han fråntogs av och som han skapade på nytt. *Ny Tid* 29, [www.kaapeli.fi/-nytida/va99/kenttä.html](http://www.kaapeli.fi/-nytida/va99/kentta.html), 6-7.
- LOMAN, B. (1974) Inledning. I: *Språk och samhälle 2. Språket i Tornedalen* utg. av B.Loman. CWK Gleerup, Lund, 5-14.
- MACKAY, W. F. (1968) The Description of Bilingualism. I: Fishman, J.A. (ed.), *Readings in the Sociology of Language*. Mouton, The Hague,

- MAKSIMAINEN, E. (1987) Lyykeri avasi oven. Olemme valmiit jatkamaan!
Met 1, 39.
- MER ÄN ETT SPRÅK - EN ANTOLOGI OM TVÅ- OCH TRESPRÅKIGHETEN
I NORRA SVERIGE (1997). Westergren, E. & Åhl, H. (red.). Norstedts
förlag AB, Stockholm.
- MERILÄINEN, H. (1989) *Om syntaxen i finskspråkiga abiturienters svensk-*
uppsatser. Studies in Languages n:o 16, University of Joensuu, Faculty of
Arts, Joensuu.
- Met* (1983-1991) / *MET* 1992 / *MET-aviisi* (1993-). Tidskrift för Tornedalen
och Malmfälten utg. av STR-T, Övertorneå.
- MEÄN KIELI (fr.o.m. 1981). Spalt för meänkieli skribenter, Kenttä, M. (red.)
Haparandabladet/Haaparannanlehti.
- MEÄNKIELEN KRAMATIIKKI (1996). Kenttä, M. & Pohjanen, B. (red.), För-
laaki Kaamos, Aapua.
- MEÄN KIELEN SANAKIRJA. TORNEDALSFINSK ORDBOK (1992). Kenttä,
M. & Wande, E. (red.), Kaamos, Aapua.
- MEÄN KIELTÄ. KIRJOTUKSIA TORNIONLAAKSON KIELEIÄ (1983). Kenttä,
M. & Pekkari, A. (red.), Tornedalica, Luleå.
- MEÄN TORNIONLAAKSO. Tornionlaakson Kustannus Oy, Pello.
- MILROY, J. (1992) *Linguistic Variation and Change. On the Historical Socio-*
linguistics of English. Language in Society 19, Blackwell, Oxford, UK-
Cambridge, USA.
- MILROY, L. (1997) Field Linguistics. I: Coupland N. & Jaworski, A. (eds.), 75-
88.
- MKK= Meänkielen kramatiikki.
- MUITTARI, V. (1987) *Om modus och modalitet. En finsk-svensk kontrastiv*
studie över modalitet i konditionala, koncessiva och komparativa sats
och satsfogningar. Akad. avh., Studia Philologica Jyväskyläensia 20, Uni-
versity of Jyväskylä, Jyväskylä.
- _____ (1990) *Om nödvändighetsbetecknande modalverb i finskspråkiga abituri-*
enters inlärningsvesnka. Meddelanden från institutionen för nordiska språk
vid Jyväskylä universitet 7, Jyväskylä.
- MUOTKA, B. (1996) *Glimtar ur Övertorneå sockens tidigare historia*. Över-
torneå kommun, Övertorneå.
- MÄÄTTÄ, T. (1992) *Kvantitativa studier av syntaxen i finsk ungdomslittera-*
tur. Akad. avh., Acta Universitatis Umeniensis, Umeå Studies in the Huma-
nities 106, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- NIEMINEN, T. (1999) Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. I: Määttä, U. &

- Pälli, P. & Suojanen, M.K., 1-3.
- NORDBERG, B. (1987) Inledning. I: Trudgill, P. (1987/1974) *Språk och miljö. En introduktion till sociolingvistik*. Originalens titel: *Sociolinguistics*. Bokförlaget PAN/Norstedts, Stockholm.
- NORLYD. Published by the Faculty of Humanities at the University of Tromsø, Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics, T. Swan & E. Morck & O. Lorenz (ed.), Tromsø.
- NYA TESTAMENT. Bibelkommissionens utgåva 1981, 1 uppl., Svenska Bibelsällskapet, Stockholm.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA I-VI (1976). 2. painos, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- PAMP, B. (1978) Svenska dialekter. Natur och kultur, Stockholm.
- PAUNONEN, H. (1991) Till en ny indelning av de finska dialekterna. *Fenno-ugrica suecana* 10, 75-95
- ____ (1993a) Kaksi meän kielen sanakirjaa. *Virittäjä* 1, 127-130.
- ____ (1993b) När Haparanda syns, då är kaffet plaisku! Tornedalsfinsk ordbok. Meän kielen sanakirja. *MET-aviisi* 1, 14-15.
- PEKKARI, K. (1997) Meänkieli som hemspråk i skolan genom åren. I: Westergren, E. & ÅHL, H. (red.), 153-177.
- PENTTILÄ, A. (1963) *Suomen kielioppi*. 2. tarkistettu painos, WSOY, Porvoo, Helsinki.
- PETTERSSON, L. (1987) *Verbböjningar i Jukkasjärvifinskan*. Akad. avh., Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 80, Umeå University, Umeå
- PINOMAA, M. (1974) Finsk interferens i Tornedalsfinskan. I: *Språk och samhälle* 2. *Språket i Tornedalen* utg. av B. Loman. CWK Gleerup, Lund, 122-139.
- PLATT, J. T. (1977) A Model for Polyglossia and Multilingualism (with special reference to Singapore and Malaysia). *Language in Society* 6, 361-378.
- POHJANEN, B. (1988) *Tule Leevi följhyyn. Markkyksen evanjeeliymmi tornionlaaksoksi*. Academia Tornedaliensis, Studies in Tornedalish Language and Literature 1, Luleå.
- ____ (1989) *Lugern*. Norstedts förlag. Stockholm.
- ____ (1994) *Älä sie vaimo tähhään tuki. Juhaneksen evanjeeliymmi*. Meänkielentänny Bent Pohjanen, Förlaaki Kaamos, Aapua.
- ____ (2000) *Tulkaa tekki följhyyn. Evankeeljumit meänkielelä*. Meänkielentänny Bent Pohjanen, Barents Publishers-SE/Barent Publisher-FIN, Förlaaki Kaamos, Aapua.

- PRESSI.COM. Press information worldwide. Lehdistöiedote (2000). Ny lag stärker minoritetsspråken. Regeringskansliet (Kulturdepartement), lehdistöiedote 31.3.2000, <http://www.pressi.com/fi/release/14156.html>.
- PRESTON, D.R. (1989) *Perceptual Dialectology*. Foris, Dordrecht.
- PUNTTILA, M. (1993) Meänkieli - uusi itämerensuomalainen kieli. *Kieliposti* 3, 38-41.
- PYHÄ RAAMATTU. UUSI TESTAMENTTI. XII yleisen kirkolliskokouksen v. 1938 käytäntöön ottamana suomennos, (1963) Suomen Piipliaseura, Turku, Helsinki.
- PYÖLI, R. (1996) *Venäläistynyt Aunuksenkarjala. Kielenulkoiset ja -sisäiset indikaattorit kielenvaihtotilanteessa*. Akad, avh. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 18, Joensuun yliopisto, Joensuu.
- ROMAINE, S. (1991) *Bilingualism*. Language in Society 13, bilingualism, first published 1989, Basil Blackwell, Oxford.
- ____ (1994) *Language and Society: An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford University Press, New York.
- ____ (1997) Pidgin English Advertising. I: Coupland, N. & Jaworski, A. (eds.), 353-360.
- RUOPPILA, V. & SOUTKARI, P. (red.) (1968). *Suomalainen murrelukemisto*.
- RÄTTSNÄTET (1999). Lag (1999: 1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. SFS 1999:1176 (Rixlex), <http://www.notisum.se/rnpp/sls/lag/19991176.HTM>.
- RÖNMARK, V. & WIKSTRÖM, J. (1980) *Tvåspråkigheten i Tornedalen*. Akad. avh., Pedagogiska institutionen vid Umeå universitet, Umeå.
- SAG 1-4 = Svenska Akademiens grammatik 1-4.
- SAOB (1897-) *Ordbok för svenska språket*. Utg. av Svenska Akademien, Lund.
- SALONIUS, P. (1881) *Tutkimuksia kielimurteesta Tornion seudulla*. Kirjoituksia isänmaallisista aiheista. Suomi 2:14, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- SANDBERG, A. (1999) Leve flerspråkigheten. Finska och samiska blir officiella språk i några svenska kommuner. *Sesam* 21, 1-2.
- SARHIMAA, A. (1999) *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes. Focus on Karelian-Russian language alteration*. Akad. avh, Studia Fennica Linguistica 9, Finnish Literature Society (SKS) / (FLS), Helsinki.
- SAUSSURE, F. de (1983/1916) *Course in General Linguistics*. Translated and annotated by Roy Harris, Duckworth, London.
- SKOLVERKETS RAPPORT/105. HEMSPRÅKSUNDERVISNINGEN. EN ÖVER-

- SYN (1996). Rapport 22.04.1996, Dnr: 398, Skolverket, Stockholm.
- SKUTNABB-KANGAS, T. (1981) *Tvåspråkighet*. Liber Läromedel, Stockholm.
- SKÖLD, T. (1976) Kan Diderichsens satsschema tillämpas på finskan? I: Karlsson, F. (ed.), *Papers from the Scandinavian Conference of Linguistics*, 361-368.
- SLUNGA, N. (1965) Staten och den finskspråkiga befolkningen i Norrbotten. I: *Tornedalica 3*, Tornedalica, Luleå.
- SOCIOLINGUISTICS. A READER AND COURSEBOOK*. Coupland, N. & Jaworki, A. (eds.), Modern Linguistics Series, St. Martin's Press, Inc., New York.
- SORJANEN, T. (1994) *Nykysuomen peruskielioppi*. 2. painos, Gummerus, Jyväskylä.
- SPOLSKY, B. (1998) *Sociolinguistics*. Oxford Introductions to Language study, Oxford University Press, Oxford.
- SPRÅK OCH SAMHÄLLE 2. SPRÅKET I SAMHÄLLE*. Utg. av B. Loman, CWK Gleerup Förlag, Lund.
- SPRÅKLIGA OCH KULTURELLA GRÄNSER I NORDSKANDINAVIEN* (1997). Två uppsatser. Kulturens frontlinjer, skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns i norr, Kulturens frontlinjer, Umeå.
- STENBERG, A-M. (1971) *Finsk satslära*. Söderströms, Helsingfors.
- SUNDMAN, M. (1987) *Subjektval och diates i svenskan*. Akad. avh., Åbo Akademis förlag, Åbo.
- ____ (1999) *Barnet, skolan och tvåspråkigheten*. Yliopistopaino, University Press, Helsinki.
- SUOMALAINEN MURRELUKEMISTO* (1968). Ruoppila, V. & Soutkari, P. (red.), Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 261, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- SUOMEN MURTEIDEN SANAKIRJA I-IV* (1985). 1. osa, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36, Helsinki.
- SVENSK ORDBOK* (1986) Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet, Göteborg.
- SVENSKA AKADEMIENS GRAMMATIK, SAG 1-4* (1999). Utg. av Svenska Akademien, Stockholm.
- SVERIGES SJU INHEMSKA SPRÅK - ETT MINORITETSSPRÅKSPERSPEKTIV* (1999). Hyltenstam, K. (red.). Studentlitteratur, Lund
- SÖDERHOLM, E. (1988) Kieli, murre, varieteetti vai oma kieli? Pohjoiskalotin kielet ja kielimuodot. *Virittäjä 4*, 571-592.

- TANDEFELT, M. (1988) *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. Akad. avh., Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensia 3, Uppsala University, Uppsala.
- TELEMAN, U. (1974) *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C, Nr 5, Studentlitteratur, Lund.
- TELEMAN, U. et al. (1999) *Svenska Akademiens grammatik, SAG 1-4*. Utg. av Svenska Akademien, Stockholm.
- THORELL, O. (1973) *Svensk grammatik*. Esselte Studium, Stockholm.
- TORNEDALENS AKADEMI (1990). *Met 2*, 20-21
- TORNEDALEN, TORNEDALING OCH TORNEDALSFINSK. MEIKÄ-LÄINEN OCH MEÄNKIELI. SAMMANDRAG AV KARL PEKKARIS FRAMFÖRANDE UNDER STR-T: S KONGRESS 1995 (1995). *MET-aviisi 2*, 17.
- TORNEDALENS HISTORIA I-II* (1991). Del 1: Från istid till 1600-talet. Del 2: Från 1600-talet till 1809/*Tornionlaakson historia I-II*. Utg. av Tornedalskommunernas historiebokskommitté, Haparanda och Torneå, Alamäki, Y. & Hederyd, O. & Kenttä, M. (red.), Haparanda.
- TORNEDALICA*. Bokserie grundad 1962 till äran av William Snells livsverk, Haparanda.
- TRUDGILL, P. (1990) *Sociolinguistics. An Introduction to Language and Society*. First published 1974, 3rd edition/New Edition, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, England
- TUOVINEN, I. (1931a) Tornionjoen takaa suomea oppimassa. *Virittäjä 1*, Helsinki.
- ____ (1931b) Pohjois- Ruotsin suomalaismurteiden germaanolaisperäiset lainasanat. I: Sanakirjasäätiö (red.), *Suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS) satavuotispäiväksi 1*, Helsinki.
- TURUNEN, M. (1999) Nykyvatjan koodinvaihdosta. *Virittäjä 2*, 208-231.
- UPDATE OF EUROPEAN PROGRAMMES (1998). *Contact Bulletin 3*, vol 14, 11-12.
- VAHTOLA, J. (1980) *Tornion- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistö-tieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Akad.avh. Studia Historica, Septentrionalia 3, Rovaniemi.
- ____ (1991) Folkens mångfald. I: *Tornedalens historia 1. Från istid till 1600-talet*, 176-261.
- VILKUNA, M. (1996) *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja, Oy Edita AB, Helsinki.

- VIRITTÄJÄ. Kotikielen seuran aikakauslehti, Helsinki.
- VIRTARANTA, P. (1971) *Finskan i Amerika- Språk i Norden 1971. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 45*. Lund. 79-109
- VIRTARANTA, P. & JÖNSSON-KORHOLA, H. (1993) Amerikansuomalaista suomalaista kerrontaa. I: *Amerikansuomi*, Virtaranta, P. et al (red.), Tietolipas 125, Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- VUOSIKONGRESSI. ÅRSKONGRESS (1996). *MET-aviisi 2*, 16-17.
- VÅGBERG, K. (1994) Tornedalsfrågan. *MET-aviisi 2*, 16-17.
- WAARA, P. (1997) Är gränsen stängd? Om tornedalsungdomar mellan uppbrott och inordning. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.), 56-78.
- WAHLBERG, E. (1997b) Euroborealiskt kiellet. *MET-aviisi 2*, 8.
- WANDE, E. (1977) Halvspråkighetsdebatten fortsätter. Hansegård är ensidig. *Invandrare och Minoriteter 3-4*, 44-51.
- ____ (1978) Ackusativmarkeringen i högfinskan och tornedalsfinskan. *FUS 1*, 80-90.
- ____ (1982) Tornedalsfinskan och dess särdrag. I: *Finska språket i Sverige. Finska språket i Tornedalen*, Huovinen, S. (red.), Föreningen Norden och Kulturfonden för Sverige och Finland, Finnkirja, Stockholm, 40-73.
- ____ (1983) En personlig betraktelse om undervisningen i finska och finskans ställning vid gymnasiet i Haparanda omkring 1960. *Tornedalens skola 150 år - fakta, minnen, värderingar*, Pekkari, K. (red). Tornedalica, Haparanda, 47-51.
- ____ (1984a) Finskkunnigheten och valet av frivillig finska bland gymnasister läroverket i Haparanda enligt skolkatalogen 1938-1984. *Tornedalica 7*, 165-207.
- ____ (1984b) Two Finnish Minorities in Sweden. *Journal of Multilingual and Multicultural Development 5*, 225-241.
- ____ (1988) Från 1809 till 1989 - Viktiga årtal i svenska Tornedalens språk- och utbildningspolitiska historia. Länsstyrelsen i Norrbottens län, *Symposium Lingua-Cultura*. Länsstyrelsen, Utbildningsenheten, Luleå.
- ____ (1992a) Ecological and Linguistic Aspects of Tornedal Finnish in Sweden. Louis-Jensen, J. & Poulsen, J. H. W. (red.), *The Nordic Languages and Modern Linguistics 7*, Tórshavn, 43-57.
- ____ (1992b) Förord. I: *Meän kielen sanakirja - Tornedalsfinsk ordbok*, x-ix.
- ____ (1993) Helpheitä kielestä - ja muista tärkeistä ja vähemin tärkeistä asioista IV. *MET-aviisi 3*, 31.
- ____ (1996) Tornedalen. I: Laine, J. (red.), *Finnarnas historia i Sverige III*, 229-254.

- ____ (1997a) Anteckningar om Tornedalsfinskans historia. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.), 116-129.
- ____ (1997b) Etnicitet och identitet - några reflektioner med utgångspunkt i språksituationen i Tornedalen. I: *Tvärkulturell kommunikation i tid och rum. Rapport från ASLA:s höstsymposium i Umeå, 7-9 november 1996. ASLA:s skriftserie 10*, Granberg, N., E. (red.), 144-158.
- ____ (2003). Skriftlig uppgift, Stockholm, 26.2.2003.
- WARDHAUGH, R. (1998) *An Introduction to Sociolinguistics*. 3rd edition, Blackwell Textbooks in Linguistics, Blackwell Publishers Ltd, Oxford.
- WEINREICH, U. (1953) *Languages in Contact*. Mouton, The Hague, Paris.
- ____ (1974) *Languages in Contact. Findings and Problems*. 8th edition, The Hague.
- WERNER, I. (1993). Schweizertyska - bro eller barriär i det tyska språkområdet? I: Blomqvist, J. & Telemann, U. (red.), *Språk i världen. Broar och barriärer*. Lund University Press, 43-56.
- WESTERGREN, E. (1995) *Det blir liksom det ensamma språket - en undersökning av sex barns förhållande till tornedalsfinskan i Vittangiområdet*. Institutionen för nordiska språk, Umeå Universitet, Umeå.
- WESTERGREN, E. & ÅHL, H. (1997) Mer än ett språk - en inledning. I: Westergren, E. & Åhl, H. (red.), 1-11.
- WIKSTRÖM, J. (1988) *Bilingualism in Tornedalen. Language development in a five year perspective*. Proceedings of the Symposium in pedagogics; 12th - 15th June 1988.
- WINGSTEDT, M. (1998). *Language Ideologies and Minority Language Policies in Sweden. Historical and Contemporary Perspectives*. Akad. avh., Center for Research on Bilingualism, Stockholm University, Stockholm.
- WINSA, B. (1990) Om tornedalingars tvåspråkighet. *Met* 2, 12, 22-23.
- ____ (1991a) Östligt eller västligt. *Det äldsta ordförrådet i gällivarefinskan och tornedalsfinskan*. Akad. avh., Acta Universitatis Stockholmiensis, Studia Fennica Stockholmiensia 2, Stockholm University, Stockholm.
- ____ (1991b) Om tornedalsfinskans ursprung. Vad lär vi oss om historien genom att studera orden *sanka* och *saura*? *Met* 1, 20-21.
- ____ (1991c) Taasen tutkithaan meän kieltä. *Met* 3-4, 17.
- ____ (1992) *Jellivaaran suomen sanakirja*. Kaamos förlaaki, Aapua.
- ____ (1993) Meänkieli ja tornionlaaksolaisitten kaksikielisyys: täälä plandathan sprookit. *Virittäjä* 1, 1-30.
- ____ (1995) The European Bureau for Lesser Used Languages. *MET-aviisi* 2, 16.

- _____(1996) The Lesser Used Languages in Finland and Sweden. Tornedalian Finnish. *Contact Bulletin 2*, vol 13, 4.
- _____(1997a) The European Bureau for Lesser Used Languages blir officiellt en del av EU-kommissionens verksamhet? *MET-aviisi 4*, 10.
- _____(1997b) Från ett vi till ett dem. Torne älv som kulturgräns. I: *Språkliga och kulturella gränser i Nordskandinavien*, 5-52.
- YULE, G. (1996) *The study of language*. 2nd edition, Cambridge University Press, Cambridge.

BILAGOR

Bilaga 1

VIKTIGA ÅRTAL

- 1809 Vid svensk-ryska krigets slut tvingades Sverige att avstå Finland till Ryssland. Efter redsförhandlingarna i Fredrikshamn drogs gränsen mellan Sverige och Finland längs Torne, Muonio och Könkämä älvar. Ett homogent, finskspråkigt område kom att klyvas i två delar.
- 1854 Den första elementärskolan grundades i Haparanda. Undervisningsspråket var huvudsakligst finska. Senare inrättades flera finskspråkiga skolor i svenska Torneälvdalen.
- 1870 Svenskan infördes i skolorna som frivilligt ämne.
- 1881 Paavo Salenius' kortfattade undersökning av tornedialekten, *Tutkimuksia kielimurteesta Tornion seudulla*, utgavs av Finska Litteratursällskapet i skriftserien Suomi. Studien inriktades närmast på tornedialekten i svenska Torneälvdalen.
- 1888 De första helsvenskskolorna inrättades i fyra byar i svenska Torneälvdalen. Statsskolorna grundades med kravet att svenska skulle vara undervisningsspråk. Den oerhörda, intensiva försvenskningsspolitiken startades och fick ytterligare näring av fruktan att Sveriges säkerhet skulle hotas av Ryssland.
- 1899 Tornedalens folkhögskola grundades i Matarengi
- 1910 All finskspråkig undervisning i skolorna upphörde. Åtta år senare, dvs. år 1918, upphörde utgivningen av finskspråkiga almanackor
- 1912 Martti Airilas doktorsavhandling *Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta* publicerades i skriftserien Suomi. I undersökningen gjordes en klar skillnad mellan torne- och gällivaredialekterna.
- 1917 Finland frigjorde sig från Ryssland. Finskan i det självständiga Finland blev föremål för en grundlig reform. I svenska Torneälvdalen förblev finskan helt outvecklad.
- 1920 Försvenskningen i skolorna var helt genomförd. Visserligen hade en kommitté år 1919 tillsatts för att utreda behovet av att använda också finska språket i skolundervisningen, men kommittén ansåg det vara onödigt att ens göra finskan till ett frivilligt ämne i de torneälvdalska skolorna.
- 1928 Åtta lärare från svenska Torneälvdalen lämnade in en skrivelse till skolöverstyrelsen i Sverige, där de föreslog att finska skulle återupptas som undervisningsämne i de torneälvdalska skolorna och att lärare som arbetade däruppe skulle kunna finska.

- 1944 William Snells roman *Kamaripirtiltä*, skriven på *mkTÄ*, publicerades.
- 1955 Finska språket blev ett frivilligt ämne i gymnasiet. Formellt hade finskan redan år 1944 gjorts till ett frivilligt ämne. Det var först år 1955 eleverna i praktiken kunde välja den till sitt läroämne.
- 1957 Det blev tillåtet att tala finska på skolgården. Tornedalens bibliotek i Övertorneå fick rätt att anskaffa finsk litteratur. Tidigare hade det inte varit möjligt. Den s.k. hemspråkspråksreformen igångsattes. Den ledde till att undervisningen i finska startades i de torneälvdalska skolorna.
- 1958 Skolöverstyrelsen beslöt att språkfrågan i Torneälvdalen inte var en nationell angelägenhet utan en kulturell fråga. Den heta, nästan hundraåriga språkdebatten blev avslutad.
- 1962 Finskan blev ett frivilligt ämne i 7-8: e klass. Följden blev dock att valde man finskan kunde man inte fortsätta sina studier på gymnasienivån. Det var först år 1970 detta missförhållande avskaffades.
- 1976 Hemspråksreformen genomfördes. Eleverna hade upplevt undervisningen av finskan svår, eftersom läromaterialet hämtats från Finland och undervisningen ägt rum på standardfinska. Nu utgick man från något som eleverna kände till, dvs. från meänkieli och arbetade sig successivt fram till en undervisning på standardfinska.
- 1981 Svenska Tornedalingars Riksförbund-Tornionlaaksolaiset (STR-T) grundades. Organisationen strävade från första början till att arbeta med språk- och kulturfrågor i svenska Torneälvdalen. Tidskriften *MET* ("Vi") grundades av STR-T år 1982 och något senare startades ett eget förlag Kaamos med syfte att utge meänkieli-litteratur.
- 1988 Författaren Bengt Pohjanens översättning av Markus evangelium till "tornedalsfinska" utgavs. Vid publiceringstillfället förkunnade torneälvdalingarna sin egen språkform till ett självständigt språk bland andra språk.
- 1989 Mean Akateemi (Academia Tornedaliensis) invigdes. Akademiens syfte var fr.o.m. sitt grundande att verka för kulturella och språkliga intressen samt utbildningsfrågor närmast i svenska Torneälvdalen men även på hela Nordkalotten.
- 1992 Ordboken *Meän kielen sanakirja - Tornedalsfinsk ordbok*, redigerad av Matti Kenttä och Erling Wande, kom ut.
- 1993 Den första vetenskapliga artikeln "Meän kieli ja torniolaaksolaisitten kaksikielisyys: täälä plandathaan sprookit" som Birger Winsa skrev på *mkTÄ* publicerades i *Virittäjä*.
- 1994 Pohjanens översättning av Juhaneksen evanjeeliummi till "tornedalsfinska" utgavs.
- 1996 Den första meänkieli grammatikboken *Meänkielen kramatiikki* (Kenttä & Pohjanen) utkom.
- 1999 Den svenska riksdagen beslöt att göra meänkieli till ett officiellt minoritetsspråk.

2000 Pohjanens översättning av de fyra evangelierna utkom.

2000 Enligt den svenska regeringens beslut trädde lagen om minoritetsspråken i Sverige i kraft den 1 april 2000. Meänkieli blev ett officiellt minoritetsspråk.

(Om ovanstående faktauppgifter se Slunga 1965, Groth 1983, Wande 1988, 1992a:45-49, Pekkari 1997:153-176, Winsa 1997b:16-17 och *Pressi.com* 2000)

Bilaga 2

FÖRFATTARNA TILL KÄLLMATERIALET

	Födelseår	Födelseort
Kostenius, Bengt	1945	Kardis, Pajala
Lantto- Toffe, Kristina	1927	Pajala
Lundström/Semberg, Ann-Kristin	1947	Tärendö, Pajala
Pohjanen, Bengt	1944	Kassa, Pajala